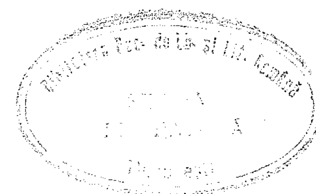
Coperta: *Sergiu Georgescu*

LIVIU REBREANU

Opere 3

Text ales și stabilit,
note, comentarii și variante
de Niculae Gheran
și Nicolae Liu





NUVELE

1968
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CALVARUL

AVERTISMENT

Acum cîteva luni s-a stins un poet foarte tînăr și foarte necunoscut. Ziarele, atît de grăbite să descopere fapte diverse, nici măcar nu i-au înregistrat moartea. Adevărat că moartea aceasta n-a prea fost senzațională. Un om și-a curmat viața în clipa cînd a înțeles limpede că, între el și oamenii spre care năzuise din toate adîncimile sufletului său, s-a deschis o prăpastie — atîta tot. Ce poate să însemne moartea unui om în vremea atîtor bătălii înverșunate în care se topesc zilnic mii de vieți? Ș-apoi moartea însăși nu e dureroasă; îngrozitoare este numai calea pînă la ea. Căci pe calea aceea se spulberă speranțele, sîngerează inimile, se sfîșie sufletele...

În urma poetului mort de bunăvoie a rămas un teanc de file stropite cu sînge. Le-am răsfoit din curiozitate. Pe urmă am citit cu luare-aminte. Era povestirea unei agonii zbuciumate, zvîrlită pe hîrtie într-o grabă înfrigurată, în ultimele ceasuri ale scriitorului. Mi s-a părut interesantă, mai ales că este sinceră ca o spovedanie.

Războiul e o tragedie uriașă, alcătuită dintr-o complexitate de tragedii mărunte. Cîte milioane de oameni

a înghițit măcelul, atîtea milioane de drame a stîrnit în lume, unele zdrobind numai trupurile, altele strivind sufletele. Și poate că cele mai tăcute, ascunse, zăvorîte în tainițele inimii, au fost cele mai cumplite. Gloanțele, obuzele și toate uneltele născocite spre a omorî cît mai mulți oameni au cel puțin silința de-a ucide repede, de-a sfîrși mai curînd chinurile trupești; pe cînd suferințele sufletești rod îndelung temelia vieții, ca o ceată de carii flămînzi, pînă ce izbutesc s-o sfărîme.

În paginile acestea, găsite în fața unui mort, războiul nostru, prea bogat în dureri, e mai mult decît un leit-motiv sforăitor. Nu i se văd zvîrcolirile muiate în bălți de sînge, nu i se aud fanfarele eroice, nici vaierele de doliu, dar i se simt pretutindeni palpitațiile vijelioase, atotcuprinzătoare. Trece peste un om, îl calcă în picioare, i se încuibează în inimă, îl stăpînește și, în cele din urmă, îl aruncă în ocna morții.

Ar fi fost poate potrivit să dau în vileag manuscrisul întocmai. Ar fi avut însă o înfățișare de actualitate care i-ar scade prețul omenesc. De aceea am schimbat mai toate numele, care în original sunt purtătoarele unor persoane mai mult sau mai puțin cunoscute; am lăsat numai cîteva, de-ale acelora ce, din diverse considerații, îmi închipuiesc că vor supraviețui frămîntările de astăzi. Am suprimat apoi unele pasagii care mi s-au părut că îngreuiază fără folos mersul povestirii, precum și, pe cît s-a putut, supărătoarele repețiri de fapte și expresii. De asemenea, nu m-am sfiit să îndrept pe ici-colo stilul, fără totuși a altera forma generală, care, prin spontaneitatea și chiar prin neglijențele ei, constituie o parte bună din farmecul cărții. Și, în sfîrșit, spre a înlesni citirea, am grupat povestirea în capitole cu titluri pe care le-am desfăcut iarăși în părți numerotate.

Se cuvine să mai adaog, pentru încheiere, că toate cîte le povestește poetul dispărut sunt lucruri întîmplate aievea. Dacă totuși pe alocuri cartea pare un roman, de vină este numai viața — care, orice s-ar zice, este cel mai iscusit romancier din lume.

L. REBREANU

martie 1919

DE CE?

1

Mă numesc Remus Lunceanu. Sînt de treizeci și unu de ani. Unii mă cred mai tînăr, fiindcă sînt slăbuț, iar alții mai bătrîn, poate pentru că părul mi-e alb ca oaia... Multă lume mi-a spus că aș fi simpatic uneori. Cu toate acestea, puțini m-au iubit. Aș putea zice chiar că nimeni nu m-a iubit cu adevărat. Am o sumedenie de prieteni cînd îmi merge bine, și n-am nici unul cînd aș avea nevoie.

Sînt convins că am talent... Acuma, la marginea prăpastiei, îmi pot îngădui toată sinceritatea. Da, deseori, în sufletul meu, mi-am zis că sînt poate genial. Cine știe? ! E posibil să fiu, sau cel puțin ar fi fost posibil. Noroc însă n-am avut în viață. Numele meu a circulat numai în cercul acela prea strîmt care se cheamă „lumea literară și artistică", și încă și în cercurile acestea !... Viața te îndoaie, te sucește, te îmbrîncește și-ți impune compromisuri de care ți-e silă. Inima ta te mînă spre înălțimile albastre și soarta te tîrăște în noroiul ulițelor fără soare.

Am fost modest și timid totdeauna. Gălăgia m-a îngrozit. Poate dacă n-aș fi fost așa, azi n-ar trebui să mă recomand cu atîta stăruință și nici să scriu ceea ce scriu. Dar revolverul e aici, lîngă mine, acum. Dacă întorc puțin ochii, îi văd gura neagră, cocoșul amenințător... Trebuie să mă grăbesc. Ceasurile îmi sunt numărate. Mi-au mai rămas atît de puține! Nici să mă înduioșez nu mai am vreme... Se apropie zorile și nu se mai poate să văd răsăritul soarelui!... Nu, nu! E hotărît. M-am hotărît! Înainte, înainte!...

Cusururi multe mi-a hărăzit Dumnezeu. Și multe păcate. Și multe slăbiciuni. Mi le-am cunoscut totdeauna fără înconjur, ceea ce nu fac niciodată cei isteți în viață. Istețimea mea în viață, vai de ea... N-am știut să mă apropiu de oameni. Așteptam să se apropie ei de mine. Și nici ei nu prea s-au apropiat. Eram o fire de veșnică opoziție. Contraziceam cît puteam. Aceasta n-ar fi rău. Asemenea temperamente răzbesc și se impun în lume cînd sînt însoțite de căldură și mai ales de vehemență. Eu însă am fost contrazicătorul calm, agasant, plicticos, care, izbîndind, lasă ură sau indispoziție în urmă. De multe ori, în discuții, după ce opoziția mea triumfa, simțeam cum se așază gheața în sufletele celor convinși, și parcă-i auzeam cum gîndesc cu toții: „O fi avînd dreptate, dar e scîrbos“...

M-am silit să-mi schimb firea. Și n-am izbutit. Din pricina aceasta apoi s-a urzit în jurul meu o atmosferă stranie, în care se prind prea lesne toate bănuielile, toate învinuirile, toate săgețile otrăvite. Un prieten, care se înfuria cînd îi imputam că nu mă iubește îndeajuns, odată, plîngîndu-mă că cutare m-ar fi ponegrind, mi-a zis zîmbind cu un înțeles adînc:

— Ce-are a face, dragul meu? Ție nu-ți pasă de nimic...

Niciodată n-am știut să protestez și să mă revolt la vreme. Jicnirile mă amuțeau în loc să mă facă să izbucnesc cu emfază. Mă durea zile întregi cea mai neînsemnată aluzie răutăcioasă, mă frămînta și mă chinuia, dar nu eram în stare s-o abat cu furia spontană care retează ascuțișurile. Mă mulțumeam în cele din urmă cu conștiința cinstei, uitînd că cinstit nu e acela care e cinstit, ci acela pe care ceilalți îl consideră cinstit, chiar dacă inima lui ar fi mai neagră ca postavul pompelor funebre...

M-am însurat la o vîrstă cînd alții visează amante, care se schimbă ca și cămășile. Nevastă-mea e drăguță și bună, și e singura ființă de care sînt aproape sigur că mă iubește, afară de mama, care mi-a păstrat, sărăcuța, un cult special, fiindcă îi seamăn în toate privințele. Tina mea mă vede cuceritor și genial, mai ales cînd e în toane bune. Mă ridică în slavă pretutindeni unde poate, ceea ce face impresie asupra unora, căci admirațiile mereu repetate sînt molipsitoare, ca și calomnia. Trei sferturi din confrații mei de azi și-au făcut celebritatea lăudîndu-se singuri în scris și prin viu grai, pînă ce a sfîrșit și lumea să creadă cum cred ei.

Mai am și trei copilași, o fetiță și doi băieței. Nevasta și copiii îmi sînt toată mîngîierea în viață și toată averea, adică îmi erau... Poate că e cam caraghios s-o spun. Dar acuma pentru mine nimic nu mai e caraghios, acuma, cînd peste cîteva oare...

Nu, nu vreau s-o iau înainte. Am nevoie de ordine, oricît îmi vine de greu să fac ordine în mintea care în curînd nu va mai trebui să se zbuciume...

Aș fi vrut să trăiesc cel puțin atîta să-mi văd mărișori copiii. Mă gîndeam fetița s-o fac dansatoare, fiindcă e frumoasă, mlădioasă și grațioasă. De multe ori ne-am certat cu nevastă-mea din pricina aceasta,

căci ea ţine foarte mult la traiul liniştit, burghez, cu leafă fixă şi sigură... De-acuma va putea face orice cu ea. Eu nu voi mai avea nici un amestec...

Pierd şirul, iată... Spun lucruri fără importanţă, cînd am atîtea, însemnate, pe care trebuie să mi le scot din inimă înainte de a-i opri bătăile. Ce greu este să coordonezi cînd sufletul îţi geme de povara durerilor!

De-abia acum îmi aduc aminte că am uitat să spun tocmai ceea ce ar fi trebuit să arăt în primul rînd: sînt ardelean. Asta-i tot. De vreo zece ani am venit în ţară. Dincolo fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc. Sună a frază goală adaosul acesta, şi totuşi, cîte doruri naive cuprinde... Numai cel ce a trăit între străini vrăjmaşi ştie şi poate simţi şi preţui cu adevărat nostalgia cea mare şi copleşitoare. Mi-a trebuit o sforţare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o poezie proastă în buzunar şi speranţe mărețe în minte. De cîte ori n-aş fi avut dreptul să regret sforţarea aceea, de cîte ori! Şi n-am regretat-o nici chiar azi, cînd...

Deziluziile au venit curînd, veşnic noi.

N-am găsit iubirea pe care o aduceam eu de-acasă. Am fost nevoit s-o închid bine în inima mea, s-o tăinuiesc şi s-o apăr de glume şi de ironii. Pe-atunci care dintre profeţii de azi ar fi îndrăznit să proclame ceea ce se împlineşte? Pe-atunci alte lozinci aveau căutare, şi visătorii erau puşi la colţ...

În lume numai cel ce ţipă are dreptate. Şi mie, vai, urîtă mi-a fost gălăgia de orice fel... Şi frazele care înlocuiesc sentimentele şi astupă golurile!

M-am uitat împrejur şi am văzut, şi multe speranţe am pierdut din cele frumoase. M-am retras în ungher, umil, irosindu-mi visurile ca un sihastru. Şi anii au trecut peste mine şi m-au călcat în picioare

şi mi-au înăbuşit glasul. Ce mai putea rămîne din visurile de odinioară?

Măcar de-aş fi avut temperament de luptător. Războinicii se adună, se frămîntă în gura mare, se îmbulzesc, înaintează... Dar lupta nu mă ademenise niciodată. Se vede că mă născusem în zodia învinşilor lipsiţi de îndrăzneală şi de vigoare. Dacă aş fi fost astfel, poate că nici nu mai veneam aici, poate că rămîneam acolo unde războiul era o stare normală, unde e veşnic nevoie de luptători...

Războiul!

Am ajuns, în sfîrşit. De-acuma va merge mai lesne. Nu-mi va mai fi teamă că voi pierde şirul...

2

A venit sub forma unui afiş mic, pe care scria cu litere roşii: mobilizarea... L-am văzut întîia oară în geamul tutungeriei de-alături. Şi inima mi-a tremurat, şi ochii mi s-au umplut de lacrămi. În sfîrşit! De cîte ori n-am visat eu clipa aceasta, deşi, sau mai ales că gura-mi fusese mută!

Niciodată n-am simţit mai mare fericire. Trebuie să fi fost chiar cam ridicol puţin. N-aveam răbdare şi nici stare. Mă întorsei repede acasă. Nevastă-mea s-a uluit văzîndu-mă cu ochii aprinşi, cu obrajii îmbujoraţi...

— S-a făcut, Tinico! A sosit ceasul...

Dar nu am putut sta acasă. Bucuria cere s-o plimbi ca şi o haină nouă. Am hoinărit toată ziua mişcat, zăpăcit, răguşit de însufleţire... A fost ziua cea mai veselă şi mai fericită din toată viaţa mea, care se încheie acuma...

A doua zi veni doctorul Aurel Neamţu, un prieten şi consătean, îmbrăcat în uniformă.

— Ei, ce faci? îmi zise, zîmbind cu mulţumirea ce strălucea pe feţele tuturor atunci.

— Cum, ce fac? Merg. Mai încape vorbă? ! Eu nu-s patriot de cafenea, mă ştii...

— Da, dar nu e atît de simplu cum îţi închipui... Ceilalţi sînt toţi aranjaţi...

— La biroul de informaţii? Mulţumesc! N-am ştofă de informator şi-mi repugnă meseria asta. Cred că pot pretinde să mi se îngăduie să-mi fac datoria întreagă la locul de onoare!

Mă aprinsesem, şi omul aprins e totdeauna declamator puţin. Se oferi să meargă cu mine la Ministerul de Război de îndată. El, cu uniforma, răzbea mai uşor.

Am pătruns la un căpitan foarte ocupat. A aruncat o ochire în hîrtiile ce i le prezentam şi mi-a răspuns grăbit:

— La Statul-major, domnule, nu aici... Noi n-avem vreme acum să ne ţinem de d-astea. La Statul-major, în strada...

Ieşii contrariat puţin.

— Nu ţi-am spus că va merge greu? îmi zise tovarăşul.

— Haidem la Statul-major!

Am scris degrabă altă petiţie, am adăugat actele. Am izbutit să intrăm numai în curtea reşedinţei Statului-major. Trebuia să vorbim cu un colonel. Mi-a luat însă hîrtiile un maior dintr-o fereastră. Dar mi le-a înapoiat numaidecît, zicînd:

— Treci d-ta la Ministerul de Război, în strada... Acolo se rezolvă chestiile acestea...

— Tocmai de-acolo vin, domnule maior... Mi s-a spus că aici...

— Da?... Foarte rău... Aici avem alte daraveri... În orice caz, aşteaptă cîteva zile, sau o săptămînă, două, pînă se vor linişti puţin lucrurile, şi încearcă din nou la minister, în strada...

Convorbirea s-a sfîrşit. Alt client mi-a luat locul sub fereastră.

Ce să fac?... Să aştept? Bine, să aştept. Într-adevăr, primele zile de mobilizare impun sarcini uriaşe autorităţilor militare. Nu-i de mirare că n-ajung să se ţină de asemenea mărunţişuri. Voi aştepta. N-am ce face. Trebuie să aştept...

Am aşteptat. Am găsit şi o consolare. Tiberiu Cordoveanu, un locotenent de dincolo, refugiat în timpul războiului, un luptător cunoscut de toată lumea, aştepta ca şi mine, fiindcă de asemenea nu voia să se războiască la partea sedentară. Dacă el trebuie să aştepte, de ce n-aş putea aştepta şi eu?

Am aşteptat două săptămîni, şi pe urmă m-am înfiinţat iar la Ministerul de Război. Acelaşi căpitan grăbit m-a întîmpinat. Doar că acuma părea ceva mai nervos.

— Nu ţi-am spus să mergi la Statul-major?

— Am fost şi m-au trimis înapoi aici.

— Aici? Aici? Aici? scandă căpitanul, fluturîndu-mi hîrtiile cu mirare. Aici degeaba vii... Cel puţin acuma e degeaba. Poate mai tîrziu! Mai aşteaptă şi d-ta niţel. N-avea frică, nu se isprăveşte războiul aşa repede...

— Atunci cel puţin să las actele, să mă aveţi în vedere?... Îmi daţi un număr ca să ştiu să le iau urma şi...

— Nu-i nevoie... Hîrţoage avem destule... Cînd va veni rîndul d-voastră o să se anunţe.

Peste o săptămînă m-am îmbulzit din nou în cabinetul căpitanului. De astă dată mi-a zis zîmbind, compătimitor:

— Bine, domnule, d-ta de ce nu te astîmperi? Ţii cu orice preţ să mori? Du-te şi-ţi vezi de treabă! Avem noi grije de d-voastră...

— Cu toate acestea, aş vrea să-mi văd situaţia clarificată. O să las actele, sau poate mai bine să le trimit prin poştă, ca să am o dovadă?...

— Aşa să faci... Bună ziua!...

Am împachetat bine toate hîrtiile. M-a costat nouăzeci de bani expedierea. Recipisa mi-a rămas în portofoliu. O amintire. Cu atîta m-am ales de altfel.

Cu căpitanul n-am mai îndrăznit să dau ochii. Mă temeam că în cele din urmă o să mă dea afară. Observasem că-i devenisem o obsesiune. Dar peste cîteva zile am aflat de la un sergent mai milostiv că hîrtiile mele au sosit şi că au căzut chiar în mîinile căpitanului. Îmi închipuiesc cum m-a blagoslovit văzîndu-le...

De-acuma totuşi mă mai liniştii. Bine că sînt actele sub ochii celor hotărîtori! De rezolvit trebuie să se rezolve. Cînd e atîta nevoie de oameni, s-ar putea să se înlăture?

Cu toate acestea, inactivitatea, în momentele cînd se vedea că e nevoie de puterile tuturor, mă omora. Aş fi dorit să fac orice în aşteptare. Aveam ceasuri de disperare aproape. Toată lumea să fie oare folositoare, numai eu nu?

Credeam că voi fi chemat undeva, oriunde. Dar cînd am văzut că chemarea nu vine, m-am hotărît să mă ofer singur: Cine ştie cît poate să ţină rezolvarea

în care îmi pusesem nădejdea? Pînă atunci să stau cu mîinile în sîn?

Într-o zi văzui că e nevoie de desenatori la direcţia muniţiilor.

„Pînă una-alta şi aici aş putea fi de folos! mi-am zis. Mă pricep la desen puţin, şi, în orice caz, nu sînt prost"...

Am bătut, şi poarta nu mi s-a deschis...

Iarăşi văzui că se caută, la serviciul supravegherei internaţilor sau prizonierilor, oameni cari să cunoască mai multe limbi străine...

— Bravo! Iată un loc unde trebuie să fie nevoie de mine!

Am bătut, şi porţile au rămas închise...

Mi-am luat inima în dinţi şi m-am oferit la serviciul care-mi era cel mai urît, la cenzură. Şeful de cabinet, un băiat foarte cumsecade, mi-a primit cererea şi tot el mi-a înapoiat-o peste cîteva zile.

— Mai aşteaptă şi tu niţel... Trebuie să se aranjeze şi situaţia voastră azi-mîine! mi-a spus dînsul cu o căldură care voia să fie încurajare sau consolare.

Azi-mîine! Cînd aud acuma vorba asta, mi se pare o ironie usturătoare. Săptămîni întregi, luni de-a rîndul a ţinut acel „azi-mîine".

Şi războiul îşi urma calea însîngerată şi glorioasă, începea să ne zgîlţîie frontierele, să ne zguduie munţii ocrotitori. O ameninţare mare plutea în văzduh, cutremurînd sufletele, răspîndind înfrigurarea. Vrăjmaşul se năpustea cu furie să ne puie genunchiul pe grumaz. Vitejia se fărîmiţa în faţa puhoiului cotropitor. Loviturile alternau cînd ici, cînd colo. Nici o jertfă nu li se părea prea mare, atîta le era de cumplită setea de răzbunare... Braţele noastre prindeau să slăbească. Ne împuţinam parcă văzînd cu ochii. Se astupa colea

un gol, şi dincolo se ivea îndată altul; povestea antireului lui Arvinte. Lumea toată ne privea, ne compătimea şi ne trimetea fraze. Şi vlaga noastră se scurgea din mii de răni...

3

Casa noastră luase foc, şi eu trebuia să privesc neputincios...

Mă revoltam acasă, singur, amărît. Devenisem plictisit, posomorît... Doar cîte un zvon optimist mă mai înviora, chiar dacă vedeam că nu poate fi serios. În ceasurile grele speranţa e cea mai vie şi mai mîngîietoare şi se agaţă bucuroasă de toate închipuirile. Nu se poate să ne prăbuşim cînd avem dreptatea în frunte. Nu se poate! Nu se poate!

Şi aşteptam mereu...

Azi-mîine!

Din cînd în cînd, mai călcam pe la Ministerul de Război. Nu mă mai duceam la căpitanul meu. Îmi dădeam seama că, în zilele acelea, ar fi avut dreptate să mă poftească să închid uşa pe dinafară. Dar aveam acuma pe sergentul blajin, cu ochii speriaţi, cu glasul blînd... Îl îndrăgisem... La dînsul mă opream. Părea că-mi înţelege sufletul. Îmi zîmbea cînd mă vedea intrînd în odaia veşnic plină de oameni cu feţele îngrijorate. Şi mereu îmi şoptea cu o nădejde curată în voce:

— Nimic... Tot nimic... Mai ai răbdare...

PRIMEJDIA

1

— Vin nemţii!...

Cînd au început să se răspîndească vorbele acestea de groază, duşmanul încă nu ne spărsese Carpaţii. Se şopteau însă pretutindeni, pe stradă, în localurile publice, cu o stăruinţă aproape suspectă, ştiri grozave. Otrava disperării se picura în suflete ca să le înmoaie, să le încovoaie. Oameni care avusese gura plină de măceluri la întruniri, în vreme de pace, se strecurau acum discret la gară, umpleau trenurile, înarmaţi cu paşapoarte pentru toate continentele. Ironiile şi tiradele ziarelor împotriva guzganilor care părăsesc corabia erau zadarnice.

— Vin nemţii!...

Dar nu veneau. Se părea chiar că norocul armelor ne zîmbeşte. Veni o victorie, uşoară poate. Veni. Şi deodată toate sufletele care se pitiseră se înălţară iar. Refugiaţii remarcabili se întoarseră în grabă să-şi reia rolurile conducătoare. Toate feţele se înseninară. Parcă simţeai cum şapte milioane de oameni respiră uşuraţi, cum li s-a luat de pe inimi o piatră de moară.

Dispăruseră aproape de tot corbii care-şi cîrîiau veşnic nemulţumirea la toate urechile. Ne necăjeam că comunicatele sînt atît de zgîrcite. Ne-ar fi trebuit amănunte ca să putem ticlui mai bine planurile nădejdilor noastre. Umblam cu harta la subţioară, s-o am mereu la îndemînă, să pot explica îndată cum o să-i învăluim, cum o să-i aruncăm, cum o să-i strivim...

Apoi deodată s-a întunecat iar cerul. În acelaşi loc unde avusesem izbînda plezniră munţii, se revărsă puhoiul. Un zvon gîdilitor, cu o nouă şi decisivă victorie a noastră, s-a spulberat în cîteva ceasuri. Zăgazurile se prăbuşeau cu o iuţeală fulgerătoare. N-apucai să-ţi închegi speranţa că potopul se va opri ici, cînd te şi pomeneai cu vestea oficială care-ţi destrăma brusc încrederea de-abia înfiripată. Au luat Tîrgu-Jiu, au ajuns la Filiaşi, la Craiova, la Olteţ, au trecut Oltul!...

Într-o clipă, Bucureştii se cutremură ca un furnicar uriaş în care un păgîn ar fi lovit cu piciorul.

— Vin nemţii ! răsuna surd în fiecare colţişor...

Acuma veneau. Din creşterea disperării oamenilor puteai citi cum se apropie, îi auzeai şi-i simţeai. Lacrimile şi zvonurile soseau înaintea lor... Colo au dat foc satelor, dincolo au împuşcat bărbaţii, au tăiat mîinile copiilor... Au declarat că vor să distrugă pentru totdeauna neamul românesc, să nu-i mai rămînă nici pomenirea...

Străzile Bucureştilor gemeau, se frîngeau. Drumul spre gară, ziua-noaptea, era un şir neîntrerupt de trăsuri, căruţe, automobile, camioane... Părea că o ţară întreagă a pornit să se mute aiurea, îngrozită de o primejdie nemaipomenită. Frica cuprindea pe oameni brusc, îi îndemna să plece, ca şi cînd fiecare minut de întîrziere ar fi adus moartea sigură. Boccele uriaşe acopereau în trăsuri pe băjenarii înfricoşaţi. O avere

muncită toată viaţa se strîngea într-un geamantănaş şi într-o colivie goală. Femei bătrîne fugeau de ici-colo căutînd o trăsură, cu zbîrciturile udate de lacrămi proaspete...

Era panica... Nimic n-o mai putea mulcomi. Şi ca un refren cumplit, care îngheţa inimele, toate buzele şopteau, fără încetare:

— Vin nemţii !...

2

Atît de mare-mi era credinţa, sau poate naivitatea, că frica încă nu-şi făcuse loc în sufletul meu nici un moment pînă acuma. Nu îmi putea intra în minte că s-ar putea lua cu adevărat Bucureştii. Am avut totdeauna o încredere oarbă în fatalitate, în minunile necunoscutului. Ziua de mîine aproape niciodată nu m-a îngrijit. Vom vedea ce va aduce. În orice caz, puterea întîmplării e necuprinsă. Un minut poate să schimbe brusc toate. Binele poate veni tot atît de brusc ca şi răul...

Acuma însă realitatea cea mai cumplită zgîlţîia uşa:

— Vin nemţii !...

Trebuia să mă deştept, să înţeleg că primejdia se apropie în goana mare.

Vedeam în fiecare zi, în fiecare ceas cum dispăreau figurile cunoscute. Azi-dimineaţă a plecat cutare, aseară a plecat cutare, mîine pleacă ceilalţi. Dar eu? Eu ce fac?

Întîia oară mi s-a pus întrebarea aceasta într-o vineri seara, la cafeneaua obişnuită, unde veneau aducătorii de veşti noi. În loc de veşti, în seara aceea au venit cu toţii uluiţi.

— Peste patru ceasuri plecăm! Adio!... Adio!...

Era cenzura, care pornea. În cafenea, lumina obişnuită. Şi feţe multe, speriate, îngrijorate. Şi zgomotul surd de glasuri răguşite, grăbite, şi scene de despărţire, triste, cu zîmbete de încurajare silite, cu vorbe de nădejde necredincioase... Am ieşit zdrobit. Prin creier îmi hăuia asurzitor întrebarea:

„Eu ce fac?... Ce fac"...

Afară se lăsase o ceaţă grea, foarte umedă. Oamenii păreau nişte stafii zăpăcite. Luminile caselor se zbuciumau, se gîtuiau. Macadamul duduia sub roţile trăsurilor cari alergau în aceeaşi direcţie, spre aceeaşi ţintă, care nu se vedeau şi în care, totuşi, parcă zăreai feţele înfricoşate de ameninţarea vrăjmaşă.

Vin acasă mîhnit de moarte. Aripile speranţelor sînt frînte. Sufletul e ca o casă pustie în care bate viscolul mai furios decît pe cîmpul deschis.

— S-a sfîrşit tot... Mîine plecăm... Mîine, negreşit... Strînge ce crezi, pregăteşte... Ne ducem... O, ce vremuri deznădăjduite!

Nevastă-mea s-a uitat la mine cu nişte ochi de groază. A căutat să mă descoasă, să afle ceva. N-a izbutit. Nu puteam vorbi. Amărăciunea mă înveninase cu trup, cu suflet. Mi-am îngropat obrajii în jurnalele de seară, scormonind vreun rînd barem care să-mi redea încrederea, care să abată lovitura nenorocirii. Dar ziarele erau searbede, pline de aceleaşi fraze convenţionale, de aceleaşi îndemnuri la linişte, încredere... Vorbe goale, care te întristau mai mult, îţi profanau parcă durerea...

Pe urmă, noaptea fără somn, fără visuri, fără odihnă... Ce noapte!

Gîndurile se năpusteau asupra mea din toate colţurile creierului, înfricoşătoare, chinuitoare, ameninţătoare... Numai atunci mi se lămuri situaţia crîncenă în faţa căreia mă aflam... Şi nici o ieşire, nici una!

Dar parcă hotărîsem... Da, da... Mîine plecăm... Mîine!... Unde? Cum?

Întrebări îmi răscoleau tot sufletul... Unde? Cum?

În seara aceea toată averea noastră era de şaseprezece lei şi treizeci şi cinci bani... Nu mi-e ruşine s-o spun. Am fost un biet calic toată viaţa. Sărăcia lucie s-a răsfăţat în casa mea totdeauna. De multe ori nu ştiam dimineaţa ce vom mînca seara, iar ziua de mîine era veşnic o problemă. De cîte ori nu am stat seara ceasuri întregi aşteptînd pe vreun prieten sau cunoscut căruia să îndrăznesc a-i cere împrumut cîţiva lei pentru coşniţa de mîine...

Urîte sînt mărunţişurile vieţii, şi totuşi, ele alcătuiesc temelia, ele ne îndreaptă năzuinţele şi paşii. Se pot face fraze multe şi frumoase despre minciuna materialismului, despre trebuinţa de-a nu ţine seama de daraverile materiale, de-a trăi pentru ideal... De obicei frazele sînt făcute de cei ce au din belşug de toate. În realitate, grija stomacului e cea mai cumplită, ea îţi iroseşte trei sferturi din viaţă...

Cînd hotărîsem că mîine plecăm, uitasem mărunţişurile acestea. Fusese idealul care vorbise. Realitatea a venit pe urmă şi a decretat că nu se poate pleca mîine. Mai întîi trebuie să avem cu ce să plecăm...

Deci nu vom porni mîine. Mai trebuie să zăbovim cîteva zile, pînă ce încherbălim măcar atîta să putem ajunge pînă-n Moldova. Acolo vom vedea ce va mai fi... Va să zică, e hotărît: mai stăm cîteva zile. Nici primejdia nu e încă imediată... Se poate chiar ca luptele de acuma să se întoarcă în binele nostru, şi atunci...

În vremea cînd asemenea gînduri îmi ardeau în minte, prin noaptea umedă, apăsătoare, huruiau neîncetat camioanele grele, grăbite. Casa se hurduca în răstimpuri, ca o amenințare. Nevasta suspina prin somn, iar copiii zîmbeau visînd cine știe ce frumuseți. Candela, în colț, între iconițe ieftine și afumate, se zbuciuma luptîndu-se cu întunerecul. Lumina slabă, roșcată, tremura mereu în ritmul roților care zdruncinau strada într-o goană furioasă...

3

Zilele următoare mă duceam mai întîi la gară, apoi la minister. La gară îmbulzeala nu contenea, poate chiar sporea. Oamenii se repezeau orbește asupra vagoanelor, își lăsau bagajele, țipau, se ghionteau, plîngeau, se cățărau pe scări, pe coperișe, se rostogoleau prin murdărie și noroi... Nici o sforțare nu era prea mare pentru a dobîndi un locșor. Trenurile plecau unul după altul, și mulțimea totuși creștea neîncetat, mulțimea, care n-avea alt gînd decît plecarea... La minister încetase orice activitate serioasă. Funcționarii se adunau prin cîte un birou, cu fețele îngrijorate, spăimîntate, discutînd plecarea sau rămînerea. S-a aflat că directorii au plecat împreună cu cîte două-trei ajutoare, aproape pe furiș. Toți ceilalți rămîn aici, din ordin... și sub amenințare de destituire... Totuși, discuțiile continuă, și în fiecare zi sunt mai puțini cei ce iau parte. Nici o amenințare nu e în stare să-i oprească... Se vor plăti lefurile pe trei luni... în curînd; se lucrează la state... Pe urmă? Pe urmă, ce-o vrea Dumnezeu!...

În fiecare seară viu acasă cu hotărîrea că mîine plecăm, și în fiecare dimineață amînăm... Sfaturile

nopții sînt îngrozitoare, ele îți arată argumentele, mizeriile, nenorocirile.

— Cred că mîine luăm leafa... Atunci poimîine plecăm, irevocabil!

Asta miercuri seara.

Noaptea am petrecut-o pe jăratec. În noaptea aceea de-abia mi-am adus aminte că sînt ardelean. Și cînd mi-am adus aminte, mi-a venit să sar din pat, să pornesc pe loc, oricum, pe jos, numai să nu mai fiu aici. Mi se părea mereu că aud, înfundate, bubuituri de tunuri. Poate că mîine nemții vor intra. Cine să știe? Comunicatele sînt atît de zgîrcite... Și atunci? Am început să blestem pe căpitanul de la Ministerul de Război, pe cel ce m-a amînat pînă ce azi am ajuns în halul în care sînt...

Nenorocirea cea mai mare, cînd ai vreme s-o cîntărești, parcă se mai ușurează. M-am pus s-o cîntăresc fără să vreau. Adică ce-ar fi dacă m-ar prinde aici nemții? Au venit singure răspunsurile.

În cazul cel mai rău, m-ar considera dezertor austriac, deși nu sînt, m-ar mai face agitator iredentist și cine știe mai ce, m-ar trimite la un tribunal militar, sau poate nici nu m-ar mai judeca, și m-ar împușca sau m-ar spînzura, după cum ar crede de cuviință. Sau, presupunînd un caz mai puțin rău, m-ar înrola la austriaci și m-ar trimite în foc, să mă bat pentru ei, undeva, poate chiar pe frontul nostru... Dar dacă aș avea vreun noroc mare? Dacă nici nu s-ar sinchisi de mine? La urma urmelor, s-ar putea și asta. Sînt doar de-atîta vreme în țară și de atîta vreme nu mai am nici o legătură cu „patria" ungurească... Pentru dînșii eu nu pot fi decît un zero care nu multiplică și nu împarte...

Da, dar... Nu se va găsi, oare, nimeni să mă denunțe, din răzbunare sau din simplă plăcere?...

Pot eu să-mi încredinţez soarta unei speranţe atît de deşarte?

Nu, nu... S-a hotărît! Îndată ce luăm leafa, pornim. Cel puţin acolo voi fi scăpat de ameninţarea aceasta... Cel puţin atîta.

În clipa următoare, însă, răsare întrebarea: dar acolo, ce?

Şi răspunsurile, cu toate că nu sînt atît de precise, sînt tot negre. Ziarele repetă într-una să stea lumea pe loc, să nu plece decît cei cu obligaţii militare. Şi dau argumente, multe, de ce să nu plece. Eu la ce plec? Obligaţii militare? Cît le-am dorit, cît le-am cerut, cît m-am silit să le am! Zadarnic! Hîrtiile mele, săracele, poate că obsedează şi astăzi pe bietul căpitan. O, dacă ar fi fost rezolvate, n-aş mai avea acuma frămîntările acestea. Aş fi şi eu mîndru... Dar aşa... Cum plec, de ce plec, la ce plec? Numai fiindcă vine primejdia mea? Ce să fac acolo? Singur nu pot merge. Sau poate că da? S-ar simplifica grozav... Cum rămîn însă aici nevasta şi copiii? Cum?... Şi dacă-i iau cu mine, unde-i duc, la ce?... Poate că totuşi se va rezolva situaţia mea acolo... Poate? Trei luni de zile n-au fost de ajuns să se rezolve aici, unde era ordine. Ce va fi acolo?...

Şovăirea aceasta mă sugruma. Iată începutul sfîrşitului. Şovăirea ucide.

Cu o sforţare bruscă, am întrerupt-o. A doua zi m-am repezit la gară, să iau bilete. Ce să mă mai gîndesc, să cumpănesc? Trebuie să plecăm deocamdată, pe urmă vom vedea ce-o fi... Trei ceasuri m-am zbătut în faţa ghişeelor închise.

Se anunţase că nu se mai liberează bilete, şi totuşi ne-am războit acolo sute de oameni, cu acelaşi gînd, cu aceeaşi nădejde. Pe urmă, încetul cu încetul,

ne-am potolit, ne-am rărit. Unii îşi croiau drum spre peron, să se caţăre de tren oricum, alţii ne-am întors pleoştiţi acasă... Vom reveni. După amiazi, mîine... Mai e încă vreme...

Cotesc din Calea Griviţei pe Calea Victoriei. Trăsurile sînt mai rare. Ţîrîie o ploaie plicticoasă. Deodată se aude o răbufneală surdă, foarte depărtată. Cîţiva oameni se opresc în drum, se uită pe sus... De-abia mai fac cîţiva paşi, altă bubuitură, tot înfundată... Geamul unei vitrine tremură... Da, da, tunurile... Îmi grăbesc mersul... Nu mai e vreme... Nu mai e...

Şi bubuiturile grele, rari urmează toată ziua, îndoliază sufletul capitalei înfricoşate...

4

Tunurile se aud toată noaptea, şi a doua zi, şi apoi mereu, mereu, pînă ce se împlineşte soarta...

În bubuiturile lor vrăjmaşe se amestecă apoi ceata de zvonuri. Cutare tren cu refugiaţi s-a ciocnit cu un tren militar, mii de morţi... Femei, copii sînt striviţi în trenuri, se aruncă pe cîmp cadavrele din vagoane... Aeroplanele nemţeşti bombardează trenurile şi sînt măceluri cumplite... Sute de oameni plecaţi s-au întors înapoi... Grozăvie ne aşteaptă aici, dar grozăvie ne pîndeşte şi dincolo...

Tramvaiele cară toată ziua răniţii din spitale. În faţa Ateneului e plin de amputaţi, de muribunzi... Lumea îi înconjoară, plînge de suferinţele lor...

Ce mai aşteptăm oare? Ce mai aşteptăm?... Se spune că chiar mîine nemţii vor intra în Bucureşti. Dar ziarele tot parcă mai au o rază de speranţă... Ce aşteptăm?

„Trebuie! Trebuie!... Aici mă pîndeşte moartea!"... îmi ziceam mereu, chinuit de nehotărîrea ce se făcuse stăpînă pe mine.

Umblam acuma pe străzi, fără ţintă, căutînd un leac nerăbdării. Capul îmi vuia de gîndurile cari se ciocneau, se întreceau ca apa în clocot într-o oală nouă. Simţeam că zilele, poate chiar orele, sunt numărate. Dacă mai urmează ezitarea, voi fi surprins...

O mînă uşoară mă apucă de umăr prin faţa palatului. Era Nicolae Iota, un prieten de cafenea, băiat tînăr, frumuşel, cu o mustaţă foarte îngrijită.

— Ei? făcu dînsul, parcă mi-ar fi ghicit frămîntarea.

— Sînt în situaţia cea mai cumplită din viaţa mea, îi spusei, cu o trebuinţă vie de-a împărtăşi cuiva turburarea ce mă rodea. Mă înăbuş şi nu găsesc ieşirea. Simt că trebuie să plec, simt lămurit. Asta-i datoria, asta-i cinstea şi scăparea! Şi totuşi... Pot să-mi părăsesc nevasta şi copiii? Sau poate să-i iau cu mine? Răspunderea aceasta mă doboară şi mă face să şovăiesc. Ca să mă acoper pe mine, mi-e îngăduit oare să primejduiesc pe ai mei?

Iota zîmbi cu superioritate, mă luă de braţ şi-mi vorbi foarte simplu, foarte calm:

— Adevărat, pentru ardeleni urmează zile crîncene. Cel mai cuminte e acela care poate pleca. Ce-i aşteaptă aici, cine poate şti?! Fii sigur însă că nemţii nu sunt canibali. Barbari da, dacă vrei. Dar o barbarie modernă. Nu vor scoate ochii nimănui, nici n-o să taie braţele copiilor... Nu. Ei o să le cumpere. Înţelegi diferenţa? Obţii acelaşi rezultat prin mijloace mai... ştiinţifice... În sfîrşit... Crezi că ei numai de voi au să se ocupe? Ar fi ridicol. A, da, pe cei care au ţipat în gura mare, dintre ardeleni, da... Ceilalţi?...

Poate dacă ocupaţia va ţine prea mult. Altminteri, poţi dormi pe-o ureche... Crede-mă pe mine. Eu judec rece. Nu zic că nu-i primejdie. Aceeaşi primejdie te pîndeşte însă şi în Moldova sau poate în Rusia, căci de unde ştii unde se opreşte vijelia?... Azi voi, ardelenii, nu sînteţi tocmai... dezirabili. De ce să ne astupăm urechile? Trei sferturi din cei ce fac opinia publică aici sînt convinşi că voi şi ovreii sînteţi pricina înfrîngerii. Un general strigă în gura mare că în Ardeal n-a găsit decît trădători... De ce nu v-a admis în armată? De ce? Nu ţi-ai pus întrebarea? Cu multe stăruinţe au fost primiţi doi-trei. Atît. Încolo, la o parte, sau la spionaj. Noi am plecat să liberăm Ardealul, iar acuma ne vedem cotropită ţara. Trebuie ţapi ispăşitori. Voi sînteţi... Ce vrei? Mîine, de s-o întoarce soarta, veţi fi iarăşi divinizaţi. Deocamdată, însă, asta-i situaţia... Va să zică, trebuie să tragi consecinţele, fără sentimentalism şi fără speranţe deşarte. În Moldova, sau unde se vor opri, vei fi un cîine al nimănui şi în calea tuturor. Şi încă cu familie... Dac-ai fi numai tu, hai, treacă-meargă.... Nici aici nu-ţi va merge mai bine, evident. Poate mai rău. Dar cel puţin vei suferi numai tu, orice s-ar întîmpla. Aici mai rămîn cunoscuţi şi prieteni. Acolo toţi sunt împrăştiaţi în toate unghiurile ţării şi poate ale lumii. Atunci ce mai alegi? Stai, ia-ţi inima-n dinţi, aşteaptă. Poate să ai noroc şi să treacă apele peste tine fără să te clintească.

— Dar tu? îi zisei deodată.

— Eu? Aş pleca, mărturisesc. Nu pot. Am ordin special să stau pe loc. Aş pleca, evident. N-am putut suferi niciodată robia, chiar trecătoare... Cu toate astea, voi rămîne, voi înghiţi.... Ei, vom fi împreună... Vom mai vorbi... Salutare!

A intrat într-o prăvălie şi n-a mai ieşit. Nu-mi spusese nimic nou. Aceleaşi lucruri mi le repetam eu însumi, de-o săptămînă, ziua-noaptea. Şi totuşi, după ce a dispărut, simţii ca şi cînd mi-ar fi dezvăluit cine ştie ce taine. Poate pentru că îl cunoşteam avînd legături cu zeii guvernanţi, şi că, astfel, este ecoul părerilor lor?

Dar în aceeaşi zi cel puţin zece alţii îmi şoptiră vorbe la fel: un perceptor, un actor, un deputat, un ziarist, un judecător, un negustor, un avocat... Parcă s-ar fi înţeles cu toţii să mă doboare tocmai în clipele de cea mai aspră şovăire. De ce nu mi-au vorbit astfel ieri sau acum o săptămînă? Sau poate de-abia acum s-au hotărît şi dînşii.

— Vom fi cu toţii împreună... Şi ce-o vrea Dumnezeu, să vie!

Acasă mă întîmpinară două geamantane şi două valize de mînă, pline, gata. Nevastă-mea mă privi întrebătoare, iar cînd nu scosei nici o vorbă, îmi zise încet:

— Noi sîntem gata... De-acuma, cum zici tu...

— Nu ştiu.... nu ştiu...

— Poate ar fi bine să pleci singur... Noi vom face ce-om putea... Am auzit că se întîmplă grozăvii cu ardelenii pe unde-i prind nemţii.

— Aş... grozăvii.... Astea-s nerozii de mahala! răspunsei.

Credeam, însă, şi eu neroziile de mahala, în sufletul meu. Mă arătam voinic nevoie-mare, zîmbeam de zvonurile ce alergau din gură-n gură, dar inima-mi tremura. Necunoscutul e totdeauna chinuitor...

Cîteva ceasuri am stat în mînă cu recipisa actelor mele militare. Şi-mi ziceam mereu că n-am avut nici un noroc în viaţă. Şi-mi închipuiam ce fericit aş fi

acuma aflîndu-mă undeva cu oştirea noastră mutilată, împărţindu-i durerile şi jalea. Pe cînd azi, ce dureri mărunte mă sfîşie?... Îmi părea rău că n-am încercat chiar la faimosul birou de informaţii, cu toată oroarea ce mi-o inspira. Cel puţin aş fi avut o menire, oricît de puţin mîndră... Adevărat, se spunea că la Iaşi vor fi înlăturaţi toţi ardelenii, şi de acolo.... Dar, oricum, la Iaşi... aş fi la Iaşi...

Duminică, pe la prînz, nevastă-mea veni acasă plîngînd cu sughiţuri.

— Trebuie să pleci numaidecît! murmură de cîteva ori desperată.

Nu pricepeam. Mi-a explicat. Zvonurile o chinuiseră prea mult. Mă visa mereu mort, visa nemţi şi unguri... N-a mai putut. S-a dus la Marghiloman, să-i ceară un sfat sau barem o informaţie.

— Trebuie să pleci imediat, aşa mi-a spus. Marghiloman, înţelegi? Imediat. Nemţii unde ajung adună pe toţi ardelenii, îi pun la zid şi-i împuşcă, fără nici o judecată... Trebuie să pleci, Remule dragă... Fie-ţi milă de noi!... Uite, mi-a dat şi o hîrtie de la Crucea roşie să ajungi pînă la Roman. Acolo vei face ce vei putea... Dar trebuie să pleci numaidecît... Ultimul tren porneşte după amiazi. Mi-a dat şi-o adresă unde să mergi. A fost foarte cumsecade... Pleacă... Pleacă!... Altfel ne ameninţă o soartă cumplită...

Obrajii îi erau scăldaţi în lacrămi. Îşi frîngea mîinile. Deznădejdea o cuprinsese întreagă.

— Dar tu?... Voi? îi zisei, sculîndu-mă brusc şi grăbindu-mă să-mi strîng ce-mi va trebui pe drum.

— Noi, a spus să rămînem negreşit aici, fiindcă acolo vor fi greutăţi şi mai mari... De noi să n-ai grije. Vom trăi sau vom muri, ce-ţi pasă?

Curajul ei mă mişcă. Mă oprii. Înţelesei numai atîta, că vrea să se sacrifice pentru mine, ea şi copiii, că primeşte să se despartă, rămînînd cu cîţiva gologani şi cu casa goală, numai ca să mă scape pe mine... Răspunsei liniştit deodată, parcă o mînă nevăzută mi-ar fi ridicat toate şovăirile şi toată teama:

— Nu, nu... Rămîn aici cu voi... Ce-o fi să fie!

— Or să te omoare!

— De moarte nu scapi nicăiri... Cel puţin veţi şti şi voi c-am murit... Cum mi-o fi scris...

Mă potolisem pe deplin. Acuma ştiam ce fac. Eram liniştit...

În colţurile ochilor ei mai luceau lacrămile. Pe buzele ei flutura, însă, un zîmbet poate de mulţumire, poate de frică. Vedeam că a înţeles lupta mea. Simţeam puţină mîndrie. Mă gîndeam că am făcut, într-un fel, un eroism... Se învîrti cîteva clipe pe lîngă candelă, se închină de cîteva ori, apoi murmură cu tristeţe:

— Cît te-ai chinuit, sărmane de tine! Şi cine ştie cît va mai trebui să te chinuieşti!... Doamne, ajută-ne şi fereşte-ne de cele rele!...

5

Veni agonia...

Duminică după amiazi trecu pe Calea Victoriei un convoi de prizonieri germani, un convoi lung, jalnic. Curioşii îi priveau cu o teamă ciudată. Un perceptor însă începu să ţipe în gura mare:

— Uite cine ne bate pe noi! Uite! Nemîncaţii, golanii ăştia!... Ptiu!..

Scuipă, se înfurie, dădu din mîini. Era un om tinerel, tuns pînă la piele, cu faţa rotundă şi cu mustăţi englezeşti. Îl indignase înfăţişarea prizonierilor slăbuţi,

perpeliţi, murdari, frînţi de oboseli... Nimeni nu-i ţinu isonul. Doar cîţiva copii rîseră miraţi...

Tunurile băteau într-una. Bubuiturile păreau mai apropiate, să le poţi număra. Totuşi, seara se răspîndi vestea că nemţii au fost bătuţi cumplit, că fug mîncînd pămîntul... Noaptea tunurile amuţiră, ceea ce părea a întări vestea... Cîte speranţe nu s-au făurit atunci în Bucureştii torturaţi de înfrigurare?

A doua zi n-au mai apărut jurnale. În schimb, pe toate zidurile se lăfăia ordonanţa generalului Mustaţă, care în fiecare rînd te împuşca de trei ori dacă vei face cutare sau cutare. În alte vremuri ar fi rîs oamenii de atîtea ameninţări; acuma citeau pîlcuri-pîlcuri, clătinau din cap şi şopteau spăimîntaţi:

— Va să zică, tot vin?...

Echipe speciale erau însărcinate să rupă toate afişele, afară de ordonanţa cu împuşcările, să dispară orice urmă de-a celor plecaţi. Mulţi însă au sfîşiat şi afişul generalului-prefect, încît iar s-a împrăştiat bucuria:

— Nu mai vin...

Spre seară, prin unele localuri s-a împrăştiat ultimul comunicat oficial, tipărit pe o fiţuică albă. Avea numărul o sută. Fericiţi şi invidiaţi am fost cei ce am avut norocul să-l putem înfăşura şi păstra ca o relicvă scumpă!

Oraşul s-a luminat seara şi luminile au ars toată noaptea, în vreme ce tunurile bubuiau iarăşi, neîncetat. Luminatul era în ordonanţă. Pe la miezul nopţii, sergenţii au sculat oamenii din somn pe la mahalale, să aprindă lămpile şi să deschidă uşile, căci vin nemţii... Aşa cerea în ordonanţă...

Nemţii însă nu s-au arătat nici a doua zi. A venit totuşi o nouă ordonanţă, în care se vorbea de intrarea

trupelor imperiale germane în capitală şi de trupele duşmane, adică române....

Lumea nu-şi mai putea stăpîni frigurile. De ce nu vin? Sau, poate, nu mai vin de loc? Unii jurau că azi-noapte au intrat patrule de ulani în cutare mahala şi au plecat iar. Alţii ştiau sigur că vestea victoriei noastre e adevărată, că n-are să calce picior de neamţ în Bucureşti...

Mulţi îşi schimbase peste noapte convingerile. Pînă ieri făceau spume cînd vorbeau de nemţi; azi căutau să-ţi dovedească ce popor mare sînt nemţii şi cît sunt de blînzi...

Carp se plimba pe Calea Victoriei, pe jos. Convertiţii cei mulţi îşi scoteau pălăria pînă la pămînt, cerîndu-i parcă protecţia şi simţindu-se fericiţi dacă vedeau c-au fost observaţi. Şi Marghiloman umblă numai pe jos, grăbit, de-abia biruind a răspunde la saluturile ce-l întîmpină din toate părţile...

Ce rari sînt oamenii care n-au crucea roşie la braţ sau măcar la butonieră!

După amiazi, ieşind în oraş, întîlnesc pe stradă pe bătrînul poet Mihail Dorna. Cine nu-l cunoaşte şi nu-l admiră! E îngrijorat. Bastonul îi tremură în mînă. Mustaţa cănită, neagră-corb, zvîcneşte la fiece vorbă.

— Bine că te întîlnesc... Am să-ţi vorbesc ceva foarte grav...

— Mă sperii, maestre?

Mă trage într-un gang, lîngă o cafenea. Vorbeşte cu o seriozitate regală:

— Uite ce este... Banditii ne-au prăpădit ţara. Vezi acuma în cel hal am ajuns. Trebuie s-o salvăm, să luăm noi frînele în mînă. Pînă cînd să ne ţie de căpăstru numai incapabili şi mişei?... Germanii vor

veni. Trebuie să fim pregătiţi, să nu ajungem iar pe mîinile hoţilor... De-acuma m-am hotărît să ies din rezerva vinovată în care am stat pînă acuma. Vom forma noi guvernul... Am şi eu legăturile mele. Chiar azi voi întîlni pe episcopul catolic, care-i prieten cu Mackensen. Mă voi pune în contact şi vom face lovitura de stat. Nu mai vrem să ştim de aceia care ne-au tîrît în dezastru. Vom alcătui o gardă naţională. Voi merge chiar eu în fruntea ei. Să poftească să mai vie apoi Brătienii şi ceilalţi să ne reclame puterea! Gloanţe le vom da... Eu îmi rezerv deocamdată portofoliul Finanţelor, fiindcă tot stau cam slab cu finanţele, de altfel probabil ca şi d-ta... M-am gîndit la d-ta pentru portofoliul Cultelor... De ce adică n-ai fi şi d-ta ministru, care ai talent, chiar geniu, şi ar fi alde fîrţîngăi?... Să nu şovăi, căci vremea presează... Gîndeşte-te bine şi mîine să-mi dai răspunsul definitiv... Acuma haidem să luăm un şvarţ. Şi discreţie, nu-i aşa? Momentele sunt critice.....

Şi în cimitire se fac glume...

SABIA LUI DAMOCLE

1

Miercuri...

Cerul e plumburiu. Nişte nouri murdari, grei şi leneşi se lăfăiesc în văzduh. Plouă o ploaie zgribulită, stăruitoare. O tristeţe nespusă s-a coborît pretutindeni, peste tot oraşul, în toate sufletele, în aerul umed şi înăbuşitor. Ochii sînt parcă porniţi pe lacrămi...

Dis-de-dimineaţă, un cumnat al meu vine galben la faţă să ne spună răguşit:

— Azi la ora unsprezece intră nemţii pe la Bragadiru... Toată poliţia e concentrată pe străzile de la Dealul Spirei, încoace, pe Calea Rahovei, pe strada Carol... Ordin sever să nu fie nimeni pe străzi, nici chiar la ferestre....

Ne-au podidit lacrămile pe toţi. Ne uitam unii la alţii, cu ochii roşii, uluiţi, fără să mai schimbăm o vorbă. Ce ne-am mai fi putut spune? Groaza bătea la uşi, se pregătea să intre în casă, o aşteptam să ne strivească...

Pe urmă i-am văzut...

Au venit pe Calea Griviţei, pe unde nu erau aşteptaţi. În frunte, un ofiţer roşcovan, cu un băţ în mînă. Pe urmă, un vierme cenuşiu de oameni, poate vreo două sute. Păşeau rar, obosiţi şi se uitau împrejur miraţi. Unii aveau braţele încărcate cu flori, alţii cu turtă-dulce, primite pe drumul pînă la Palat, de la cete de femei care alergau nebuneşte pe trotoare, se aruncau deseori asupra soldaţilor şi-i îmbrăţişau. Altminteri, Calea Victoriei îşi pierduse animaţia. Curioşii se piteau pe la geamuri. Pe-afară se vedeau numai străini, care parcă nu mai fuseseră niciodată pe-aici, care au răsărit acuma din cine ştie ce bîrloguri. Nu se mai auzea decît vorbă nemţească şi urale stridente. De unde atîta nemţime aici? La bodega „Hig-Life", în semietaj, agăţat într-o fereastră deschisă, un omuleţ slab, cu cioc negru, ţipa din răsputeri: „Ura, ura!", fluturînd o batistă. Era vînăt de însufleţire... Cine-o fi fost?

Detaşamentul de soldaţi a intrat în curtea Palatului. Ofiţerul a rostit o comandă, sau poate o cuvîntare, apoi toţi au strigat de trei ori: „*Hoch!*" Femeile cele entuziaste au năvălit pe urmă printre dînşii, i-au înconjurat, i-au mîngîiat, i-au giugiulit. Una voinică, înaltă, ca un jandarm, alerga de la unul la altul, strălucitoare de fericire şi repetînd într-una:

— Nu ţi-e foame, drăguţule?... Vino cu mine la mama să-ţi dăm o cafea cu lapte!

În aceeaşi vreme bucătarii de campanie s-au instalat chiar dinaintea sălii tronului. Toată curtea era plină de fel de fel de oameni şi de căşti ascuţite. Întrebările şi răspunsurile curgeau. Şi ce vesele toate feţele acelea, ce vesele! Îţi umplea sufletul de durere şi de ruşine veselia aceea. Cîţiva români, prea curioşi, se strecurau umili prin babilonia străină, iar alţii

încremeniseră pe stradă, pe trotoare, cu fețele înlăcrimate, cu batistele la gură, ca să-și înăbușe plînsul. Nu mai aveai voie acuma nici să plîngi. Începe robia. Străinii se așezau la masă. Trebuia să te oploșești într-un ungher, tăcut, să aștepți să treacă furtuna...

Un automobil sosește din jos în goana mare cu un uruit ascuțit, care te pătrunde pînă-n măduva oaselor. Trece... Pe la Biserica Albă oprește, și un ofițer întreabă pe un trecător, care salutase umilit, unde e Palatul regal. Automobilul întoarce brusc. Omul rămîne cu pălăria în mînă, ploconit, parcă ar cere pomană. Era un funcționar cunoscut.

— Cum îți vine să-i saluți?

— Da' ce vrei, să fiu mojic? S-au uitat la mine. N-ai văzut? De ce să creadă că sîntem barbari și prostcrescuți?

Avea atîta convingere în glas, că m-am speriat. M-am depărtat repede, cuprins de o frică stranie...

O domnișoară mă întîlnește. Are ochii plînși.

— Ce nenorocire! Ce jale! ciripește ea tremurînd.

Facem cîțiva pași. Soldații germani se amestecaseră printre lumea de pe trotoare, sporită. Unul vine drept la noi. Întreabă ceva, o stradă sau o adresă. Domnișoara, foarte amabilă, se grăbește să-i explice pe nemțește.

— De ce vorbeai nemțește? îi zic cu mustrare.

— Cum să nu vorbesc? Dacă știu? Să creadă că suntem proști?

Am părăsit-o.

Înțelesesem. Jalea noastră nu va putea avea nici măcar puțină mîndrie...

Perceptorul, care acum trei zile se indignase văzînd prizonierii, mă întîmpină într-un colț de stradă cu același glas aspru:

— Ei, domnule? Ai văzut oameni cumsecade? Ce-ți spuneam eu?!

— Ce?

— Cum ce?! D-ta nu ții minte de la gură pînă la nas? Ori vrei să spui că n-am dreptate?... Privește, privește! ăștia sunt oameni civilizați, da, zic și eu! Cel mai mare popor din lume, domnule!... Nu-ți dau voie să mă contrazici...

Treceau tocmai niște soldați. Perceptorul se răstea la mine, țipa, ca și cînd ar fi vrut să oprească în loc toată strada. De-abia am izbutit s-o șterg. Poate că de n-o ștergeam, m-ar fi dat îndată pe mîna mosafirilor...

Da, da, trebuia să-mi dau seama. Robia noastră va fi mai tristă. Noi nu știm cum se poartă doliul. Nu știm. Încrederea? O, cum s-a mai dus, cum a mai dispărut! Poate că n-a mai rămas nimeni cu credința neștirbită!

Înfrîngerea aceasta e cea mai grea, fiindcă ucide sufletele...

2

A doua zi, după amiazi, puținii cari rămăsesem din cercul obișnuit ne adunarăm la cafenea să schimbăm impresii, adică mai curînd să ne încurajăm reciproc. În dosul cuvintelor nepăsătoare tremura aceeași teamă. Simțeam parcă întinsă deasupra capetelor noastre o gheară nevăzută, ce ne amenința cu sugrumarea. Zîmbeam mult, ca și cînd prin aceasta am fi vrut să ne arătăm nepăsarea, deși zîmbetele erau silite și ofilite. Făceam haz de soldații dușmani, care năpădeau orașul oprindu-se cu duiumul în fața vitrinelor în care se mîndreau încă atîtea bunătăți. Un pictor schiță

îndată o îngrămădire de-acestea de cuceritori, pe un petic de hîrtie... Vorbeam însă toți cu glasul scăzut și uitîndu-ne mereu împrejur. Nu puteam uita că nu mai sîntem în Țara Românească și că de-acuma toți pereții au urechi multe și primejdioase...

Aici veni pe-nserate Tiberiu Bordeni. De-abia îl recunoscurăm. Avea barbă mare și era slab ca un ogar. Foarte afectat, ne spuse că printre cele dintîi automobile nemțești care au intrat în București, unul a fost al poliției secrete, aducînd liste nesfîrșite cu numele tuturor celor ce au vrut războiul sau au ocărît pe centrali.

— Din întîmplare făcui cunoștință cu unul din polițiștii aceștia și am văzut listele, zise Bordeni cu o gravitate apăsătoare. Aproape toți băieții sînt trecuți în listele astea negre...

Ne-am cutremurat fără voie cu toții. Ne îngrozea omul acesta, care cunoștea pe polițiștii dușmani abia sosiți, și poate că fiecare ne-am zis în clipa aceea că și el trebuie să fie din poliția amenințătoare. El însă tăcu cîteva momente, privindu-ne cu o superioritate zdrobitoare, apoi, adresîndu-se mie și poetului Pilade, adăogă rar și îndesat:

— Și d-voastră sînteți pe lista neagră, amîndoi...

— De ce? întrebarăm deodată.

— Fiindcă ați scris la *Adevărul*...

— Dar dacă nici n-am scris?

— Nu știu. Acolo așa sunteți trecuți. Poate că e o greșală la mijloc... Deocamdată nu trebuie să vă speriați. Eu am să intervin în favoarea d-voastră și sper să izbutesc...

Am îngălbenit amîndoi și în curînd am plecat, aproape pe furiș, fără o vorbă. În stradă ne-am strîns mîna mai puternic ca de obicei.

— În orice caz, să ne întîlnim zilnic pînă ce o fi să ne înhațe... rosti Pilade, zîmbind amar.

— Da, da, să ne întîlnim, murmurai și eu.

Pînă acasă mă uitam mereu înapoi, așteptîndu-mă în fiece clipă să fiu oprit. Am răsuflat cînd am intrat în casă. Așa, acuma cel puțin se va ști de urma mea. Încercai să fiu vesel. Nevastă-mea însă îmi ghici sufletul și nu mă slăbi pînă nu-i spusei tot.

— Stai acasă, Remule dragă. Barem, de-o veni nenorocirea, să te găsească între noi. Tot ar fi mai puțin îngrozitor decît să aud de la străini...

— Mai bine era să fi plecat... zisei pleoștit. Mai bine, ehe! Dar acuma...

— Eu ți-am spus să pleci...

— Da, mi-ai spus... Poate că și acuma ar mai fi chip de a mă strecura, ce zici? Decît să mă prindă aici, mai bine...

Părăsirăm însă asemenea planuri. Era prea tîrziu. Două zile trecuseră de cînd dușmanul era stăpîn în inima României.

Ce strîmbă e soarta! N-ar fi fost oare mai bine să fi luat o hotărîre? Azi poate n-aș fi în situația aceasta... Desigur că n-aș fi... Acuma aș... Degeaba, degeaba... Prea tîrziu... Nu se mai poate desface ce s-a făcut, sau mai curînd nu se poate face ceea ce ar fi trebuit să se facă...

Două zile stătui acasă tresărind de cîte ori se deschidea poarta, de cîte ori se auzea o trăsură în stradă sau vreo gălăgie, așteptînd sfîrșitul...

Pe urmă nu mai avui răbdare. Trebuia să aflu ce este, trebuia să găsesc o ieșire, oricare ar fi... A treia zi după amiazi întîlnii pe Bordeni, împreună cu Pilade.

— De ce nu te-ai mai arătat? mă întîmpină Bordeni cu un surîs straniu. Încă de alaltăieri i-am spus d-lui Pilade că nu mai e nici o primejdie. Am vorbit eu, am stăruit și v-am scăpat deocamdată. Va să zică, fiți liniștiți... De-o mai fi ceva, eu sînt aici, o să vă anunț din vreme... Cred însă că ați scăpat...

Pilade moțăi din cap, trist, abătut.

De ce atîrnă soarta omului uneori, în vremi însîngerate! De cine mai atîrnă! Și totuși trebuie să zici cu însuflețire:

— Mulțumesc!

În fiecare după-prînz ieșeam în oraș o oră. Ne întîlneam cu toții, cei rămași din cercul de odinioară. Cîțiva profesori și cîțiva funcționari înlocuiau oarecum o parte din goluri. Aduceam fiecare cîte o știre: colo nemții au făcut asta, dincolo bulgarii asta, ici ungurii asta... Pe urmă, mereu despre cei plecați. Ne înduioșam. Și ziceam că tot astfel se vor fi gîndind la noi și ei. Ne închipuiam ce vor fi făcînd prin Moldova și-i plîngeam, precum credeam că ne plîng și ei pe noi. Nici nu ne putea trece prin minte că ei... A, dar să n-o luăm înainte!

Într-o după-amiază eram de-abia vreo cinci la întîlnirea obișnuită. Un chelner ne șopti în mare taină că au început arestările cu duiumul și că hotelul e aproape plin de ostateci; ne spuse chiar cîteva nume cunoscute... N-apucarăm însă bine să cercetăm știrea aceasta, care de altfel circula mai vag și prin oraș, cînd vedem că la intrarea cea mare s-a oprit un ofițer german întovărășit de un civil cu o barbă roșcată încîlcită. Priveliștea nu ne-ar mai fi mișcat, căci

acuma soldații inamici inundaseră toate colțurile Bucureștilor și ne obișnuiserăm cu dînșii. Dar ofițerul cu civilul parlamentau... și parcă arătau mereu spre masa noastră. Peste cîteva clipe ieșiră amîndoi, iar noi respirarăm ușurați.

— Ați văzut cum ne fixau mereu numai pe noi? zise Nicolae Iota, care era cel mai nepăsător, fiindcă înainte de război fusese germanofil furios și chiar scrisese niște broșuri bombastice despre victoriile nemțești.

— Numai să n-o pățim... adăogai eu neliniștit.

— Ași, ce să pățim?! De noi au să se agațe? Ar fi ridicol, rîse Iota cu superioritate. Poți dormi fără grije, ți-am mai spus-o și cînd erai să faci prostia să pleci pe drumuri în lumea mare... N-am avut dreptate?

— O, ce n-aș da acuma să fiu plecat, oriunde, numai să nu-i văd lăfăindu-se...

— Ne vine rîndul tuturor, murmură Pilade calm. O să ne ridice pe toți, încetul cu încetul. Sînt sigur...

În clipa aceea ofițerul de adineaori apăru iar, veni drept spre noi, se opri lîngă Iota, îl atinse pe umăr, se plecă și-i șopti ceva. Nepăsătorul îngălbeni deodată, apoi se făcu roșu-foc, se sculă în picioare. Ofițerul îl luă deoparte, îi mai zise ceva, foarte încet, și Iota își luă repede paltonul.

— Ce este? Ce este? bîlbîirăm cu toții, uimiți de spaimă.

— Nu știu... Vrea să-mi spuie ceva... Știu eu? șopti dînsul iarăși, galben ca ceara, zăpăcit și uluit.

Plecă cu ofițerul. Șvarțul îi rămase pe masă. Stăturăm cîteva minute fără să scoatem o vorbă. Lumea dimprejur de-abia băgase de seamă ce se întîmplase.

— Nu spuneam eu? zise apoi Pilade rupînd tăcerea. Au să ne ia pe rînd...

Nici nu mai puteam vorbi. Ne uitam unii la alţii, cu ochii mari, întrebători, aşteptînd ceva. Poate c-o să ne ia îndată şi pe noi...

Trecu astfel vreo jumătate de ceas. Pe urmă, apăru un subofiţer austriac şi merse tocmai la chelnerul care ne servea. După ce schimbară cîteva vorbe, chelnerul veni repede şi chemă pe Pilade.

— Nu v-am spus? rosti dînsul cu un zîmbet amar. Pe rînd mergem...

Îşi căută paltonul; vru să se îmbrace. Austriacul însă făcu semn, rîzînd, că nu e nevoie. Venise trimis de Iota, care-şi uitase bastonul şi care ne ruga să-i înştiinţăm familia că este arestat la comandatură, deocamdată...

— Cînd ne mai întîlnim? întrebă unul.

Nu răspunse nimeni. Nu mai îndrăzneam să ne întîlnim. Doar pe-acasă sau poate întîmplător pe stradă... Sau, cine ştie, poate nicăiri... Poţi să ştii ce va mai fi mîine?... Ne-am risipit...

4

Ne mai vedeam totuşi uneori, mai ales pe stradă. Dar vorbeam puţin. Schimbam cîteva cuvinte şi ne despărţeam repede. Mutrele suspecte mişunau pe Calea Victoriei, se ţineau după oameni, trăgeau cu urechea... O vorbă scăpată în vînt zbura îndată la comandatură. Un cofetar făcuse chef acasă la dînsul de bucurie că auzise că ai noştri ar fi reluat Ploeştii. A fost ridicat de la masă şi trimis pe jos, aşa cum se găsea, pînă la Ploeşti, să se convingă că nu e adevărat

ce-a auzit... Va să zică, nici în pereţii casei tale nu te poţi încrede...

Un fotograf mă opri într-o dimineaţă în faţa Palatului.

— Ei, bine că te întîlnesc!... Te căutam... Am să-ţi vorbesc ceva foarte important...

Fotograful era o figură cunoscută prin cercurile noastre. Avea legături intime cu toţi gazetarii, cu mulţi scriitori şi artişti. Altminteri, tînăr, cu o mustaţă neagră, tunsă englezeşte, veşnic cu dungă la pantaloni şi cu mare trecere la femei, îndeosebi la cele mai uşoare.

Mă luă de braţ, ca şi cînd am fi fost prieteni de cînd lumea, şi-mi vorbi toată vremea cu un ton care nu îngăduia contrazicere:

— D-ta ştii nemţeşte bine...

— Da, dar...

— Avem nevoie de d-ta... Eu sînt prieten intim cu locotenentul Kammert, care conduce *Gazeta Bucureştilor*. I-am vorbit de d-ta, fiindcă nu e mulţumit cum iese ediţia românească. Trebuieşte un traducător bun. D-ta ai fi...

— Da, dar...

— Nu ţi se cere decît să traduci în româneşte. Atîta tot. În schimb vei fi plătit bine. O mie de lei lunar cel puţin. Mîine dimineaţă te aşteaptă locotenentul. Voi fi şi eu acolo...

— Mi se pare c-ai greşit adresa, îi zisei acuma. Mai bine orice decît...

— Nu uita că, dacă nu primeşti de bunăvoie, vei fi rechiziţionat, spuse fotograful cu o uşoară ameninţare în ochi. Iar atunci vei lucra şi pe degeaba...

— Aş vrea să văd cum se poate rechiziţiona un om ca să scrie la o gazetă duşmană...

— O să fie bine, murmură dînsul zîmbitor. D-ta vino acolo, şi vei vedea... O să fie bine!

Mă gîndii dintru-ntîi nici să nu mă duc de loc, dar pe urmă îmi amintii că sîntem în puterea lor şi ar fi poate mai bine să mă lămuresc cu însuşi ofiţerul-ziarist.

Locotenentul mă primi cu o politeţă exagerată, îmi oferi ţigări şi începu:

— D-ta vrei să scrii la ziarul nostru?

— Nu, domnule, nu vreau şi nici nu pot... Tocmai venisem să...

— Cum, d-ta nu eşti ziarist?

— Nu, sînt oleacă de poet şi... n-am făcut niciodată gazetărie.

— Dar mie mi s-a spus că d-ta cunoşti limba germană.

— Prea puţin ca să pot fi de vreun folos. Astfel că chiar rechiziţionîndu-mă...

— Ce rechiziţie?...

— Aşa mi s-a spus...

— Nu, nu... Dacă nu vrei, noi nu te putem sili. Aici e chestie de încredere. Ne trebuiesc oameni de încredere...

Fotograful aştepta afară, la uşă.

— Ei, s-a făcut?

— Nu, domnule, eu nu doresc să fiu om de încredere pe-aici...

— Am vrut să-ţi fac un bine, şi d-ta dai cu piciorul... Halal! zise dînsul privindu-mă de sus pînă jos cu o compătimire dispreţuitoare.

De cînd ajunsesem sub stăpînirea vrăjmaşă nu mă simţisem niciodată mai bine ca în ziua aceea. În sufletul meu mă credeam chiar erou puţin. Ce, e nimica să refuzi de la obraz pe un locotenent prusac

atotputernic? Să sfidezi internarea sau închisoarea? Numai fotograful să nu se încăpăţîneze sau să se răzbune...

De altfel, de germani nu mă sinchiseam prea mult de la început. Ce pot să-mi facă? Doar să mă închidă... Dar austriacii, ungurii!... Din fericire, încă nu se auzea nimic de activitatea lor.

În orice caz, ar fi bine să-mi iau măsuri de siguranţă...

O ordonanţă cerea ca toată lumea să-şi procure de la poliţie un bilet de identitate, faimoasele *ausweis*-uri. Aici era poate ocazia să mă acoper. Comisarul de la circumscripţie îmi era prieten. I-am explicat şi s-a învoit. Şi m-a trecut în bilet „născut la Şaru-Dornei, judeţul Neamţ".

În sfîrşit! Dacă ar fi să se cerceteze transilvănenii, eu sînt mîntuit. Afară cînd aş fi denunţat sau cînd aş fi trecut pe vreo listă neagră specială de-a lor... Bine, dar atunci e totuna. Atunci urmează unul din cazurile pe care le-am prevăzut în clipa cînd m-am hotărît să rămîn aici. Atunci nu mai e scăpare...

Pînă atunci însă viaţa îşi urmează cursul ei...

5

Da, da, viaţa nu se opreşte nici o clipă.

Trece nepăsătoare peste ruine, peste cadavre, peste toate nenorocirile. Omul trebuie s-o primească aşa cum este sau cum vine, fără să murmure sau să se împotrivească.

Şi omul e fiinţa cea mai mlădioasă din lume. Împrejurările îl îndoaie şi-l sucesc cum le place. Uitarea se aşterne repede peste ziua de ieri. Privirile se îndreaptă veşnic înainte. Ce-a fost ieri nu ne mai

interesează. Ne chinuieşte numai ce va fi mîine sau poimîine...

Acuma parcă ocupaţia vrăjmaşă ar fi fost de cînd lumea. Aceeaşi goană pentru pîinea de toate zilele, acelaşi vălmăşag pentru un locşor mai bun în viaţă. Doar că astăzi stăpînirea e străină... Dar cine se mai gîndeşte la stăpînire cînd stomacul ţipă? A amorţit entuziasmul, a pierit idealul... Pîinea, pîinea!...

Aproape două luni de zile uitasem toate acestea. Trăiam într-o speranţă nelămurită. Vedeam realitatea şi n-o simţeam. Mi se părea că starea aceasta nu poate să dăinuiască. Trebuie să se sfîrşească repede. Cum? Nu-mi dădeam seama.

Acasă ne strînsesem într-o singură odăiţă, în subsol. Acolo găteam, mîncam, stam şi dormeam. Ţineam gologanii cu şapte aţe. Ziceam că trebuie să ne ajungă negreşit... Pînă cînd? Nu ştiam. Trebuie să ne ajungă...

Zilele însă treceau şi speranţa se destrăma, se destrăma...

Şi iarna parcă înadins se pusese să ne strivească.

— Ştii că nu mai avem lemne decît pentru două-trei zile? zise nevastă-mea într-o seară, cu groaza aceea în ochi care te îngheaţă, pe care o cunosc numai cei nevoiaşi şi înfricoşaţi de tainele zilei de mîine.

Era zadarnic. N-aveai de unde şi mai ales cu ce să iei. Ca să mai întindem mizeria, începurăm să trimitem la vecini oalele cu mîncare, să fiarbă. În odaie nu mai făceam foc decît dimineaţa şi seara, cîte puţin, să se dezmorţească aerul. Ziua tot mai trece, şi frigul nu se simte atît de mult. După amiazi nevasta şi copilaşii se cocoţează pe canapea, îmbondoriţi în toate straiele ce se găsesc prin casă...

Degeaba. Iarna se înteţea. Şi nici o licărire de nădejde...

Apoi deodată se răspîndi prin oraş: în curînd vor începe să plătească lefurile funcţionarilor... Guvernul nostru a trimis zece milioane prin Crucea roşie pentru funcţionarii din teritoriul ocupat...

Pe cînd însă dîrdîiam şi ne mîngîiam cu aşteptarea aceasta, o adresă de la minister mă anunţă că postul meu s-a suprimat pe ziua de cutare. N-am crezut. Am alergat la minister. Mai erau cîteva sute suprimaţi, ca şi mine.

Eram revoltat. M-am dus aţă la girantul ministerului, un omuleţ foarte scund, cu un cap foarte mare, cu nişte ochi foarte şireţi. A ridicat din umeri.

— Trebuie să facem economii, multe economii. Avem greutăţi enorme...

— Bine, dar asta înseamnă să rămîn pe drumuri! Şi tocmai acuma, în vreme de ocupaţie duşmană, cînd leafa de-aici îmi era singura speranţă...

— Aranjează-te aiurea. Acuma e nevoie de oameni muncitori.

— Unde? La nemţi, poate...

— Desigur. Toţi sîntem în slujba lor.

— Vă rog să vă gîndiţi că nici nu e patriotic ca în asemenea vremuri...

— N-am să primesc de la d-ta lecţii de patriotism.

Mă înfuriai deodată.

— Ba ai putea să primeşti, domnule... Nu se lasă muritori de foame sute de oameni acuma... Destul de trist...

Am trîntit uşa atît de tare, că s-a speriat şeful de cabinet.

În stradă, însă, m-au podidit lacrămile. Nici nu-mi venea să mai vin acasă. Cu mîna goală?... O, ce groaznice sunt asemenea clipe!...

6

— De ce nu iei și tu o slujbă undeva? Tu, care știi nemțește, ai găsi cît bați în palme... Stăm foarte slab, dragul meu... Mîine-poimîine nu vom mai avea nici măcar o bucățică de pîine...

Nevastă-mea vorbea așa. Glasul îi era muiat în lacrămi. N-am îndrăznit să mă uit în ochii ei cînd am răspuns:

— Nu pot... nu pot... nu pot...

A tăcut.

Peste cîteva zile a reînceput:

— Văd că toată lumea se aranjează în slujbe. Nemții primesc pe oricine cu brațele deschise... Numai noi stăm cu mîinile în sîn. Nu știu ce așteptăm!?...

Nu știam nici eu, adevărat. Simțeam doar că tocmai pentru că știu nemțește nu se poate să am nici un fel de legătură cu dînșii. Zece ani, de cînd sînt aici, n-am vorbit niciodată nemțește, n-am cunoscut nici un german, deși nimeni nu s-ar fi mirat s-o fi făcut. Și să încep acuma, cînd sînt dușmanii țării?... Mai bine...

În mintea mea luasem o hotărîre. Cu ultimii douăzeci lei voi îmbrățișa meseria de văxuitor de ghete. O lădiță, cîteva cutii de cremă... Voi rămîne însă departe, chiar dacă toată lumea ar trece de partea lor...

Totuși, să nu lăsăm să ajungă lucrurile pînă aici. Să căutăm...

În fiecare dimineață era o vălmășeală fără seamăn la brutării. Nu se ajungea pîinea, și oamenii vegheau toată noaptea pe trotuarul înzăpezit, în gerul tăios, ca să poată apuca mai repede rîndul. Acolo zgribuleam și eu zi cu zi, cu cartela-n mînă... Acolo mi-a venit o idee năzdrăvană...

N-ar fi, oare, chip de cîștigat ceva din vînzarea pîinii? În loc să se omoare atîta lume aici, s-ar putea împărți. Ar lua oamenii mai degrabă, ar fi mulțumiți și ei, și eu... Chestia este doar să găsesc un brutar mare, să-mi încredințeze un număr oarecare de pîini. Asta însă ar cere un capital sau o garanție, și eu de-abia am după ce să beau apă...

Cîteva zile m-am silit să dau peste vreun brutar care să nu-mi ceară nimic afară de garanția morală... *et caetera*... Am izbutit să obțin în cele din urmă o scrisoare de recomandație de la Filip Weingarten, un om cumsecade și săritor la nevoie... Dar am rămas cu scrisoarea în buzunar, căci în vremea aceasta se organizase mai bine distribuția pîinei, și planul meu căzuse în baltă...

Filip Weingarten totuși mi-a întins o mînă de ajutor, mai pe urmă... Se deschiseră și teatrele, iar el era ceva pe-acolo. Vremurile sînt atît de tulburi, că nu te poți mira cum un cinstit negustor ajunge să fie ceva la teatru. A avut nevoie de dînsul teatrul, și omul s-a dus, mai ales că odinioară laurii scenei erau mai să-l ademenească... Trebuiau subiectele pieselor ce se jucau, pentru programe, în românește și nemțește. De obicei, lucrurile acestea le fac antreprenorii. Weingarten mi-a cerut mie să-i aranjez subiectele, mai drăguț, mai literar. Vezi, sărmana literatură tot e bună la ceva!... I-am aranjat. Și am luat nu știu cît, avere nu, desigur. Era cel dintîi cîștig al meu

sub ocupaţie. Mi se părea o minune. Nevastă-mea a dat un acatist de bucurie. În sfîrşit, nu ne-a lăsat Dumnezeu să murim...

Să murim, nu, dar dac-ar fi fost să continuăm aşa, anevoie am fi dus-o pînă la capăt... De altfel, izvorul acesta a secat repede. Programele au trecut în curînd în exploatarea unui negustor care nu se mai sinchisea de „drăguţ şi literar"... Şi tot Weingarten a sărit iarăşi. M-a pus controlorul concertelor la Ateneu. Ceva mai sus ca aceia care rupeau biletele, căci eram şeful lor. Şi ceva mai jos, fiindcă mi se plăteau zece lei numai în ziua cînd era concert, iar concerte erau cel mult unul pe săptămînă... Nu curgea, dar picura... Tot mai bine decît nimic... Bine că nu-i mai rău...

7

În zilele acelea m-am pomenit într-o seară iarăşi cu Bordeni. M-a căutat acasă, m-a sculat de la masă, că are să-mi spună ceva extrem de important.

— Uite ce este, îmi şopti dînsul cu o mutră foarte gravă. Mîine sau poimîine vei fi chemat la comandatură. Nu te speria. Poate să te ţină acolo două-trei zile, pe urmă îţi dă drumul. Te-a implicat Iota că ai fost războinic... Dar să n-ai frică. Eu mă fac luntre şi punte să vă scap. Sunteţi vreo şapte pe răboj... Stai acasă şi aşteaptă liniştit. Deocamdată nu e nimic grav...

Am stat acasă. Nevastă-mea plîngea şi-şi frîngea mîinile. Eu însă într-adevăr nu mai eram spăimîntat. Greutatea vieţii mă apăsa atît de mult, că aş fi fost aproape bucuros s-o pot sfîrşi, oricum ar fi. Groaza şi mizeria îţi oţelesc inima şi ţi-o împietresc, încît

ajungi să nu te mai doară nimic, să nu te mai frămînte nici o speranţă.

Am stat acasă trei zile încheiate. Şi iar nimic. Mă întrebam uluit ce-o fi fost la mijloc. Sau n-o fi fost nimic?

O pisică crîncenă se juca cu soarta oamenilor, îi chinuia înainte de a-i sfîşia...

8

Se desprimăvăra acuma. Se uşura viaţa, se reînfiripau nădejdile.

— Nu mai e mult, ne şopteam cu ochii strălucitori.

Uitam parcă amarul realităţii de dragul închipuirilor dorite.

Sau, dacă nu-l uitam de tot, îl înghiţeam mai bine.

Eram traducător de programe şi compozitor de reclame, plătit cu bucata. Am rămas toată vara. Mă mîndream cît puteam că nici măcar n-am stat de vorbă cu nici un duşman, cu toate că trecuse o jumătate de an de ocupaţie. Celor ce n-au cunoscut ocupaţia, care nu i-au simţit penetraţiunile ştiinţifice li s-ar părea stranie asemenea mîndrie. Ce-o fi mai firesc decît să fii aevea duşmanul duşmanului tău?

Şi totuşi, ce greu e cînd ai ajuns în puterea lui! Cînd de viaţa şi chiar de toanele lui îţi atîrnă viaţa! Uşor e să osîndeşti, dar cîte fereli şi vicleşuguri îţi trebuiesc de vrei să nu cazi în ispită şi să nu păcătuieşti cînd păcatul te îmbie la fiecare pas, iar ispita te batjocoreşte pretutindeni!

Nu e mare cinste să-ţi tîrăşti traiul din traduceri şi reclame neroade. Poate însă că e mai uşor ca văxuitul ghetelor. Dacă nu m-aş fi sfiit să mă aşez cu lădiţa

la un colț de stradă să fac concurență țigănușilor, de ce m-aș sfii c-am putut rămîne măcar prin împrejurimile meseriei mele? Firește, viața nu e dulce, dar, la urma urmelor, cînd mi-a fost cu adevărat dulce?

Și-n vremea aceasta alții... Dar ce mă privesc pe mine ceilalți? Ce mă privesc?... E vorba numai de conștiința mea... De ea e vorba... Sărmana!...

CUMPĂNA SOARTEI

1

E ușor să te bați în piept că-ți iubești țara cînd nimeni nu te oprește s-o iubești. Dar s-o iubești cînd nu e voie, cînd iubirea e privită drept o crimă, cînd mii de ispite te pîndesc să te abată, atunci are un preț, atunci ți se cuvine recunoștința. Adică nu... Atunci îi simți mulțumirea. Atît. O datorie firească n-are nevoie de recunoștință, ci numai de suflet. Rău este cînd n-o împlinești, cînd însă ți-o faci, nu-ți cîștigi merite deosebite.

În realitate, dragostea de țară și de neam nu știi s-o prețuiești și nici s-o simți aievea decît sub pumnul străinului. Atunci îți umple tot sufletul, îți înnobilează toată firea, îți sporește nădejdile și-ți întărește încrederea. Fructul oprit e cel mai dulce. Numai cel ce suferă pentru țara lui, cel ce trebuie să scrîșnească dinții și să-și înghită mînia, cel ce se revoltă „cu pumnii strînși în buzunare", numai în inima aceluia își coboară rădăcinile adînci adevărata iubire. Suferința singură zămislește pasiunile mari...

În împrejurări grele, sub amenințări multe simți într-adevăr nevoia să-ți dovedești iubirea. Cele mai neînsemnate lucruri iau în ochii tăi dornici proporții uriașe. Alteori ți s-ar fi părut ridicole; acuma le mîngîi cu evlavie.

Poate niciodată n-a clocotit în inimi mai multă ură ca sub ocupația germană. Cazurile singuratece care ar arăta contrariul n-au nici o însemnătate. Sunt urmările politicianismului, care a pus totdeauna ambițiile personale mai presus de orice în lume.

Mulțimea cea mare însă s-a purificat în flacările încercărilor...

Eram închiși într-o temniță uriașă, unde nu pătrundea decît ceea ce îngăduiau cotropitorii. Și ei numai otrava o îngăduiau să picure în sufletele noastre, zi cu zi, ucigătoare de speranțe. Și tocmai în clipele cînd eram mai însetați de încredere și răbdare.

Ne luptam cu disperare împotriva primejdiei. Era vară acuma. Seara ne adunam iarăși, o mînă de scriitori, actori, pictori, avocați, medici, funcționari... „Fanaticii", cum ne ziceau cei ce pierduseră nădejdea sau care nu au avut-o niciodată. Împreună ne rugam, ne întăream și făuream viitorul cît mai trandafiriu cu putință. Ziarele germane și ungurești inundaseră Bucureștii. Într-însele aflam uneori știri care ne erau dragi. Le traduceam, le transcriam în mai multe exemplare, le împărțeam printre cei dornici ca și noi.

— Merge bine! era lozinca noastră.

Într-un ziar nemțesc am descoperit într-o zi un rezumat al articolului reginei noastre despre București, reprodus dintr-o gazetă belgiană. L-am învățat pe dinafară. Zile de-a rîndul îl recitam tuturor cu o mîndrie copilărească:

— Ai văzut articolul reginei?... O, îți stoarce lacrămi... Stai, că parcă-l am la mine... Are să te înduioșeze...

Apoi într-o zi m-am prezentat cu o bombă: un jurnal francez. Un actor tînăr și plin de talent făcuse cunoștință cu un soldat german, alsacian, de la cenzura ziarelor. Și alsacianul i-a împrumutat pentru cîteva ceasuri un veritabil *Le Temps*. De un an de zile aproape nu mai văzusem gazetă franceză... Toate mîinile s-au întins spre mine. Riscam însă să dormim seara cu toții la Cercul militar. Am fugit acasă, să-l sorbim în tihnă:

— Spune ceva despre noi?

Asta era întrebarea cea mai urgentă, fiindcă toată ziua auzeam că sîntem un popor atît de păcătos, încît ne-au părăsit și aliații, și Dumnezeu; deci nu ne mai rămîne decît să cădem la picioarele mărinimoșilor învingători, care or să ne ierte dacă îi vom ruga frumos...

Spunea ceva și despre noi. Era o telegramă a regelui Angliei către regele nostru, în care se reînnoia asigurarea că aliații ne dau, împreună cu admirația lor, tot concursul pentru realizarea dreptelor noastre revendicări...

Am copiat-o degrabă și am răspîndit-o, în franțuzește, ca să fie mai veritabilă:

„Au moment où votre majesté"...

2

În vremea aceasta, însă, reprezentanții politicianismului se agitau din răsputeri. În fiecare zi se aruncau zvonuri noi în circulație despre dezastrul nostru definitiv sau despre opera lor salvatoare. *Gazeta Bucureștilor* se reorganizează și anunță cu alai că redacția ei a trecut

în mîinile unor „fruntași politici români". Au început interviuri furioase, urmate de articole fulgerătoare. Cei de dincolo erau trădătorii, criminalii, vînduții... Dincolo, adică dincolo de linia de foc. Vrăjmașul care ucidea la Siret pe soldații noștri era prietenul adevărat al românilor...

Deodată apoi se răspîndi vestea că germanii pregătesc o ofensivă formidabilă pe frontul nostru. Două săptămîni circulația pe căile ferate e suspendată pentru civili.

— Vor să ia Moldova și au s-o ia... Ce vrei? Am intrat într-o belea cumplită ! îmi spuse un doctor. Acuma vezi ce-au făcut prietenii d-tale?

În același timp alții șopteau tuturor la ureche că s-au și numit prefecții pentru județele moldovene.

— Numai Carp poate să ne mai salveze... Ei, dar conu Petrache cere mînă liberă, puteri discreționare. Altfel nu se mișcă, adăogau aceștia melancolic.

Rostul melancoliei îl lămureau alte zvonuri:

— Carp face lovitură de stat. Va detrona pe rege, va răsturna toată dinastia, va declara dușmanii patriei pe cei ce au pornit războiul și le va confisca averile, apoi va aduce pe tron un prinț german, cutare băiat al kaizer-ului, și în schimb vom avea Basarabia.

Chiar a doua zi e tulburare mare în oraș. S-a aflat că se pregătește o mobilizare în teritoriul ocupat. Armata ce se va ridica va ocupa Moldova și va lupta alături de nemți împotriva aliaților. Oamenii se închină de spaimă. Vai de mine, asta ne mai lipsea !...

Un șef de cabinet al unui girant de minister îmi face o vizită într-o după-amiazi. Are o geantă doldora și o înfățișare foarte gravă. Vorbește în fraze învățate pe de rost, pompoase: interesele țării, salvarea țării, dezastrul... Și la sfîrșit îmi prezintă o listă:

— S-a pornit o mișcare frumoasă. Cîțiva oameni de inimă s-au hotărît să facă pasul hotărîtor. Trebuie s-o rupem cu trecutul ticălos. Un singur om avem care poate să ridice iar țara, care posedă energia și perspicacitatea adevăratului om de stat. Mai e nevoie să-ți spun numele? Dacă țara va fi la înălțimea lui, va putea ieși onorabil din cataclismul în care au aruncat-o cei fără minte. Ei bine, mișcarea noastră urmărește o consultare discretă a țării. Avem îngăduința și concursul ocupanților. Cei ce vor să ne sprijinească trebuie să-și arate adeziunea. În foarte scurt timp se va cunoaște rezultatul... Sper că d-ta ești de-al nostru...

Trebuie să fi îngălbenit sau să mă fi schimbat la față, căci fără să-mi aștepte răspunsul, a continuat:

— Firește, iscălești numai dacă vrei... Noi nu silim pe nimeni... Pot să-ți spun însă atîta, că toți funcționarii și intelectualii sînt cu noi...

— Cred, dar eu nu pot... Îmi face impresia că mi s-ar usca mîna în clipa cînd aș iscăli așa ceva. Nu pot...

— Faci rău că nu vrei să înțelegi rostul vremii...

— Te rog... Fii și d-ta drăguț...

A înțeles. Mă așteptam să aibă urmări convorbirea aceasta, neplăcute pentru mine. Dar s-a sfîrșit aici. Nici el n-a suflat o vorbă, nici eu...

În schimb, aflam mereu că peste o sută de mii de iscălituri s-au adunat și că se mai adună, că în curînd urmează lovitura...

Mă doare mîna cînd scriu acestea, precum m-a durut atunci sufletul...

3

Cade trăznetul. Ruşii fug. Coastele Moldovei se descoperă. Pumnalul duşman s-a ridicat... Sîntem pierduţi...

Şi deodată o rază de speranţă... Au început ai noştri ofensiva! Va să zică, nu sîntem pierduţi?... Comunicatele româneşti dispar din *Gazeta* reorganizată. Înţelegem că-i bine. Peste vreo săptămînă le-am descoperit în ziarele din Austria. Ura! Cîţi prizonieri? Cîte tunuri? Ce sate au luat? Multe... Da... Mărăşti trebuie să fie... Repede hărţile... Sînt aproape de graniţa Transilvaniei... Acuma desigur c-au trecut-o... Oho, de cînd au trecut-o... Cîţiva aduc vestea sigură că ai noştri au luat Kézdi-Vásárhely şi că se apropie de Braşov, de unde o să cază peste nemţii ce ne încătuşează pe noi...

E scurtă bucuria. Porneşte ofensiva germană... Tremură toată lumea. De-acu s-a isprăvit definitiv... Nu ştiu cîte zeci de divizii au fost aduse din Franţa. Vor să ne dea lovitura de graţie... Comunicatele jubilează: prizonieri, pradă, înaintare... Pe stradă nu mai întîlneşti decît feţe plouate. Deznădejdea s-a aşternut greu de tot... Se telegrafiază regelui la Iaşi să lase tezaurul în ţară. Depeşile nemţeşti vestesc că regele, guvernul, Camerele au şi fugit din Iaşi, că evacuarea Moldovei se face într-o debandadă îngrozitoare...

Sîntem atît de puţini cei ce mai avem încredere, încît parcă mi-e şi ruşine. Numai încăpăţînarea sau prostia mai poate nădăjdui... Chiar şi „fanaticii" s-au pleoştit. Un actor comic şi cu mine rămînem neclintiţi.

— Eu cred că tot o să ne ajute Dumnezeu! îmi şopti dînsul.

— Eu simt că nu putem pieri...

Dar seara, un scriitor, care a răscolit multă gălăgie în vremea ocupaţiei, îmi comunică strălucitor:

— A căzut Tecuciul!

— Nu se poate... Nici nemţii nu anunţă...

— Acuma a venit telegrama... Mi-a spus ministrul...

— Cu toate astea nu cred. Pun rămăşag că nu-i adevărat!

— Bine, bine, nu crede. Ai să vezi mîine...

Peste cîteva clipe însă un băiat foarte tînăr, care auzise, intervine:

— Dă-mi voie, domnule... Eu sînt fiul ministrului... Nu ştiu dacă Tecuciul a căzut. Dar sigur este că va cădea. Pînă-n două săptămîni Moldova e ocupată. De altfel, s-au şi luat măsurile toate... Dacă te interesează, pot să-ţi arăt şi un mic document... Poftim! Te rog însă să mi-l înapoiezi, fiindcă deocamdată trebuie să rămînă în taină...

Era un afiş, în formatul unui ziar. L-am desfăcut repede: „Chemarea mitropolitului primat". Am citit: „Români moldoveni, şi voi, români de pretutindeni, adunaţi între Carpaţi şi Prut, auziţi glasul fraţilor voştri din România ocupată! Oştile puterilor centrale sînt în trecătorile Carpaţilor, sînt la porţile de sus şi la porţile de jos ale Moldovei. Ele înaintează şi ţara va fi din nou cruntată de sînge"... Şi iar mai citesc: „Dar Domnul-Dumnezeu s-a îndurat de ţara aceasta. El a îmblînzit inima biruitorului către noi şi a făcut dintr-însul tovarăşul nostru pentru mîntuirea României"... Litere groase, mari, citeţe, care-ţi plezneau ochii. Şi jos, tipărite şase nume de arhierei...

— Ei, acuma ce mai zici? făcu tînărul cînd îi înapoiai afişul.

— Cu toate acestea, Moldova nu se va lua... Sînt în stare să fac orice rămășag...

Aveam mania rămășagurilor, care îmi ațițau încrederea.

Băiatul „ministrului" mă privi cu o compătimire zdrobitoare.

— Ce te face pe d-ta să te pui împotriva evidenței?

— Nu știu... Simt eu că nu vor trece... Dovezile d-tale pot să fie nimicitoare, dar simțirea mea e mai tare...

Numai cîteva zile a mai ținut forfoteala aceasta sugrumătoare. Pe urmă comunicatele germane au început să se mulcomească. Viitorii prefecți moldoveni spuneau că a intervenit o pauză, dar va porni năvala și mai furioasă în curînd. Încetul cu încetul, pătrundeau și alte știri, din care se închega refrenul:

— Au fost bătuți cumplit nemții la Siret...

Veneau amănunte care-ți umflau pieptul. S-au speriat nemții de vitejia și îndîrjirea românilor. Cutare regiment s-a luptat numai în cămașă zile de-a rîndul. Numai la Verdun s-a pomenit o apărare atît de măreață. Germanii au avut pierderi uriașe. Zece divizii sau poate mai multe au fost complect nimicite. Mackensen era cît p-aci să cadă prizonier. Kaizerul, care venise să vază cu ochii inundarea Moldovei, a plecat cu coada-ntre picioare. Presa franceză și engleză are coloane întregi despre victoria noastră, una din cele mai frumoase din tot războiul. La Paris, o stradă s-a botezat „Avenue Averesco", iar la Londra, una „Mărășești-Street"...

Umblam mai țanțoși pe stradă, parcă și noi am fi avut o parte în victoria aceasta.

Cineva aduse mai pe urmă știrea că Mackensen a făcut o vizită bătrînului Lupu-Costache, felicitîndu-l

pentru vitejia fără pereche a oștirei române. Și se zicea că bătrînul Lupu-Costache a roșit, nu se știe dacă de mîndrie sau de rușine...

Liniștea obișnuită se coborîse iar în București cînd, întîlnind pe scriitorul gălăgios, îl întrebai:

— Ei, ce mai face Tecuciul?

— Ironia e gratuită, dragă... Adică îți închipui tu că nemții, dacă ar fi vrut cu orice preț, n-ar fi trecut?... Probabil însă că n-au vrut...

— Desigur. Nici vulpea n-a vrut strugurii...

4

Zvonul alerga de cîteva săptămîni că are să pornească un ziar românesc independent, sub conducerea unui fruntaș liberal rămas în teritoriul ocupat, care se împotrivise la intrarea în război contra Germaniei. Se spunea că jurnalul acesta e menit să contrabalanseze propaganda nemțească ce o face cu totul fără perdea *Gazeta Bucureștilor*. Nu va putea lupta împotriva ocupanților, dar nici nu le va linge mîinile. Mulți șopteau chiar că Corbea a fost lăsat înadins aici ca, la un caz de nevoie, liberalii să poată întoarce frontul... Gazeta era așteptată cu interes și chiar cu un fel de nerăbdare...

— D-ta ce faci? mă opri într-o zi un scriitor cu barbă. Din ce trăiești?

— Vai de capul meu cum trăiesc!...

— Atunci de ce mai stai pe loc? N-ai auzit? Iese un jurnal românesc. Poți să cîștigi și d-ta ceva. Directorul chiar s-a gîndit și ar vrea să te vază...

— Nu pot să mă amestec în politică. N-am făcut-o înainte; cu atît mai mult n-o pot face acuma... Și mai ales împotriva sufletului meu...

— Faci exces. Întîi că d-ta n-ai să faci politică. D-ta îţi faci literatura d-tale... şi atîta tot... Pe urmă, nu uita, gazeta e românească. Scrupulurile deci sînt deplasate. Directorul doar e o garanţie... Ori îţi închipui că eşti mai român ca dînsul?

Ispita era zîmbitoare. Şi totuşi... M-a cuprins iar criza şovăirii, întocmai ca atunci cînd fusese vorba de-a pleca sau de-a rămîne. În împrejurările în care sîntem nevoiţi să ne tîrîm viaţa, ceea ce mi se oferă e tot ce se poate mai onorabil... Fireşte, relativ... Dar relativitatea e temelia întregei clădiri sociale. Nimic nu e absolut pe lume. Şi mai ales nimic nu poate fi absolut cînd baionete vrăjmaşe călăuzesc paşii unei ţări...

Îmi dădeam seama că e nevoie aici de o concesie sufletească... şi concesiile sînt începutul prăpastiei. Şi totuşi... Dacă nu voi face concesia aceasta, mîine voi fi silit să fac poate una mai mare sau să mă lungesc pe jos în aşteptarea morţii fără glorie. Intransigenţa desăvîrşită se bazează veşnic pe independenţa materială, care te pune la adăpostul cerinţelor burţii... Idealismul, degeaba îşi plimbă capul prin înălţimile albastre, dar umblă cu picioarele prin materialismul de toate zilele.

Am stat de vorbă cu directorul şi mi-am deschis sufletul. Şi m-a priceput. Avea ochii înlăcrimaţi. El era convins pînă-n măduva oaselor că sîntem pierduţi. Dar nu vrea să-mi zdrobească iluziile. Din nenorocire, au să mi se spulbere singure. Realitatea e cel mai puternic leac al închipuirilor... Nu-mi cere să mă solidarizez cîtuşi de puţin cu politica ziarului care va salva ce se mai poate din ruine. Sînt poet, să rămîn poet. Să văd numai de literatură. Îmi doreşte să găsesc mîngîiere într-însa... Asta nimeni în lume nu poate să mi-o impute...

Ziarul a pornit în clipele cînd nourii cei mai ameninţători se îngrămădeau pe orizontul ţării. Ruşii tratau armistiţiul cu duşmanii, tîrîndu-ne şi pe noi cu dînşii... Întunerecul se cobora încetişor peste visurile noastre. Toate păreau a fi fost zadarnice. Nenorocirile se prăvăleau aşa de furtunos, încît ultima speranţă se sfia şi se ascundea din ce în ce mai adînc în căldura inimii...

5

Ura are nevoie de descărcare, ca şi iubirea. Tăinuită, te înăbuşe. O simţeam cum mă gîtuia tot mai strîns. Evanghelia ei îmi fusese străină pînă atunci. Dar acum se înfiripase singură, aproape chiar împotriva voinţii mele, care era protivnica urei. Se închegase încetul cu încetul, mi se îngrămădise în inimă şi începea să mă doară cu atît mai mult că nu-i puteam da drumul în dragă voie.

Ura e născocitoare şi şireată, întocmai ca iubirea. Găseşte prilejurile şi le exploatează cu îndîrjire.

Ura mea a găsit o ieşire îngustă şi s-a bucurat...

La Teatrul Naţional se încuibase o trupă germană de actori, despre care trebuia să vorbim. De obicei, cronicele din ziare sînt nişte reportaje convenţionale. Gentileţea şi indulgenţa trebuie să predomine într-însele, ca să nu supere pe nimeni; cel mult o aluzie e îngăduită uneori, foarte uşoară şi, dacă se poate, spirituală... Cu toate acestea, am început să tratez pe reprezentanţii culturii cotropitoare cu ceea ce se cheamă „severitate obiectivă". Lumea teatrală a observat îndată şi şi-a frecat mîinile: „Bravo, ăsta ne răzbună şi pe noi!"... Cenzura nu se prea sinchisea de afacerile culiselor, cel puţin la început. Corecturile veneau

ştampilate probabil fără a fi fost citite... Actorii germani însă s-au revoltat. Aşteptau osanale şi mulţumiri pentru că au binevoit să se coboare cu arta lor în faţa unor barbari striviţi. Şi ce-au făcut, ce n-au făcut, că într-o bună zi m-am pomenit chemat la şeful cenzurei, un baron foarte spilcuit. S-a sculat în picioare cînd am intrat, ca să-mi poată spune mai apăsat:

— D-ta vei fi internat la Corabia!

— Dar pentru ce, domnule baron?

— Fiindcă ai o atitudine vădit protivnică puterilor centrale. Între altele, felul cum îţi permiţi d-ta să scrii despre artiştii noştri este de-a dreptul jignitor.

— Am crezut că în artă e permisă obiectivitatea. Şi de altfel cenzura a permis publicarea...

— A permis înadins ca să vedem pînă unde vei merge... Înţelegem noi obiectivitatea dvs., care nu-i altceva decît duşmănie mascată. Nouă nu ne trebuie obiectivitatea d-tale. Noi nu sîntem aici ca să lăsăm să se insulte instituţiile noastre... Am terminat. Voi lua măsurile trebuincioase...

Nici nu ştiu cum am ieşit din biroul domnului baron. Simţeam numai că mi-e foarte cald şi că toate se clatină în faţa mea.

Două zile au stăruit pentru bietul de mine cîţiva fruntaşi cu trecere, pînă ce au îmblînzit pe şeful spilcuit. De, în împrejurări de-acestea ura trebuie să se îngrămădească, neputincioasă, în inimi. Cînd eşti sub călcîi, nu ţi-e îngăduit nici să te zvîrcoleşti, altminteri îţi stîrneşti singur strivirea zadarnică...

6

Pe urmă, poate încăpăţînarea mea, sau poate răutatea altuia, sau poate toanele soartei m-au încurcat

într-un bocluc căruia i-am tras ponoasele pînă-n clipa aceasta, cînd...

M-am certat cu un scriitor. Fiindcă cearta s-a stîrnit pe o chestie literară, a degenerat, fireşte. Scriitorii sînt, într-o privinţă, ca ţiganii: se ceartă şi-n cimitir. Doar că sfada lor e poreclită polemică.

Henric Adler avea la îndemînă un jurnal înfiinţat înadins pentru a-i preamări gloria şi a-i doborî adversarii. Era un om ciudat Adler: o inimă acră, setoasă de orice răzbunare, şi o limbă pătimaşă, neagră, veninoasă. Nici un mijloc nu i se părea urît dacă printr-însul putea desfiinţa un protivnic...

Faţă de mine, după ce ne-am dezbinat, a început o campanie sistematică şi stranie. Toate înţepăturile, cînd mai pe faţă, cînd mai ascunse, culminau într-un fel de refren: boanghina!

Dintru-ntîi, n-am priceput ţinta refrenului. Îmi închipuiam că, simţindu-se prea slab, caută să mă lovească aruncîndu-mi în lume ruşinea că sînt transilvănean. Asemenea încercări am mai avut şi altădată, cu alţii. A fi transilvănean fusese totdeauna, în ochii unora, o mare scădere. Ne învăţasem s-o înghiţim fără multă supărare. Aşa erau vremurile odinioară... Dar acuma? Cînd ungurii se plimbau pe Calea Victoriei? Cînd a fi ardelean e o crimă care te duce imediat la puşcărie şi poate chiar mai departe?... Sau ura i-a întunecat vederea, sau... A doua posibilitate nu îndrăzneam să mi-o închipuiesc...

Atacurile însă continuau aceleaşi, cu o stăruinţă uimitoare, pe toate căile, pe toate potecile. Îmi ajungeau la urechi vorbe de necrezut. Că Adler se laudă pretutindeni că în curînd voi fi măturat de pe-aci, că... Unii prieteni mă sfătuiau să mă feresc sau să caut să-l împac, căci Adler e hotărît să mă dea pe mîna nem-

ţilor, fiindcă într-ascuns fac propagandă împotriva lor, deşi sînt dezertor austriac...

Zîmbeam necrezător. Oricît ar fi cineva de pornit, asta nu se poate... Asta ar fi... Şi nu se poate !...

Şi tăceam...

În vremea aceea începuseră să mai pătrundă aici ştiri de dincolo de zidul de foc ce tăia ţara în două. Cenzura germană împărţea redacţiilor bucureştene ziare din Moldova, pentru trebuinţele lor politice... Cît le mai doream noi ziarele acelea! Cît mai alergam noi după o veste de dincolo! Tot ne interesa. Orice nume ne bucura. Ca şi cînd ne-ar fi înviat din morţi cei mai scumpi ai noştri...

Într-o zi, ducîndu-mă în oraş, întîlnesc pe Dulcegaru, un omuleţ sfrijit, cu un nas foarte subţire, sufletul *Gazetei Bucureştilor*. Explica foarte agitat cine ştie ce unui domn burtos şi roşcovan. Cînd mă zări, Dulcegaru îşi întrerupse explicaţiile şi-mi zise cu un zîmbet mulţumit de felicitare:

— A, ştii că te înjură Iorga?

— Pe mine? întrebai tresărind. De ce?

— Nu ştiu... Lasă, dragă, nu te emoţiona. Nu eşti singurul. Pe toţi ne terfeleşte. Şi pe mine!... Lasă, îţi face cinste să fii înjurat...

Era cea mai grea ştire ce-o primisem, poate în toată viaţa. La posibilitatea aceasta nu mă gîndisem niciodată. Groaza veşnică în care mă zbăteam de un an de zile, ameninţarea chinuitoare sub care îmi tîram viaţa nu-mi dăduse răgaz să-mi închipuiesc că cei de la care nădăjduiam mîntuirea s-ar putea să răspundă prin ură la iubirea noastră cea mai scumpă şi mai înălţătoare, pentru care cheltuiam toată căldura inimilor noastre robite...

Îmi rămăsese întipărit în ochi zîmbetul lui Dulcegaru. El se simţea măgulit, fireşte, că-l înjură Iorga. Asta-i ridica valoarea în ochii săi proprii şi în ai altora ca dînsul. Zîmbetul lui mă urmărea şi mă îngheţa. Iată-mă deci şi pe mine printre cei pe care eu însumi îi priveam ca pe nişte... Iată-mă!...

M-am repezit la un redactor politic al gazetei:

— Domnule, e adevărat că m-a înjurat Iorga?

Cu un zîmbet asemenea celui cu care mă apostrofase Dulcegaru, îmi răspunse nepăsător:

— Nu ştiu... Nu-mi aduc aminte... Dar se prea poate... Ei, şi ce are a face? Şi pe mine m-a înjurat...

— Bine, pe d-ta înţeleg. Şi eu te înjur pe d-ta... Dar pe mine de ce, de ce?

Îmi tremura glasul şi ochii îmi erau umezi. A băgat de seamă şi mi-a zis, clătinînd din cap:

— Cît eşti de copilăros... Se vede că n-ai făcut niciodată politică... Ce-ţi pasă? Te înjură? Îţi face reclamă... Te lansează...

— O, asemenea reclamă... Reclamă funerară...

— Astîmpără-te şi cată-ţi de treburi... Nu te alarma. Nu-i nimic. Mie nu mi-a căzut în mînă numărul acela... Dar în nu ştiu care fiţuică, într-o informaţie parc-a fost ceva...

— Ce-a fost? Ce-a fost?

— Nu mai am jurnalul. În orice caz, nu te insulta. Spunea numai că într-un ziar din Bucureşti ce le-a parvenit au văzut articole iscălite de cutare şi cutare, iar la d-ta adăoga: „român transilvănean"... Toate astea n-au nici o importanţă. Nerozii...

Nerozii! Ce uşor e să mîngîi cînd nu te doare!

Cîte nopţi şi zile m-au urmărit pe urmă „neroziile" acestea şi m-au chinuit! Mă simţeam ca un naufragiat

care, oriîncotro s-ar întoarce, găseşte numai jale şi deznădejde... Aici Adler şi ungurii, iar dincolo... Aici port groaza în spinare pentru că sînt boanghină, dincolo sînt huiduit pentru că-s... „român transilvănean". Şi toate acestea fiindcă un căpitan nervos sau poate alţii mai mari n-au avut vreme să-mi dea şi mie un locşor printre cei mulţi...

7

Tocmai în zilele acelea m-am mai pomenit cu o veste... „Nenorocirea nu vine niciodată singură." Se leagă una de alta, se întovărăşesc...

Un gazetar bolnăvicios, prăpădit, Albeanu, care lucra ca translator în birourile cenzurei, îmi spuse că un agent de la poliţia de siguranţă, o cunoştinţă de-a lui (căci se zicea că toţi agenţii români rămaşi în teritoriul ocupat s-au pus numaidecît în slujba nemţilor), l-a întrebat de mine: dacă mă cunoaşte, dacă-i adevărat că sînt fugit din armata austriacă, dacă-i adevărat că pretutindeni ocărăsc pe nemţi... S-a primit adică un denunţ împotriva mea, iar el a fost însărcinat să cerceteze...

— Şi ce i-ai răspuns?

— Că te cunosc, dar că nu-s adevărate învinuirile ce ţi se aduc.

— Şi cum au rămas lucrurile?

— Nu ştiu. Cînd l-oi mai vedea o să-l întreb...

GURA LUPULUI

1

Orice durere are leac. Greutatea este doar să-l dibuieşti. Dacă n-ar fi uitarea şi speranţa, viaţa ar fi atît de chinuitoare, că n-ai putea-o îndura nici măcar o zi.

Ş-apoi omul e animalul cel mai răbdător de sub soare. Oriunde l-ai arunca, trăieşte. Oricum l-ai tortura, se obişnuieşte. Primejdia cea mai crîncenă, dacă-l urmăreşte mai stăruitor şi mai îndelung, nu-l mai spăimîntă, ba chiar îl oţeleşte.

Altădată, de mi-ar fi spus cineva că voi trăi luni întregi, un an de zile sub veşnica ameninţare a unui necunoscut plin de suferinţe, n-aş fi crezut. Şi iată, trăiesc... Şi nădăjduiesc mereu, şi chiar pot rîde uneori... O singură ţintă am: să mă strecor... Trebuie să rabd, să tac, să cred... Pe urmă, cînd se va prăbuşi zidul, se va face lumină, şi-n lumina aceea se va lămuri înfăţişarea fiecăruia...

Fireşte, astea sînt mîngîierile disperării... Dar atunci nici nu-mi dădeam bine seama. Atunci disperarea-mi era atît de mare, încît mi se părea că-i cea

mai trandafirie speranță... De o parte, Adler mă îmbrăca în haine strigătoare, care să mă dea în mîinile pîndarilor, iar de altă parte, ceilalți, care nu știau poate nimic, dar totuși mă arătau cu degetul, împingîndu-mă cu aceeași înverșunare în brațele nenorocirii...

O, de-abia astăzi văd cît am fost de copilăros! De-abia azi s-a făcut lumină deplină în inima mea, ca să pot privi lumea așa cum este... De aceea am și luat hotărîrea cea tristă... singura care-mi poate aduce mîngîierea curată... În curînd! În curînd!... Mai sînt cîteva ceasuri... La o parte șovăirile!...

Cezar Danilovici-Gorj îmi spuse într-o zi, abătut, că Adler, auzind cum că eu scrisesem înainte de război niște poezii despre Ardeal într-o revistă, a scos îndată un carnet, a însemnat ceva și pe urmă a cutreierat toate librăriile și tipografiile, să găsească numerile acelea din revistă, fiindcă „avea nevoie de ele".

— Mi-e frică să nu-ți facă vreun rău, adăogă Danilovici. Omul acela e în stare de orice... Iartă-mă te rog. Mă simt vinovat și eu, căci eu am scăpat vorba cu poeziile. Dar nici nu-mi puteam închipui că un român să fie capabil...

Peste cîteva zile, un artist dintre cei mai buni îmi zise:

— Ferește-te de Adler. Trebuie să știi că întrebuințează toate, absolut toate mijloacele împotriva d-tale... Chiar ieri mi-a spus că umblă dosarele d-tale la nemți și că vei fi umflat repede-repede...

— Dar cum să mă feresc? Pentru mine nu-i scăpare. De altfel, pentru nimeni... Și crezi d-ta că s-ar putea să...

— O, fără doar și poate! Sînt sigur. Toată greutatea e numai să te lucreze astfel încît să nu rămînă urmele meșteșugirilor lui... Nu înțelegi?

Începeau zvîrcolirile noastre de pace. Într-o zi s-a ivit un automobil românesc pe Calea Victoriei. Ne opream în loc, cu capul gol, cu fața strălucitoare de bucurie.

— Ai noștri... Uite de-ai noștri!...

Șopteam. Nu puteam îndrăzni nici să ne bucurăm...

Oamenii cu greutate plîngeau ruinarea țării. S-a isprăvit. Am ajuns robi din stăpîni ce eram. Nu mai e nici o nădejde. Sfîrșitul...

Căutau să convingă pe cei ce mai credeau.

În fiecare zi mi se explica amănunțit și mie, cu argumente definitive, că sîntem morți și orice optimism e o crimă națională.

— Iată, să presupunem cazul cel mai bun, mă cumințea un gazetar grav. Germania va fi bătută în apus. Bine. Urmează masa verde... Crezi d-ta că Germania nu va avea nici o greutate acolo, chiar bătută?... Ei bine, atunci ea va ceda englezilor, francezilor, belgienilor... tuturor. Dar în chestia noastră nu poate ceda. Pe-aici e plămînul ei... Și cînd Germania va fi cedat în toate și nu va mai fi în litigiu decît România, îți poți închipui d-ta că aliații vor reîncepe războiul numai pentru noi? Îți poți închipui?... Și chiar să vrea guvernele, crezi că popoarele lor ar consimți să-și mai verse sîngele pentru ca noi să luăm Transilvania?

— Toate bune, dar eu totuși pun capul pe tocător că vom avea Ardealul!

Rîdea cu o superioritate zdrobitoare.

— Ăsta-i raționamentul sergentului de stradă, nu te supăra... D-ta vezi realitatea, căci trebuie s-o vezi, și totuși te hrănești cu închipuiri. Lumea însă nu

se conduce după fantezii, tinere, lumea umblă după lucruri palpabile!

Îndată, pe urmă, un prieten protector mă dojeni cu multă bunăvoinţă:

— E păcat de d-ta că stai cam în umbră. Profită! Scrie! D-ta ai mult talent... De ce nu încerci să intri în politică? Ai putea fi mai folositor ţării. În momentele acestea patrioţii adevăraţi nu-i îngăduit să stea la o parte. Începe! Trebuie să-ţi circule numele, să te cunoască lumea... Nu vezi că toţi sînt într-o activitate binefăcătoare? Numai d-ta tînjeşti. Lasă visurile. Trebuie să ne resemnăm cu toţii. Dacă scapi prilejul acesta... s-a isprăvit. Acuma e momentul să te ridici, acuma, acuma!

Nu m-am putut supăra. Omul era atît de binevoitor! Dar am răspuns cu aceeaşi seriozitate:

— Mai curînd să mi se usuce amîndouă mîinile decît să intru în orgia aceasta funebră... Am scris numai literatură pînă acuma, şi totuşi mi se pare că am făcut o crimă. Şi poate chiar că este... Dar încă să mai mîzgălesc şi politică!... Ş-apoi, vezi, eu încă n-am desperat. Eu mai cred. Va trece întunerecul şi trebuie să vină lumina... Cred! Cred!...

M-a compătimit cu privirea. I se părea că sînt cu adevărat vrednic de milă...

3

Marţi... Se vestea o minunată zi de aprilie... Prin curte vrăbiile se certau ca nişte cumetre geloase... Un soare vesel şi călduţ se juca în perdelele subţiri ale ferestrelor... De-abia mă deşteptasem...

Deodată, un bocănit aspru în uşă. Sării fript din pat. Nu ştiu de ce îmi tremura inima. Luai o haină şi mă repezii să deschid. În vestibul, un ofiţer austriac, cu o faţă aspră, colţuroasă, cu fălcile largi, cu o mustaţă groasă şi cu o privire supărăcioasă şi pătrunzătoare.

— Domnul Lunceanu? zise militarul cuprinzîndu-mă dintr-o căutătură.

— Da, eu sînt, murmurai.

— Aha! făcu dînsul cu o vădită mulţumire. Vreau să vă vorbesc ceva foarte urgent.

— Poftim... Intraţi!

Îl văzui făcînd un semn cuiva, care stătea afară. Apoi intră cu şapca în cap, fără să mă scape de loc din ochi, ca şi cînd i-ar fi fost frică să nu mă piardă.

— Poftim! îi zisei, arătîndu-i un scaun, fiindcă el, adîncit cum era întru a mă examina bine, nu mai spunea nimic.

Auzindu-mi glasul, îşi reveni.

— Domnul Lunceanu, da... Eu sînt comisar de poliţie militară şi aş dori să aflu care este situaţia d-voastră faţă de monarhia şi armata austro-ungară.

În primul moment mă gîndisem să tăgăduiesc c-aş fi ardelean. Dar imediat îmi luai seama. M-aş încurca degeaba, mai rău. Înţelegeam că avea informaţii precise asupra mea.

— Nu mai am nici o relaţie cu armata şi ţara d-voastră. Am renunţat de mult şi am optat pentru cetăţenia românească.

— Da?... Aveţi acte?

— Desigur.

— De cîţi ani aţi plecat din Ungaria?

— Sînt mai bine de zece ani...

— Da?... Va să zică, nu sînt valabile actele... În orice caz, aş dori să le văd...

Îi arătai cîteva hîrtii. Își aruncă ochii în ele, mormăi, zîmbi batjocoritor.

— Știam. Gospodărie românească... Hm...

Le vîrî în buzunar, apoi rosti, ridicînd tonul:

— Acum vă rog să mă urmați!

— Unde?

— Veți vedea... Aștept pînă vă îmbrăcați... Sînteți căsătorit?

— Da... Nevastă-mea este în odaia de-alături...

— Atunci vă rog să-i comunicați să treacă undeva în vecini pentru astăzi, deoarece casa aceasta trebuie s-o închidem...

— Cum, să plece din casă?

— Numai pentru puțin timp... Aici în nici un caz nu poate rămîne. Se va face o percheziție amănunțită și trebuie să fim singuri...

Nu răspunsei nimic. Doar dintru început, de cînd mă hotărîsem să rămîn aici, prevăzusem eventualitatea aceasta. Acum soarta s-a împlinit... Numai inima îmi bătea cumplit, zdrobită și speriată.

Nevastă-mea ascultase la ușă. Presimțise un rău. Era ca varul. Se agăță de mine tremurînd toată.

— Ce este? Te-a arestat?... Unde te duce?

— Nu știu... Trebuie să mă îmbrac repede... Îmbrăcați-vă și voi...

Nu-i putui spune că trebuie să plece și ea din casă. Dar se vede că auzise și înțelesese tot, căci îmi zise ea singură, frîngîndu-și mîinile:

— Ce să mă fac cu copiii? Unde să ne ducem?...

— Liniște și încredere, îi șoptii. Să nu ne pierdem capul... Așteaptă să vedem ce-o fi!...

În cîteva minute eram îmbrăcați... Ungurul aștepta în birou, calm, rece. Cînd mă văzu gata, zîmbi.

Se apropie de mine și, privindu-mă adînc în ochi, îmi zise cu un glas mai moale:

— În interesul d-tale te povățuiesc să-mi încredințezi corespondența ce-ai avut-o cu Iorga... Știm cu siguranță că ai fost în relații strînse. Îți ușurezi mult situația printr-un gest spontan de franchețe!

— Dar dacă nici nu-l cunosc pe d-l Iorga?

— Eu ți-am spus aceasta ca să te servesc. D-ta faci cum crezi... Te previu însă că avem informații sigure despre propaganda d-tale iredentistă atît dinainte de război, cît și de acuma, în timpul ocupației...

Mă despărții de nevastă și de copii, simplu, fără lacrămi. Voiam să fim tari.

— Tăcere și încredere, zisei. Cine știe? Poate că mă mai întorc... Ai grije de copii!

— Domnule, te rog, spune-mi cel puțin unde-l duci! zise nevastă-mea către ofițerul-polițist cu un glas moale, dar hotărît.

— Deocamdată nu vă pot spune nimic. Vă anunțăm noi mai tîrziu dacă va fi nevoie, răspunse dînsul, întunecat. De altfel, dacă domnul nu e vinovat, poate să se întoarcă... Noi nu suntem barbari, doamnă!

În curte aștepta un militar și un civil. Comisarul le spuse ceva, apoi ieșirăm. O trăsură stătea în fața porții. Ne-am urcat și am pornit pe străzi lăturalnice.

— Ce vreți cu mine? întrebai deodată, nemaiputîndu-mă stăpîni. Ce-am păcătuit? Spune-mi! Acuma cred că poți... Sînt doar în mîinile d-voastră...

— Hm! făcu el răsucindu-și mustața cu mîndrie. Urlă ziarele, domnule, că d-ta ești liber!

— Care ziare?

— Toate... Lasă, c-ai să vezi d-ta... Nu arestăm noi degeaba pe nimeni!...

4

Trăsura ajunse în Bulevardul Carol și se opri în fața unei case cu etaj, fără nici o firmă. Ce-o fi aici de nu-i nici o firmă?

Urcăm la etaj. Dăm într-un antreu întunecos, pe urmă într-un coridor, pe urmă într-o odăiță unde, la vreo trei mese, scriau o droaie de subofițeri austriaci. Toți ridică nasurile, ca la comandă, și-și ațintesc privirile curioase asupra mea. Însoțitorul meu mă poftește grațios să iau loc pe un scaun, șoptește ceva unuia din militari, probabil să mă aibă în pază, apoi dispare pe altă ușă...

Capul îmi era gol. Nu puteam închega nici o gîndire. Fruntea-mi era încărcată de nădușeală; o ștergeam mereu cu o batistă și nu mă răcoream. Auzeam cum suflă greu oamenii aceia încovoiați lîngă mese, cum scîrțîie penițele pe hîrtie, fiecare cu alt sunet, ca și cînd s-ar tîrî niște gîndaci goniți pe o dușumea stricată. Stăpînea o tăcere atît de mare, că-mi făcea rău...

Deodată, o ușă se deschise cu zgomot, și în odaie năvăli țanțoș, cu pălăria pe cap, un civil bine îmbrăcat. Îl recunoscui. Era un gazetar care, în vremea neutralității, fusese cel mai înverșunat apostol al războiului. O față rasă, oacheșă și o pereche de ochelari sub care licăreau niște ochi mici, scufundați în orbite... Zărindu-mă aici, se zăpăci o clipă, dar se reculese curînd și-mi zise amabil:

— Ce-i cu d-ta? Ce cauți pe-aici?

— Am fost adus... Îmi închipuiesc că pentru a fi arestat...

— Hm, hm...

Clătină din cap, îngîndurat. Vru să mai zică ceva, dar ceilalți îl chemau din toate părțile:

— *Herr* Ionescu!... *Herr* Ionescu!

Acuma-mi adusei aminte numele: Virgil Ionescu. Mă agățai îndată de numele acesta ca înecatul de firul de pai mîntuitor. Iată ultima licărire de speranță. Omul acesta se vede că are trecere. Cum, necum, ce-mi pasă!... Trebuie să încerc... Altfel, sînt pierdut...

— Lasă, nu fi speriat, îmi zise dînsul cu mîndrie, cînd îl rugai să-mi întindă o mînă de ajutor. Vorbesc eu cu căpitanul... Și cred că am să reușesc... Numai să nu fi făcut vreuna prea boacănă... De ce te-a arestat?

— Parcă eu știu?

A intrat îndată pe ușa unde dispăruse însoțitorul meu, care de altfel în curînd se arătă iar, și-mi zise scurt:

— Mergem mai departe...

Cotirăm prin cîteva străzi necunoscute. Într-o ulicioară dosnică, într-o casă simplă, cu o curte curată, intrarăm.

— Așa. D-ta rămîi acuma aici, rosti comisarul dîndu-mă în primire unui căprar, care lucra într-un birou împreună cu doi civili unguri, spîni, nespălați, grețoși la vedere.

Stătui acolo vreun ceas. Civilii dresau procese-verbale cîtorva demobilizați români, în uniformă, pe care îi trimiteau în Ungaria. Pe urmă fui introdus în altă odaie, unde un locotenent încorsetat începu să mă descoasă: de cîți ani sînt în țară, de ce nu m-am prezentat la mobilizare în Austria, de ce am lucrat împotriva patriei mele, de ce urăsc și azi puterile centrale?... Răspunsurile mele le-a adunat într-un proces-verbal ceremonios, pe care m-a pus să-l iscălesc.

— Am terminat, zise apoi apăsînd un buton de sonerie. Se vor lua măsuri aspre împotriva d-tale... Dar astea nu intră în atribuţiile mele...

Un strajameşter fu însărcinat să mă ducă iar nu ştiu unde. Părea om paşnic. Pe drum îl întrebai:

— Mă rog d-tale, unde mă duci? Ce-o să fie cu mine?

— Eu nu pot să ştiu, murmură el cu blîndeţe. Eu te voi da în primire, şi mai încolo nu ştiu nimic.

Ajunsei iarăşi în Bulevardul Carol, unde fusesem întîia oară. Dar acuma, după puţină zăbavă, fui înfăţişat unui căpitan înalt, roşcovan, ras.

— D-ta? îmi zisei căpitanul repede, uitîndu-se în hîrtiile de la strajameşter. Da, da...

Citi procesul-verbal, apoi îl puse pe birou.

— D-ta eşti foarte vinovat, reluă dînsul legănîndu-se pe picioare, cu mîinile în buzunarele pantalonilor. Mai întîi eşti dezertor, fiindcă nu te-ai prezintat să-ţi faci datoria către ţară...

— Am renunţat la orice legături cu ţara aceea, întrerupsei eu.

— Vei fi renunţat d-ta, dar n-a renunţat ea! mi-o reteză căpitanul. Al doilea, eşti trădător, pentru că ai agitat împotriva patriei d-tale şi ai păstrat o atitudine duşmănoasă faţă de prezentul şi viitorul ei. Va să zică, vina d-tale e mare, e nespus de mare.

— Sînt cetăţean român, domnule căpitan, şi deci nu pot avea nici o vină faţă de o ţară străină!

— Te înşeli! D-ta nu eşti cetăţean român, pentru că nici o autoritate austro-ungară nu ţi-a eliberat vreun act oficial prin care să-ţi recunoască lepădarea de supuşenia ungară. Şi chiar dacă ai avea asemenea acte, azi, în plin război, nimeni n-ar mai fi obligat să ţină seama de ele. Cînd patria e în pericol, toţi copiii

ei trebuie să-i sară în ajutor... D-ta n-ai făcut aceasta. Dimpotrivă. D-ta ai dat mîna cu duşmanii ei. Ştii ce pedeapsă te aşteaptă?

Tăceam. Îmi clocoteau creierii şi totuşi mi se înţepa în memorie fiecare vorbă, chinuindu-mi inima.

— Acuma cînd ştii, putem vorbi şi altfel, urmă dînsul cu altă voce şi cu o privire cercetătoare. Înainte de a fi slujbaşi, sîntem oameni. Ca om pot să te înţeleg şi chiar să te scuz. După legile de-aici, d-ta eşti acoperit. Deşi nu sînt obligat, sînt hotărît să ţin seama de aceasta. Războiul răscoleşte multe porniri murdare. Uneori putem trece peste ele!... Va să zică, nu vreau să te fac să faci cunoştinţă cu tribunalele noastre militare, care nu cunosc milă şi iertare... Va să zică, eşti liber! Te povăţuiesc însă să te astîmperi, să nu ajungi a doua oară aici, fiindcă atunci întoarcem cojocul...

Nu putui scoate nici o vorbă. Mi se părea atît de straniu felul cum grăia căpitanul acuma, încît îmi închipuiam că face o glumă sinistră. După o scurtă pauză, însă, el urmă, înmuind şi mai mult glasul:

— Eşti liber deci, şi poţi să pleci... Înainte de-a pleca însă, să-mi dai un răspuns... D-ta cunoşti bine pe Iorga...

— Nu, nu-l cunosc de loc! zisei deodată speriat.

— Nu se poate. Ştiu sigur că-l cunoşti şi că ai avut corespondenţă cu dînsul... Am nevoie de corespondenţa omului acesta... Sîntem informaţi că, după izbucnirea războiului, Iorga a transportat de la Vălenii-de-Munte la Bucureşti cîteva lăzi de corespondenţă. Lăzile au fost descărcate la Hotel Regal. Cînd s-a evacuat capitala, lăzile au rămas aici, dar nu mai sînt la hotel... D-ta trebuie să ştii unde sînt. Spune!

Mă privea acuma cercetător, sfredelitor.

— Domnule căpitan... eu n-am vorbit niciodată cu domnul Iorga şi nici n-am avut nici o corespondenţă cu dînsul. Prin urmare, n-am ce să spun... Aş dori însă să adaug că, chiar dacă aş şti, aş prefera orice decît să vorbesc. Sînt sigur că şi d-ta m-ai dispreţui dac-aş răspunde.

— Va să zică, nu vrei să spui nimic?

— Nu ştiu nimic şi n-aş spune nimic dacă aş şti ceva.

— Bine. Eram sigur că gestul meu faţă de d-ta nu va găsi nici un ecou. Nu face nimic. Eu nu-mi iau vorba înapoi. Ştii însă că în clipa aceasta oamenii mei îţi percheziţionează casa. N-aş dori să afle ei ceea ce d-ta nu vrei să-mi spui, căci atunci s-ar schimba lucrurile...

— În privinţa aceasta sînt fără nici o grijă.

— Bine. Bună ziua, zise căpitanul întorcîndu-mi spatele.

Strajameşterul, care stătuse toată vremea lîngă uşă, făcu o mişcare să mă oprească.

— Este liber, mormăi căpitanul cu o privire cruntă...

5

Într-o clipire fui în stradă şi sării într-o birje, să mă văd mai repede acasă. A, acasă! Ce fericire era aceasta! Parcă mă întorceam de la groapă...

În faţa casei găsii un camion în care erau aruncate de-a valma vrafuri de cărţi de-ale mele. În curte întîlnii un soldat austriac cu un coş încărcat de hîrtii de-ale mele.

— Percheziţia!...

Trei ofiţeri şi comisarul care mă arestase erau în toiul operaţiei. Toate uşile deschise larg. Un militar

tacticos citea cu băgare de seamă încordată toate hîrţoagele de prin birou. Altul îmi scotocea în bibliotecă, aruncînd într-un coş cărţile ce i se păreau suspecte. Al treilea răvăşea prin dulapurile de haine, în vreme ce comisarul răscolea colecţiile de ziare şi reviste. Şi soldatul ieşea mereu cu coşurile pline şi se întorcea cu ele goale...

Cînd mă văzu nevastă-mea, se porni pe plîns.

— Uite ce s-alege de casa noastră... Ne iau tot!

— Lasă-i să ia... Bine cel puţin că nu m-au luat şi pe mine!

Ofiţerul de la bibliotecă zise zîmbind încurcat:

— Sînt profesor şi eu şi ştiu ce înseamnă cărţile, dar n-avem încotro... De altfel, să n-aveţi nici o teamă. O să vi se înapoieze tot ce se ridică. E vorba numai să le cercetăm de aproape...

Chiar în clipa aceea unul răsfoia un caiet în care-mi însemnasem zi cu zi impresiile din vremea războiului şi a ocupaţiei.

— Ce-i asta? mă întrebă dînsul.

— Nimic de seamă. Nişte însemnări fără importanţă... Literatură...

— A, trebuie să fie foarte interesant...

Atîta avusesem de ce să mă tem puţin, caietul acesta. L-au găsit. Acum nu-mi mai pasă de nimic. M-au descoperit. Ce-aş mai putea face? Numai norocul mai are cuvîntul. Încolo, orice iluzii sînt deşarte. Vine sfîrşitul...

Ei, ce-o mai fi să fie! Bine că deocamdată sînt scăpat. Baremi de ziua de azi să mă bucur. Cea de mîine nu mai e a mea...

Nevastă-mea plîngea într-una şi mă întreba:

— Cel puţin poţi fi sigur că nu te mai ridică?

— Cel puţin aşa cred... Sigur nu mai este nimic în lume!

A DOUA OARĂ

1

Respiram parcă mai uşor. Din gura lupului m-a zvîrlit iarăşi în vîrtjeul vieţii o toană a soartei... Ce e soarta omului! Dacă s-ar fi întîmplat să se scoale căpitanul în ziua aceea cu piciorul stîng, azi aş fi fără îndoială în cine ştie ce temniţă ungurească sau poate chiar... Dar fiindcă soarta n-a vrut decît să-mi fîlfîie pe dinaintea ochilor groaza cea mare, iată-mă liber!... Pînă cînd? O, asta e o întrebare la care nimeni n-ar putea răspunde. Nici nu vreau să mă gîndesc, fiindcă atunci n-aş mai putea trăi. Vreau să mai nădăjduiesc, să cred că sfîrşitul este încă departe...

— Ia seama, îmi zicea însă nevastă-mea mereu, să nu fie ungurul mai şiret de cum bănuieşti. Mărinimia aceasta e suspectă. Sînt sigură că ţi-a dat drumul numai pentru că urmăreşte ceva... Nu ştiu de ce, dar simt că aşa este. Mai bine ar fi dacă te-ai putea face nevăzut...

Aceleaşi bănuieli mă frămîntau şi pe mine, oricît căutam să le îndepărtez... Dar zîmbeam. Dacă ar fi vrut să mă ţină sub lacăt, de ce nu m-au oprit

îndată? Sau poate m-a pus în libertate înadins ca să-mi descopere complicii?... Adică n-ar putea avea şi un poliţist un acces de generozitate omenească măcar o dată în viaţă?

Peste o săptămînă mă pomenii iar cu un straja-meşter. Îngheţai. Dar omul, de la cele dintîi vorbe, arătă o blîndeţe uimitoare. Spunea că m-a văzut cînd m-au adus acolo, la ei, şi că era nenorocit văzîndu-mă în preajma temniţelor ungureşti. El se numeşte Rudolf, este german din Transilvania şi a trăit în România pînă la izbucnirea războiului. Face serviciu la biroul negru, dar inima lui bate cu noi... L-am simţit numaidecît că vrea să mă ispitească.

— Şi ce vrei de la mine? l-am întrebat după ce l-am ascultat o bucată bună de vreme.

S-a zăpăcit. S-a roşit. Se vede că nu era un copou bătrîn.

— Stau tocmai pe-aici, pe-aproape... Mergeam la slujbă şi am intrat, zise dînsul şovăitor.

— Îmi ştiai adresa?

— De la biurou...

A schimbat repede vorba, începînd iarăşi să vorbească de război, de români, de Ardeal... La plecare îmi zise jovial:

— Sper că vom fi prieteni de-acum înainte.

Nevastă-mea stătuse pe ghimpi în odaia de alături.

— Ei, am avut dreptate? Aşa-i că eşti urmărit?

— Ce-mi pasă?... N-au decît să mă urmărească. Parcă nu-i totuna?... Cum mi-o fi scris...

Într-o după-amiazi, apoi, venind spre casă, nevastă-mea mă apucă brusc de braţ şi-mi şopti:

— Sîntem urmăriţi... Un civil se ţine după noi... L-am recunoscut, căci l-am mai zărit de cîteva ori trecînd pe strada noastră şi uitîndu-se prin curte...

Mi se păre că-i chiar strajameşterul care te ispiteşte, în haine civile...

Ne oprirăm înadins la o vitrină. Trecu agale pe lîngă noi, şi la vreo cincizeci de paşi se opri la altă vitrină, uitîndu-se din cînd în cînd pe furiş spre noi...

Cînd sosirăm acasă, rămăsei în curte cu un ziar în mînă. Omul trecu prin faţa casei cu paşi rari, făcînd pe nepăsătorul, aruncînd o privire întîmplătoare în curte... Peste cîteva minute îl văzui întorcîndu-se, cu acelaşi mers şi cu aceeaşi privire întîmplătoare...

2

O dată, pe la începutul verii, strajameşterul veni mai radios.

— Am o citaţie pentru d-ta... Ţi-am adus-o înadins eu, ca să nu te sperii... Trebuie să te prezinţi la comenduirea austriacă...

— De ce? Iar mă arestaţi? întrebai eu cu o linişte care mă mira pe mine însumi.

— Aşi... ce arestare?... Nu te-aş fi prevenit eu dac-ar fi vorba de aşa ceva?... Dar ştii d-ta cum e biurocraţia noastră... Zice că trebuie să te înregistreze nu ştiu unde, precum că nu mai ţii de noi... În sfîrşit, fleacuri...

— Eşti sigur d-ta că nu voi fi oprit acolo? îi zisei iarăşi, privind drept în faţa-i roşcovană.

— Absolut sigur, răspunse dînsul repede. De altfel, am să caut să fiu şi eu pe-acolo... Fii liniştit şi sigur. Cum te văd şi cum mă vezi... Eu, cînd mi-e simpatic cineva, îl servesc ca pe un frate...

Seara am ţinut un sfat de familie. Nevastă-mea mă bocea şi-mi prevestea că voi fi arestat, şi de astă dată fără întoarcere.

— Cum poţi să fii atît de naiv? Cum crezi tu că ungurii o să te lase să le scapi din mînă?... De cîte ori nu m-ai ascultat ţi-a mers rău... Eu zic să nu mai aştepţi nici o clipă şi să fugi în Moldova... Trebuie să fie cu putinţă, că doar n-o fi stînd pe Siret neamţ lîngă neamţ... Au trecut ei oameni cînd erau tranşeele pline, dar acuma!...

N-am ascultat-o... Vedeam cum se strînge laţul împrejurul meu, şi totuşi mă îmbătam cu speranţe. Poate că n-o fi nimic... Poate că toate bănuielile noastre sînt închipuiri născocite de groaza care ne turbura... Eram ca osînditul la moarte care nădăjduieşte pînă în ultimul moment; vede ştreangul, şi tot mai crede că încă n-a venit sfîrşitul, că poate...

M-am dus la comenduire. N-am găsit pe nimeni. Chiar atunci se mutau de-acolo biurourile. De-abia a doua zi am putut afla că s-au instalat în strada Doamnei. Am fost îndreptat la un locotenent ungur, care-mi zise, cîntărindu-mă bine din ochi:

— Aa... Da, da... Acuma însă ai întîrziat. Să te duci în ziua de cincisprezece... în str. Mihai-vodă, numărul...

Aceasta m-a liniştit. Dac-ar fi fost să mă aresteze nu m-ar mai fi amînat. Bine că n-am riscat o fugă care, dacă n-ar fi izbutit, m-ar costa viaţa poate...

Ziua de cincisprezece cădea într-o luni. Eram atît de sigur că nu mi se mai poate întîmpla nici un rău, încît nici nu spusei nevestei unde mă duc. De ce să mai tremure biata femeie degeaba?

— Să dea Dumnezeu să nu fie nimic, îmi zise ea cînd ieşii din casă. Dar de ţi s-ar întîmpla ceva, mai bine să fugi.

Rîsei... Femeia tot femeie. Veşnic cu frica-n spinare...

3

Îmi împărţisem vremea. Întîi mă duc la tipografie, unde trebuie să las nişte corecturi, pe urmă mă abat pe la unguri, unde într-un sfert, cel mult o jumătate de oră o să isprăvesc, pe urmă...

În strada Mihai-vodă, la poartă, o sentinelă cu baioneta la armă. O casă greoaie, posomorîtă, cu zăbrele la ferestre.

Intrai... În curte, cîţiva ţărani, servitori, zarzavagii, aşezaţi pe jos, lîngă perete. În fund, un gard înalt de scînduri închidea curtea sau mai curînd o despărţea... Într-un vestibul larg, fără nici o mobilă, dădui peste un strajameşter bătrîn, care vorbea româneşte cu accent ovreiesc.

— Uite, te rog, îi zisei. Am fost chemat aci pentru nu ştiu ce formalitate. Aş vrea să termin mai repede, fiindcă am treabă... N-ai fi d-ta bun să mă îndrepţi?

Îşi puse ochelarii şi citi citaţia.

— Trebuie să mai aştepţi... Comisiunea vine de-abia pe la zece...

— Care comisiune?

— Comisiunea de recrutare...

— Dar eu n-am a face cu comisiunea dvs... Mi s-a spus că...

— Mă rog, eu nu ştiu... O să vorbiţi cu d-l căpitan, şi cum va hotărî dumnealui...

Îmi întoarse spatele. Îl oprii.

— Atunci eu plec şi mă reîntorc pe la zece...

— Nu se poate, domnule... Aici poate să intre oricine, dar nu se poate ieşi decît cu permisiune!...

Vremea trecea îngrozitor de încet. Mă plimbam prin vestibulul pustiu. Din cînd în cînd, cîte un soldat

trecea fluierînd. Nimeni nu se sinchisea de mine. Curtea însă era acum aproape plină, iar strajameşterul bătrîn ţipa necontenit la oameni, îi aşeza pe două rînduri, îi împrăştia...

Tocmai pe la unsprezece veni comisiunea: cîţiva ofiţeri şi doctori... Deodată se învioră toată casa. Subofiţeri şi soldaţi alergau de ici-colo. Strajameşterul strigă cîteva zeci de nume pe o listă. Odaia se umplu de oameni.

— Repede... Dezbrăcaţi-vă colo, în odaia aceea!...

N-aveam vreme să mai stăm pe gînduri. Strajameşterul ne zorea. Apoi ne conduse pe toţi în faţa comisiunii... Cînd veni rîndul meu, un căpitan cu mustaţă blondă îmi zise:

— D-ta nu... Treci la o parte... Poţi să te îmbraci...

„Slavă Domnului! mă gîndii. Iată că tot nu m-a părăsit norocul!"...

Mă îmbrăcai în două minute. În antreu, strajameşterul bătrîn citea altă serie de pe listă.

— Cred că eu am isprăvit şi pot să plec...

— Nu, vai de mine!... Aşteptaţi... Urmează jurămîntul...

— Bine, dar...

Nu mă mai ascultă. Se repezi în odaie să zorească pe ceilalţi să se îmbrace mai repede... Ce să fac? Să mai aştept... Fireşte. Sînt doar obişnuit să aştept mereu... Toată viaţa mea a fost o aşteptare fără sfîrşit...Ei, dacă n-ar fi trebuit să aştept odinioară la Ministerul de Război, azi n-aş mai tremura eu aici de groază...

Vreo douăzeci şi cinci de inşi au fost aleşi buni pentru carne de tun. Împreună cu dînşii am intrat

iarăşi în biroul comisiunii. Căpitanul s-a uitat la mine, a strîns puţin din sprîncene, pe urmă a aşezat pe români de o parte, iar pe unguri de alta.

— D-ta nu, îmi zise iarăşi. D-ta treci colea.

Eram sigur că am scăpat. Am îndurat puţină spaimă, dar cel puţin...

— Cînd pleacă convoiul? întrebă căpitanul pe strajameşterul bătrîn.

— Mîine dimineaţă aţi hotărît...

— Bine. Atunci, adăogă întorcîndu-se spre mine, tot mîine dimineaţă pleci şi d-ta...

— Unde?

— În Ungaria.

— Dar, domnule căpitan, eu...

— Aici nu se discută!

Odaia se învîrtea cu mine. Simţeam ca şi cînd m-aş prăbuşi într-o prăpastie fără fund...

4

În curtea a doua un strajameşter tăcut, posomorît ne puse pe două rînduri. Bătea soarele. Era miezul zilei... Un soldat ne dădu cîte-o pîine... Apoi strajameşterul mă scoase din rînduri, mai scoase încă pe doi inşi şi ne făcu semn să-l urmăm.

Între două corpuri de case era alt gard de scînduri, înalt pînă la acoperişuri şi tivit pe sus cu sîrmă ghimpată. Poarta, închisă cu două lacăte uriaşe, era păzită pe dinăuntru de o santinelă. O fundătură strîmbă, largă de vreo trei paşi şi lungă de vreo zece. În stînga, zidul casei, cu cîteva ferestre înalte; în dreapta, două-trei ferestre cu drugi de fier. Strajameşterul deschise o uşă: o odaie joasă, murdară, în care se înghesuiau vreo treizeci de oameni, soldaţi, copii, civili, bătrîni...

Feţe îndobitocite, nepăsătoare, alături de cîteva figuri triste, desperate... Apoi mai deschise alte uşi care dedeau în nişte beciuri întunecoase, strîmte, în care se zăreau cîte cinci-şase nenorociţi...

— Ce-i asta? zisei strajameşterului. De ce mă închideţi?

— Ordin, murmură dînsul scurt.

— Nu se poate! Cum? Din senin să...

— Ordin, repetă strajameşterul. Alegeţi unde vreţi să intraţi!

Îmi făcea un hatîr... Am intrat în odaia unde erau cei mulţi. Acolo cel puţin sînt ferestre, pe cînd în celelalte m-aş înăbuşi...

Tovarăşii mă priviră cu multă curiozitate. Fiecare avea cîte-o întrebare: Cum am ajuns aici? Ce-am făcut? Cine sînt?... Unul burtos, fără guler, cu părul vîlvoi, îmi oferi îndată protecţia lui. Îmi spuse că un soldat ungur, care a fost închis aici două săptămîni, pleacă chiar azi după amiazi. Mă sfătuieşte să-i iau locul pe patul de scînduri, căci altminteri voi fi silit să mă culc pe jos împreună cu cei mai ordinari, şi pe duşumea ploşniţele te mănîncă mult mai rău... Să-mi scot îndată haina şi gulerul, cum a făcut şi dînsul, ca să nu mi le hărtăpănesc. Altfel, să nu disperez, vom duce-o bine, fireşte, binele posibil aici... Trebuie să ştiu însă că aici nu pătrunde niciodată nimeni, afară de strajameşterul care m-a adus şi care e român bucovinean, dar foarte fricos. Aici poţi să mori, să putrezeşti, fără să-ţi afle cineva de urmă. Nu poţi comunica cu nimeni de-afară. Doar cînd se nemereşte vreo sentinelă cumsecade poţi să strecori două-trei rînduri unde vrei. Riscul însă e mare. Să încerc cu soldatul care se liberează, să trimit veste acasă...

Pereţii erau negri şi umezi iar duşumelele putrede şi mîncate de carii. Într-o fereastră, un mocan dobrogean, mărunţel, citea dintr-o carte de rugăciuni şi se închina des. Vreo cinci inşi jucau cărţi pe patul de scînduri, tăcuţi, cu feţele asudate. Unii sforăiau, alţii fluierau sau cîntau, numai puţini păreau posomorîţi şi se plimbau nervoşi de ici-colo, neîncetat, ca fiarele în cuşcă...

În urechi îmi răsunau mereu cuvintele căpitanului: „Mîine dimineaţă pleci în Ungaria"... Nu-mi mai era frică, mă rodea însă cumplit gîndul că nimeni nu ştie unde-am ajuns. Îmi blestemam prostia de-a nu mă fi înţeles cu nevastă-mea ce să facă de-ar fi să nu mă mai întorc... Am rîs ca un zevzec cînd ea m-a prevenit... Acuma, iată-mă!...

Deodată, toată lumea se năpusti spre uşa care se deschidea cu zgomot. Era vremea prînzului. Un soldat împărţea dintr-un hîrdău bucăţi de carne fiartă. Cel din urmă îmi întinse mie o halcă zdravănă. Nu voiam s-o primesc. Nu simţeam nici urmă de foame, deşi nu luasem nimic în gură toată ziua.

— Ia-o şi dă-mi-o mie! şopti cineva la spatele meu.

Era chiar soldatul care se libera după amiazi.

— Mai bine s-o mănînc eu! zise dînsul cu ochii sticlitori, cînd i-o trecui.

Profitai atunci să-l rog să-mi ducă o scrisoare acasă. Cum nu! O duce negreşit... Se va duce de-aici direct la mine şi va spune şi din gură c-aşa şi aşa...

Am umplut repede cîteva file din carnet şi i le-am dat. Le-a băgat în sîn, asigurîndu-mă mereu că se duce glonţ la nevastă-mea...

Acuma parcă mi s-ar fi luat o greutate de pe inimă. Eram sigur că rîndurile acestea vor face minuni,

că toată lumea va sări să mă scape... De-abia aşteptam să văd plecînd pe soldatul salvator...

A plecat pe la patru... Mă bucuram ca şi cînd aş fi plecat eu. Socoteam cîte minute îi trebuiesc pînă ajunge acasă, cîte apoi pînă ajunge nevastă-mea la cei ce se vor grăbi să intervină pentru mine, pe urmă cît mai trebuie pînă sună telefoanele, pînă sosesc ordinele să-mi dea drumul din iadul acesta... Nimic nu e mai grăbit în lume ca speranţa...

Unul dintre jucătorii de cărţi, un băieţandru în uniformă de soldat austriac, îşi pierduse la joc toată averea, şi acuma se urni înjurînd, scuipînd şi blestemînd. Cînd mă văzu, se opri o clipă, apoi veni repede la mine:

— Salut... Eu vă cunosc, domnule Lunceanu!...

— Da?... De unde anume?

Zîmbi şiret, se scărpină în cap şi-şi trase şapca pe ochi:

— Apoi să vedeţi, zise cu importanţă. Acum vreo trei luni am fost în serviciu la biroul din Bulevard. Atunci unul, Adler, v-a reclamat la domnul Horovitz, şi domnul Horovitz i-a spus lui domnul Fozocaş. Pe urmă domnul Fozocaş mi-a poruncit să vă urmăresc şi să nu vă scap din ochi, că-i primejdie mare. Tocmai atunci însă eu nu prea aveam chef de slujbă, că eram în dragoste cu una de la Hotel Carpaţi. Dar domnul Fozocaş mă apuca mereu că unde stai şi ce faci şi d-astea. Ca să mă scap de el i-am spus că stai la Hotel Bulevard, camera treizeci şi şapte... De nu crezi, să întrebi cînd vei fi iar liber, dacă nu te-a căutat acolo poliţia ungurească... Pe urmă, nici n-am mai dat pe la birou, pînă ce m-au prins şi m-au adus aici... Fire-ar cu toţii ai dracului să fie!...

— Pe Adler de unde îl cunoşti?

— Nu-l cunosc de loc. Habar n-am cine-o fi. Dar domnul Fozocaş mi-a spus că Adler v-a reclamat la domnul Horovitz...

— Pe mine atunci de unde mă cunoşti?

— Auzii adineaori numele d-voastră de la domnul cel burtos, dar n-am putut lăsa cărţile atunci. M-am ars ca un prost... Acuma n-am nici o lăţcaie... Baremi o ţigară de-aş avea... N-aveţi d-voastră cumva?...

5

Pe la cinci şi jumătate veni strajameşterul: să-mi strîng tot ce am, căci plec. Tovarăşii mă pizmuiau şi se mirau. Nu s-a mai pomenit să scape cineva aşa de repede...

— Nu ne uita ! îmi strigau de la toate ferestrele. Să ne trimiţi niţel tutun!...

Plecam împreună cu un evreu tînăr, ras de mustăţi, grăsuliu.

În curtea a doua ne luă în primire alt strajameşter foarte blond, cu mustăţi foarte lungi, şi cu un dosar foarte mare la subţioară.

După primele tresăriri de bucurie, îndoiala începu iar să mă frămînte. Intrai în vorbă cu strajameşterul, care părea foarte prietenos.

— Unde mergem acuma? îl întrebai.

— La birou, în strada Doamnei, răspunse dînsul.

— D-ta ce zici, îmi dă drumul?

— Asta nu pot s-o ştiu. Să vezi ce-ţi spune domnul căpitan... Ştiu însă că înainte de amiazi venise ordin special ca d-ta să fii oprit şi păzit bine...

Încetinii pasul de spaimă.

— Dar poate să fi venit acuma alt ordin... La cătănie aşa merge, urmă strajameşterul fără să mă privească.

Iar mă mulcomii. Desigur c-a venit acuma vreun ordin. Nevastă-mea trebuie să fi primit scrisoarea, a alergat, au sunat telefoanele şi...

— Nici n-ar fi drept să mă ţineţi, reluai eu mai tîrziu. Sînt plecat de atîţia ani din ţara d-voastră...

— Asta nu înseamnă nimic, făcu strajameşterul. În război nu se ţine seama de aşa ceva... Toată lumea trebuie să meargă la cătănie...

Era vorbăreţ. Începu să-mi povestească, cu multe amănunte, cum domnul Iadeş de pe Calea Victoriei, cetăţean român de cincisprezece ani, locotenent în armata română, venit acum cîteva săptămîni ca demobilizat, a fost înhăţat îndată de unguri, trimis la Curtea marţială şi condamnat la cinci ani temniţă grea... Apoi altul, un doctor, care de la vîrsta de şaisprezece ani a trăit în ţară, a fost osîndit la Cluj la nouă ani temniţă, fiindcă a servit în armata română ca medic şi a căzut prizonier...

— Mai rău a păţit-o, tot acum în urmă, un profesor, care rămăsese în Bucureşti, şi care fusese odinioară sublocotenent de artilerie la noi... Cineva l-a denunţat, c-aşa se întîmplă mai totdeauna... Numaidecît a fost ridicat. În lanţuri l-au pus, şi aşa l-au dus pînă la Timişoara, iar acolo l-a osîndit la moarte, fiindcă, vezi, avusese grad de ofiţer şi mi se pare că făcuse şi politică împotriva noastră... În război aşa este, domnule!... Moartea vine repede...

„Moartea vine repede... repede... repede"... Îmi intrase în inimă vorbele acestea ca nişte cuie năpraznice...

Strada Doamnei, colţul cu strada Şelari... Aici avea strajameşterul ordin să mă aducă... Jos e o drogherie. Poarta e în strada Şelari...

Ne-am urcat la etajul al doilea pe nişte trepte largi. Capul scărei era un fel de coridor deschis. Am cotit la stînga, într-un antreu lung, întunecos. Strajameşterul a bătut la o uşă şi am intrat. Un birou cochet, cu fum mult, albastru. Căpitanul, cel din comisiune, şedea la o masă, cu spatele spre intrare. Un locotenent gras, cu o faţă speriată, fuma aprig, tolănit pe un fotoliu.

— D-ta ai vrut să vorbeşti ceva, îmi zise căpitanul, fără să întoarcă ochii. Acuma te ascult...

I-am spus ceea ce mai spusesem celuilalt căpitan, cînd mă ridicase întîia oară. Nu m-a întrerupt de loc. Pe urmă am tăcut.

— Nu pot să-ţi fac nimic, rosti dînsul rar, întorcîndu-se spre mine, cu un teanc de hîrtii în mînă. Absolut nimic... Trebuie să te expediez mîine negreşit în Ungaria...

— Dacă s-a hotărît aşa, evident, nu mai am ce zice. Azi d-voastră dispuneţi de soarta noastră. N-am încotro, trebuie să mă împac... Dar cel puţin să-mi daţi voie să-mi aranjez afacerile înainte de-a mă porni unde aţi hotărît! Sînt stabilit aici de atîţia amar de ani, am familie, am obligaţiuni. Nu pot dispare aşa, fără să-mi ştie de urmă... Atîta favoare cred că mi se poate îngădui. Chiar celor mai fioroşi criminali li se îngăduie putinţa aceasta...

— Regret, dar nu pot... Îţi spun şi motivul: fiindcă ai fugi dacă ţi-aş asculta rugămintea... Am mai dat drumul aşa deunăzi proprietarului Hotelului Bristol, milionar, şi a şters-o, în Moldova sau dracul ştie unde... Nu pot să-mi iau şi răspunderea d-tale... Am destule răspunderi...

— Făgăduiesc solemn că n-am să fug, dacă mi se dă voie să-mi iau cel puţin rămas bun...

Eram sincer. Nici prin gînd nu-mi trecuse să fug. Nu sînt o fire îndrăzneaţă, şi o fugă ar însemna să te joci cu viaţa... Nădăjduiam însă negreşit că orice amînare e un cîştig pentru mine, dînd posibilitate lumii întregi să-mi ia apărarea, să mă salveze. Îmi închipuiam că, într-adevăr, în clipele acelea toată lumea s-a oprit din mersul ei obişnuit şi este în căutarea mijloacelor spre a-mi netezi calea libertăţii.

— Mi-e peste putinţă. Am ordine speciale în privinţa d-tale, aşa că orice stăruinţă e de prisos, zise căpitanul cu aceeaşi voce nepăsătoare, apoi adăogă către strajameşter: Să-l duci înapoi în Mihai-vodă!...

Mă retrăsei pînă lîngă uşă. Îmi fierbeau creierii. Nu mai era, va să zică, nici o nădejde! Ba dimpotrivă, trebuia să înţeleg că viaţa mea atîrnă de un fir de păr... Cine ştie ce păcate grele vor fi închipuit aceştia în sarcina mea?... Sînt pierdut... Pierdut... Pierdut...

Ovreiul, care fusese adus împreună cu mine, se apropie de căpitan şi-i spuse ceva foarte încet.

— Bine, murmură ofiţerul. Dînsul e liber!

Strajameşterul salută ţeapăn şi ne zise:

— Haidem!

7

Trecurăm prin coridorul deschis din capul scării în alt antreu, în care dădeau o mulţime de uşi. La dreapta, într-o odăiţă foarte mică, cu uşa deschisă, scria un militar negricios, ciupit de vărsat. Straja-

meşterul îi puse pe masă o hîrtie şi-i zise, arătîndu-mă:

— Duci pe domnul în strada Mihai-vodă!

Cellalt nici nu ridică ochii.

— Bine, bine!

Strajameşterul pieri, îndată, pe altă uşă.

În antreu mai era un demobilizat român, cu şapca în mînă, şi ovreiul, vesel şi mulţumit.

Îmi era atît de cald, mă temeam mereu să nu leşin. Îmi scosei pălăria şi începui a-mi face vînt cu desperare. Gîndurile-mi vuiau în cap într-un vălmăşag înfricoşător. „Sînt pierdut, pierdut, pierdut!" îmi fulgera mereu, ca un refren, şi în acelaşi timp părerea de rău că nici nu mi-am luat rămas bun de-acasă mă chinuia cumplit. Mă plimbam prin faţa odăiţei unde scria militarul cu paşi grăbiţi. Mă uitam mereu spre dînsul şi mă frămîntam să ghicesc ce poate scrie, de ce nu vine odată, să plecăm, să se sfîrşească.

Un minut, mult două, poate, să fi trecut. Şi deodată îmi reamintii zîmbetul straniu al lui Virgil Ionescu cînd mi-a făgăduit că pune o vorbă bună pentru mine. De ce zîmbetul acesta?... Apoi parcă auzeam vorbele băieţandrului, de adineaori: unul Adler... Horovitz... Fozocaş... De ce vorbele acestea?...

„Sînt pierdut... Vor să mă omoare! îmi zisei cutremurîndu-mă. De-aceea atîtea viclenii... Au căutat probe şi au găsit... Ce-or fi găsit?... Ce?... Vor să mă omoare!"...

Cu gîndul acesta ajunsei pînă în capul scărei. Cînd văzui treptele, îmi trăzni în minte ultima posibilitate: să fug, orice ar fi... Trebuie să fug... să fug... să fug!...

Mă întorsei înapoi în antreu, să mai văd ce face militarul. Eram atît de hotărît, cum nu fusesem

niciodată în viaţa mea. Singura scăpare e fuga. Dacă izbutesc... Dacă nu izbutesc...

Tocmai cînd sosii în dreptul uşii, militarul se vede că isprăvise de scris şi se scula. Îmi aruncă o privire plictisită şi făcu doi paşi spre ieşire. Asta însemna prăbuşirea planului meu. Nu se poate!... Un fior de disperare îmi clătină deodată toţi nervii.

„Nu se poate... Trebuie să fug!" îmi ţiuia necontenit în minte.

Mă repezii ca o fiară la militar şi-l izbii cu pumnii în faţă. Îl văzui cum căzu peste masa de scris, cum i se ridică picioarele în sus... Trăsei repede uşa. Cheia era în broască. O întorsei de două ori...

Cînd să pornesc spre scară, zării pe demobilizat şi pe ovrei. Se uitau la mine cu ochii mari, speriaţi, nemişcaţi. Mă gîndii să le zic ceva, dar nu puteam, nu aveam glas. Îi pironii însă cu o privire atît de îngrozită, încît rămaseră ţintuiţi locului... Mersei încet spre scară, parc-aş fi uitat că trebuie să fug. Apoi mă cuprinse deodată o frică mare.

„Repede! repede, cel puţin să nu mă prindă aici! îmi fulgeră prin minte. Doamne-ajută!"...

MARGINEA PRĂPASTIEI

1

Coborîi scara ca o furtună. O fată mă întîlni la parter şi se lipi spăimîntată lîngă perete, văzîndu-mă cum goneam.

„La dreapta, că-i mai cu noroc", mă gîndii trecînd pe sub poartă, fără să mă opresc, fără măcar să şovăiesc.

Pe stradă, oamenii umblau alene sau grăbiţi, nepăsători ca totdeauna. Din asfinţit soarele împroşca o lumină vie, fierbinte... Îmi încetinii mersul. Nu ştiu de ce. În faţă văzui mai multe firme pe care citii „dentist". Trecui uliţa cu gîndul să intru drept în casa aceea. Dar pînă să ajung pe cellalt trotuar, mă răzgîndii şi o luai cu paşi lungi şi grăbiţi pe strada Doamnei, spre Colţea. Îmi scosei pălăria şi-mi făceam vînt cu ea, să nu mă cunoască de la spate, dacă cumva ar fi pe urmele mele. Mă rodea să mă uit înapoi, să văd de nu aleargă cineva după mine, dar acuma îmi pierise îndrăzneala. Şi mai ales voiam să rămîn cu iluzia de salvare pînă-n ultima clipă... Cineva venea grăbit înapoia mea, păşind apăsat; parcă erau cizme grele, poate milităreşti, poate...

„Sînt ei, mă gîndeam ascultînd bocănitul potcoavelor. Acuma mi-e indiferent... Cel puţin am încercat ce s-a putut"...

Aproape de strada Colţei nu mă putui stăpîni; întorsei capul. În urma mea venea un ucenic cu bocanci milităreşti în picioare, cu faţa murdară şi lucitoare de sudori. Altminteri, nimeni... Îmi rîdea inima.

„Of ! Slavă Domnului !"

Trecui mai repede strada, îndreptîndu-mă în neştire spre Piaţa Sf. Gheorghe. După cîţiva paşi, însă, cotii pe o uliţă lăturalnică.

„Trebuie să-mi pierd urma !" îmi ziceam.

Mersei în zig-zag pe cîteva străzi scurte, încrucişate, şi nemerii în dosul bisericii Sf. Gheorghe, în grădină. Aici îmi veni în minte că n-am decît tocmai doi lei în buzunar.

„Unde să mă duc? îmi ziceam cuprins iarăşi de nelinişte. Acasă nu se poate... Oriunde, numai acasă nu !"...

Magazinul Pietraru e prin apropiere, şi Pietraru mi-e prieten. Mă pomenii în prăvălie. Mă trînti pe un scaun. Mi se tăiaseră picioarele din genunchi, iar mîinile îmi tremurau cumplit. O moleşeală grea mă strivea...

— Lasă-mă, lasă-mă să mă odihnesc, să-mi viu în fire ! gîfîii sleit.

Pe urmă îi povestii repede ce-am păţit. Negustorul se cruci. Vedeam bine că se speriase. Dacă m-ar prinde aici, ar da şi el de bucluc, ar fi privit drept complice...

— Şi acuma ce vrei să faci? mă întrebă Pietraru încurcat.

— Deocamdată să-mi dai ceva parale, zisei cu un rîs silit. Pe urmă...

De-abia acuma începui să mă gîndesc mai bine. Ce vreau să fac? Unde să fug? Unde să mă ascund?

— Uite ce este, reluai pe urmă. Astă-seară voi dormi în casa unui cumnat al meu care e în Moldova. Casa e goală. Soacră-mea o îngrijeşte... Dar trebuie să trimit vorbă acasă... Cum facem? Dă-mi d-ta un băiat, să meargă repede...

— Nu un băiat, zise negustorul mai chibzuit. Afacerea e delicată şi primejdioasă. Trebuie un om de încredere. Se va duce mai bine Lazăr, care a mai fost pe la d-ta şi e om în toată firea...

Lazăr se însărcină bucuros să meargă. Îl voi aştepta aici... Să umble deci cît mai repede!...

Trecu un ceas, se înseră şi Lazăr nu mai venea. Ce s-o fi întîmplat?

— Eu mă duc, zisei negustorului. Nu mai am stare. Trebuie să ajung la adăpost, altfel... Cînd vine Lazăr, să-l trimiţi să-mi spuie ce-a făcut...

Pornii pe ulicioare dosnice. Aşa nu riscam să întîlnesc pe nimeni. De altfel, se întunecase binişor. Trebuia un ocol mare pînă să ajungă în Calea Griviţei.

În Piaţa Lahovary mă lovii piept în piept cu P.P. Ciortan.

— Ce-i cu d-ta? mă întîmpină dînsul. Adineaori, trecînd prin faţa casei d-tale, am văzut lume adunată, militari austriaci... S-a întîmplat ceva?

Îi spusei. Era prieten, n-aveam de ce să mă feresc.

Vestea aceasta însă mă puse pe gînduri. Te pomeneşti că s-au interesat ce neamuri am, au aflat de cumnatul meu, au pus să-i supravegheze casa şi, în clipa cînd mă voi arăta, mă înhaţă...

Cu cît mă apropiam de ţintă, cu atît mi se topea curajul şi încrederea. Simţeam că mă duc de bunăvoie în ghearele primejdiei. Şi cu toate acestea mergeam...

Capul îmi era atît de gol, că nici nu puteam încerca să mă gîndesc că s-ar putea să mă adăpostesc aiurea.

Felinarele de gaz dormitau rare, îndepărtate. Castanii de pe marginile străzii erau nişte cuiburi mari de umbre... Trotuarele însă gemeau de oameni şi macadamul uruia de trăsuri. Şi mulţi militari germani de care mă feream înfricoşat să nu întîlnesc cumva vreun strajameşter dintre aceia cari mă văzuseră azi. De altfel, îmi închipuiam şi eram convins că toată poliţia e alarmată şi aruncată pe urmele mele...

Ca să ajung în apartamentul dorit, trebuia să trec printr-un gang, printr-o curte şi să urc o scară strîmtă. Cum să mă arunc eu în primejdia aceasta? În gang, în curte, pe scară poate mă aşteaptă... şi pot fi prins ca un şoarece...

Atunci toate ar fi fost în zadar...

Mă apropiai pe cellalt trotuar, să văd dacă nu e ceva suspect pe-afară. În faţa casei stăteau cîţiva inşi în uniforme.

„Uite-i!" îmi zisei întorcîndu-mă repede.

Vreun ceas m-am învîrtit prinprejurul casei şi pe urmă m-am hotărît să mai aştept, să mă mai plimb... Am ieşit în strada Popa Tatu. Îmi era uscat gîtul de sete şi de foame. De-abia mă ţineam pe picioare. Am dat buzna într-un birt sărăcuţ şi puţin luminos...

Acuma mă gîndii să fac un ocol prin str. Sectorului, să ies pe dincolo în apropierea casei... Pe la mijlocul drumului însă zări un soldat cu armă.

— Au pus sentinele prinprejur!

M-am mai frămîntat vreun ceas... Nu mai puteam. Trebuie să pun capăt, orice ar fi.

Mă dusei drept spre poartă. Într-o fereastră o doamnă lua aer.

— Aici stă d-na Demetrescu? întrebai cu gîndul să aflu dacă n-o fi cineva ascuns prin gang şi să am vreme s-o tulesc într-un caz de nevoie.

— Da, da, aici... în curte... la etaj...

Intrai în gang. Întîlnii o servitoare. Frica îmi puse în gură altă întrebare, şi răspunsul fu liniştitor:

— Aici stă şi e chiar acasă... A venit adineaori împreună cu un domn tinerel...

„E vreun agent secret, fără îndoială", mă gîndii.

Servitoarea însă strigă:

— Madam Demetrescu!... Te caută un domn!...

— Să poftească, să poftească!...

Nu e nici o primejdie, slavă Domnului! Altfel nu m-ar fi chemat cu atîta seninătate.

Urcai scara, bîjbîind prin întunericul năbuşitor...

2

Domnul cel tinerel era chiar cumnatul meu. Ne-am înduioşat puţin pînă ce le-am spus cum am luat-o la picior.

— Dar ce este acasă? zisei eu cu nerăbdare. Ce s-a întîmplat? Ce-au făcut?...

Soacră-mea a luat cuvîntul:

— Am fost acolo şi am văzut tot... Tina, îndată ce a văzut că nu vii la masă, a bănuit că trebuie să fi păţit ceva. Era însă desperată că nu ştia nici măcar de unde să-ţi ia urma... A umblat toată după-amiaza pretutindeni să-ţi găsească urma, şi degeaba... Tocmai spre seară a venit acasă, plînsă, nenorocită. Ne sfătuiam ce-ar fi de făcut să aflăm cel puţin unde eşti, cînd ne pomenim cu un militar. „Aici şade d-nul Lunceanu?" „Aici." „Unde-i?" „Nu-i acasă. N-a venit

toată ziua... Chiar sîntem moarte de grije ce-o fi păţit"... „Prost borbat, borbat la d-ta... Mîine trebuia să meargă la Ungaria. Vream să duc pe el la alt birău. Pînă întors spatele, el fugit... Mare prost!" Vorbea foarte rău româneşte şi înjura într-una pe ungureşte. S-a aşezat în poartă, cu revolverul în mînă, să nu iasă nimeni din curte. Peste vreo jumătate de ceas au mai picat doi ca dînsul. Alte întrebări şi înjurături ungureşti... Acuma nouă ni-e era frică să nu faci tu greşala să vii acasă, să te prindă... Atunci iată că vine Lazăr de la magazinul Pietraru. Numaidecît ungurii l-au declarat arestat şi pe el. Totuşi, a izbutit să şoptească Tinei cum că vii să dormi aici... Tina fusese deşteaptă de spusese că n-are nici o rudă în Bucureşti. De mine le-a spus că sînt o cucoană străină venită în vizită la chiriaşii de sus... Asta a fost norocul. M-am îmbrăcat, mi-am pus voalul pe obraji şi am ieşit în curte. Ungurii m-au lăsat fără să mă oprească... Ne-am sfătuit, însă, cu Tina că nu e bine să rămîi tu aici. De unde ştii că nu află ei de pe la vecini, sau cine ştie cum, că aici stă un cumnat de-al tău? Aici te ia ca din oală... M-am gîndit deci să dormi aici noaptea asta, iar mîine să te duci la Irina Pacu. Ştii unde stă? Pe la Obor. Irina ţine la voi, şi acolo poţi sta cît îţi place, că n-au cum să-ţi dea de urmă. Trebuie să aştepţi se se mai potolească puţin doldora asta şi pe urmă să pleci spre Moldova, cu socoteală, să nu pună iar mîna pe tine...

Cumnatul se hotărî să mai treacă o dată pe la mine pe-acasă, să vază ce mai este acolo.

Era miezul nopţii. I-am aşteptat întoarcerea într-o tremurare.

— Sînt trei unguri în curte... Stau jos pe scaune, cu revolverele gata... Tina şade în faţa lor şi plînge...

3

Irina Pacu mă primi cu însuflețire. Eram erou în ochii ei și se simțea întrucîtva eroină și ea fiindcă avea prilejul să mă tăinuiască și să-mi înlesnească scăparea. Bărbatul ei era în Moldova, ofițer. Aștepta zilnic să sosească cu demobilizații. O sfială foarte ușoară și trecătoare părea că o neliniștește puțin: să nu zică lumea ceva că găzduiește un bărbat străin...

Chiar în după-amiaza aceea a făcut legătură cu nevastă-mea printr-o prietenă de-a ei. Astfel am aflat că austriacii au stat toată noaptea în curte să mă aștepte, că doi agenți civili urmăresc pe Tina pas cu pas, că să mă feresc grozav, deoarece s-au mobilizat toți spionii împotriva mea și că să caut să plec din București cît mai grabnic...

Seara au venit mosafiri la Irina Pacu. Am fost prezentat în culorile cele mai strălucitoare: eroul, victima, martirul... Toți dădură năvală să-mi fie de ajutor, fiecare voia să contribuie cu cîte ceva la salvarea unuia d-ai noștri. Erau micile posibilități de a-și exprima oamenii dragostea de țară... Era o fericire pe vremea aceea să poți face ceva prin care să zădărnicești o violență a dușmanului...

În noaptea aceasta a trebuit să dorm la surorile Mihăilescu, niște ființe nespus de blînde și delicate.

De altfel, stabilisem că nicăieri nu voi sta mai mult de-o zi, ca să nu se întîmple să mă vîndă cineva...

Totuși, la Irina Pacu petrecui două zile, căci acuma era vorba să plec repede. Ea alerga în toate părțile să-mi găsească vreun prieten la Focșani, care să-mi înlesnească trecerea prin cordonul de la Mărășești, să-mi adune mijloacele de călătorie....

Vineri eram hotărît să pornesc a doua zi. Aveam să merg cu trăsura la Chitila, să iau trenul pînă la Buzău, apoi să-mi urmez calea iarăși cu căruța...

Tocmisem un birjar să vină la patru dimineața. L-am așteptat zadarnic. N-a venit. Birjarii s-au boierit rău în război...

Atunci mi-am mutat cartierul la un profesor al Conservatorului, pe urmă la o cucoană pe lîngă strada Buzești, pe urmă înapoi la profesorul de la Conservator.

Acolo m-a găsit pictorul Manole Stelian, un suflet cald, impresionabil, de artist adevărat, ascunzînd sub o înfățișare glumeață o inimă plăpîndă. I se umplură ochii de lacrămi cînd mă văzu prăpădit, istovit de chinuri și frămîntări.

— Cred că ar fi mai bine și mai cuminte să vii la mine să stai pînă-ți facem rost bun de plecare, îmi zise dînsul. Știi că eu sînt directorul Muzeului Modern, cu subterane, odăițe, ascunzători, ieșiri nenumărate... Acuma, vara, muzeul e închis. Poți stă deci nesupărat, ziua în muzeu, să citești, să te distrezi; noaptea dormi la mine... N-are să te știe nimeni. Am un servitor credincios, pe care-l putem iniția. Încolo, nici copiii mei n-au să bănuiască nimic...

4

A doua seară dormeam la Stelian. Într-adevăr, acolo mă simțeam în siguranță. Apoi cu Stelian puteam întocmi un plan de călătorie bine chibzuit... În orice caz, aveam un sprijin. Nu mai eram singur...

Socoteam că e bine c-am mai întîrziat plecarea. Dacă mă aventuram sîmbătă, poate că-mi frîngeam gîtul, căci în gara Chitila se află veșnic agenți trimiși de poliția din București...

Ca să zăpăcim de tot pe urmăritori, ne înțeleserăm să trimit o scrisoare unui prieten de la Iași în care să-i spun ce-am pățit și să-l rog să dea de-acolo un anunț mare pentru *Gazeta Bucureștilor:* „Am sosit cu bine în Moldova"... Ungurii vor vedea, vor înțelege că le-am scăpat din gheare și vor slăbi urmărirea, iar eu voi putea pleca mai liniștit... Făcui o ciornă de scrisoare... Dar pe urmă părăsirăm ideea aceasta. Scrisoarea poate ajunge în mîini străine, și atunci mi se compromit toate năzuințele...

Cinci zile am stat în muzeu... Citind, plictisindu-mă, făurind planuri peste planuri... Încercai chiar să scriu ceva. Începui o poveste pentru copii... Nu mergea. Mi-era peste putință să-mi adun gîndurile... Păstram încă în buzunar cîteva fraze zmîngălite și ciorna scrisorii, printre alte file albe... Cine știe? Poate că totuși voi izbuti să înjgheb ceva...

5

Trecuse zece zile de cînd fugisem și stăteam ascuns. Începusem să-mi pierd răbdarea și încrederea. Viața aceasta, veșnic cu spaima în spinare că, printr-o vorbă scăpată sau printr-o imprudență, s-ar putea să fiu descoperit înainte de-a porni baremi spre pămîntul libertății, mă cărunțea. Să plec, să plec! Atîta mai visam.

Joi după amiazi, Stelian veni în muzeu întovărășit de un avocat tînăr, mărunt, veșnic cu un zîmbet pe buze. Era Camil Popescu.

— Uite salvatorul! strigă Stelian.

— Cu toate că ești un burghez încăpățînat, noi, proletarii, te vom strecura dincolo, adăogă avocatul rîzînd.

Camil Popescu era socialist.

Veneau cu planul întocmit gata. Socialiști avem în toate orașele. Sub scutul lor trebuie să călătoresc și să mă strecor în Moldova. Sînt oameni de inimă, discreți, săritori. Dacă nici ei nu mă vor scăpa, atunci înseamnă că n-am noroc și nu-mi mai rămîne decît să mă supun orbește soartei.

Voi pleca din București cu un căruțaș „socialist" pînă la Ploești. Voi fi înarmat cu scrisori de recomandație pentru toate orașele. Tovarășii vor face tot ce se poate... Mîine dimineață va veni căruțașul să luăm înțelegere în privința plecării de-aici...

Căruțașul se chema Grofu, un om foarte oacheș și mustăcios. Hotărîsem să pornim noaptea, ca să ajungem la Ploești devreme...

Urmărirea nevestei mele, cel puțin pe față, încetase. Era însă foarte probabil că tot îi mai supravegheau mișcările... Cînd a auzit Tina că plec, și-a pus în gînd să vie să mă vază. A născocit o întreagă țesătură de șiretenii ca să i se piarză urma. A luat o trăsură și s-a dus tocmai în Dealul Spirei, unde s-a încurcat prin cîteva străzi. Pe urmă s-a urcat în tramvai și a mers pînă la gară. În casa unor prieteni s-a îmbrăcat în țigancă și a pornit pe jos, în papuci, spre reședința mea, cu o geantă la umăr. Își înnegrise și obrajii, așa încît d-na Stelian, văzînd-o, era cît p-aci să cheme servitorul s-o gonească.

După douăsprezece zile îngrozitoare, revedeam întîia oară pe Tina. Grija și emoțiile o slăbiseră, iar ochii îi erau arși de lacrămile vărsate. Cîte a trebuit să îndure biata femeie din pricina mea! Strajameșterii unguri, furioși, s-au ținut o săptămînă încheiată pe urmele ei. Veneau în miez de noapte, cu revolverele întinse, o sculau din pat, mă căutau cu lumînarea, prin toate ungherele... Îi puneau arma în piept să le

spună unde sînt, căci ea nu se poate să nu știe. Voiau s-o convingă că sînt bărbat rău, fiindcă am fugit lăsînd-o în mizerie cu copiii, și o sfătuiau că, de s-ar întîmpla să vin, să alerge, îndată, la dînșii să-i înștiințeze, căci va primi cîte două sute de lei pe fiecare lună de la consulatul lor... Și, între ei, se îndemnau să mă împuște fără nici o vorbă, de m-ar găsi, și să raporteze pe urmă că m-am împotrivit... Sărmana Tina trebuia să asculte, să înghită și să plîngă... Apoi noi încercări, cu agenți civili... Ba din partea cutărui prietin, ba din partea cutăruia cunoscut venea ștafeta grabnică să întrebe în taină unde sînt, căci s-a găsit un mijloc sigur de-a mă trece în Moldova... Toate vicleniile polițienești erau mobilizate împotriva nervilor unei slabe femei...

Acuma, printre lacrămile revederii, tremura o mulțumire adîncă. Va mai suferi pînă ce va afla că am ajuns cu bine la liman, dar liniștea e pe drum, se apropie...

— Îndată ce vei fi trecut, să telegrafiezi, sub alt nume, să nu se întîmple să te ridice și de-acolo!... Vezi bine că nimeni nu-ți poate da nici o mînă de ajutor... Fii prudent!... Nu risca!... Nu te gîndi la noi!... Dacă se va putea, vom veni și noi după tine... Numai tu să fii acuma la adăpost, să scapi din primejdia aceasta...

Își stăpînea lacrămile, voia să mă încurajeze și în cele din urmă se porni pe un plîns cu hohote. O chinuiau presimțirile, cînd bune, cînd rele... Era îndeosebi nenorocită că nu-mi procurasem, pentru orice eventualitate, un bilet de identitate străin... De-abia am izbutit să o conving că, dac-ar fi să mă oprească undeva, apoi un act mincinos n-ar face decît să-mi îngreuneze soarta...

Noaptea, tîrziu, m-am dus cu Stelian la Grofu, în fundul unei mahalale. Căruța era în fața casei. Toți dormeau. M-am trîntit și eu în fîn. Mai aveam vreo două ceasuri pînă la plecare. Ar fi bine să mă odihnesc puțin. Cine știe ce mă așteaptă mîine-poimîine?

Stăteam întins cu fața în sus în căruță. Auzeam sforăitul Grofului, care dormea în curte, pe jos. Din grajd pătrundea ronțăitul calului, cînd grăbit, cînd leneș. Ici-colea, cîte-un hămăit de cîine fricos; stăpînirea dușmană îi îngrozise; nici cîinii nu mai îndrăzneau să latre în voie... Cerul era vînăt-închis, curat și ciuruit de sclipirea stelelor...

Mi se volburau în minte crîmpeie de gînduri răzlețe, iar inima-mi era plină de speranțe și de temeri. Sorbeam stelele din ochi, de care nu voia să se apropie somnul...

Niciodată nu mi s-a lămurit mai adînc sentimentul libertății ca în clipele acelea petrecute în tremurarea necunoscutului ce mă pîndea în vîrful unei căruțe cu fîn... Cerul înstelat mi se părea mai mîndru ca totdeauna, înfățișîndu-mi largul nesfîrșit al lumii peste care totuși omul e stăpîn... Și mie vor să-mi răpească toată lumea aceasta, pe mine vor să mă silească să îndrăgesc ceea ce mi-e urît și să urăsc ceea ce mi-e drag... Strîngeam pumnii, ca și cînd aș fi vrut să mă apăr cu orice preț împotriva celor ce vor să mă încătușeze...

Grofu de-abia se urni din culcuș. El nu părea grăbit de loc, și nici mișcat. Mocoși vreun ceas pînă unse căruța, pînă înhămă calul, pînă drese o roată, pînă-și găsi biciul... Degeaba îl zoream; nu ieșea

dintr-ale lui... Apoi, cînd să pornim, se luă la harță cu nevastă-sa și trebui să-i ascult mai bine de-un sfert de oră cum își aruncă în șoaptă, ca să nu scoale vecinii, sudălmile cele mai alese. În sfîrșit, se săturară amîndoi, și Grofu își scuipă în palmă, învîrti biciul și bufni, îndemnîndu-și calul:

— Hai, Lăstune!... Hi!...

GOANA

1

Calul mergea la pas, oricît îl îndemna Grofu, mai cu vorba, mai cu biciul.

— E orb de amîndoi ochii, îmi spuse căruțașul, de-aceea nu aleargă. Altminteri însă e un cal prea bun. Mai ales la povară duce cît doi...

Cînd s-a luminat de ziuă am văzut că mîrțoaga avea șoldurile strîmbe și coastele rupte.

— Numai de nu ne-am împotmoli pe drum cu armăsarul d-tale... zisei cam îngrijat.

— Lasă, domnule, îmi iau toată răspunderea, murmură omul puțin rușinat.

Dimineața ne-a bătut o răpăială de ploaie de vară, care ne-a pătruns pînă la piele. Pe urmă însă a început să ardă soarele și să se încingă o bujală ca în cuptor...

Am poposit de vreo șase ori, am mers mai mult pe jos decît în căruță, dar spre seară am ajuns în Ploești.

— Bine că ne văzurăm aci! îmi mărturisi Grofu, clipind șiret. Tare mi-a fost frică să nu crape mîrțoaga

pe drum... De, spun drept, atîta cale n-am mai făcut niciodată...

Am tras la un han, Grofu mi-a luat geanta şi am pornit îndată să căutăm pe Ghedeneanu-Jalea, care avea să-mi facă vînt mai departe. Îl găsirăm, dar parcă într-un ceas rău. Citi scrisoarea mea, încreţi fruntea, bîlbîi ceva încurcat şi, în sfîrşit, îmi spuse că nu poate face nimic, că nu cunoaşte pe nimeni care m-ar putea servi, că-i pare bine de cunoştinţă şi m-ar găzdui la dînsul, dar are mosafiri... Cu tovarăşul Grofu nici nu dădu mîna, încît acesta se simţi adînc jicnit.

— Haidem, tovarăşe, îmi şopti. Lasă, că ne descurăm noi mai bine singuri...

Afară, apoi îmi spuse dispreţuitor că Ghedeneanu-Jalea e un mormoloc fără voinţă şi că e însurat cu o nemţoaică. Păcat că ne-am pierdut vremea cu dînsul.

— Dar cum rămîn eu acuma?

— Răbdare şi sînge rece, mă mîngîie Grofu. Deocamdată mergem la han, mîncăm, şi pe urmă, lasă pe mine! Să-mi zici mie cuţu dacă nu eşti mîine la Buzău!...

Am dormit la han. Nu prea împărtăşeam încrederea tovarăşului şi mai ales mi se părea semn rău că din prima zi se încurcă socotelile.

— Uite cum facem, zise Grofu a doua zi dimineaţa. D-ta vrei să ajungi la Buzău teafăr, nu-i aşa? Ei, eu zic că drumul drept e cel mai bun. Vii cu mine frumuşel la gară, îţi scot eu bilet, să nu se întîmple să fie vreun spion, şi te pun în tren. Pot să-ţi dau în scris că nimeni n-are să te supere... La Buzău, apoi, ai de-a face cu un tovarăş care mai bine moare decît să nu te servească...

În gară era o înbulzeală cumplită. Grofu se zbătea ca un balaur în faţa ghişeului.

— Iute, iute, să nu plece trenul! mă zori cînd se văzu cu biletul în mînă.

Pe linia întîi un şir lung de vagoane pline de soldaţi. Grofu se repezi la o uşă.

— Militar! Militar! răcniră cîţiva de la geamuri.

— Arde-v-ar focul! murmură căruţaşul cătrănit.

Trenul de Buzău era gata de plecare. Grofu îmi aruncă geanta într-un compartiment plin-plinuţ.

— Aşa-i că nu te-a mîncat nimeni? şopti dînsul zîmbind cu bunătate. De-acu mergi sănătos! Noroc şi izbîndă!

Îi strînsei mîna. Rămase pe peron cu ochii la mine, nişte ochi cuminţi şi blînzi. Trenul se urni gîfîind. Grofu mai zise ceva, dar nu-l mai auzii. Îi zîmbeam însă cu o tresărire de inimă. Aici lăsam un suflet cald. Cine ştie ce mă aşteaptă mai încolo?

2

N-aveam adresa omului de încredere de la Buzău. Trebuia să colind o serie de cafenele şi restaurante, să întreb de Boiangiu... Într-o cîrciumă cu biliard îi aflai urma. Patronul era socialist, muşteriii socialişti şi, fireşte, toţi cunoşteau pe socialistul Boiangiu.

— Trebuie să pice îndată, îmi zise cîrciumarul frecîndu-şi mîinile. Pînă atunci luaţi loc... Cu ce vă putem servi?

Toată lumea mă cîntărea cu coada ochiului. Socialiştii români sînt foarte bănuitori şi au oroare de străini, fiindcă în fiecare se poate ascunde vreun spion de-al poliţiei, iar poliţia li-e urîtă foc, şi poate cu temei...

Boiangiu se nemeri tocmai să întîrzie. Era un om voinic, cu urme de vărsat pe faţă, cu o mustaţă

bălaie bărbătească şi cu nişte ochi albaştri dulci, plini de căldură şi de bunătate. Purta cravata roşie obligatorie. Toţi îl iubeau, căci îl primiră cu însufleţirea ce întîmpină de obicei pe omul simpatic.

— Să trăieşti, nene Boiangiule... Ai întîrziat, Boiangiule... Uite, te aşteaptă un domn!...

— Pe mine? făcu dînsul rotindu-şi ochii prin odaie.

Cînd mă zări, se apropie simplu, întrebător:

— Mă aşteptaţi pe mine?

— Da, am o scrisoare pentru d-ta...

— De la cine?

— Poftim şi vezi... Explicaţiile ţi le voi da pe urmă...

Se aşeză la masa mea, îşi scoase pălăria şi citi scrisoarea cu mare luare-aminte de vreo două ori.

— De la tovarăşul Camil Popescu din Bucureşti, murmură dînsul. Sînteţi socialist?

— Nu. Sînt numai fugar.

— Tocmai, căci nu-mi aduc aminte să vă fi văzut pe la club... Dar, mă rog, spuneţi-mi ce doriţi!...

Ascultă fără să mă întrerupă. Pe urmă tăcu, mă privi drept în ochi.

— Vom trece împreună, zise deodată hotărît. Acuma mă duc să-mi aşez una-alta. Pînă atunci d-ta poţi să te odihneşti niţel. Hangiul o să-ţi dea o cameră. Mîine seară sîntem la Iaşi...

Vorbi ceva cu cîrciumarul, dădu cîteva ordine unor tovarăşi mai tineri, cari pierdeau vremea în jurul biliardului, şi apoi plecă grăbit.

Îmi sălta inima. Omul acesta mă umplea de încredere. Simţeam că-şi pune tot sufletul în joc, că astfel trebuie să izbutim...

Eram totuşi nerăbdător. Stăteam pe spini. Cum să mă odihnesc? Întîi să mă văd dincolo, pe urmă odihna...

Pe la vreo cinci după amiazi, Boiangiu veni cu un geamantănaş în mînă.

— Gata! zise dînsul. Plecăm...

— Dar cum?

— Cu trenul...

— Dar...

— Lasă... Lasă cum zic eu!

Îmi luai geanta şi ne îndreptarăm spre gară. Călătoria cu trenul mă înspăimînta. Doar tocmai de tren mă feream, unde lesne se putea să întîlnesc vreo mutră nepoftită care să mă nenorocească. Crezusem că vom merge cu căruţa pînă la Focşani. Aşa-mi închipuisem eu... Dar acuma eram în stăpînirea lui Boiangiu... Trebuia să-l urmez...

— D-ta stai aici, să nu ne fure geamantanele, pînă scot biletele, îmi şopti tovarăşul.

Începuse să mă zgîlţîie frica. Aşteptarea în furnicarul de oameni era pentru mine primejdioasă. De-abia în vagon m-am mai mulcomit.

— Pînă unde mergem?

— Lasă... pe urmă! făcu Boiangiu.

3

Nu pricepeam ce vrea tovarăşul. Aveam bilete numai pînă la Rîmnicul-Sărat. De altfel, numai pînă acolo puteai merge fără o autorizaţie specială. În Rîmnic însă stăpîneau austriacii. Cum mă duc eu chiar în mijlocul lor? E o nebunie. Şi Boiangiu tace mereu, fumează şi se gîndeşte. Ce-o fi vrînd?... Încercam să-l descos. Degeaba.

— Pe urmă, pe urmă! îmi zicea mușcîndu-și buzele.

Controlorul era un soldat german, bătrînatec, spîn, cu ochi de veveriță. Ne-a perforat biletele măsurîndu-ne bine, dar n-a zis nimic.

Pe urmă, văzui pe Boiangiu stînd la sfat cu un frînar român, care întovărășea pe controlorul neamț.

După cîteva stații rămaserăm singuri în compartiment. Frînarul veni și șopti:

— I-am spus, nene Boiangiule... Se face!

Atunci Boiangiu mă lămuri. Dăm cîte-un pol controlorului german și mergem tihniți pînă la Focșani. Frînarul a fost mijlocitorul. Mai sînt vreo doisprezece clienți într-alt vagon ca și noi. Neamțul face o daraveră bună și noi asemenea.

Peste vreun sfert de oră controlorul veni, se așeză pe bancă, mormăi ceva. Îi întinserăm banii. Îi vîrî în buzunar, mai mormăi ceva și trecu spre alt vagon.

— Ei, vezi? zise Boiangiu. S-a învățat și neamțul... Ce nu face bacșișul!

Dincolo de Rîmnic veni iar frînarul. Trebuia să ne înțelegem cum vom ieși din gara Focșani, care era păzită de soldați, ca să nu poată trece nimeni fără biletele speciale cuvenite. Frînarul se însărcină să ne scoată el prin dos, firește, în schimbul unui bacșiș, cu toate că era prieten cu Boiangiu.

— Păcat că nu mergem noi pînă la Mărășești, că v-am trece dincolo ca părerea... suspină dînsul la sfîrșit.

Vorba aceasta întărîtă pe Boiangiu.

— Adică de ce nu ne-ar trece cel care vine cu trenul din urma noastră?

— Vă trece sigur, zise frînarul. Numai să vă puteți urca la Focșani, c-acolo-i mai greu din pricina nemților. Altfel, treceți sigur... Toți controlorii nemți fac afaceri d-astea. Au trecut așa sute de oameni și încolo și încoace.

Se sfătuiră dînșii multă vreme: cum să facem, cum să dregem, să ne vedem chiar noaptea aceasta în Moldova.

— Eu zic să vă dați jos dincoace de Focșani, la o gară mai mică. Neamțul meu e prieten cu șefii de gară. Dînsul o să pună vorbă pentru d-voastră, iar șeful gării o să vă dea în primirea controlorului de la acceleratul care vine în urmă... Ia stați nițel, să vorbesc eu cu neamțul!...

În curînd se întoarseră amîndoi.

— Bun, bun, bîlbîi controlorul. Io spun... șef de gară...

S-a și hotărît. Ne dăm jos la Copăceni și așteptăm acceleratul.

— Așa, domnule, respiră Boiangiu. Ce-i în mînă nu-i minciună! Ce să ne mai trambalăm prin Focșani, cînd mîine putem fi la Iași? Ne mai costă cîte-un pol, și am scăpat ușor și fără bătaie de cap...

Se înnoptase. Tovarășul fuma ca un turc, țigară după țigară. În întunerec lumina roșcată a țigării îi dezvălea uneori fața, care parcă mă îndemna mereu să am toată încrederea. Și aveam chiar multă nevoie de un îndemn. Prea se precipitau lucrurile, prea ne legam soarta de toanele cutărui controlor necunoscut... În sufletul meu credeam că ar fi fost mai bine să ne strecurăm cu mai multă băgare de seamă, cu mai puțină îndrăzneală... Dar Boiangiu, prin siguranța și tăcerea lui, mă stăpînea. Energia e cuceritoare...

Controlorul sări jos cel dintîi la Copăceni și vorbi ceva cu șeful gării, arătîndu-ne pe noi. Șeful zîmbi, dădu din cap de mai multe ori... Apoi trenul dispăru... Nu știu de ce mă întristai cînd rămaserăm pe peron singuri.

Dar șeful era foarte amabil. Ne aduse o lampă în sălița de așteptare și ne spuse să fim liniștiți, că acceleratul vine peste vreo două ceasuri...

Acum ne întrebam dacă controlorul va fi explicat bine șefului ce vrem. Căci altminteri ne-am încurca urît... Ne învoirăm să oferim și șefului un pol ca să-l cîștigăm definitiv.

Primi, zîmbind, banii.

— N-aveți nici o grije... Se aranjează, zise dînsul cu mîndrie.

Trecuse miezul nopții cînd sosi trenul. Șeful spuse cîteva cuvinte controlorului și apoi ne arătă să ne urcăm în vagon.

— Ei, acu ce zici? triumfă Boiangiu. Așa-i că sîntem în Moldova?

N-apucă să isprăvească vorba, cînd controlorul veni însoțit tot de un frînar român care cunoștea pe Boiangiu. Neamțul acesta era îndesat, roșcovan, cu o față sperioasă. Ne ceru permisul de trecere.

— N-avem, îi răspunsei eu trăgînd cu ochiul.

Se făcu că nu bagă de seamă și ne ceru biletele.

— N-avem, repetai eu încercînd să-i pun în mînă doi poli. Tocmai de-aceea vorbisem cu șeful de gară să-ți spună că...

— Da, dar nu mi-a spus așa, făcu dînsul încurcat. Nu se poate fără bilet...

— Desigur. Dar dacă vrei d-ta, se poate, îi zisei cu o nouă sforțare de a-i da banii.

Îi era frică și nu îndrăznea să primească.

— Eu nu pot, murmură foarte zăpăcit. Dacă vă prinde, cad eu în belea... Fără permis nu merge....

Boiangiu explica ceva frînarului, care-mi făcea semne desperate să n-am grije, că se învoiește el cu neamțul. Pînă nu primea însă controlorul paralele, cum să n-am grije? De aceeași părere trebuie să fi fost și Boiangiu, căci deodată se întoarse către german și-i zise:

— Atunci n-ar fi mai bine să ne dăm jos la Focșani?

Controlorul asudase de zăpăceală. Banii îl ademeneau, dar și frica îl amenința și nu-l lăsa să se hotărască.

— Nu-i nevoie să vă dați jos, zise el clătinînd din cap. Acuma, că sînteți aici, puteți merge pînă la Mărășești, și acolo vom mai vedea...

Vrui să stăruiesc să ne coborîm, dar Boiangiu mă trase de mînecă și-mi șopti repede:

— Taci, că se face!

Neamțul tot se mai perpelea. Se uita la noi, se scărpina la ceafă.

— Dar să nu stați aici. Ăsta-i vagon special, cu prea multă lumină... Poate să vie cineva... Mai bine în clasa a treia... Sînt goale și întunecoase...

— Foarte bine zice dumnealui, sări Boiangiu. Lasă, domnule, că la Focșani trecem în clasa a treia...

5

Trenul alerga în bezna nopții ca un balaur furios. Eram singuri într-un vagon uriaș, fără o licărire de lumină. Tăceam amîndoi. Așteptam. Și cu cît ne depărtam, cu atît ne zvîrcoleam mai mult pe băncile goale.

— Trebuie să ne dăm jos la Putna-Seacă, zisei eu deodată, cu toate că știam că între Focșani și Mărășești trenul nu se oprește.

— Taci, că acuși pică neamțul, mormăi Boiangiu, dar fără obișnuita-i încredere în glas.

Aprindeam mereu chibrituri să mă uit la ceas: mai sînt patruzeci de minute, treizeci și cinci, douăzeci, un sfert...

— Ai să vezi c-o pățim, făcui eu iarăși, încercînd să zîmbesc amar.

— Ași!... Curaj!... Nu lasă neamțul doi poli, se încuraja Boiangiu.

Dar nu se arăta nici barem frînarul român.

Cinci minute...

Și nu venea nimeni...

— Vezi? zisei îngrozit de-a binelea. Acuma ce ne facem?

— Trebuie să vie, că doar am vorbit cu dînșii... N-avea frică!

Scosei capul pe geam. Se vedeau lumini electrice. Soseam...

— Mărășești! auzirăm un glas străin, prelung și parcă dușmănos.

Vagonul nostru era la coadă și rămăsese mai în întunerec.

— Haidem să ne coborîm, murmurai spăimîntat, pipăindu-mi geanta. Poate că izbutim să ne strecurăm și noi prin mulțime...

— Stai jos! porunci Boiangiu. Trebuie să vie acuma... Să nu ne pripim!

Mă așezai iar pe bancă. În vagon parcă se împînzise o groază ucigătoare. Se scurseră cîteva minute. De pe peron venea zgomotul somnoros de voci amestecate, de pași grăbiți, de strigăte scurte. Apoi deodată niște pași grei care se apropiau.

— Vine controlorul, șopti Boiangiu triumfător.

Ușile vagonului se deschideau pe rînd, iar un glas aspru, străin duhnea cînd mai scurt, cînd mai prelung, dar mereu amenințător:

— Mărășești!

Ne urnirăm brusc amîndoi... Era un soldat german înalt, care controla vagoanele.

— Ah, am sosit! strigai eu, ca și cînd ne-ar fi deșteptat din somn. Haidem, Boiangiule, c-am sosit!

Coborîrăm și pornirăm grăbiți spre peron. N-apucarăm însă să facem nici zece pași, cînd din urmă neamțul strigă parcă și-ar fi adus aminte brusc de ceva:

— Biletele!... He, he! Biletele!...

Ne făcurăm a nu auzi și mai merserăm puțin. Dar soldatul alergă după noi strigînd într-una:

— Biletele!... Unde sînt biletele dvs?

— Ce bilete, domnule? zisei eu supărat. Ia mai lasă-ne-n pace!...

— Imediat să-mi arătați biletele, ați înțeles?

— Sînt la controlor, domnule...

Iar pornirăm... Neamțul însă se ținea acuma scai de noi.

— Cum la controlor?.... Vreau să văd biletele!... Poftim încoace, poftim!

Nu se mai lăsă de noi pînă nu ne duse la subofițerul care controla permisele de trecere.

— Domnii aceștia n-au bilete! raportă soldatul, foarte mulțumit că ne-a prins.

— Acuma n-am vreme... Treceți colo, zise scurt subofițerul, arătîndu-ne un colț, în odăița unde se înregistrau permisele. Vom vedea mai tîrziu ce-i cu d-voastră!...

Era un bărbat voinic, cu o înfățișare închisă, bănuitoare. Își văzu de slujbă tacticos, aruncîndu-ne doar în răstimpuri priviri piezișe. Noi stăteam încremeniți, uitîndu-ne la fericiții care se vălmășeau să scape mai repede de formalitățile plictisitoare. Nu mai îndrăzneam nici să vorbim. De-abia din cînd în cînd îmi zvîrleam ochii la Boiangiu, care își rodea furios și abătut mustățile.

Un maior român intră repede, dînd deoparte pe subofițerul german ce stătea în ușă. Era curier.

— Domnule maior, îi zisei, oprindu-l desperat. Uite, ne-au oprit aici ăștia, fiindcă n-avem permise... Te rog, intervino d-ta să ne lase să trecem!... Poate că d-ta...

— Îmi pare rău, răspunse încurcat maiorul. N-am nici o putere... Aș face-o altfel cu dragă inimă...

Îmbulzeala se potoli încetul cu încetul. O femeie bătrînă, cu vreo șapte legături cît ea de mari, fu cea din urmă...

— Ei, ce-i cu d-voastră?... Unde vă sînt biletele? ne întrebă atunci subofițerul frecîndu-și mîinele.

— Uite ce este, domnule, răspunse Boiangiu. N-avem bilete. Am venit crezînd că se poate plăti și aici costul... Sîntem niște bieți demobilizați, nevestele ne-au rămas în Moldova și vrem să ne ducem să le luăm... Vai de capul nostru...

Subofițerul ne cîntări lung din ochi, chemă pe conducătorul trenului, pe care-l dojeni că nu ne-a arestat imediat, și ne trimise cu un soldat să plătim la casă prețul biletelor, întreit... Ghișeul era tocmai lîngă cordonul de soldați români. De-atîta vreme nu mai văzusem dorobanți, și azi?... Ce-ar fi oare să mă arunc deodată dincolo de cordon, pe teritoriul românesc?... Cînd sînt la un pas de mîntuire, mă prăvălesc iar în prăpastie?... E îngrozitor!...

Odaia în care se făcea controlul bagajelor era acuma pustie. O masă murdară și un telefon. Ușa ce dădea spre pămîntul românesc se zăvorîse. Un bec electric atîrna din tavan, plin de praf.

— Scoateți tot ce aveți prin buzunare! ne porunci subofițerul.

Vreo trei soldați ne-au cotrobăit prin gente, în vreme ce subofițerul ne cerceta cu de-amănuntul toate hîrțuliile de prin buzunare.

— Mîine dimineață veți fi trimiși înapoi la Focșani, să vază acolo mai bine ce-i cu d-voastră! murmură neamțul, înapoindu-ne lucrurile. Pînă atunci, veți sta într-o baracă...

Dădu ordin unui soldat să ne călăuzească. Toată gara se stinsese. Întunericul apăsa greu. Bîjbîiam și de-abia ne țineam pe urma soldatului.

Merserăm peste cîmp, prin gropi și șanțuri, vreo zece minute, pînă ce dădurăm de o baracă unde furăm primiți de o sentinelă. Înlăuntru mai erau o grămadă de oameni care dormeau pe dușumele: prizonieri ruși, țărani, precupeți... Vîntul se văita prin scîndurile barăcii.

Era ora patru, și sentinela ne spune că trenul spre Focșani pleacă la ora șapte. Încă trei ceasuri! Mă simțeam atît de istovit, parcă aș fi tras la jug. Groaza mă pătrunsese atît de mult, că nici n-o mai simțeam. Numai o nerăbdare mare mă chinuia. De ce trece vremea așa de anevoie?

Uneori mi se părea un vis urît toată întîmplarea... Va să zică, toate au fost în zadar, toate, toate... Îmi venea să-mi smulg părul de necaz că m-am luat după toanele lui Boiangiu. Lui, firește, ce-i pasă? Cel mult

o să-l amendeze și să-l trimită acasă... Dar eu, eu? De ce n-am fost eu mai prudent?... Acuma pe mine mă așteaptă moartea... Îmi adusei aminte că citeam în ziarele austriace cum că, începînd de la cutare dată, toți cei ce vor fugi din armată vor fi judecați sumar și împușcați imediat, spre a se pune capăt dezertărilor... Da, da, îmi aminteam limpede chiar niște reportaje senzaționale despre executarea cîtorva nenorociți... Pot eu oare să scap mai ieftin, eu, care trebuie să fiu încondeiat cumplit, de vreme ce fusesem ridicat cu ordine speciale... Și toate acestea fiindcă m-am luat după capul altuia, în loc să-mi fi urmat planurile mele fără riscuri nefolositoare....

Acuma e de prisos orice părere de rău... Acuma s-a sfîrșit... Cel puțin de s-ar isprăvi mai repede... Cît mai repede!

Dar ce greu trece vremea! Un minut... un secol...

Mă plimbam desperat prin baraca întunecoasă. Împrejurul meu oamenii dormeau, suspinau prin somn, își întindeau oasele... Chiar și Boiangiu descoperise un scaun fără spetează și ațipi îndată... Firește. El ce pierde?

Dar oare de ce nu s-a mirat de loc subofițerul cînd mi-a citit numele? S-ar putea să nu se știe aici nimic de fuga mea? Sau poate sînt atît de mulți fugari, încît nici nu-i pot ține minte pe toți?... Sau poate poliția austriacilor n-are legături cu cea germană?... O, atunci înseamnă că norocul...

Copilării!... Iar mă agăț de speranțe neroade... Iar?

La șapte veni un soldat să ne ducă înapoi la gară. Cînd ieșeam noi din baracă, trenul trecea.

— Acum iar mai așteptăm... O, Doamne!

Pe peron, un ofițer german ne privi bănuitor și schimbă cîteva vorbe cu soldatul.

— Să-i păziți bine, că sînt primejdioși! strigă ofițerul, încruntat.

Furăm lăsați în odaia de control, singuri. Doar alături se plictisea un militar printre niște registre unsuroase.

Așteptarăm vreo două ore, apoi veni un subofițer care vorbea bine românește.

— Cu mine mergeți la Focșani... Plecăm la nouă, cu trenul de apă...

Boiangiu îmi spuse că trenul de apă e o locomotivă și un vagon cu butoaie în care se aduce apă de la Focșani.

Trenul de apă însă trecu în goană prin gară tocmai cînd subofițerul lipsea. A venit mai tîrziu și a făcut gălăgie mare, că asta-i obrăznicie, că trebuia să-l aștepte mașinistul, că el nu permite d-astea... Pe urmă ne-a zis împăciuitor:

— Nu-i nimic... Plecăm la unu cu cellalt tren de apă...

Se împlineau douăzeci și patru de ore de cînd nu mîncasem nimic. În minte frămîntam mereu crîmpeiul de nădejde: ce-ar fi dacă nemții n-ar ști nimic?... Și fiindcă nimeni dintre cei de-aci nu-mi făcuse nici măcar o aluzie cît de slabă, speranța mea se întărea, se umfla... Cine știe? Poate că Dumnezeu n-are să mă lase!...

Era vorba însă, chiar în cazul acesta, să găsesc o explicaţie plauzibilă: de ce am încercat să trec fără permis? Cine n-are nimic pe conştiinţă poate să ceară voie şi... poate că i se dă... Cel puţin aşa este regula generală... Atunci de ce încercarea clandestină? Ce motiv m-a îndemnat să încerc o trecere neîngăduită?...

Îmi chinuiam creierii şi nu găseam nimic. O minciună isteaţă, potrivită m-ar putea scăpa, dacă... Fireşte, dacă nici la Focşani nu vor şti nimic despre pricina cea adevărată care m-a pus pe fugă... Fireşte...

Spre amiazi ne pomenirăm iarăşi cu subofiţerul de azi-noapte, şi mai ursuz.

— Scoateţi încă o dată tot din buzunare! bufni dînsul.

Ne puse apoi să scoatem şi ghetele, să ne dezbrăcăm pînă la piele. Căută prin toate tiviturile hainelor, prin căptuşeala încălţămintelor... Şi pe urmă adună tot ce aveam în buzunare şi le puse într-un plic galben. Vrui să protestez, dar mă opri cu un gest:

— Dacă te întovărăşeşti cu asemenea indivizi, suferă şi d-ta urmările! îmi zise aruncînd o privire ucigătoare lui Boiangiu.

Va să zică, Boiangiu e vinovatul? Atunci aici într-adevăr nu se ştie nimic despre mine. Trebuia să mă încredinţez mai bine. Întrebai pe militarul din odăiţa de-alături:

— Mă rog, adică de ce ne învinovăţiţi de sîntem trataţi cu atîta asprime?

— Apoi dacă nu vă astîmpăraţi şi vă apucaţi de spionaj? mormăi dînsul cu dispreţ. Credeţi că noi sîntem proşti?

Îmi păli iar nădejdea. Dacă-i vorba de spionaj, atunci vor face cercetări mai întinse, şi atunci nu se mai poate să nu afle tot... Degeaba mă încînt cu deşertăciuni. Soarta mea e pecetluită. Nu mai e nici o scăpare...

Uşa care dădea în partea românească era zăvorîtă pe dinăuntru. Mă rezemai cu spatele în dreptul clanţei şi trăsei încet zăvorul. Trebuie să mai încerc o dată să fug, orice s-ar întîmpla. Cînd va ieşi militarul afară, mă voi strecura binişor pe uşă şi... Îi spusei şi lui Boiangiu ce vreau să fac.

— Încearcă, răspunse dînsul, dar bagă de seamă că ai noştri sînt în stare să te dea iar pe mîna nemţilor!... D-ta nu ai avut a face cu laşitatea autorităţilor noastre... E de ajuns să se strîmbe un căprar neamţ la ei, ca să se arunce toţi cu burta la pămînt...

Avea dreptate. Cînd toată ţara e la cheremul lor, cum ar îndrăzni cineva să mă apere făţiş?... Mai bine să mă potolesc. De ce să-mi tai singur toate punţile, cînd norocul încă nu m-a părăsit?

Trenul de apă plecă iarăşi, şi însoţitorul nostru iar sosi tîrziu.

— Să-i ia mama dracului! făcu neamţul. Plecăm cu trenul de persoane peste cîteva ceasuri... Nu-i nimic...

Peste un ceas, trase în gară un tren nesfîrşit, plin de demobilizaţi. Subofiţerul veni gîfîind.

— Mergem chiar acum... Ne căţărăm cum vom putea... Vreau să pot petrece şi eu niţel în oraş, să profit de ocazie...

Mă bucurai ca şi cînd m-ar fi dus la mîntuire. Nimic nu e mai chinuitor ca nesiguranţa.

Ostaşi gorjeni ne-au făcut loc şi nouă. Ne compătimeau. Între dînşii parcă mă simţeam mai bine. Speranţe vagi mi se încuibară iarăşi în suflet.

Trenul se urni scîrţîind.

— D-voastră lucraţi împreună cu austriacii? întrebai deodată pe germanul care ne însoţea.

Nu mă mai putusem stăpîni. Voiam să aflu dacă nu nădăjduim zadarnic.

— Noi nu lucrăm cu austriacii, noi poruncim austriacilor, răspunse subofiţerul cu trufie, întinzînd gîtul.

Soldaţii demobilizaţi cîntau, chiuiau...

Trebui să fac sforţări să nu mă amestec şi eu în bucuria lor...

7

— Staţi puţin, că mai am doi clienţi, ne zise însoţitorul, cînd coborîrăm în gara Focşani, şi se întoarse într-o clipă cu doi turci jigăriţi şi speriaţi, pe care-i dăduse jos dintr-alt vagon. Sînt nişte foşti internaţi şi trebuie să-i predau comenduirei austriace de aici, adăugă subofiţerul. Dar nu vom zăbovi mult. Doar îi dau în primire şi ne urmăm calea...

Asta înseamnă nouă clipe de primejdie.

Cum se nemereşte de trebuie să ne abatem tocmai pe la austriaci? De-abia îmi înfiripasem nădejdea, şi iată-mă iarăşi în vîrtejul ameninţării. Mă uitam cu ură la bieţii turci care veneau în urma noastră tîndălind ca nişte mînji flămînzi...

Intrarăm într-o curte largă. Dintr-o fereastră un strajameşter mustăcios întîmpină prieteneşte pe subofiţerul nostru, care-i întinse nişte hîrtii...

— Pe ceilalţi nu-i laşi aici? strigă strajameşterul rîzînd.

— Nu se poate... Ce-i mai de preţ păstrăm noi, răspunse neamţul nu mai puţin spiritual.

Mi se ridică o piatră de moară de pe inimă cînd ne văzurăm iar în uliţă.

— Noi mergem la comandatură? întrebai pe subofiţer.

— Nu, nu... Eu vă dau în primire la poliţia politică... Acolo se va hotărî unde vă trimite pe urmă...

Poliţia politică era, fireşte, o numire mai subţire a poliţiei secrete, instalată la întîiul etaj al unei case bătrîneşti. Găsirăm numai doi copişti militari, care de-abia catadicsiră să ne primească. Însoţitorul nostru o şterse îndată, grăbit să tragă o beţie înainte de a se întoarce la slujbă.

Era devreme încă. Trebuia să aşteptăm pe şeful poliţiei, care nu obişnuia să vie decît pe la cinci. Copiştii ne dădură voie să stăm în biroul lor şi chiar să stăm jos pe scaune... Peste cîteva minute însă veni un plutonier, se uită urît la noi, întrebă ceva pe un copist şi apoi deodată se răsti:

— Afară, afară! Aici nu ne trebuie asemenea indivizi! Aşteptaţi în coridor!... Asta-i acuma, să vă dăm şi fotoliuri!...

Ieşirăm plouaţi. În coridor găsirăm un civil care fuma pe ascuns, împrăştiind fumul cu mîinile ca să nu se vază. Era tălmaciul, un ovrei slăbuţ, umil, necăjit. Ne descusu: de unde ne-au adus, pentru ce, cum, cine? Părea o fire curioasă. Ne-am plîns de pacostea ce-a dat peste noi şi el ne-a compătimit:

— Ce-are a face... Necazurile-s pentru oameni... Că doar n-aţi omorît pe nimeni, ce Dumnezeu!... O să vă dea o amendă bună, şi gata... De altfel, avem un şef foarte cumsecade... Norocul d-voastră...

Pe urmă ni se plînse şi dînsul cît rabdă şi înghite, dar n-are ce face, că dacă n-ar fi aici, l-ar lua la corvoadă. Şi are mulţi copii şi sărăcie mai multă...

Nenorociţii şi năpăstuiţii se compătimesc totdeauna, fiindcă simt suferinţa aproapelui.

Veni şeful... Trecu pe lîngă noi, ca şi cînd nici n-am fi existat. Era gras şi îmbrobonat de sudoare, într-o uniformă strîmtă, cu capul rotund şi pleşuv ca un glob de lemn.

— Acuşi vă vine rîndul... Aveţi numai răbdare! ne şopti tălmaciul. Întîi să iscălească hîrtiile.

Într-adevăr, peste un sfert de ceas, tălmaciul mă chemă.

— E om bun şi azi e în toane bune, îmi şopti introducîndu-mă.

Şeful desfăcuse plicul în care fuseseră strînse lucrurile mele din buzunare şi răsfoia prin hîrţulii. Mă chemă mai aproape. Avea în mînă tocmai filele ce-mi rămăseseră de cînd încercasem să-mi omor vremea scriind în muzeul lui Stelian.

— Ce-i asta? întrebă arătîndu-mi o foaie.

— Un început dintr-o povestire ce am vrut s-o scriu... Am obiceiul să umblu veşnic cu hîrtii de scris în buzunar...

Dădu peste altă filă scrisă.

— Dar asta?

Îngheţai. Era ciorna scrisorii pe care vrusem s-o trimit prietenului la Iaşi. Dacă ştie româneşte şi o citeşte, sînt pierdut... Dar nu ezitai nici o clipă.

— E urmarea povestirei, zisei fără zăbavă.

Nu pricepea româneşte şi nici nu încercă să citească. Trecu înainte. File albe, numai albe... Le puse la o parte. Apoi căută în portofoliu.

— De ce ai încercat d-ta să treci în Moldova fără permis? îmi zise apoi brusc, privindu-mă drept în faţă.

Avea ochii cercetători şi pătrunzători, deşi păreau puţin somnoroşi. Simţeam că o clipă de şovăire îmi poate fi fatală. Asta-i clipa hotărîtoare... Şi deodată mă pomenii vorbind liniştit, cu o siguranţă care mă uimea pe mine însumi:

— Eu, domnule, sînt un fel de gazetar-poet... De altfel, din hîrtiile mele se vede... (Şeful puse mîna pe cartea mea de legitimaţie). Meseria mea e literatura. Dar acuma am vrut să încerc o lovitură jurnalistică. Ştiţi, desigur, că Parlamentul de la Iaşi are să se ocupe zilele acestea cu darea în judecată a fostului guvern... Iată momentul, mi-am zis. Ceva impresii vii, culese la faţa locului, ar putea face senzaţie. Şi atunci m-am hotărît să plec...

— Pentru ce n-ai cerut permis? Ţi s-ar fi dat! întrerupse poliţistul.

— N-am cerut, fiindcă s-au cerut mereu din partea ziarului şi mi s-a părut că ar fi însemnat un abuz să mai viu şi eu... De altfel, la Bucureşti se spunea că autorităţile germane de la Mărăşeşti au dreptul să elibereze permise de trecere pentru cîteva zile, în cazuri excepţionale...

— Te înşeli... Nu au asemenea autorizaţie...

— Iată ce nu ştiam... Pe urmă, mărturisesc, nu voiam să ştie nici directorul ziarului. Voiam să-i fac o surpriză... Am plecat deci cu bilet pînă la Rîmnicul-Sărat, fiind hotărît să urmez călătoria fără bilet, să plătesc costul ulterior la Mărăşeşti, să obţin îngăduinţa să trec şi să dau lovitura... În loc de lovitura aceasta inofensivă, însă, m-am pomenit arestat şi adus aici cine ştie sub ce învinuire...

Minciuna, minciuna salvatoare, pentru care-mi rosesem creierii atîtea ceasuri în zadar, iată-o, trîntită brusc, inspirată parcă de un înger păzitor!... Vedeam

pe faţa şefului că minciuna a prins. Cînd a auzit de darea în judecată a fostului guvern, a zîmbit chiar mulţumit... Politica orbeşte chiar pe un poliţist! Credea ce-i spuneam. Simţeam aceasta din felul cum asculta, din întreruperile lui...

— Foarte rău ai făcut că te-ai expus la neplăceri inevitabile, zise dînsul apăsînd butonul soneriei. Acuma nu sînt vremuri de lovituri gazetăreşti!...

Plutonierul, care ne gonise din biroul copiştilor, intră.

— Întreabă la Bucureşti dacă acest domn mai este gazetar, zise şeful dîndu-i cartea mea de legitimaţie. Te expui astfel la tot soiul de bănuieli, urmă apoi, după ce dispăru plutonierul. Să zici bodaproste dacă vei scăpa cu o amendă grea...

Începu să scrie procesul-verbal...

Era lămurit că nici aici nu se ştia despre fuga mea. Se vede că fiecare dintre cutropitori lucrează cu poliţia-i proprie, fără concursul celorlalţi. Altfel ar fi peste putinţă să nu aibă de loc cunoştinţă... Dar primejdia cea mare totuşi acuma e în toi. Dacă şeful cheamă pe tălmaci să citească filele, dă peste ciorna nenorocită şi află tot... Cum am uitat-o, de ce n-am aruncat-o? Se vede că un blestem mă urmăreşte de aproape... Plutonierul vorbeşte la telefon cu Bucureştii. Acolo desigur se vor interesa, vor afla că am fugit din mîinele ungurilor... Numai printr-o minune s-ar putea întoarce lucrurile în bine...

Tocmai cînd mă gîndeam astfel, veni plutonierul.

— Bucureştii ocupat!

— Încearcă mai tîrziu!

Minunea ar fi dacă s-ar fi stricat de tot comunicaţia.

Dar prea multe minuni rîvnesc... Ca şi cînd Dumnezeu numai grija mea ar avea-o în lumea aceasta.

Iscălii procesul-verbal şi ieşii. Tălmaciul chema tocmai pe Boiangiu. Dintr-o fulgerare, şoptii ovreiului:

— Ia seama, te rog din suflet, dacă te-o pune să citeşti hîrtiile mele... E o scrisoare, o ciornă, între ele... Să-i spui că-i urmarea la o poveste începută pe fila întîi... Te rog! Nu mă lăsa!

— Am înţeles, murmură tălmaciul. Fii liniştit!

Din partea aceasta m-aş fi liniştit, dar telefonul cu Bucureştii!... Aşteptam în coridor, plimbîndu-mă fără încetare şi fără rost, simţind cum un spin de spaimă mi se înfige în inimă din ce în ce mai dureros. Deodată, auzii soneria telefonului. Mă rezemai de uşă, să ascult, să-mi aflu osînda cu o clipă mai devreme. Glasul plutonierului, aspru, zbîrnîia desluşit:

— Bucureşti... Da... Aici poliţia politică Focşani... (Nu înţelesei cîteva vorbe, pe urmă, iarăşi, foarte limpede:) Însemnaţi, vă rog: Remus... Lunceanu... Lunceanu... Da... Dacă mai este gazetar... E deţinut aici... Bine... Mulţumesc...

Peste două clipe plutonierul iese grăbit. Îl întrebai:

— A venit vreun răspuns de la Bucureşti?

— Încă nu... Trebuie să se intereseze... De-abia în două ceasuri o să ne comunice rezultatul...

Două ceasuri!... Două veacuri...

Şi Boiangiu nu mai isprăvea... Stăteam cu ceasul în mînă şi mi se părea că minutarele aleargă nebuneşte. De ce trece vremea acuma aşa de repede?... Dacă aş izbuti sa scap de aici înainte de-a veni răspunsul... Dacă... Dacă...

Tălmaciul veni, într-un tîrziu, strălucitor:

— O să fie bine... Poftim înlăuntru!

Mai era încă un ceas pînă să vie răspunsul de la Bucureşti...

În biroul şefului, Boiangiu îşi strîngea lucrurile.

— Uite şi pe ale d-tale! îmi zise poliţistul. Număraţi-vă banii... Să nu vă lipsească nimic, căci pe urmă nu mai primesc reclamaţii... Aşa... Acuma veţi fi conduşi la închisoare, iar mîine dimineaţă veţi merge la comandatură, unde vi se va aplica o amendă severă ca să vă învăţaţi minte altădată să mai încercaţi a trece peste regulamentele noastre...

Mîine dimineaţă! Va să zică, după ce va fi venit răspunsul... Va să zică, nu mai e scăpare...

Şi deodată începui stăruitor:

— Ar fi păcat să fim ţinuţi în închisoare o noapte întreagă pentru o vină atît de mică... Gîndiţi-vă că nu suntem derbedei. Am greşit, ne pedepsiţi. Plătim amenda ce credeţi că trebuie să ne-o aplicaţi. Dar de ce să ne mai aruncaţi şi în temniţă, să ne chinuiţi?...

Şeful parcă se zăpăci o clipă.

— Regret şi eu, dar n-am încotro... Eu nu pot să vă pedepsesc. Asta-i treaba comandaturii.

— Cu toate acestea, dacă aţi vrea, aţi găsi un mijloc. Sînt sigur... Gîndiţi-vă că sîntem oameni şi...

— Bine, dar acuma e prea tîrziu, chiar dacă aş vrea să vă ajut... Comandatura e închisă...

— Cu puţină bunăvoinţă s-ar putea totuşi găsi o modalitate să ne scăpaţi de ruşinea unei nopţi de închisoare. Destul că am petrecut o noapte într-o baracă...

— În sfîrşit, să încerc... Deşi nu cred...

Se înmuiase. Trecu în odaia plutonierului şi învîrti telefonul. Îl auzirăm cum ceru comandatura. Nu răspunse.

— Am ştiut, strigă dînsul spre odaia unde eram noi cu tălmaciul care ne făcea mereu semne că am

avut noroc şi care-mi şopti că nici nu l-a pus să citească hîrtiile de care-i vorbisem .

Şeful ceru popota ofiţerilor şi chemă pe un căpitan.

— Alo!... Domnule căpitane, uite ce te rog... Am aici doi oameni cărora aş vrea să le dau drumul... Le-am făcut formele... Eu aş propune o amendă de cîte cincizeci lei... Da, atunci încasez eu, iar mîine trimit banii împreună cu hîrtiile... Da, foarte bine!... Petrecere bună!... Mulţumesc... Noi mai avem de lucru aici...

Veni zîmbind.

— Vreţi să plătiţi cîte cincizeci de lei?

— Oricît, domnule, numai să scăpăm de închisoare...

— Vi se va da chitanţă, şi apoi chiar mîine vă cărăbăniţi de-aici, înapoi la Bucureşti... Aţi înţeles?... Dar nu cu trenul, fiindcă n-aveţi permise... Pe jos, cu căruţa, cum puteţi... Poimîine să nu vă mai prind pe-aici, că-i rău!...

Acuma putea să sporovăiască. Bine că am hălăduit... Numai răspunsul de la Bucureşti să nu se întîmple să sosească pînă ne face chitanţele... Mai este un sfert de oră... Şi cît mocoşeşte copistul... Domnule... domnule... te rugăm... Slavă Domnului!...

— Mare noroc aţi avut, spun drept! zise tălmaciul. Da-i şeful om bun... Norocul dvs...

— Ai fost om de inimă, domnule, îi răspunsei fericit. Îţi rămînem recunoscători... Vrei să bem o bere împreună, după masă? Vrei, domnule?

— Schaefer, completă dînsul. Cu plăcere... Nu vă închipuiţi cît mă bucur şi eu c-aţi scăpat bine şi repede... Zău aşa! ...

Alergarăm pe scară ca nişte năuci. Cînd ajunserăm în stradă ne făcurăm cruce amîndoi deodată.

— Uf, Boiangiule, prin ce-am trecut! oftai uşurat şi cu puţină imputare.

8

Ne-am repezit de-a dreptul la un birt. Eram morţi de foame.

Mîncam cu lăcomie, ne uitam unul la altul, zîmbeam într-una şi ne citeam în ochi bucuria.

— Am scăpat! O, Doamne, am scăpat! ne spuneau privirile.

Şi Boiangiu îmi mărturisi că m-a crezut pierdut. Chinuri ca cele de aseară pînă acuma n-a mai îndurat niciodată. Desperarea mea tăcută îi zdrobea conştiinţa. Se simţea mai vinovat ca cel din urmă criminal, fiindcă el mă vîrîse în riscul acesta. Şi mai ales tăcerea mea îl chinuia. Dacă l-aş fi ocărît, dacă l-aş fi înjurat sau măcar dacă i-aş fi făcut vreo imputare, parcă tot s-ar mai fi răcorit. Dar eu tăcusem într-una... Şi tăcerea, în clipele tragice cînd se hotărăşte viaţa omului, e cea mai cumplită acuzare.

Tălmaciul veni mai tîrziu, dar nu se aşeză la masa noastră.

Cînd isprăvirăm masa, se luă după noi. Ne duse într-o stradă mai dosnică şi acolo mă trase deoparte.

— Ştiţi că a venit răspunsul de la Bucureşti? îmi zise poscmorît.

— Da?

— Poate nici cinci minute după ce aţi plecat d-voastră....

— Ei, şi?!

— Spune că, adevărat, sunteţi jurnalist, dar că aveţi o încurcătură mare cu ungurii...

— Şi ce-a spus şeful d-tale?

— Şeful meu e foarte cumsecade. A zis că asta nu-l priveşte pe dumnealui, că asta-i treaba austriacilor...

— Va să zică, nu-i nici o primejdie?

— Asta nu pot să ştiu. Şeful era azi în toane bune. Poate că pînă mîine se răzgîndeşte. De, îţi închipui şi d-ta, oricît... De aceea voiam să-ţi spun să rămîneţi aici noaptea asta, pînă mîine n-o să vă supere nimeni. Dar mîine să plecaţi cît mai devreme, să nu se întîmple ceva... Paza bună fereşte primejdia rea, vorba ceea... Pe urmă iarăşi zic să nu te întorci cumva la Bucureşti, că imediat te înhaţă ungurii. Ascunde-te şi d-ta prin Buzău sau la Ploeşti, pînă vom scăpa de dînşii, că doar nu vor sta nici ei cît bolovanii pe-aici...

— Domnule Schaefer, eşti un om de treabă. Nu ştiu cum să-ţi mulţumesc... Sînt sărac şi eu... Dar crede-mă că nu te voi uita niciodată...

Îi strecurai cîţiva lei. Îi primi ruşinat.

— Vai de noi, domnule Lunceanu, atîta pot să zic şi eu! murmură dînsul umil şi plîngător. Vai de noi, zău aşa!...

CATASTROFA

1

— Ei, Boiangiule, acuma e rîndul d-tale! îi zisei după ce dispăru tălmaciul.

Tovarăşul clipi aprig, hotărît.

— M-am învăţat minte. De-acu lasă pe mine!

Dormirăm noaptea aceea la un cismar, tovarăş bun de-al lui Boiangiu. Vreo zece proletari veniră să ne ţie de urît, să discute teorii socialiste şi să ne dea poveţe bune cum să trecem cît mai uşor. Nenumărate planuri au fost dezbătute, dar nici unul nu ni se mai părea destul de sigur. Trebuia ceva mai bun, ceva fără primejdie...

În mijlocul discuţiilor mi-am adus aminte că în Focşani am un prieten, om cu mare trecere. Cismarul mă duse a doua zi de dimineaţă la dînsul.

— Bine-ai făcut c-ai venit! îmi zise prietenul. Cred că am şi găsit mijlocul... Haidem îndată!

Mă însoţi la biroul ofiţerilor români, care funcţiona aici ca să uşureze trecerea demobilizaţilor în teritoriul ocupat. Mă prezintă colonelului şi-i povesti repede toată păţania mea. Colonelul, scurt şi vînjos,

foarte roşu la faţă şi cu multă bunătate în privire, murmură mişcat:

— Te trecem, te trecem, fii liniştit! Nu te lăsăm noi în mîinile ungurilor! Vă pun în legătură cu căpitanul Georgescu, băiat plin de inimă. Am mai trecut noi şi cîţiva ofiţeri italieni, fugiţi din captivitatea austriacă... Dar, ştiţi, eu, ca preşedintele comisiunii, nu pot să mă amestec direct. Astea le fac băieţii. Chiar dacă s-ar întîmpla un caz, care nu se poate întîmpla, să-i prinză nemţii, răspunderea nu cade asupra întregei comisiuni... Ce vreţi, aşa am ajuns azi... Poate că Dumnezeu nu ne va lăsa multă vreme sub călcîiul duşman.

Căpitanul Georgescu era foarte tînăr, cu o mustăcioară neagră. Nu stătu pe gînduri nici o clipă. Sări cu entuziasm:

— Mergem, domnule... Chiar mîine plec la Tecuci cu automobilul să iau de la gară pe maiorul Cazacu... Să fii la ora şase acasă la mine, în strada...

2

La cinci băteam la uşa căpitanului.

— Eşti grăbit, ai? mă întîmpină ofiţerul cu un surîs prietenesc.

— Îmi arde pămîntul sub picioare, căpitane... De două săptămîni trăiesc într-o groază continuă.

Chemă ordonanţa. Îmi aduse o tunică soldăţească, o şapcă, o manta.

— Te îmbrac ordonanţă şi te pun lîngă şofer... Bine că eşti neras... Asta se potriveşte tocmai bine... Nu-i nimic că hainele nu-ţi vin. Eşti mai în notă... Pantalonii nici nu-i nevoie să-i schimbi. Îţi acoperi picioarele cu mantaua pînă ce trecem de barieră. De

altfel, automobilul nici nu oprește, așa că să-ți iasă din cap orice frică...

Mă privii într o oglindă. Îmi veni să rîd.

— Parcă sîntem în romane de senzație, zisei domol.

— În orice caz, mai bine să fii ordonanța mea cîteva minute decît să zaci în vreo temniță ungurească cîțiva ani. Ce să facem dacă ne-a bătut Dumnezeu!... Dar toate astea-s trecătoare... Nu mai e mult... Sînt pe ducă! O să fie o prăbușire cum nu s-a mai pomenit de cînd e lumea...

Îi sticleau ochii. Atîta încredere nu mai văzusem, și atîta siguranță. Mă simțeam mic și păcătos în fața acestui credincios hotărît. Noi, cei de sub jug, n-am avut niciodată nădejdi atît de convinse. Noi credeam cu teamă și îngrijorare, credeam spre a ne înfrumuseța căderea și mai cu seamă pentru a ne ușura sufletul...

O cafea, o țigară, cîteva vorbe simple și amicale, pe urmă:

— Ei, acuma putem pleca! zise căpitanul, scurt.

Automobilul porni... Iată-ne pe șoseaua dreaptă, netedă, mîncînd pămîntul!...

Încrederea mare este ca și credința oarbă: oțelește sufletul și mută din loc munții. Nici urmă de temere în inima mea, parcă mi-ar fi luat cu mîna orice grije. Glasul căpitanului e ca o sabie tăioasă și ocrotitoare. Acuma înțeleg cum pot alerga soldații în gura morții, fără șovăire, sub chemarea unei voințe vii.

— Ia seama, sîntem pe pămînt istoric și glorios, îngrășat de sînge de eroi! îmi strigă ofițerul. Uite tranșeele!...

În fața cîmpia se înfunda într-o perdea de dealuri îndepărtate. Munții albăstreau în stînga, în zare, iar pe mîna dreaptă șesul se pierdea presărat cu pomi,

brăzdat cu linii de copaci cari însemnau drumuri și ape. Ne apropiam de Putna, care șerpuia nevăzută încă, în albia-i tăiată adînc... Automobilul își încetini mersul. Șoseaua era plină de răni de-abia vindecate. De jur împrejur, frămîntat de gropi nenumărate, ca niște sfîșieturi însîngerate, cîmpul dormea sălbăticit, copleșit de buruieni și mărăcini, zdrobit de suferințe.

— Aici erau tranșeele nemțești... Pozițiile bateriilor le-am lăsat în urmă... A, uite colo una, aproape astupată...

Trecem podul de-abia reparat de peste Putna. Tremura sub greutatea mașinii. Pe malul drept șanțurile adînci erau părăginite.

— D-aci au pornit nemții la atac... Astea au fost pozițiile inițiale... Au trecut rîul noaptea, sub ocrotirea întunericului și a artileriei, să ne surprindă... Uite și tranșeele noastre, pe cellalt țărm... Foarte bine mascate...

Nu vedeam nimic. De-abia cînd am ajuns în dreptul lor, am descoperit șanțurile pitite printre ondulările malului... În dreapta însă, ceva mai departe, o ruină uriașă, zdrențuită, își plîngea jalea spre cerul limpede al dimineții. Căpitanul îmi ghici gîndul.

— Fabrica de zahăr... Au bombardat-o și au distrus-o cînd și-au dat seama că au pierdut bătălia... Răzbunarea lor!

De la șanțurile de pe mal alergau înapoi brazde în zigzag, ușoare. Arborii ce însoțeau șoseaua erau sfîrtecați. Numai ici-colea cîte o cruce timidă.

— Nemții și-au adunat morții și i-au îngropat pe urmă în cimitire speciale. Altminteri, crucile ar fi mai dese... Ai noștri n-au putut ține piept aici fiindcă, dincolo de podul căii ferate, rușii au fugit din luptă și ne-au descoperit spatele...

Încrucişăm drumul-de-fier. Cantonul e prăbuşit, numai hornul stă drept, sfidător. Copacii sînt mai deşi. Şoseaua şerpuieşte printre grădini, apoi deodată iar se întinde ca o panglică cenuşie.

— Acuma trecem pe unde au fost opriţi... Mărăşeştii! zise căpitanul cu un glas moale, mişcat.

Mi se strînse puţin inima. Sirena automobilului începu să tutuie. Uite baraca în care am petrecut ceasurile cele grozave! O barieră închide calea... Un soldat neamţ aleargă să facă drum. Îmi trag şapca mai pe ochi puţin. E sentinela cu care stătusem de vorbă ieri noapte. Nu-i văzusem faţa bine... O, e bătrîn, miliţian. Salută foarte respectuos. Dar sirena sună într-una... La vreo sută de paşi, altă barieră; alt german o dă la o parte şi stă ţeapăn, cu mîna la cozoroc... Încă una... Maşina trece în goană nebună... Un dorobanţ se arată cu arma la umăr. Sîntem la bariera românească...

— Opreşte! strigă şoferului căpitanul şi comunică un ordin sentinelei.

Ochii mi se umplură de lacrămi. Îmi venea să ţip de bucurie. Aş fi vrut să spun o vorbă de mulţumire ofiţerului. Dar simţeam că glasul mi-e înecat de emoţie. Mă uitai înapoi. Cîtă suferinţă am lăsat în urmă!

— Ei, eşti mulţumit? zise căpitanul cu un rîs cald. Acuma să mai poftească cineva să te prindă!

3

Aproape o zi întreagă fusesem în gara Mărăşeşti, şi totuşi nu putusem vedea nimic în afară de odaia în care îmi cîntăream desperarea.

Automobilul făcu un ocol şi ajunse tocmai în dosul clădirii gării. Pe peron nemţii leneveau, căscau, întocmai ca acum două zile. Uite subofiţerul care-mi făcuse percheziţiile, uite-l şi pe cel ce m-a însoţit înapoi la Focşani... Se uită lung la maşina care aleargă veselă şi nepăsătoare. O îngrămădire de cruci albe, îngrădite cu sîrmă ghimpată, se află chiar lîngă gară. Şoseaua se strecoară printre mormane de ruine. Nici o casă nu e întreagă... Pe aici a trecut furia războiului... Viaţa însă începe să-şi croiască drum. Printre dărîmături se deschid dughene cu de-ale mîncării, oameni mulţi se frămîntă să înnoade iar firul acolo unde l-a rupt războiul...

În mijlocul cîmpului oprim şi leapăd hainele salvatoare...

Douăzeci de minute... Tecuci!...

Sînt uluit. Parc-aş fi coborît într-o lume nouă... Sărăcia şi suferinţa îşi arată rănile la fiece pas, dar oamenii, oamenii, ca şi cînd ar fi mai mîndri... Dincolo umblam mereu cu capul plecat, vorbeam numai în şoapte, ne strecuram ca să nu facem nici umbră, nici zgomot. Cleştele vrăjmaş a îngălbenit feţele, a umilit sufletele, a zdrobit mîndriile... Aici toţi au privirea dreaptă şi sfidătoare, toţi au glasul cald şi înălţat, şi toţi sînt români...

Cum schimbă împrejurările pe oameni! Şi ce repede!...

Întîlnim pe maiorul Cazacu, care-mi strînge mîna cu putere, zicîndu-mi:

— Aici eşti acasă! Bine-ai venit!

Pe urmă iată-mă în trenul lung, cu geamurile sparte, cu vagoanele hodorogite, înfăţişînd suferinţele uriaşe ale unui popor viteaz, răstignit în aşteptarea învierii mîntuitoare... Stăteam în fereastra comparti-

mentului îmbrățișînd cu ochii pămîntul ce se mlădia în goana trenului...

Se face seară cînd ajungem la Iași... Orașul, însemnat prin mii de lumini electrice, îmbie o panoramă duioasă de basmuri...

Pretutindeni, oamenii în uniforme militărești, tocite sau mai bune; chiar și femei multe umblă în haine făcute din stofe de uniformă... Parcă toată lumea aceasta a luptat, a suferit și nădăjduiește împreună, într-un singur gînd.

„Aici sînt acasă!" îmi zic cutropit de emoție, rotindu-mi privirea în toate părțile.

4

A doua zi întîlnii cîțiva din prietenii pribegi... M-au înconjurat și m-au copleșit cu întrebări... Amănuntele cele mai neînsemnate, din viața de dincolo, îi interesau. O parte din sufletul tuturor rămăsese doar acolo...

Zeci de inși m-au descusut și tuturor a trebuit să le povestesc din fir în păr toată viața mea petrecută sub apăsarea dușmană, căci dintr-însa înțelegeau lesne viața tuturor. Și toți ziceau la sfîrșit:

— Mult ați suferit... Poate chiar mai mult ca noi... Și cînd te gîndești că aici ați fost ocărîți și priviți ca spioni și trădători!....

Zîmbeam. Îmi aduceam aminte clipa cînd mi s-a spus că m-a înjurat Iorga, durerea aceea cumplită, cea mai cumplită... Acuma, aici, după toate zilele înfricoșătoare, prin care m-am tîrît, simțeam limpede că, dintre toate suferințele, aceea a fost cea mai ucigătoare. Și-mi ziceam că mai bucuros aș muri decît s-o mai îndur vreodată...

Mi se părea totuși că în sufletul celor mulți roade o amărăciune grea, abia stăpînită. Prin zîmbetele ce voiau să fie vesele parcă străbătea o jale mare, jalea speranțelor sfărîmate, peste care s-a așternut o resemnare usturătoare.

Au trecut multe zile pînă ce m-am așezat în lumea aceasta, atît de nouă pentru noi, cei oropsiți. Și cu cît mă potriveam mai mult, cu atît descopeream mai lămurit resemnarea aceea înfricoșătoare. Mulțimea părea ca omul care a scăpat dintr-o primejdie mare, gol, prăpădit, zdrelit, și care nu se mai gîndește decît să-și ducă viața înainte, oricum, numai să trăiască. Pumnul dușman părea că și aici apasă în văzduh și împovărează inimile. Pretutindeni o alergare disperată după permisele care să îngăduie oamenilor să meargă acasă. Dincolo ne revoltam cînd auzeam cîte umilințe se impun celor ce vin, și strîngeam pumnii, și scrîșneam dinții. Aici parcă nu se mai sinchiseau de d-astea. S-ajungă acasă cît mai curînd, asta era tot ce mai doreau. Pe urmă, fie ce-o fi... Gurile mai zbierau încredere, dar sufletele parcă n-o mai simțeau... Mîndria rămăsese pe fețele tuturor, în inimi însă se încuibase amărăciunea, nedumerirea...

Sîntem la fel cu toții, îmi ziceam aproape rușinat. Se întîmplă aici aproape întocmai ceea ce s-a petrecut cînd au venit nemții: s-au schimbat oamenii de azi pe mîine. Istoria noastră de umilinți și imputări veșnice ne-a înmuiat firea, ne-a îndoit spinarea. La noi invaziile au fost evenimente obișnuite. Oamenii au fost nevoiți să se dea cînd cu turcii, cînd cu grecii, cînd cu rușii... Azi era unul mai tare, mîine cellalt. Și veșnic am fost împărțiți în tabere: o parte cu unii, alta cu alții. Cînd rămîneam singuri, ne uneam parcă numai pentru a ne despărți iarăși cînd veneau noi

cutropitori... Istoria formează popoarele după chipul și asemănarea ei. Ce să facem dacă istoria ne-a fost mamă vitregă?...

Puțini erau cei cu credința dîrză, neînduplecată, dreaptă ca lumînarea, cei cu încrederea și-n gură, și-n inimă deopotrivă de fierbinte. Pasiunea acestora însă era atît de puternică, încît umplea tot cuprinsul țării, trecea peste hotare. O respirai pretutindeni și simțeai că-i așa de vie, că o singură scînteie poate s-o aprindă, s-o facă să fîlfîie iar, uriașă, chiar în inimile care azi sînt obosite de suferință. Numai ceasul izbăvirii să vie mai curînd...

5

Ceasul se apropia de altfel repede. Colosul de fier gîfîia sub loviturile grele. Acum cîteva luni bombardau Parisul cu tunul — minune; alergau îmbătați de speranțe spre inima lumii; azi se zvîrcoleau din ce în ce mai convulsiv; sîngerează din mii de răni, se prăbușesc văzînd cu ochii...

Ce bine mă simțeam aici! Uitasem toate suferințele celor doi ani, toate primejdiile. Aici mi se părea că libertatea se răsfață în aer. Mă miram de cei ce se plîngeau, cu toate că baionetele dușmane nu se vedeau. Aici puteai să-ți arăți cel puțin nădejdea, să te mîndrești cu ea, s-o alinți... Aici îți dădeai seama că ești acasă, în țara ta... Și ce mare mîngîiere e simțămîntul acesta! Ceia ce n-au îndurat ocrotirea vrăjmașului nici nu pot pricepe...

Gazetele nu puteau spune mai nimic. Amenințarea de peste Siret le înăbușea glasul. Dar veștile bune veneau pe aripile vîntului, pătrundeau în toate casele pe ferestrele deschise, se strecurau prin pereții cei mai puternici.

„Bulgaria s-a prăbușit... Turcia capitulează... Revoluție în Austria... A abdicat Kaizerul... Republica germană... Nemții imploră pacea"...

Oamenii se dezmorțeau. Parcă s-ar fi trezit dintr-un somn otrăvit... Fețele se luminau din zi în zi, începeau să strălucească de o bucurie care aștepta doar clipa să izbucnească. Amărăciunea din inimi se prefăcea...

Amărăciunea... Da, da! Aici e pricina. De aici pornește...

Se prefăcea într-o poftă stranie de nerăbdare. Umilirile trebuiau răsplătite, întoarse. Dinte pentru dinte.

Și atunci a început.

Încet-încet! Să păstrez șirul! Trebuie să-l păstrez!... De-acuma nu mai e mult... Se sfîrșește tot... Și ce sfîrșit!...

6

Amărăciunea s-a întors spre Siret, spre cei ce au suferit toate chinurile. Se pare ciudat? Cu toate acestea...

Cu cît se apropia mai mult ceasul, cu atît simțeam parcă o răceală împrejurul meu. Dintru-ntîi n-am vrut s-o iau în seamă. Mă sileam să mă conving că-i o închipuire bolnăvicioasă a mea. Dar frigul se întețea mereu. Din amănunte se închegau sloi de gheață.

„Ce-i asta?" îmi ziceam din ce în ce mai des și mai îngrijorat.

Oamenii cari pînă ieri îmi zîmbeau prietenește de departe, azi o luau pe cellalt trotuar cînd mă zăreau, sau se făceau că nu m-au văzut de loc. Prieteni buni, cari se înduioșaseră de suferințele mele, clătinau din

cap acuma, păreau îngrijorați și de-abia găseau două-trei vorbe să-mi spună și chiar acelea în fugă, ca și cînd s-ar teme să nu-mi destăinuiască ceva.

Ce i asta? Ce-i asta?" îmi sfărîmam creierii îngrozit.

Încercam să găsesc explicații și... găseam. Am suferit totdeauna de un exces de scrupulozitate. Poate că am fost uneori ispitit de o ușoară manie a persecuției. Privirile oamenilor mi s-au părut dușmănoase, sau indiferente, sau pornite chiar cînd au fost binevoitoare. N-am știut să mă lipesc trecînd peste amănunte... Același lucru trebuie să mi se întîmple și acuma... Același lucru?... De ce acuma?... De ce nu ieri?...

Amărăciunea.

Și răceala îmi dîrdîia sufletul, mi-l sfîșia. Simțeam lămurit cum mi-l taie în bucăți dureroase, cum se întinde mereu, cum mă cuprinde cu gheare veninoase... Zadarnic căutam s-o biruiesc cu fierbințeala inimii, s-o smulg cu nepăsare sau cel puțin s-o învăluiesc cu veștmintele bucuriei mari ce rîvnea să mă stăpînească... Zadarnic!

O frică rea mă luase în brațe, mă strîngea, mă strîngea, mă strîngea...

O să mă înăbușe...

Umblam pe stradă speriat, cu ochii veșnic în dibuirea unui sprijin care să mă înalțe deasupra valurilor amenințătoare. Mă sfiam să mă mai întîlnesc cu oamenii, căci în toate privirile mi se părea că mă îngheață aceeași răceală cumplită. Și totuși, singurătatea mă tortura mai crîncen. Cînd toată lumea tresaltă de fericirea pe care ai așteptat-o tu, ca o mîntuire, cum să stai deoparte?

Am să înnebunesc...

Apoi într-o zi, sînt tocmai două săptămîni de-atunci, o zi de marți ca și astăzi, am intrat în vorbă

mai de aproape cu un prieten. E avocat și boem. Are mai multă clientelă ca boem decît ca avocat. Dar e o fire dreaptă, cinstită, francă, serioasă. Și, dintr-una într-alta, i-am mărturisit starea mea ciudată, poate ipocondria mea chinuitoare.

— Vrei să-ți spun adevărul? mi-a zis prietenul, cu o privire adîncă.

— Ți-l implor, oricît ar fi de aspru...

— Atunci ascultă... Presimțirile tale, ca să zic așa, nu sînt de loc ipocondrice. Ai o situație nespus de rea aici. Acesta-i adevărul. Se vorbesc despre tine lucruri îngrozitoare. Numai a suta parte dacă ar fi adevărate, și încă ar fi de ajuns să te pună pe gînduri.

— Spune-mi, tot, tot!

— Tot nu-ți pot spune, fiindcă nici eu nu știu tot. Ceea ce știu am auzit întîmplător. Mie nu-mi plac vorbele și fleacurile. În lume însă astea au căutare. Va să zică, umblă vorba, o spune toată lumea, care te cunoaște, sau nu te cunoaște, că tu ești trimis aici de nemți...

— Eu? De nemți? Dar bine, tu nu știi cum am fugit, cum mi-am scăpat de-abia viața?

— Știu, precum știu și alții. Dar lumea nu vrea să creadă. Lumea zice că toată fuga a fost o înscenare dibace, ca astfel să poți pătrunde mai lesne în toate cercurile de-aici, și să-i ții în curent pe dușmani cu cele ce se proiectează, să le arăți pe aceia ce le sînt prieteni adevărați sau vrăjmași ireductibili...

— Va să zică, spion? îl întrerupsei cu glasul tremurînd.

— Cam așa ceva, făcu prietenul.

— Și lumea crede?

— De ce n-ar crede, cînd tu însuți îi dai motive...

— Ce motive?

— Ce motive! Asta-i o întrebare cinică. Iartă-mă, dar altfel nu ştiu cum s-o calific. Cînd cineva umblă zilnic pe la biroul german de-aici...

— Asta-i o minciună îngrozitoare!

— Cum minciună, cînd sînt oameni care te-au văzut intrînd. Sînt chiar prieteni de-ai tăi. Unul şi-a însemnat numărul birjei care te-a dus la Legaţia nemţească.

Mă apucase o emoţie spăimîntătoare. Îmi tremura sufletul din mine. Învinuirea asta de-o nedreptate revoltătoare mă îngrozea.

— Îţi jur că nici nu am văzut măcar casa unde stau nemţii! Jur, jur pe tot ce crezi că mi-e sfînt! Sînteţi înfricoşători!... Vreţi să mă ucideţi! Nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

Prietenul se uita mirat la mine. I se părea poate curioasă înfăţişarea mea, atît fusese de convins că învinuirile ce le auzise erau drepte.

— Da, dragul meu, la urma urmelor, se poate să nu fie adevărat... Dar atunci de unde au pornit zvonurile acestea?

— Sînt absurde, omule! Absurde! Pe mine, dacă m-ar prinde, m-ar spînzura, nu pricepi? De ce nu vreţi să pricepeţi?... Atunci cum să am eu legături cu ei?...

Avocatul mă privi iarăşi lung, clătină din cap, apoi deodată reluă:

— Uite, eu te cred... Cred că eşti sincer... Eu, de altfel, totdeauna te-am apărat cît s-a putut, puţin, nici vorbă. Mi s-a părut că nu eşti capabil să fii ceea ce se spune că trebuie să fii. Dar, în aceeaşi vreme, recunoaşte însuţi că toate aparenţele sînt împotriva ta. Şi lumea judecă după aparenţă totdeauna... Tu, transilvănean, ai rămas totuşi în teritoriul ocupat, ai aşteptat

venirea duşmanului. Asta înseamnă că nu ţi-a fost frică de el, ceea ce iarăşi înseamnă că aveai motive să nu-ţi fie frică. Ce motive? Aici e întrebarea. Unii vorbeau aşa, alţii altfel, dar toţi se uneau într-un gînd: trebuie să fi avut legături cu dînşii... Se poate, fireşte, să fi rămas de nevoie sub nemţi. Eu, unul, nu tăgăduiesc. Dar atunci urmează întrebarea: cum de nu te-au descoperit, cum de nu ţi-au făcut nimic, cum de te-au lăsat chiar să mai şi scrii?... Nu vezi cum vin toate aparenţele să te osîndească? Cum adică, de-abia după un an şi jumătate să se trezească ungurii, să afle că eşti acolo şi să te urmărească? E, în orice caz, ceva bizar la mijloc. Sau organizaţia duşmană a fost tembelistă, sau eşti vinovat... Iar dacă eşti nevinovat, atunci eşti o victimă, dar o victimă care şi-a meritat soarta...

— Tu ce crezi? i-am zis mai liniştit.

— De, eu...

Şovăi. Îi pusei repede altă întrebare:

— De ce însă schimbarea aceasta de-abia acuma? De ce nu atunci cînd am venit aci?

— Asta-i foarte simplu. Atunci încă nu se ştia ce va fi azi. Atunci majoritatea era pe punctul de-a pierde încrederea. Şi, în asemenea împrejurări, oamenii sînt laşi. Îşi ziceau că tu eşti cu cei mai puternici şi, deci, îţi arătau zîmbete. Azi lucrurile s-au întors. Şi furia s-a dublat... Şi începe să izbucnească...

Toată ziua aceea am rumegat vorbele avocatului. Au avut un efect straniu asupra mea. M-au potolit. Şi, încetul cu încetul, răceala s-a topit. Siguranţa te întremează. Acuma cel puţin ştiam. Nu mai aveam a face cu un duşman necunoscut. Şi nu-mi mai era frică.

După cîteva ceasuri rîdeam de toate zvonurile care, cînd le auzisem, mă înspăimîntaseră. Sînt nerozii,

îmi ziceam. Niciodată minciunile n-au trai lung. Azi le spune unul-altul. Mîine însă se vor risipi, ca nişte băşici de săpun. Lumina nu poate rămîne sub obroc. Îmi trebuie doar răbdare...

Apoi să mai vedem dacă minciunile sînt într-adevăr aşa de răspîndite şi de crezute cum spune prietenul avocat, care se cam înrudeşte cu gasconii...

Şi seara m-am repezită şi am scris nevestei mele, m-am plîns, m-am indignat... Ea îmi va trimite mîngîierea, ea, care mă iubeşte cu adevărat... Poate singura fiinţă care mă iubeşte.

7

Uşurarea a fost numai aparentă. Voiam să zîmbesc nepăsător, să mă conving că avocatul mi-a spus fleacuri, să fiu mîndru şi să mă ridic deasupra clevetirilor, să nu bag în seamă noroiul ce mă stropeşte de pretutindeni... Pe cînd însă mă sileam astfel, inima mi se zvîrcolea ca o turturică rănită de moarte. Şi toate sforţările voinţei mele nu erau în stare să-i aline suferinţele...

De altfel, de fapt toate mîngîierile mele se sfîrşeau printr-un fel de refren, care era şi temelia lor: nu se poate ca lumea să nu simtă bătăile sufletului meu, nu se poate, nu se poate... S-o fi găsind cîţiva uşurateci care mă bîrfesc, dar de astea n-am să mă sinchisesc. Lumea cumsecade, lumea care mi-e dragă, lumea pentru care am pătimit, spre care mă mînă inima, nu mă poate respinge. Lumea aceasta trebuie să mă iubească întocmai cum o iubesc eu, trebuie, trebuie...

Sfioasă, nelămurită şi ameninţătoare, îşi căuta drum în creieri o întrebare veninoasă: dar dacă-i

adevărat, dacă lumea nu te vrea? Nu voiam să răspund. Şi întrebarea revenea mereu, din ce în ce mai nemiloasă, mai ascuţită: dar dacă...? Cînd mă chinuia prea mult, îmi ziceam vag: „Atunci voi muri şi voi scăpa de toate întrebările"...

O, Doamne, pe-atunci încă nu credeam că mă voi putea hotărî, că va trebui să mă hotărăsc... Pe-atunci mai aveam speranţe şi, cînd mai ai speranţe, nu poţi lua nici o hotărîre mare...

Era nevoie să mai vie alte lovituri, mai mici şi mai mari, să-mi deschidă ochii, să-mi mulcomească şovăirile, să-mi ucidă nădejdile.

Şi au venit...

Un gazetăraş, lung, deşirat, anemic, mă luă de braţ şi-mi zise:

— Tu ştii cît ţin la tine... D-aia vreau să-ţi spun o murdărie ce-o colportează Popovici pe socoteala ta...

Popovici este părintele tuturor compromisurilor. Foarte vioi şi inteligent, suferă însă de atrofia simţului moralităţii. Ziarist, inginer, artist deopotrivă de gălăgios. A înjurat pe nemţi pînă ce i-au astupat gura cu cîteva zeci de mii; pe urmă a ocărît pe ruşi şi a izbutit să cîştige alte multe mii; astăzi e mare naţionalist, şi socialist, şi regenerator, şi, fiindcă are bani, se bucură de vază, ca toţi oamenii cu bani în ţara noastră.

— Ce colportează? întrebai cu un zîmbet ironic, amintindu-mi fără să vreau multiplele schimbări la faţă ale lui Popovici.

— Asmuţă pretutindeni lumea împotriva ta, şi te face spion austriac, zise gazetarul indignat. Adineaori nu m-am putut răbda şi l-am repezit de s-au mirat toţi...

Eram sigur că prietenul i-a bătut în strună lui Popovici, dar îi mulțumii pentru apărarea-i generoasă. La urma urmelor, părerile astea, ale acestora, nu mă dureau. Dacă lumea s-ar lăsa dusă de nas de alde Popovici, atunci n-are ce să-mi pară rău că mă înlătură pe mine, care, oricum, sînt mai bun.

Întîmplarea mă puse față-n față, chiar în aceeași zi, cu Popovici. Veni la mine rîzînd foarte amical, ca totdeauna.

— E adevărat că tu te-ai însărcinat să-mi scoți numele de spion pe-aici? îi zisei în loc de bună ziua.

Avu o ușoară tresărire, ca și cînd s-ar fi mirat că am aflat. Dar imediat se reculese, își reluă zîmbetul prietenesc și răspunse, bătîndu-mă pe urmăr:

— Ei, și ce-are a face? Am auzit și eu de la alții. Așa vorbesc oamenii... Chiar boanghinele tale mi-au spus...

— Care boanghine? întrebai cu aceeași voce simplă.

— Ei, care!... Boanghine, dragă... Tu nu știi ce-s boanghinele?... Mi se pare că și Repezeanu mi-a spus...

— Și nu te gîndești că-mi zdrobești viața cu asemenea...

— Ia fugi de-aici cu prostiile!... Dar de mine cîte nu se vorbesc?... Ei, și? !... Ești de-atîta vreme în țară, și încă n-ai învățat că la noi nimeni nu se poate compromite!... Va să zică, încetează cu sentimentalismele!...

Iar mă bătu pe umăr, și rîdea atît de liniștit, parcă ar fi fost vorba cel mult de un băț de chibrit care nu vrea să ia foc...

De-abia peste un ceas m-am gîndit că trebuia să mă revolt, să-l iau de guler... Era prea tîrziu...

Ș-apoi cum să mă revolt cînd omul e atît de blajin, cînd îți spune verde că e vorba doar de o bîrfeală nevinovată, cel mult răutăcioasă. În loc să fiu ocărît c-am scos un volum de poezii proaste, sînt hulit că... Așa este moda astăzi. Și nimănui nici prin gînd nu-i trece că sînt ocări care ucid... Nimănui...

Pe Repezeanu îl cunoșteam numai din vedere. Cum l-am întîlnit, l-am și oprit:

— Domnule, d-ta spui că eu sînt spion?

Făcu un pas înapoi. Se aștepta probabil să-l lovesc.

— Am auzit și eu vorbindu-se, murmură dînsul, privindu-mă mereu gata de apărare. Dar lumea cîte nu vorbește?...

Lumea. Lumea. Lumea.

Nu mai simțeam nici durere, nici indignare, nici tristețe. Încetul cu încetul, însă, o scîrbă mare de viață mi se furișă în suflet. Umblai toată seara pe străzi, printre mulțimea zgomotoasă, lacomă de petreceri și de trai. Vedeam cum se zbate viața pretutindeni, grăbită, egoistă, nepăsătoare. Auzeam glasurile aspre care parcă toate se sileau să acopere conștiințele, să arunce uitarea peste suferințe, să cheme viitorul cu tainele lui nepăsătoare... Alteori sărbătoarea vieții mă fermeca și mă ademenea; acuma mă umplea de îngrijorare, de resemnare...

Cînd speranțele ți se năruie, rînd pe rînd, ce preț mai poate avea viața?

Cînd viața te doare, moartea e o tămăduire.

8

Acuma cinci zile poetul Munteanu s-a abătut pe la mine. M-am bucurat cînd l-am văzut că intră

în odăiţa-mi sărăcăcioasă. Mi se părea că aduce dragostea vieţii.

Am schimbat vorbe goale care ascund gîndurile inimii. Eu aşteptam căldura sufletului său să mă dezmorţească, şi el îmi dădea numai banalităţile indiferente, îmbrăcate în haina prieteniei.

Nici un duşman nu e în stare să te lovească atît de crunt ca un prieten bănuitor. Şi Munteanu venise să mă ispitească.

Am băgat de seamă îndată cum îi alunecă ochii prin toate colţurile, lacomi să prindă ceva ce să-i întărească bănuielile.

— De ce-ai venit, prietene? i-am zis în cele din urmă. Din prietenie sau....?

— Am trecut pe-aici şi am vrut să văd cum stai, zise Munteanu rece, fără să mă privească.

— Atîta tot?

— Atîta tot, făcu iar, dînd din cap. Şi pe urmă adăugă, ca un poliţist: Tu ce faci toată ziua? Cum trăieşti?

— Într-o veşnică aşteptare, dragul meu... Aştept clipa în care...

— Toţi o aşteptăm...

— Nimeni mai mult ca mine... Nimeni! Înţelegi? Nimeni!...

— Da... cred... Şi cu toate astea, lumea nu te crede...

— O, lumea... Dar tu, cel puţin, mă crezi? Tu, căruia mi-am deschis tot sufletul, care-mi cunoşti durerile?

— Cred... Şi cu toate astea lumea... Ei, Doamne... Lumea...

Iar lumea. Veşnic lumea.

Pe urmă am ieşit împreună... Am vorbit de altele. El era nemulţumit în suflet că n-a aflat nimic; pe mine mă înăbuşeau sfărîmăturile vieţii....

Întîlnirăm pe profesorul Eftimescu, şi Munteanu se despărţi repede.

Eftimescu mi-a fost totdeauna un sprijin mare. În ceasuri grele mi-a sărit într-ajutor, în năzuinţele mele mi-a călăuzit paşii. E o inimă într-adevăr cuprinzătoare, un temperament energic, o fire deschisă, dreaptă.

După cîteva cuvinte, Eftimescu se făcu brusc foarte serios şi-mi zise:

— Ce-i cu d-ta? Ce sînt toate zvonurile cari te înconjoară?

— Le-am auzit şi mă chinuiesc. Ce vrei să fac?

— Cu toate astea, trebuie să faci ceva... Trebuie să înţelegi că lucrurile nu pot rămîne aşa. Eu, care ţin la d-ta, ştii prea bine, mă înspăimînt. Aş vrea să te ajut şi nu ştiu cum. Singur d-ta trebuie să găseşti mijlocul să te descurci...

— L-am găsit, răspunsei domol. Mă voi descurca. Fii sigur. În curînd mă voi descurca pe deplin...

— Mi-ai luat o piatră de pe suflet. Îţi închipui că eu nu dau nici un crezămînt neroziilor. Dar este lumea care acuză şi judecă. Şi lumea e suverană. Îmi pare bine că nu urmezi pilda altora, a celor nepăsători... Pentru un suflet delicat, înţelegi, calomniile sînt mai usturătoare...

— Da, da... Usturătoare...

— De altfel, eşti voinic şi niciodată nu te-ai speriat de greutăţi. Cu atît mai mult acuma, cînd e vorba de...

— De viaţa mea toată!...

— Da, cam aşa... De aceea sus capul şi înainte!

— Înainte!... numai înainte... Ce-a fost în urmă e praf şi cenuşă. Şi înainte ce este? Cine poate să ştie?

— Omul trebuie să lupte. Mai cu seamă omul ales. Dacă ai fi un nimic, nimeni nu te-ar lua în seamă, nici un vrăjmaş nu te-ar ponegri. Tocmai de aceea trebuie să dobori piedicile, să-ţi desţeleneşti drumul, să poţi sta drept în faţa tuturor... Cei chemaţi sunt totdeauna bine înarmaţi...

— Da, cei chemaţi, da...

Atunci am înţeles lămurit ce am să fac, cum am să mă descurc.

Chiar în seara aceea am găsit revolverul...

DE CE?

1

Şi totuşi, mai aveam o nădejde. Şi pînă ce nu s-a stins nădejdea aceasta, cum aş fi putut porni pe drumul cel mare?

Pe urmă ce grea e despărţirea!

Cinci zile şi cinci nopţi am cîntărit, am chibzuit, am căutat. Şi nimic nu s-a ivit. Nici o altă ieşire. Nici una.

Am mai fost în situaţii împovărate, cînd m-am crezut în marginea prăpastiei. Dar totdeauna a intervenit iubirea salvatoare. Numai iubirea întreţine viaţa, o întăreşte, o încurajează să poarte jugul. Un bob de iubire e ca uleiul peste flacăra muribundă: înviorează...

Te poţi apăra de un duşman văzut, dar împotriva duşmăniei nelămurite nu există apărare. Cînd te izbeşte cineva în faţă, ai putinţa să ripostezi; cînd loviturile sînt în aer, invizibile şi totuşi otrăvitoare, lunecîndu-ţi printre degete mereu, şi totuşi lăsîndu-ţi răni cumplite în suflet, atunci eşti nevoit să-ţi scalzi inima în lacrămile durerii, să primeşti săgeţile şi să nu le poţi smulge din carne.

În clipa cînd lumea s-ar personifica, aş putea-o zgîlţîi pînă ce şi-ar muşca limba. Asta ar fi descurcarea cea mai bună.

Dar lumea e o vorbă. E Popovici, şi Repezeanu, şi Munteanu, şi Eftimescu, şi gazetarul, şi sutele şi miile de guri împreună. Fiecare în parte nu înseamnă lumea, pe cînd toţi împreună sînt lumea, ceva deosebit, îngrozitor, fără de care nimeni nu poate trăi, pe care trebuie s-o iubeşti, şi chiar o iubeşti fără să vrei.

De cîte ori nu am vrut să trec peste ea? Nu pot. E mai tare ca mine. O iubesc cu toate că ea mă urăşte, poate tocmai fiindcă mă urăşte. Dac-aş vrea să mi-o rup din suflet, cu ea împreună mi-aş sfîşia şi sufletul.

Lumea nu cercetează, nu vrea procese lungi. O bănuială, oricît de neroadă, îi ajunge. Şi cînd i-a intrat ceva în cap, nu mai e în stare să-şi schimbe părerea, chiar dacă-şi dă seama că e piezişe. Osînda ei e definitivă. Îi plac victimele, mai ales cînd sînt ale ei. Suferinţa o înveseleşte, o îngraşă.

Acuma s-a năpustit asupra mea. Miile de braţe nevăzute m-au cuprins, miile de gheare îmi zgîrie inima, îmi varsă sîngele... Şi ea se îmbată de mulţumire. Zvîrcolirile mele o distrează...

Cînd mi-am găsit revolverul, am ştiut ce vreau. De altfel, în sufletul meu începuse să se lumineze din clipa schimbării la faţă a lumii. Şi iată, acuma flacăra arde vie, copleşitoare...

Mi-am cercetat cu de-amănuntul toată viaţa în ceasurile acestea tulburi. Şi m-am convins că soarta mea a fost pecetluită de mult. Am rătăcit în lume fără nici o ţintă hotărîtă. Ambiţiile mele se fereau de ambiţiile altora, în loc să le încrucişeze şi să le zădărnicească. Am avut veşnic numai începuturi de luptă şi totdeauna m-am dat bătut cînd am văzut că

e vorba de o împotrivire mai stăruitoare. Eram un învins printre cei ce se războiau chiar cu morile de vînt, numai să aibă iluzia că sunt învingători.

În viaţă înaintează cei energici şi hotărîţi, iar eu am fost chinuit de necontenite şovăiri. La fiecare pas ezitarea îmi stînjenea mersul. Şi, gîndindu-mă mereu să aleg calea cea mai bună, am ajuns să pornesc mereu pe poteci nenorocoase.

Şovăirea e cel mai mare păcat în viaţa omului. Hotărîrea cea mai neroadă e de mii de ori mai bună. Şovăirea îţi roade judecata pînă ce ţi-o întunecă şi ţi-o strîmbă. O clipă de ezitare dărîmă o ţară, o lume întreagă. Cum să nu doboare deci un biet suflet slab şi obosit?

Dacă în noaptea aceea, cînd mi s-a lămurit primejdia, n-aş fi şovăit şi n-aş fi început să cîntăresc probabilităţile, azi n-aş căuta cu înfrigurare să sfîrşesc rîndurile astea înainte de răsăritul soarelui... N-aş fi îndurat frămîntările groazei în Bucureşti, n-aş fi suferit ameninţarea fără răgaz, n-aş fi purtat în spinare umilinţa robiei, şi nici acuma n-aş fi ţinta săgeţilor otrăvite... N-aş fi... N-aş fi... Tot ce n-aş fi sau aş fi porneşte dintr-un simplu „dacă"... De un „dacă" atîrnă soarta omului... Dacă! Dacă!...

Şovăirea m-a stăpînit pînă-n ultimul ceas. Ieri înainte de amiazi ea a fost mai tare ca mine. Mă făcea să mă gîndesc la compromisuri. De vreme ce sufletul meu e ca floarea spinului, alb şi neîntinat, ce-mi pasă de palavrele altora? Cu aceeaşi nedreptate m-ar putea scoate ucigaş... şi tot aşa n-aş avea nici o apărare. Învinuirile absurde te dor atît de spăimîntător, că-ţi înăbuşe glasul.

La prînz însă am primit scrisoarea... O am şi acuma în faţa mea, cu slovele zvîrlite în pripă, mustră-

toare şi ademenitoare. O aşteptasem. A fost stropul care face să se reverse puhoiul. Un pasagiu mă priveşte într-una, de cînd am început scrisul, mă pîndeşte parcă şi mă îndeamnă. E de la Tina mea. E răspunsul la plînsorile mele... Şi ea pune înainte pe „dacă". Şi ea...

„Dacă ai fi plecat atunci, cum te-am rugat şi te-am implorat, ce bine ar fi astăzi... Nu trebuia să te gîndeşti la noi. Numai la tine să te fi gîndit. Dacă m-ai fi ascultat"...

Pînă aci am citit. Restul nu mă mai interesează. Nici nu vreau să-l ştiu. Voi sfîrşi, dar nu-l voi citi... Numai la mine să mă fi gîndit... Dacă m-aş fi gîndit numai la mine... Dacă m-ar fi uitat şovăirea... Dacă... dacă... Ce afurisit este cuvinţelul acesta!

Atunci îndată am încărcat revolverul...

2

Uite sfîrşitul! Uite-l colea, lîngă mine!... Pun mîna pe el şi e rece, ca pielea năpîrcei. Aşteaptă. Mă aşteaptă... De multe ori am privit în faţă moartea şi niciodată nu mi-a fost frică. Mai frică mi-a fost totdeauna de viaţă. Moartea e punctul care sfîrşeşte fraza vieţii. Numai viaţa chinuieşte pe oameni. Moartea îi tămăduieşte.

Cel ce moare de bunăvoie e un călător istovit de drum, dornic de odihnă. Nu vrea să ştie ce a lăsat în urmă, nici ce-i ascunde ziua de mîine. Numai odihnă, odihnă... Balsamul sufletului este odihna...

Acuma îmi dau seama ce mărunţişuri sînt toate durerile vieţei. De-abia acuma... Nu mai sînt ele care mă ispitesc să caut odihna cea mare. Nu, nu! Ce însemnătate poate să aibă în faţa veşnicului mister că Popovici, şi Repezeanu, şi Eftimescu, şi toată

lumea crede sau nu crede o nerozie, născocită în mijlocul suferinţelor, cînd învinuirile sunt cu atît mai mîngîietoare cu cît se înmoaie în mai multă otravă? Ce însemnătate?... O, cît de ridicoli sînt oamenii! Numai acuma văd limpede cît sînt de ridicoli!...

Omul are nevoie de milă şi numai de milă. Singură mila poate să-l îndemne şi să-l ademenească să tragă jugul vieţei pînă la capăt, fără a-i simţi prea cumplit povara...

Niciodată nu mi-am avut inima mai uşoară, mai împăcată, mai senină ca în clipa aceasta. Mai am cîteva minute pînă ce mă va învălui întunerecul, şi totuşi, nici o părere de rău şi nici o dorinţă nu mă tulbură. Este pentru întîia şi ultima oară cînd sufletul nu mi-e ispitit de nici o speranţă. Şi ce sigur e omul fără nici o speranţă! Îmi vine a crede că speranţele sînt pricina tuturor nefericirilor omeneşti.

Scrisoarea, ucigătoarea ultimei speranţe, şi-a îmblînzit privirea. Nu mă mai pîndeşte, nu-mi mai spune nimic. Chiar pasagiul care m-a înfuriat dormitează inconştient, ca şi cînd ar fi înţeles că şi-a pierdut puterea asupra mea.

Omul hotărît e cel mai puternic.

A sosit ceasul...

Uite zorile!... Îmi bat în geam.

Nu mai bateţi! Nu mai bateţi!

Sunt gata...

Pe stradă trec chemări de goarnă. Ştiu. A sosit victoria...

Altădată cum mi-ar fi tremurat inima de fericire!... Acuma nici victoria nu-mi tulbură seninătatea... Chiar victoria unui neam ce preţuieşte în faţa morţii? Cît preţuieşte?... Există oare mai mare victorie ca moartea?

Altădată aş fi dorit cu dorinţă mare să-mi scald ochii în lumina trandafirie a zorilor mari!... Acuma nici o lumină nu mă cheamă. Acuma întunerecul mă strigă...

Mă strigă...

Vin, vin!...

De ce n-o mai fi rece revolverul?... Pun gura ţevii la tîmplă şi nu e rece. Mîngîi trăgaciul şi nu e rece...

Acuma o apăsare uşoară mă mai desparte...

Acuma sînt pe pragul dintre două lumi...

Acuma...

IŢIC ŞTRUL, DEZERTOR

— Hai, Iţic!

— Hai, don căprar!

Porniră. Căprarul înainte, Iţic după el, prin şanţul de apărare părăsit, în care zăpada se troienise peste bulgării de pămînt răscolit de obuze.

Mergeau cu băgare de seamă, călcînd numai în urmele îngheţate şi adînci ale vreunei patrule de ieri, cu capetele şi spatele plecate, ca să nu-i descopere ochii duşmani care pîndeau din stînga, sau gloanţele ce pocneau în răstimpuri rare, ca nişte ţipete ascuţite, cutremurînd durerile înălţate şi amorţite în văzduhul posomorît. Mergeau suflînd din ce în ce mai greu, apoi asudînd.

Cotiră întîi în dreapta, pe urmă iar înainte, şi pe urmă se pomeniră deodată la marginea pădurii de brazi, care se căţăra, deasă şi încîlcită, pe o coastă piezişă. Atunci, după cîţiva paşi, căprarul se opri atît de brusc, încît Iţic Ştrul, urmîndu-l ca o umbră credincioasă, mai-mai să se izbească de dînsul.

— Să ne hodinim oleacă! răsuflă căprarul fără să se uite la Iţic.

— Să ne hodinim, don căprar! murmură soldatul, lăsînd îndată să-i alunece puşca în zăpadă şi apucîndu-se să-şi şteargă nădușeala de pe frunte cu mîneca mantalei, împingîndu-şi pe ceafă capela prea mică, ştrengăreşte. Aburi albi îi ţîşneau din păr şi din gură, îmbrobodindu-i capul într-o ceaţă ce se risipea îndată în frigul înţelenit.

Căprarul, tăcut şi îngîndurat, sufla pe nări fuioare de oboseală. Vru să-şi usuce şi el sudoarea brăzdată pe tîmple, ridică mîna, dar la jumătatea drumului se răzgîndi şi-şi îndesă doar şapca mai pe ochi, aruncînd pe sub cozoroc o privire nehotărîtă spre celălalt. Cînd însă Iţic, simţindu-i căutătura, se întoarse întrebător, căprarul se feri, înfricoşat parcă, prefăcîndu-se că măsoară calea rămasă înapoia lor.

„Tare-i ursuz astăzi!" se gîndi Iţic, agăţîndu-şi alene arma pe umăr, mai răcorit.

Urmele lor se iveau ca nişte pete negre, mereu mai mici, pe spinarea dealului acoperită cu un cearceaf alb nesfîrşit. Parapetul şanţului şerpuia ca o boţitură cenuşie, frîntă pe-alocuri, pierzîndu-se în zare. Zăpada sfărămicioasă stăpînea tot cuprinsul, atît de albă, că, privind-o mai mult, ustura ochii. Cerul însă era mohorît şi apăsător şi se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pămîntul. În văzduh rătăcea o tristeţe grea, care pătrundea în suflete mai adînc decît frigul atotstăpînitor. Cîţiva copaci răzleţi, negri, cu crengile despuiate, asemenea unor oameni bolnavi cerînd iertare, vegheau încremeniţi sub povara singurătăţii.

— De mult n-am mai văzut soarele, rosti Iţic deodată, plictisit de tăcerea care începea să-l înăbuşe.

Deşi vorbise aproape în şoaptă, glasul lui răsună aspru şi poruncitor, zdruncinînd liniştea pădurii ca o bătaie grea de aripă. Un brad bătrîn tresări spăimîntat şi-şi scutură crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelişul alb. Căprarul se întoarse spre Iţic, ca şi cum glasul l-ar fi deşteptat dintr-o aiurare:

— Cum ai zis?

— Soarele, zic, nu se mai arată de mult, repetă soldatul, uitîndu-se cu nişte ochi voioşi la dînsul. O fi tîrziu, don căprar? Să nu ne-apuce noaptea prin pustiurile astea.

— Noaptea? murmură căprarul cu capul coborît în pămînt, încît părea a vorbi dintr-o peşteră. Numai Dumnezeu ştie cîte se pot întîmpla pînă la noapte.

Veselia se stinse blînd în ochii lui Iţic Ştrul. Glasul căprarului, straniu şi puţin tremurat, i se prelinse în inimă ca o ameninţare neînţeleasă. Mai vru să întindă vorba, dar curajul i se opri în gît. Apoi, cuprins de zăpăceală, porni iar să se şteargă de sudoare, acuma însă numai cu palma goală. Întîi pe frunte, apoi pe ceafă şi pe urmă pe gît. Mai ales gîtul şi-l mîngîia prelung, ca şi cînd i-ar fi fost mai drag ca oricare altă parte a corpului. Avea un gît înalt, uscat, cu vinele umflate, cu o piele foarte roşie şi puţin zbîrcită, punctată cu pistrui cafenii cît urmele de vărsat. Sub bărbie începea părul cărămiziu, rar şi murdar, care-i acoperea şi fălcile, împreunîndu-se cu mustăţile şi urcîndu-se pe obraji pînă pe sub ochii verzi, vioi şi parcă veşnic speriaţi. Din mijlocul feţei păroase şi roşcovane, nasul coroiat şi subţire se ridica brusc, dominator, dîndu-i o înfăţişare veselă, chiar cînd ochii şi gura se umpleau de tristeţe. Capul

totuşi părea prea mare pentru trupul lui pipernicit, slăbuţ, pe care hainele militare groase, sacul din spinare şi arma grea, te miri cum, nu-l doborau.

Căprarul se uită împrejur, iscodind încotro s-o mai apuce. Urmele după care veniseră pînă aici de-acuma ocoleau pădurea prin dreapta. Se scărpină, scuipă, îşi aruncă ochii la Iţic cu imputare. În sfîrşit, se hotărî şi o luă spre stînga, aproape de marginea pădurii, cu paşi mai rari, ca şi cînd ar fi căutat înadins să sosească mai tîrziu acolo unde totuşi trebuie să ajungă.

Iţic Ştrul merse repede după dînsul, mutîndu-şi puşca în răstimpuri de pe un umăr pe celălalt. Tăcerea îl posomora din ce în ce mai mult, silindu-l să se gîndească. Era vorbăreţ din fire şi mai cu seamă acuma simţea o nevoie dureroasă să vorbească, poate tocmai fiindcă don căprar era morocănos şi avea o privire atît de neobişnuită.

„De ce tace omul ăsta?" îi alerga mereu prin cap ca un junghi.

Iţic, la început, se mîndrise că-l alesese pe dînsul să însoţească în recunoaştere pe căprarul Ion Ghioagă. Mai fuseseră ei împreună şi alte dăţi, şi umblaseră bine. Cu Ghioagă ar fi mers şi-n inima iadului, fără frică. Dar azi căprarul parcă-i un străin. Niciodată n-a mai fost aşa de acru. Se vede că recunoaşterea aceasta e mai primejdioasă ca toate dacă şi căprarul e încurcat şi posomorît. De ce nu s-o fi alcătuit o patrulă tare, cum se cuvine? Ce nesocotinţă să plece numai doi inşi, cînd au de înfruntat cine ştie ce greutăţi! Asta înseamnă să mergi de bunăvoie şi fără folos în gura morţii. Iţic Ştrul se cutremură şi se uită ba în dreapta, ba în stînga, mai cu luare-aminte, să-şi dea seama unde-l duce căprarul. Înţelese curînd că merg spre poziţiile duşmane, dar în aceeaşi vreme

parcă se întorc şi înapoi. Ce-i asta? Doar n-o să se vîre chiar printre liniile de foc, să fie împuşcaţi poate chiar de-ai noştri? Se înfricoşă. Barba îi dîrdăia, încît zadarnic se silea să-şi strîngă fălcile.

Totuşi, mai mult îl nelinişte tăcerea încăpăţînată a căprarului. Din ce în ce era mai sigur că tăcerea aceasta trebuie să aibă vreo pricină. Ghioagă era om glumeţ, vestit chiar în batalion că nu-şi pierde firea şi voia bună nici în clipele cele mai crîncene, că merge la asalt totdeauna cu capela-ntr-o ureche şi chiuind, ca la nuntă, stîrnind rîsul ostaşilor şi făcîndu-i să uite primejdiile. Apoi Iţic îl cunoştea bine de-acasă, din Fălticeni, unde dînsul avea un han mititel şi cu o ogradă destul de mare să poată găzdui joia, în ziua bîlciului, pe ţăranii care veneau să tîrguiască. Ghioagă trăgea la Iţic de zece ani, încît se împrieteniseră de-a binelea, ajutîndu-se omeneşte la necazuri. Acum doi ani, tocmai pe vremea asta, în miezul iernii, cînd Ghioagă şi-a cumpărat boulenii şi nu i s-au ajuns banii, Iţic a sărit frăţeşte şi, din toată sărăcia lui, i-a împrumutat patru poli, ca să nu scape omul chilipirul. Adevărat că nici pînă azi nu i-a întors datoria, dar nu face nimic, căci şi Ghioagă e om nevoiaş, cu cinci copii şi fără pămînt. Acuma Ghioagă a ajuns căprar, iar Iţic a rămas soldat prost, fiindcă a fost prea sfrijit şi nu-l luase la oaste pînă azi, cînd războiul nu mai caută cine şi cît e de voinic, ci-i trimite pe toţi în foc. Dar şi în război au trăit ca doi prieteni; Iţic ştia doar să-i dea căprarului cinstea cuvenită.

— Vezi, măi Iţic, am ajuns noi pînă aici, şi nici măcar datoria ceea nu ţi-am plătit-o! Doamne, Doamne, cum de nu ţi-am plătit-o?

Căprarul vorbise atît de brusc şi cu atîta durere în glas, că Iţic se spăimîntă ca şi cînd ar fi auzit o

sudalmă. Răspunse de-abia după o pauză și foarte încet, căznindu-se să-și ascundă turburarea:

— Lasă, Ioane, că ai vreme să mi-o plătești, numai să scăpăm cu viață!

— Așa-i, bine zici, să scăpăm cu viață, murmură Ghioagă, dar acuma cu o voce răgușită și mînioasă, care închise convorbirea ca o pecete fierbinte.

Gîndurile lui Ițic se porniră pe o goană năvalnică, frămîntîndu-i în suflet, încetul cu încetul, o frică stranie. Oare de ce s-o fi chinuind căprarul ca și dînsul? Chiar în clipa cînd el își amintea de cei patru poli, Ghioagă i-a zvîrlit vorba despre aceeași datorie. Adică de ce tocmai acuma să-l cuprindă părerea de rău?

Aici nu-i lucru curat. Nu îndrăznea să-și închipuiască ce poate să fie. Se simțea însă atît de singur, cum nu se mai simțise niciodată. Degeaba încerca să se mulcomească și să se mîngîie că se sperie de năluciri. În adîncul inimii lui frica se zvîrcolea tot mai dureroasă. I se părea ca și cînd s-ar fi trezit în miez de noapte, singur, fără nici o apărare, în mijlocul unei cete de tîlhari hotărîți să-l omoare.

Viteaz nu se născuse Ițic Ștrul, ci fricos și bănuitor. Un copil de se răstea la dînsul, începea să-i joace barba și să-i ticăie inima. În Fălticeni lumea îl poreclise „iepurele". În clipa cînd doctorul comisiei de recrutare a zis „slăbuț, dar tot bun", Ițic a leșinat. Numai gîndul că va merge la război îl îngrozea. Era convins că are să moară cînd va auzi întîiul bubuit de tun. Cu o zi înainte de-a porni din garnizoană, și-a luat rămas bun de la nevastă, de la cei șase copii, de la toți vecinii și cunoscuții, plîngînd ca o babă neputincioasă. Norocul lui a fost că, îndată ce-a sosit pe front, l-au și băgat în foc. Fiindcă nu îndrăznea să

descarce pușca, stătea lipit de peretele șanțului, ferindu-se și uitîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, să vază cum mor ceilalți. Văzînd apoi pe ceilalți, începu să-i scadă frica. „Cine are viață scapă", își zise dînsul. Nici în război nu mai mor oamenii așa repede, și nici gloanțele nu nemeresc toate. Apoi scoase capul să vadă cu cine are să se bată. Nedescoperind nimic, se miră și se liniști mai mult: „Ce fel de război mai e și ăsta, că nici nu știi pe cine omori?" Auzea însă șuierăturile gloanțelor dușmane trecîndu-i pe deasupra capului, și uneori vedea în față cîte un bulgăre de pămînt sfărîmîndu-se cu zgomot de zăngănit de cuțite. Alături de dînsul simți pe urmă ceva ciudat, parcă ar fi căzut un sac greu. Întoarse ochii. Un flăcăiandru se prăbușise în fundul tranșeei, cu capul plin de sînge. Ițic se înfurie deodată, ca și cînd ar fi primit o măciucă în frunte, ridică arma și începu a trage nebunește, să răzbune pe camaradul despre care nu știa decît că-i dintr-un sat de pe lîngă Fălticeni și că mă-sa era văduvă. Înfierbîntîndu-se din ce în ce, simțea că pieptul i se umflă și brațele i se încordează. Inima îi bătea cu o încredere și cu o mîndrie ce nu le mai avusese niciodată. Cînd auzi însă mai tîrziu ordinul de înaintare, frica îl doborî iar, și parcă mai stăpînitoare. Deodată îl copleșiră iarăși șovăielile și chibzuirile. În tranșee ești la adăpost, pe cînd în cîmpul liber trebuie să înhați moartea de beregată ca să mergi înainte. Frica de pedeapsă mai mult decît îndemnul sufletului îi poruncea să iasă din șanț, și totuși nu era în stare, căci picioarele îi înlemniseră și nu le mai putea urni din loc. Atunci a zărit pe căprarul Ghioagă sărind din tranșee ca o săgeată și pornind înainte țanțoș, cu nasul în vînt. Văzînd pe Ghioagă astfel, lui Ițic i-a trecut un fior de căldură prin

inimă, picioarele i s-au dezmorţit şi i s-au uşurat ca pana. Şi îndată s-a repezit peste parapet, parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul. Şi, gonind, sufletul i se umplea de mînie şi de o poftă ciudată de-a strivi pe toţi care i-ar sta în cale.

Pe urmă s-a obişnuit şi cu războiul, cum se obişnuieşte omul cu orice în lume. Se gîndea la moarte şi parcă nu-l mai înfricoşa ca înainte vreme. Trăia cînd cu frica-n spate, cînd îmboldit de o îndrăzneală sălbatică. Cu cît simţea mai aproape primejdia, cu atît îi creştea curajul, pe cînd depărtarea îi strîngea inima. În luptă se întărîta, închidea ochii şi trăznea în dreapta şi-n stînga, ieşit din minţi. Încetul cu încetul, cîştiga un fel de încredere, care-i dădea o înfăţişare voinicească. Odată, după o încăierare cu baioneta, maiorul l-a lăudat în faţa batalionului. Altă dată, cînd un glonte îi găurise pulpa stîngă şi rămăsese în urmă să-şi panseze singur rana, comandantul brigăzii, un general în faţa căruia tremurau regimentele, trecînd pe lîngă dînsul, i-a strîns mîna, l-a întrebat cum îl cheamă şi i-a zis: „Bravo, Iţic!“ I-a şi scris nevestei sale toate acestea, încît femeia s-a speriat şi i-a trimis o carte poştală rugîndu-l frumos să-şi mai astîmpere vitejia, c-or să-i rămîie copiii pe drumuri. Iţic însă zîmbi de îngrijorarea muierii. Vedea că ea îl credea tot aşa cum fusese la plecare. Ea nici nu putea bănui că Iţic al ei rîvneşte acuma o recunoaştere vădită a vredniciei lui în faţa duşmanului. De unde să bănuiască femeia, dacă el însuşi numai în taină îşi mîngîia dorinţa, ca nu cumva să-l ia peste picior vreun camarad mai şugubăţ. Şi cu toate acestea visa decoraţia neîncetat, parcă de ea şi-ar fi atîrnat tot viitorul. De aceea se îmbulzea totdeauna cînd era vorba de vreo însărcinare primejdioasă. Îi tremura inima, îl zguduia

frica şi totuşi nu se ostoia. Îşi închipuia deseori cum o să se minuneze toată mahalaua cînd îl va vedea cu medalia pe piept. Şi parcă auzea şoaptele tuturor: „Uite iepurele... Viteaz bărbat!“

Nădejdile lui Iţic s-au spulberat însă de cînd s-a schimbat comandantul companiei. Locotenentul cel nou, în două săptămîni, nu i-a spus o vorbă bună. Îl înjura din senin, se răstea mereu la dînsul, iar alaltăieri l-a şi lovit cu cravaşa peste cap. Nu era chip să-i intre în voie oricît se străduia. Asprimea locotenentului i-a frînt încrederea. Frica i se încuiba iar în suflet, din ce în ce mai stăpînă. Privirile comandantului îl îngrozeau şi-l înţepau ca nişte săgeţi otrăvite. În cele din urmă, îi răsări în minte bănuiala că locotenentul vrea să-l piarză. Şi cu cît se zbătea să se apere, cu atît simţimîntul acesta i se sfredelea mai adînc în inimă.

„Poate că chiar acuma mergem la pierzanie!“ îşi zise deodată Iţic, clipind din ochi ca trezit dintr-un vis.

Mergeau mereu. Cu paşii rari, scufundîndu-se uneori pînă-n brîu în zăpada neprihănită, alteori scuturîndu-li-se în spinare povara crengilor de brazi cuminţi, printre care înaintau trudiţi, abătuţi.

„Cum mai tace căprarul! se gîndea Iţic, călcînd cu băgare de seamă în urmele lui. Poate că el ştie şi nu-mi spune“...

Începu să pîndească mişcările căprarului. Îi vedea numai spatele: şapca înfundată pe cap, raniţa roasă atîrnată lăbărţat pe umeri, puşca agăţată cu gura ţevii tocmai spre dînsul, sacul de pîine în care uruiau înăbuşit încărcătoarele cu cartuşe. Apoi, deodată, îl cuprinse un urît mare. I se păru că o mînă nevăzută îi apasă umerii, parc-ar vrea să-l oprească. Îşi iuţi

pașii pînă ce ajunse în dreptul căprarului. Atunci se mai liniști puțin și întoarse ochii spre Ghioagă, așteptînd barem o vorbă care să-i ostoiască frămîntarea. Căprarul însă își urma mersul greoi, istovit, ca și cînd nici n-ar fi băgat de seamă că Ițic a venit aproape de dînsul. Fața lui uscată, cu pielea oacheșă și întinsă pe oase, era muncită și mohorîtă de gînduri. Din cînd în cînd, mustățile i se smuceau singure, strîmbîndu-i mai crunt cîte-o clipă înfățișarea. Ițic se căznea din răsputeri să ghicească ce se zbuciuma în mintea căprarului. Și, fiindcă ceea ce cetea îl îngrozea, se înșela zicîndu-și că nu pricepe nimic și mirîndu-se de muțenia lui încăpățînată.

„Adică de ce nu deschide gura?" murmura Ițic, simțind foarte lămurit cum întrebarea aceasta se împrăștie ca o apă fierbinte, încercîndu-și puterea la toate cutiuțele minții lui și neputînd să scormonească de nicăiri răspunsul mîngîietor.

Deodată, căprarul se opri iar, fără a mai zice o vorbă, gîfîind de oboseală.

Gîndurile negre se risipiră îndată din creierii lui Ițic, ca un cîrd de pasări sperioase în care un copil a zvîrlit cu praștia. Se uită încrezător în fața îngîndurată a căprarului și nu-și pierdu hotărîrea nici cînd Ghioagă întoarse capul, parcă s-ar fi temut să-i întîlnească privirea.

— Da' unde mergem, don căprar? zise Ițic, lipindu-și întrebarea de buzele căprarului cu atîta stăruință, încît părea că vrea să stoarcă negreșit un răspuns care să-i potolească turburarea.

Ghioagă îl privi lung. Din ochi parcă-i picura o milă, cu atît mai vădită cu cît se silea s-o ascundă. Într-un tîrziu, rosti încet:

— Las', c-ai să vezi... Lasă, nu te pripi, că...

Rămase cu gura deschisă, ca și cînd ar fi avut să mai adauge ceva, dar ceva atît de greu, că îi era teamă să nu-i sugrume glasul și să-i crîmpoțească buzele.

În clipa aceea Ițic simțea cum îi curgeau sudorile pe obraji, prin barba soioasă, pe piept, pe tot corpul, niște sudori fierbinți, care însă totuși nu-l mai puteau apăra de frigul îngrozitor ce începea să i se strecoare deodată prin toți porii, repezindu-se să-i înghețe inima. Și parcă frigul pornea din ochii căprarului și din gura lui căscată, unde nu se vedea nici limba, nici dinții, ci numai o pată neagră, rotundă, ca o gură de pușcă încărcată, din care pîndește moartea.

— Bine, don căprar... Bine, don căprar... Bine, don căprar, bîlbîi Ițic, tot mai încet, ca și cum glasul i s-ar fi filtrat prin niște site din ce în ce mai dese.

Privirea însă îi rămase spînzurată pe obrajii căprarului, rătăcitoare și obosită, ca o rugăciune sfioasă. Acuma nu mai rîvnea să afle nimic. Îi răsări în minte locotenentul, și-n același timp o blîndețe copilărească îi umplu sufletul. Se simțea întocmai ca în clipele dinainte de-a porni la asalt: mintea golită de gînduri, inima încordată de nerăbdare. Viața îi atîrna de un firicel atît de subțire, că orice freamăt ar fi în stare să i-o stingă.

— Ei, haidem, Ițic, hai să mai mergem! zise căprarul, scuturîndu-se de privirea soldatului, cu o voce îndulcită de milă.

Ițic tresări, parcă i-ar fi înfipt un cuțit în piept. Glasul acesta blajin îl îngrozea ca o osîndă. Începu să gîfîie greu și, dîndu-se înapoi din ce în ce mai spăimîntat, răcni deodată ca și cînd ar fi chemat într-ajutor:

— Nu mai merg, don căprar!... Nu mai pot, don căprar!... Să ştiu de bine că mă omori, don căprar!

— Ia seama, Iţic! Ia bine seama! strigă Ghioagă repede, cu ochii aprinşi de o străfulgerare stranie.

Soldatul văzu limpede lucirea în ochii căprarului şi-i înţelese rostul. Dar furia îi răscolise sîngele, ca întotdeauna în vîrtejul primejdiilor mari. Nu mai simţea decît o pornire oarbă de-a se apăra din toate puterile şi de-a abate astfel ameninţarea înainte să-l fi atins. Răcnea deci mereu, acoperind glasul căprarului, şi se retrăgea cu ochii mereu în ochii lui, înfruntîndu-l. Cum păşea însă cu spatele înainte, se poticni peste o rădăcină moartă şi se rostogoli brusc într-o groapă de zăpadă. Căderea neaşteptată îi stinse într-o clipire toată mînia, făcînd loc unei spaime copleşitoare. Acum îşi dădu seama că nu mai e nici o scăpare şi că trebuie să primească, fără zadarnice împotriviri, orice i-ar fi hărăzit soarta. Din fundul gropii, căznindu-se să se scoale, strigă înfricoşat:

— Stai, don căprar, că viu!... Stai mulcom, că viu!

În mintea căprarului încolţise un gînd atunci cînd Iţic se prăbuşise. Îşi smucise chiar cureaua puştii într-un început de împlinire a gîndului hotărîtor. Dar văzîndu-i bocancii înzăpeziţi bălăbănind în aer, îi răsări un rîs fugar, care-i descruntă sprîncenele şi-i goni din suflet ispita.

— Haida-hai! Hai după mine! făcu dînsul, pornind înainte fără să-l mai aştepte.

Iţic se ridică din groapă, se scutură de omăt şi alergă după Ghioagă mai liniştit, ca şi cînd zdruncinarea i-ar fi risipit grijile.

De-acum mergeau mai iute şi învioraţi, simţind amîndoi c-au scăpat dintr-o primejdie. Căprarului i

se dezlegă limba şi se întinse la vorbă, încît Iţic de-abia biruia cu răspunsurile. Povesteau însă numai de întîmplări voioase şi petrecute de mult, cu ani în urmă, lucruri mărunte ce se înşiră în viaţa oamenilor, ca nişte mărgele ieftine şi lucioase, pe un fir de aţă de cîlţi. Se fereau înadins să se apropie de poarta războiului, parcă aici viaţa lor s-ar fi împotmolit într-un noroi cleios, din care nu mai sunt în stare să se desfunde. Vorbeau cu glas tare, spre a-şi înăbuşi gîndurile ce nu încetau a clocoti în sufletul lor, căutînd mereu să le întunece mulţumirea. Din cînd în cînd, căprarul rîdea, dar atît de silit, că Iţic se întorcea spre dînsul speriat şi începea să rîdă şi el tot atît de prefăcut.

Pădurea se rărea acuma, răsfirîndu-se în copaci singuratici, înfipţi parcă ici-colo de vreo mînă năzdrăvană. Amurgul cobora nesimţit, mohorînd din ce în ce văzduhul şi aşternînd o ceaţă cenuşie peste albul zăpezii îngheţate.

Tăcerea, stăruitoare, înfăşură iar din ce în ce pe cei doi soldaţi. Iar nu se mai priveau, şi feţele lor iar se mohorau. Mai povesteau ei, dar se pîndeau ca doi vrăjmaşi ascunşi. Înserarea le îngreuia sufletele şi le încuraja gîndurile negre.

Iţic se uita deseori împrejur, ca şi cînd s-ar fi aşteptat în fiece clipă să primească lovitura. Tocmai vorbăria căprarului îi strecura în inimă o prevestire de moarte atît de sigură că, în clipa cînd ieşiră din pădure, întrebă, deodată:

— Ai ordin să mă omori, don căprar?

Ghioagă îşi curmă povestea, parcă i-ar fi retezat-o cu o aţă subţire, şi răspunse fără mirare:

— Eu?

— De ce umbli să mă omori, Ionică? urmă Iţic, acuma plîngător ca un copil în faţa unui judecător mînios.

Pe fruntea căprarului se ivi îndată o umbră grea. Întoarse capul, îşi îndreptă arma pe umăr şi murmură foarte gros, ca dintr-o groapă:

— Ia taci!...

Pe urmă, peste cîteva clipe, iarăşi:

— Ia taci!...

Şi apoi, aproape la fiecare pas, ostoitor, îngrozit parcă el însuşi de glasul său:

— Ia taci!...

Iţic tăcu şi puse ochii în pămînt, urmînd pe căprar cu spinarea încovoiată de povara grijilor. Capul, cu şapca pe ceafă, i se legăna în cadenţa paşilor. Creierii îl usturau de zigzagul gîndurilor împotriva cărora nu găsea nici o apărare. În suflet i se zvîrcolea dorinţa de-a reîncepe vorba cu căprarul şi-i părea rău că l-a întrerupt. Dar Ghioagă păşea acuma parcă mai abătut ca dînsul, oftînd în răstimpuri.

Coborau de-a lungul unui şir de molifţi care, ca o linie punctată, tăia în curmeziş coasta blîndă, adormită sub învelitoarea albă. Se fereau amîndoi de amenin-ţarea ce-i privea de pe muchea celuilalt deal, duşman. Întindeau paşii de la un copac pînă la altul. Zăpada îngheţată scrîşnea sub bocancii lor atît de tare, încît, în tăcerea stăpînitoare de jur împrejur, întorceau mereu ochii spre frontul vrăjmaş, înfricoşaţi să nu li se audă mersul. O vale seacă, însemnată de cîţiva brazi rari, şerpuia chiar sub poalele coastei duşmane, care se îngusta îndepărtîndu-se pînă ce se împreuna cu şirul de molifţi.

Iţic Ştrul, moleşit de gînduri, îşi asculta şi-şi număra paşii şi se uita tot mai curios împrejur, căz-

nindu-se să recunoască locurile. Astfel, se pomeni încetul cu încetul cuprins de un simţimînt straniu de încredere. Vedea că se apropie mereu de liniile inamice şi aceasta îi înfiripa puţină nădejde. Dacă mergi spre duşman, înseamnă că mergi în patrulare, îşi amintea dînsul din bruma de teorie ce i-o băgase în cap la cazarmă în Fălticeni. Atunci poate că numai o frică neroadă i-a stîrnit toate închipuirile?... Gîndul c-ar putea fi aşa îi strîmba faţa într-un zîmbet de fericire nemaisimţită niciodată.

Era mai liniştit, şi totuşi îşi dădea seama în adîncul sufletului că liniştea caută doar să-i adoarmă presimţirea şi să-l înşele. Pe cînd se legăna în speranţe de bine, simţea lămurit că zbuciumările dureroase îi fierb neîncetat în creieri şi că nu-l mai chinuiesc numai pentru că peste ele s-a înţelenit o pojghiţă subţire de nepăsare, pe care se poate plimba în voie închipuirea de mulţumire. Groaza cea mare i se ghemuise într-un colţ ascuns al sufletului, ca o fiară la pîndă. O simţea cum cloceşte acolo, gata în fiece clipă să se năpustească. Şi, cu toate acestea, o seninătate ameţitoare îl ademe-nea. Îşi aducea aminte de-acasă şi credea că, după isprava de-acuma, locotenentul trebuie să-i dea în-voirea rîvnită de-atîta vreme. I s-ar cuveni două săptă-mîni cel puţin, dac-ar fi pe dreptate, dar s-ar mulţumi şi cu opt zile. Barem să-şi mai vază nevasta şi copilaşii. Ce bucurie cînd va bate seara la uşa tinzii: „Cine-i?“... „Hai, deschide, că-s eu, Iţic!“ Începu să-şi împartă zilele şi chiar ceasurile, ca să nu rămînă nici o clipă neîntrebuinţată bine. Întîia zi... a doua... a patra... Dar încă de-ar avea şi medalia?... Ei, poate că se mai înmoaie şi locotenentul acuma... La urma urmelor, nu-i aşa de hain nici locotenentul cel nou, numai să ştii cum să-l iei...

Ajungeau în vale. Coasta duşmană era piezişă, ca o rîpă, şi atît de aproape, că închidea zarea ca un zid. Şirurile de copaci se împreunau într-o rămăşiţă de pădure de brazi bătrîni, cu crengile groase, pe care zăpada dormea zgribulită.

Sosiră în pădurice. Căprarul se opri lîngă tulpina unui brad foarte gros, cu coaja crestată şi mîzgălită de răşină. O rădăcină, cîrligată ca o laviţă, se ridica din pămînt peste stratul de zăpadă. Ghioagă curăţă omătul cu patul puştii şi se aşeză încet şi obosit. Iţic se pironi în faţa lui întrebător, cu o încredere veselă în ochi, suflînd greu. Apoi, cum Ghioagă se încăpăţîna în tăcere, îi zise zîmbind:

— Am ajuns, don căprar?

Căprarul însă nu răspunse. Printre tulpinile copacilor se uita spre poziţia vrăjmaşă, măsurînd parcă depărtarea din ochi.

După un răstimp, Iţic întrebă iar, tot zîmbitor:

— Mi se pare că sîntem chiar în faţa companiei noastre?

Acum căprarul întoarse repede privirea la dînsul şi zise:

— Bine zici... Uite, colo...

Şi arătă cu mîna în zare, alene. Iţic nu vedea nimic. Coasta lină şi netedă se întindea ca o coală de hîrtie, dar se topea în ceaţa înserării. Rămase cu ochii pierduţi, doritori, gîndindu-se c-ar fi bine, la întoarcere, să nu mai ocolească, ci să meargă drept peste cîmp, să ajungă mai repede la companie.

Tăcerea se coborî între dînşii iar, ca un gard viu.

Apoi, într-un tîrziu, căprarul rosti cu glas moale:

— Ei, măi frate Iţic, pînă aici te-am adus eu... De-aici încolo poţi să te duci şi singur.

Soldatul tresări, parcă l-ar fi înţepat cu un ac. Se uită la căprar, zăpăcit, şi de-abia peste cîteva clipe bîlbîi:

— Da' unde să mă duc, Ioane?

— Dincolo...

Căprarul îi arătă din cap linia vrăjmaşă şi apoi îşi odihni asupra lui o privire caldă, care îndemnă pe Iţic să întrebe iar, mai nedumerit:

— Adică de ce să mă duc, Ioane?

Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca şi cînd i-ar fi zgîndărit în suflet o nelinişte de-abia mulcomită. Privirea i se făcu rece şi glasul ameninţător:

— Ce mai îţi baţi gura degeaba? Bucură-te şi porneşte, altminteri...

Iţic se agăţă în neştire de cuvîntul din urmă, ca de o funie mîntuitoare, şi-l repetă chinuit:

— Altminteri...

Şi rosti atît de straniu cuvîntul, încît căprarul se înmuie îndată, fără să-şi dea seama de ce, şi bolborosi ocrotitor:

— Altminteri...

Acuma Iţic Ştrul simţi desluşit că groaza a izbucnit din ungherul ei şi i s-a revărsat, în toate tainiţele sufletului, ca o otravă fără leac. Ştia că în cîteva clipe îl va doborî, şi totuşi nu se putu opri să nu mai încerce o amînare. Îşi răzimă arma de tulpina copacului, se aşeză lîngă căprar, îi apucă dreapta cu amîndouă mîinile şi gura începu să-i toraie foarte repede, înfricoşat să nu scape prilejul de a-i spune tot, înainte de a fi prea tîrziu:

— Nu mă lăsa, don căprar!... Cum să mă duc eu acolo, Ionică?... Nu pot, Ionică! Nu ţi-i milă de mine? Ori măcar de nevastă-mea şi de bieţii copilaşi! Acolo

mă omoară duşmanii, Ionică! Mă omoară... mă omoară!...

— Nu te omoară, de-asta să n-ai grije, mormăi Ghioagă întorcînd capul, ca să nu mai vază ochii în care spaima juca nebuneşte, că doar de aceea te-am adus pînă aici, aproape... Nu vezi? Ridici mîinile-n sus şi urci coasta încet. Nu te atinge nimeni dacă nu mergi cu gînd rău.

Soldatul sări în picioare ca muşcat de şarpe. Aruncă priviri înflăcărate de o mînie bruscă, parcă numai acuma ar fi înţeles gîndul căprarului.

— Apoi dacă-i aşa, bine că ştiu, că nu mă mişc de-aici nici mort! Lasă, c-am priceput eu ispita, că nu-s prost... Vrei să mă faci dezertor, ai? Mă mir că nu ţi-i ruşine, Ionică! Încaltea de nu ne-am cunoaşte de-acasă.. Rău îţi şade, Ionică, zău aşa! Adică ce ţi-am greşit eu ţie de umbli să mă dai dezertor? Nu ţi-ar fi milă să-mi laşi familia pe drumuri şi să mă faci şi pe mine să nu mă mai pot întoarce acasă niciodată?... Ei, iacă, eu nu vreau să fiu dezertor! Nu vreau şi nu vreau!

Căprarul îl ascultă liniştit, şi pe urmă îi zise tot blînd şi domol:

— N-oi fi vrînd tu, dar de ce ţi-e frică nu scapi!

— Minţi! strigă Iţic întărîtat de glasul moale al căprarului.

— Degeaba nu vrei tu, că tot dezertor eşti, zise iar Ghioagă.

— De ce să fiu, dacă nu vreau să plec? Eu nu-mi fac datoria? Nu lupt eu ca orişicare?

— Aşa-i, măi Iţic, dar eu n-am ce-ţi face... Crede-mă, măi frate! Ordin! Auzi? Ordin de la don locotenent... Uite-acu tu nici nu mai eşti în compania noastră. Raportul a plecat de azi-dimineaţă: Iţic Ştrul, dezertor...

Iţic ridică ochii în sus, deznădăjduit. Întrebarea „de ce" îi sfîşia creierii, fiindcă nu găsea nici un răspuns mulţumitor. Îşi dădea seama că e pierdut, şi ştiinţa aceasta îi stînjenea gîndurile. Căuta în minte vorbe de răzvrătire sau măcar de apărare, şi nu mai afla decît o îngăimare nătîngă, prostească:

— Nu vreau... Nu vreau...

— Ba să vrei, măi frate Iţic, îi zise căprarul aproape în şoaptă. Trebuie să vrei, că altfel nu se poate... M-am gîndit şi m-am frămîntat de-ajuns toată calea pînă aici, şi vezi bine că nu se poate altfel!...

— Ce-am greşit, Ionică, păcatele mele? izbuti Iţic să se scîncească iar, mai toropit.

— Parcă eu pot să ştiu?... Nu-s eu de vină, Iţic, vezi tu bine... Mie don locotenent mi-a ordonat să...

Ghioagă îşi curmă vorba speriat de ochii soldatului, care se făcuseră mari, parc-ar fi vrut să-i sară din cap.

— Să mă omori? stărui Iţic.

— Să te omor! făcu stins căprarul. Şi să te îngrop, să nu ţi se mai afle nici o urmă... Acu vezi bine, măi Iţic, vezi bine că nu te mai poţi întoarce înapoi... Vai de sufletele noastre!

Urmă o tăcere lungă. Iţic privea încremenit buzele căprarului, pe care-şi cetea osînda, iar Ghioagă stătea cu gîtul întins, cu ochii ţintă la dînsul, ca şi cînd ar fi aşteptat un răspuns care să-i uşureze inima. Frigul se înmuiase. Din cer cerneau, în legănări leneşe, fulgi uşori de zăpadă, ca nişte petece de hîrtie.

Apoi deodată o troznitură zgudui tăcerea, urmată de un şuierat ascuţit. Zgomotul parcă trezi din somn toată firea. Un vînt subţire se porni îndată, răsucind în văzduh fulgii şi dezmorţind crengile bradului sub

care înlemniseră cei doi soldaţi. O cracă uriaşă, ce se întindea deasupra lor ca o aripă grea, se clătină puţin, fără ca zăpada îngheţată pe ea să se stîrnească.

Ghioagă se urni greoi, îşi săltă arma pe umăr şi şopti:

— De-acu eu mă duc... Mi se pare că ne-au zărit cei de dincolo şi trag după noi... Rămîi cu Dumnezeu, Iţic!

Îi luă mîna asudată şi i-o strînse uşor.

Iţic Ştrul tresări ca deşteptat dintr-un vis urît şi se agăţă de mîna căprarului, murmurînd:

— Nu vreau... nu vreau...

Glasul îi era scăldat într-o durere atît de mare, că Ghioagă, spre a-şi ascunde mila, se răsti deodată la dînsul:

— Să nu mă amărăşti, omule, că pe urmă-i mai rău!... Eu te învăţ cum să scapi şi tu mă ţii aici să m-apuce noaptea... Ia seama!

Îşi smulse mîna şi se depărtă cîţiva paşi.

— Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Iţic, că mă bagi şi pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi... Noapte bună!

Porni singur pe calea pe care au venit amîndoi, cu capul în pămînt, cu inima ca plumbul. Îşi făcu cruce de mai multe ori pînă să-şi simtă sufletul uşurat. Atunci îşi zise, oftînd adînc: „Mulţumesc, Doamne, că m-ai îndreptat să mă feresc de păcat... L-aş fi avut pe suflet toată viaţa... Bietul Iţic!"

Se uită înapoi fără să-şi înceteze mersul. Iţic stătea în acelaşi loc, nemişcat, cu un braţ întins, ca o chemare mută.

Căprarul se micşoră din ce în ce, pînă-l înghiţi întunerecul, care se îngroşa văzînd cu ochii.

Un foc de puşcă izbucni iar. Iţic se cutremură şi se întoarse spre coasta duşmană. Făcu un pas şi se opri îngrozit, murmurînd:

— Nu vreau...

În mintea lui era un vălmăşag cumplit. Nici nu mai îndrăznea să încerce să aleagă vreun gînd din miile de frînturi ce se zvîrcoleau fără sfîrşit. Sufletul însă îi era plin de o încăpăţînare dîrză, din care izvora neîncetat murmurul: „Nu vreau". Înălţă ochii spre cer, aşteptînd parcă de-acolo mîntuirea. Deasupra capului său înnegrea, nemişcată, craca uriaşă, în stare să ţină lesne orice povară. Şi deodată toate gîndurile lui se agăţară de creanga ademenitoare.

Întunerecul creştea mereu, îmbrăcînd tot pămîntul în haină de doliu. În bezna grea, Iţic se căzni mult pînă să-şi petreacă curelele peste creanga neclintită şi pînă să-şi potrivească bine laţul pe gîtul lung, cu pielea roşie şi presărată cu pistrui. Craca pîrîi puţin peste zvîrcolirile lui, iar vîntul, din ce în ce mai furios, îl suci şi-l învîrti toată noaptea.

Dimineaţa sosi tîrziu, însoţită de împuşcături tot mai dese. Ninsoarea încetase. Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzînd mii de curcubee pe cîmpurile înzăpezite.

Iţic atîrna sub creanga nemişcată, ca un viteaz în poziţie reglementară. Doar că în loc de capelă avea un strat de zăpadă proaspătă peste părul zbîrlit şi că bocancii erau despărţiţi de pămînt cu vreo două palme. Ochii lui umflaţi şi ieşiţi din orbite priveau şi acuma speriaţi în zare spre tranşeele companiei. Lumina albă însă îi săruta faţa învineţită, ştergînd urmele suferinţelor şi netezind cutele imputării.

În văzduh, peste capul lui Iţic Ştrul, războiul vîjîia mai furios, mai nesăturat, ca o uriaşă pasăre de pradă.

GHINIONUL

Într-o sărbătoare, seara, la „Café Splendid"... Lume multă... Chelnerii alergau disperaţi, de ici-colo, legănînd peste capetele muşteriilor tăvi încărcate cu „consumaţii". Fum mare, gălăgie şi mai mare, muzică... Eu, la o mescioară, singur, aşteptam cu resemnare un biet şvarţ, comandat de două ceasuri.

— Îmi dai voie? murmură cineva la spatele meu.

Întorsei capul.

— A, tu eşti, Ioane?

Era Ion Popescu, şef de biurou şi prieten vechi, pe care nu-l mai văzusem de cîteva luni — un om mic, grăsun, cu capul rotund şi creştetul pleşuv, cu faţa rotundă, cu ochii rotunzi, în nişte haine cenuşii-deschise... Părea foarte abătut. Se aşeză fără vorbă, punîndu-şi pălăria nouă pe scaunul ce ne despărţea. Apoi îşi şterse chelia de năduşeală, mă privi lung şi blînd, ca pe un duhovnic, şi-mi zise puţin răguşit:

— Îmi pare bine că te-am găsit... Am mare nevoie de un om, să-mi mai răcoresc sufletul!

Mă gîndeam să-i spun o vorbă de compătimire sau de încurajare, dar nu-mi dădu răgaz:

— Nu-ţi poţi închipui, dragă, ce pacoste-i cînd se ţine ghinionul de capul omului... Pare ridicol şi, în realitate, e îngrozitor, îţi amărăşte viaţa, te nenoroceşte, te... te... te zăpăceşte!

Încercai să-l asigur că înţeleg, deşi nu înţelegeam nimic. El însă mă opri cu un gest:

— Lasă... ai să vezi... Am motive grave să vorbesc aşa, căci de cîtăva vreme ghinionul e umbra mea!... Dar ce-am păţit azi mă pune pe gînduri... E prea mult!

Se încălzi şi, ca să mă convingă mai bine, trecu mai aproape, pe scaunul ce ne despărţea, continuînd:

— Acuma să vezi şi să judeci... Aseară am avut la masă pe Crişan, trebuie să-l cunoşti, un filfizon cu ceva parale şi cu dungă la pantaloni... Îmi vine prin casă mai demult, fiindcă nevastă-mea îl găseşte interesant şi binecrescut... Mie mi-e antipatic, dar nu puteam zice nimic, c-ar fi părut că-s gelos, şi eu am oroare de ridicol... În sfîrşit, după cafea, nevastă-mea, ce să mai născocească? „Haidem la un cinematograf, să ne distrăm!" Eu mă codeam, şi cu gîndul la pungă, şi că eram obosit de la biurou. Tu ştii bine cît muncesc şi cum sînt de conştiincios, încît nu-mi arde de petreceri... Ea — hai, eu — nu! Atunci, Crişan: „Fac eu cinste!" Ce să-ţi mai spui? Nu mai aveam încotro... Am cedat!... Ne-am dus. După cinematograf iar: trebuie să luăm ceva undeva, căci tot Crişan face cinste... În sfîrşit, am ajuns acasă pe la miezul nopţii, frînt de nesomn. Totuşi, cu gîndul la biurou, am potrivit deşteptătorul, ca de obicei, să mă scoale la şapte, să nu întîrziu de la datorie... Azi-dimineaţă mă trezesc, arunc ochii la ceas: şase. Mă întorc pe cealaltă parte

şi adorm îndată liniştit. Dar peste cîtva timp, grija condicei de prezenţă mă deşteaptă iar. Arunc iar ochii la ceas: iar şase. Aoleu! Sar din pat ca fript... „Desigur c-am uitat să întorc ceasul aseară şi s-a oprit". Îmi scormonesc din vestă ceasornicul de buzunar: era aproape nouă! Să-ţi închipui capul meu!... Parcă n-aveam de ce? Peste zece minute condica se duce în cabinetul secretarului general, şi în condică lipseşte tocmai Ion Popescu, şeful de biurou, harnicul, conştiinciosul, punctualul Ion Popescu... Într-un minut, dacă nu şi mai puţin, am fost spălat, îmbrăcat... Numai gulerul să mi-l pun şi haina... Cînd colo, ia butonul de unde nu-i! Caut pe noptieră, răscolesc patul, răstorn ligheanul... nu-i şi nu-i! În sfîrşit, să mă mai uit şi pe sub pat... Mă plec, îngenunchez şi simt o tăietură grozavă în genunchiul stîng... În genunche mi se înfipsese chiar butonul blestemat... Bine că l-am găsit, să pot pleca mai degrabă, să prind condica... Dac-aş avea norocul să pun mîna şi pe-o trăsură, aş fi salvat! Cobor în stradă implorînd în gînd pe dumnezeul nenorociţilor... Tramvaiul, ce-i drept, trece pe la poarta noastră, dar nu speram să-l pot lua, căci tramvaiul nu soseşte niciodată cînd eşti grăbit... însă cum păşesc pe trotuar, iată tramvaiul, şi încă gol!... Mă avînt cu ceasul în mînă: „Slavă Domnului, mai am cinci minute!"... Conductorul mă asurzeşte cu o sirenă hodorogită, vatmanul dă curent, pornim. Dau să plătesc, să scot portofoliul... Nu-i! Îngălbenesc. Atîta mi-ar mai lipsi, să-mi fi pierdut banii!... Caută-te prin haină, prin vestă, pe dinafară, pe dinlăuntru... Degeaba! „Mi s-a furat!" mă gîndesc înfricoşat. În vagon sunt numai patru călători, care par oameni de treabă; de altfel, nici nu m-am apropiat de ei... Pe jos nu-i! Atunci l-am uitat acasă, are să-l

găsească servitoarea şi, cum servitoarea-i ticăloasă de te fură din ochi... Într-o clipire m-am repezit la scară, am sărit din tramvai şi am pornit în goană înapoi... Din fericire, încă nu umblase nimeni în dormitor... Da, dar portofelul nu se găseşte nici sub perne, nici pe masă, nici căzut pe jos, nicăiri... Va să zică, trebuie să fi umblat cineva! Încep să strig şi să înjur. Nevastă-mea apare vopsită şi indignată: „Ce-i, nebunule? De ce faci scandal?" „Portofelul! Servitoarea!" răcnesc eu într-una disperat. „În loc să zbieri ca un măgar, mai bine l-ai căuta la tine, prin buzunare!" „Da' ce? Nu l-am căutat? Crezi că eu sunt smintit?" mă răstesc eu mai furios, vîrîndu-mi instinctiv mîinile adînc în buzunarele pantalonilor... Şi ce să vezi! În buzunar...

— Portofoliul! întrerup eu zîmbind înţelegător.

— Da, portofoliul... Ghinionul! Vezi d-ta, nu-l căutasem bine... Nu-i nevoie să-ţi spun că eu n-am mai zis nici cîr, şi că nevastă-mea m-a petrecut pînă-n curte cu blagoslovenii... Ce-mi mai păsa? Bine c-am scăpat şi să dea Dumnezeu să găsesc iar un tramvai... M-am postat încredinţat în poartă... Ei bine, zece vagoane au trecut în jos, şi nici unul în sus, spre minister! De trăsură, nici pomeneală... În sfîrşit, pe la nouă şi jumătate, aduce Dumnezeu un vagon în direcţia mea, dar arhiplin, încît scările se rupeau de oameni. Încerc eu să mă agăţ, să mă îmbrîncesc... Nimic. Vagonul pleacă, eu rămîn. Altă jumătate de oră, alt vagon, altă luptă să mă urc... El pleacă, eu rămîn... Cred că în staţia aceea am îmbătrînit zece ani... „Dacă mai aştept tramvaiul, mă apucă aici prînzul", îmi zisei în cele din urmă, resemnîndu-mă să pornesc pe jos. Atunci de-abia se trezeşte şi norocul meu şi-mi scoate în cale o trăsură goală. „Hai, birjar, galop!"

Chiar în galop m-a dus pînă la minister. Fireşte, ghinionul nu mă slăbeşte, n-am bani mărunţi şi birjarul minte că nici el n-are. Trebuie să-i dau un sutar pentru o cursă de trei minute... Poarta ministerului, închisă! Portarul nostru, cu barba-i de mitropolit, nu-şi arată chipul în geam... Bat discret, şi nu vine! Bat mai cu inimă, şi nu vine! Îmi învineţesc pumnii pînă ce catadicseşte să apară, şi încă cu o mutră mirată şi nedumerită. „Deschide, omule, ori nu mă cunoşti?" „Da... dar ce poftiţi, don şef?" „Condica s-a retras?" „Care condică?" „Idiot eşti!... Condica de prezenţă!" Mă priveşte, mă cîntăreşte, zîmbeşte amical. „Ce, don' şef, aţi uitat că azi e sărbătoare şi n-avem serviciu?" Mă mir că nu m-a trăznit acolo pe loc!... Aşa era! Bărbosul avea dreptate! E sărbătoare... Numai un ghinion nebun poate face pe un funcţionar să uite o sărbătoare! Stătui cît stătui, dobitocit, în faţa portarului, care desigur credea că sînt beat. Pe urmă plecai, necăjit, fireşte, pe nevastă-mea, care se interesează mai mult de pantalonii cu dungi ai unui filfizon decît de viaţa bărbatului ei... Eram hotărît s-o muştruluiesc... Prea am fost blajin cu ea totdeauna, de mi s-a urcat în cap! Sosesc tocmai destul de îndîrjit ca să-i pot face scena cuvenită... Poarta, închisă. Altă poznă. De ce-i poarta închisă ziua-n amiaza mare?... Sun. Într-un tîrziu, vine servitoarea, deschide şi, cînd mă vede, înlemneşte. Mi-a trecut un fior prin inimă. Aici s-a întîmplat o nenorocire... Fata dă să fugă înainte, probabil să anunţe c-am venit. „Stai! Înapoi!" şoptii încruntat. Intru hoţeşte. Trebuie să aflu tot, acum ori niciodată!... Mă duc drept la iatacul nevestei. Încuiat! Nu-mi mai dau seama ce fac... Bat. „Nu ţi-am spus, proasto, că nu-s acasă pentru nimeni?" Era glasul ei. „Deschide imediat că-s eu!" Nu ştiu cît a trecut, dar m-am pomenit zdrăngănind cu pumnii în uşă. Furia mă sugruma. Simţeam că am să-i ucid pe amîndoi, orice-ar mai fi pe urmă... Atîta ticăloşie! Atîta grozăvie!... În sfîrşit, deschide. Năvălesc înlăuntru şi o găsesc, închipuieşte-ţi...

— Cu Crişan! zic eu compătimitor.

— Singură, dragă! Singură!... Asta-i culmea ghinionului! Şi doar sînt sigur că nu s-a închis ea de florile mărului în casă. Fireşte, mi-a înşirat explicaţii berechet, că aşa şi pe dincolo, dar eu, zevzec, nu m-am mulţumit şi am stăruit într-una: „M-ai înşelat, mizerabilo! Unde ţi-ai ascuns amantul?" Asta pînă ce am înfuriat-o şi a început ea să răcnească. Atunci m-am potolit şi mi-am dat seama cît am fost de caraghios... Nevestei mele i-e greu pînă ce începe scandalul, că pe urmă nu-i mai ţii piept nici cu o companie de jandarmi. Fiindcă eu o rîcăisem, şi mai ales fiindcă devenea tot mai ameninţătoare, am crezut că e cuminte şi înţelept să renunţ la dejun şi să-mi plimb ghinionul şi foamea pe trotuarele pline de lume şi de soare... În stradă apoi m-am liniştit de-a binelea şi am înţeles limpede că opintirile mele sînt zadarnice. Nu poţi lupta cu ghinionul cînd te urmăreşte de aproape. Trebuie să te supui toanelor lui, să te faci mititel şi să te resemnezi. Aşa am făcut. Şi, prin urmare, m-am ciocnit cu un stîlp de felinar, era să mă calce o trăsură cu un cal şi un automobil, m-am amestecat într-o învălmăşeală unde m-am ales cu cîţiva pumni încasaţi... şi altele, prea multe, încît nici nu m-ai crede... Acuma sunt pregătit şi oţelit pentru orice. Nu mai cîrtesc. Nu mă sperie nici fulgerile iubitei mele consoarte, care trebuie

să mă aştepte cu nerăbdare. Numai pînă acasă să pot ajunge teafăr. Mi-e frică, îţi mărturisesc, să nu-mi cadă o cărămidă în cap, să mă omoare. Nu de altceva, dar prea ar fi de pomină să ţi se tragă moartea din ghinion...

Tăcu. Mă privi spăimîntat şi umil, aşteptînd parcă ceva... Împrejur, lumea era veselă, muzica se zbătea să înăbuşe gălăgia de glasuri, fumul de ţigări şi zîngănitul tacîmurilor. Un chelner gras, blond şi foarte asudat, cu cîte o tavă încărcată în fiecare mînă, se învîrtea tocmai la spatele nostru, strigînd cu un zîmbet strîmb:

— Am sosit cu cafelele!... Aici!... Cine a dorit cafele?

Vrînd să aşeze marfa dintr-o mînă pe masa clienţilor de alături, cealaltă tavă se înalţă din ce în ce mai sus peste capetele noastre, apoi deodată se clătină, se întoarse în dungă şi-şi prăvăli toată încărcătura pe spinarea prietenului meu.

— Ce faci, nerodule! strigai eu revoltat, sărind în picioare.

Ion Popescu însă rămase senin, zgulindu-se doar puţin şi uitîndu-se la mine aproape triumfător.

— Lasă, nu-i nimic... Bine că n-a fost cărămidă! murmură dînsul, în vreme ce chelnerul privea năucit la şpriţul, şvarţul, capuţinerul şi tortul ce se amestecau pe haina cenuşie-deschisă a prietenului meu...

Trecu o clipă grea, întovărăşită de muzica neobosită şi de rîsetele vecinilor. Pe urmă Ion Popescu zise iar, încercînd să zîmbească:

— Acum cred că pot pleca mai liniştit... Acum cred că s-a spart ghinionul!... Slavă Domnului!... Dar pălăria? Unde mi-oi fi pus pălăria? adăogă uitîndu-se împrejur. Ei, Doamne, doar nu mi-o fi dispărut? Sau poate...

Nu îndrăzni să-şi sfîrşească gîndul. Se sculă încet, cu multă băgare de seamă... Şezuse pe pălăria cea nouă şi o turtise ca o plăcintă. O ridică tacticos, mi-o arătă şi porni şoptindu-mi grav:

— Ai văzut!... Ghinionul!...

FIARA

— Hector s-a bătut cu un cîine turbat! mă întîmpinară copiii cînd intrai pe poartă, cu vădită mîndrie că paznicul casei noastre din capul satului a săvîrşit o mare vitejie.

— Nu se poate!... Cînd?

— Ba, zău, s-a bătut... Pe la amiazi... Uite-l colo cum şade de pleoştit!

Lîngă coteţul de găini, cîinele stătea nemişcat, cu ochii îndreptaţi spre mine, posomorîţi. Îl chemai. Se ridică şovăind şi se apropie. Şchiopăta puţin. Blana-i albă era scărmănată şi murdărită de colb. Dădu din coadă de două ori şi apoi se ghemui iar în mijlocul ogrăzii, şi-şi linse piciorul dinapoi, rănit.

— Da... se poate... Bietul Hector!

Îmi era drag ca un om. Îl adusesem acum trei ani, în braţe, căţeluş bondoc, drăgălaş, cu capul mare şi ochii înţelegători; îl crescusem şi-l îngrijisem pînă ce-a ajuns dulăul bătăios, voinic şi temut de astăzi, în faţa căruia tremurau toţi cîinii şi copiii din sat. Hector însuşi pricepea dragostea mea şi-mi răspundea

cu o credinţă supusă şi veşnic bucuroasă cum numai la cîini se găseşte. De cîte ori plecam de-acasă, trebuia să născocesc mereu noi vicleşuguri ca să nu mă însoţească, iar cînd soseam nu se astîmpăra pînă nu-şi ştergea noroiul de pe labele dinainte pe hainele mele... Şi iată că, acuma, l-am strigat şi de-abia m-a luat în seamă!

— Bietul Hector! zisei mai încet, amintindu-mi într-o clipire toate nenorocirile, citite ori auzite, pe care le poate stîrni turbarea.

Mila însă îmi născu în suflet îndoieli. Poate că Hector a dat peste un protivnic mai zdravăn, care l-a scuturat niţel... Adică de ce numaidecît turbat?... Lămuriri noi se grăbiră să-mi înlăture şovăirea. Cîinele cu care s-a mîncat Hector a fost străin... În orice caz, n-a fost de la noi, căci copiii cunosc foarte bine toţi dulăii din sat... Venise dinspre hotar, cu capul în pămînt, obosit, pe marginea şanţului. Hector, cum l-a zărit, s-a repezit să-l miroase... Cel străin, nici una, nici două, şi-a înfipt dinţii în piciorul lui Hector... Pe urmă s-au încolţit furtunos, tăvălindu-se pe şosea, prin pulbere, vreun sfert de ceas, deoarece nu era nimeni să-i despartă... În sfîrşit, Hector a curmat lupta, retrăgîndu-se în ogradă, iar cellalt a pornit înainte, pe uliţă, mai dîrz şi cu ochii înroşiţi...

— Bine, dar atunci ce-i de făcut? întrebai supărat, fiindcă ştiam prea bine răspunsul ce-l voi primi.

— Vai de mine! Mai stai pe gînduri? strigă nevastă-mea speriată, citindu-mi pe faţă nehotărîrea. Poate vrei să aştepţi să se întîmple cine ştie ce poznă, să muşte vreun copil sau... Se vede că ţi-e mai dragă javra ceea blestemată decît sîngele tău!

— Sîngele... sîngele, murmurai ruşinat, cu o privire spre cîinele încolăcit la cîţiva paşi mai încolo, care clipea cu un ochi încoace, ca şi cînd ar fi înţeles că e vorba de dînsul.

— Mă mir că te lasă inima să mai şovăi, în loc să chemi un ţăran să-l împuşte şi să scăpăm de orice grije!

— Da... da... zisei încet, uitîndu-mă iar, acuma pe furiş, la Hector.

Intrai în casă, încurcat, fără să-mi dau seama de ce. Cînd trecui pragul, îmi veni în minte puşca cu două ţevi, care atîrna în perete, deasupra patului meu. Eram furios că mă duc spre armă şi totuşi păşeam apăsat, parcă m-ar fi împins cineva de la spate. O luai din cui, cu multă băgare de seamă, gîndindu-mă că ar fi fost mai bine să n-o fi cumpărat şi că n-am avut nevoie de armă în casă cîtă vreme ne-a păzit Hector. Am ţinut-o doi ani degeaba, fălindu-mă doar la ţărani că pot ucide chiar un urs, deşi n-aveam decît cartuşe cu alice de iepuri... Încărcai puşca şi-mi tremurau mîinile, zicîndu-mi:

„Dacă ar bănui Hector ce-l aşteaptă, săracul!"

Apoi mă pomenii iar în curte, ţanţoş, ca un vînător bătrîn gata de drum.

— Pe cine crezi să chemăm? întrebă nevastă-mea văzîndu-mă înarmat.

— Pe cine?... Ei, pe cine! rîsei eu prosteşte, ca şi cînd întrebarea ar fi fost nespus de caraghioasă.

În vreme ce rîdeam, mă gîndii la încărcătura cu alice de iepure şi mă cuprinse deodată spaima. Cum să ucizi un cîine cu alice de iepure? Asta ar fi o barbarie nemaiauzită... Nu se poate cu alice de iepure! Moartea trebuie să fie instantanee, altminteri... altminteri ar suferi prea mult sărmanul... Şi mai ales

de ce să-l chinuiască orice ţăran care nici nu ştie să tragă? Nu, nu, asta ar fi...

— Ce-i nevoie de ţăran, cînd sînt aici eu? urmai îndată, mirîndu-mă însă singur de ce spuneam.

— Atîta ţi-ar mai lipsi, să te faci şi hengher de dragul dulăului! se cruci nevastă-mea. Lasă, că sînt destui oameni în sat cari pentru un gologan, doi...

— Ce vorbeşti?! strigai revoltat, parcă m-ar fi jicnit adînc. Cum îţi vine să vorbeşti aşa?... Cum îţi vine?... Cum... cum...

— Din parte-mi, fă cum vrei! sfîrşi ea nepăsătoare.

Copiii primiră hotărîrea mea cu violente explozii de bucurie. Erau fericiţi c-o să mă vadă omorînd... Avură însă repede o decepţie dureroasă aflînd că Hector se va săvîrşi în dealul din dosul casei, departe de privirile lor lacome. Cel mai mărişor încercă, zadarnic, să mă convingă prin lacrămi că el trebuie să fie de faţă negreşit la ultimele zvîrcoliri ale cîinelui.

Mă apropiai chemîndu-l cu glas blînd, vrînd să-l mîngîi şi să-l ademenesc să mă urmeze spre locul de supliciu. Hector, simţind viclenia, mă privi înfricoşat şi fugi între grajduri, dînd supus şi umil din coadă şi întorcînd de cîteva ori capul. Inima mi se strînse de milă, şi totuşi gura mea strigă mînioasă, ca şi cînd ar fi vrut să-i ascundă slăbiciunea:

— Ia să-mi daţi o frînghie să-l leg, că altfel nu isprăvim niciodată!

Copiii alergară voioşi că pot lua parte măcar la pregătirile de ucidere. Cu puşca pe umăr şi cu frînghia în mînă, înaintai vitejeşte pe urmele cîinelui. Îl descoperii în fundul şopronului, grămădit pe nişte ogrinji.

— Stai, Hector, stai, că nu-ţi fac nimic! murmurai legîndu-i sfoara de gît.

Cu ochii închişi, cîinele întinse gîtul, fără nădejde, dar cu supunerea obişnuită. O singură dată ridică puţin capul, încît mă speriai, crezînd că vrea să mă muşte. El însă îmi linse mîna, parcă mi-ar fi cerut îndurare.

Îl îndemnai să vie după mine şi nu se urni pînă nu-l atinsei în coaste cu vîrful piciorului. Tăcut, îmi linse şi gheata, uitîndu-se în ochii mei, şi apoi se sculă...

În poartă, Hector mai şovăi puţin. Pe urmă, însă, păşi încet, pleoştit, frecîndu-se de picioarele mele, încît frînghia îi atîrna sub gît ca o ameninţare leneşă. Urcarăm dealul pe o cărare piezişă. Nu mai îndrăzneam nici să mă uit la cîine. Mila îmi clocotea în piept şi mă simţeam vinovat, cu toate că mă sileam să mă conving pe mine însumi că ar fi o crimă să ţin pe lîngă casă un dulău care mîine-poimîine poate să fie o primejdie pentru tot satul şi, în primul rînd, pentru casa ce-l adăposteşte. Mai ales însă îmi era ruşine că m-am făcut eu însumi ucigaş, şi acuma mi se părea că sînt sfidător de ridicol cu arma agăţată de umăr.

„Aşa, cel puţin, n-are să se chinuiască mult... Îl voi ochi bine, va muri într-o clipă", îmi zisei totuşi, ajungînd în deal, ca o mîngîiere.

Îmi veni în minte încărcătura cu alice de iepure, care acuma mă îngrozi de tot. Cum să moară repede cu alice de iepure?... „O, Doamne, barem de l-aş lovi bine, să nu-l văd suferind!"

Un soare aprins se zbătea în apus, înroşind cerul. Spinarea dealului, pleşuvă, parcă se scălda în lumina ruginie.

Cu gîndul mereu să scurtez chinurile cîinelui, mă hotărîi să-l leg de o tulpină, să-l ochesc de-aproape, să fiu sigur că n-am să greşesc... Hector mă urma nepăsător...

În sfîrşit, găsii un mesteacăn tînăr şi înnodai bine capătul frînghiei.

— Hector! Hector! şoptii cu glas tremurat, potrivind puşca la umăr.

Cîinele se uită la mine ciulind puţin urechile, dar fără groază în ochi, ca şi cînd glasul meu i-ar fi redat deodată nădejdea.

„În piept trebuie să-l nemeresc!" îmi fulgeră prin creieri ridicînd arma.

Ochind, întîlnii privirea cîinelui, încrezătoare, şi mîinile începură să-mi tremure atît de tare, că ţeava puştii se clătina ca o limbă de ceasornic.

„Nu există dobitoc mai sălbatec ca omul! mă gîndeam amărît. Cu toate astea, trebuie!... Şi poate că nici nu-i turbat... Poate că... Sînt un ticălos fără suflet... Sînt"...

Închisei ochii şi, zicîndu-mi mereu că n-am inimă, apăsai degetul pe trăgaci. Un bubuit asurzitor mă cutremură, încît sării cîţiva paşi înapoi. Niciodată o puşcă parcă n-a făcut zgomot atît de îngrozitor. De-abia peste cîteva clipe îmi adusei aminte de Hector

— L-am omorît...

Cîinele, în picioare, se zvîrcolea. În coastă îi răsăriseră cîteva mici pete roşii. Se repezea spre tulpina copacului, ca la un vrăjmaş de moarte. Pe urmă porni nebuneşte împrejurul mesteacănului, pînă ce frînghia se scurtă de tot. Atunci se opri desperat şi se apucă să roadă funia întinsă cu gura plină de sînge amestecat cu bale. Scormonea în acelaşi timp lutul cu labele, neputincios, tăcut, furios, agăţîndu-se de viaţă cu o supremă încordare de puteri.

„E îngrozitor... Hector!... Trebuie să mai trag, altfel se va chinui ceasuri întregi... Alicele de iepure“... îmi zisei cu ochii ţintă şi cu o milă mare în suflet.

Deodată, însă, simţii o plăcere stranie văzînd frămîntările dureroase, o plăcere care mă împiedeca să pun iar arma la umăr. Plăcerea aceasta mă tulbura, mă ruşina şi mă înfuria, mai ales, dîndu-mi seama că n-o pot înăbuşi.

„Asta-i barbarie... Să priveşti o suferinţă şi să nu“...

Atunci văzui că Hector s-a aşezat pe burtă, cu labele dinainte pe frînghia sîngerată, mai potolit, ca şi cînd durerile i-ar fi amorţit. Liniştea lui mă supără. Şi brusc, ca la o comandă irezistibilă, luai puşca la ochi şi trăsei a doua oară.

„De ce-am tras acuma? mă întrebai înmărmurit. Asta... asta“...

Cîinele sări în sus ca o mingie vie, se zbătu, goni iar împrejurul copacului, descolăcind funia. Apoi, istovindu-şi puterile, se opri un răstimp. Ochii lui speriaţi se uitară la mine. Capul era murdărit de sînge. Picioarele îi tremurau. Se prăvălii şi rămase neclintit, doar coşul pieptului i se ridica repede, şi la fiecare respiraţie i se roşea mai adînc. Lîngă gît, între picioarele dinainte, sîngele vopsea pămîntul din ce în ce mai mult, aburind uşor în răcoarea amurgului.

Voiam să-mi întorc privirea şi nu puteam.

— Săracul Hector! Vai, săracul! şopteam şi, în acelaşi timp, simţeam că ochii îmi ardeau de o plăcere care mă mustra, şi care totuşi mi-i pironea spre cîinele muribund.

„Asta-i o rămăşiţă de barbarie, mă gîndii frămîntîndu-mă. În faţa sîngelui se trezeşte fiara încătuşată în inima omului... Ce Dumnezeu, îmi dau seama şi, cu toate astea!“...

Pe cînd mă gîndeam, mă apropiai binişor. Pata de sînge lîngă dînsul se întinsese. Cîinele se cutremură într-un spasm greu.

„Acuma a murit... Acuma s-a sfîrşit“...

Pe urmă, parcă creierul mi s-ar fi înţelenit. Nu mai puteam să închег nici un gînd. Doar o poftă cruntă îmi zdruncina sufletul: să pipăi sîngele cald... Trebuie să-l simt... Vederea îmi era tulburată într-un văl roşu, ca şi cînd toată lumea s-ar fi umplut de sînge fierbinte, din care se înalţă aburi ameţitori ca o ceaţă... Mă lăsai pe vine lîngă cîinele mort, sorbind din ochi numai petele roşii, cari se măreau parcă în nesfîrşit... Apoi deodată îmi înfipsei degetul în băltoaca de sînge sub capul cîinelui, simţind un fior de groază şi de plăcere sălbatecă.

Mă dezmeticii brusc, ca şi cînd aş fi căzut într-o prăpastie.

„Ce-i asta?... Am înnebunit?“...

Îmi ştersei degetul în blana cîinelui, ca ucigaşul care caută să ascundă urmele păcatului.

„M-a biruit fiara“, mă gîndii înfricoşat, pornind grăbit în vale, fără a îndrăzni să mă mai uit înapoi, cu puşca în mînă.

Copiii mă aşteptau în uliţă, înfriguraţi de nerăbdare.

— Auzi, că n-a fost turbat cîinele cu care s-a bătut Hector!... E al baciului, ştii, cel de pe uliţa din dos... Ieri l-a adus de la munte...

— Acuma l-am omorît... Acuma degeaba... Acuma...

Ochii îmi erau arşi de remuşcări ruşinoase

OMUL MIC ȘI OAMENII MARI

— Ia seama, Popescule, zise șeful circumscripției, un om cît o prăjină, cu nasul ascuțit și cu mustățile mînioase, că ești de serviciu! Ții minte ordinul domnului prefect?... Ori l-ai uitat?... La ora unu toate localurile de noapte vor fi închise... La unu, toate!... Ia seama, va să zică...

— Am înțeles, don șef! răspunse subcomisarul militărește, adăogînd apoi mai familiar: Puteți dormi liniștit, că doar sînt polițist vechi și mă cunoașteți...

Șeful îl privi lung, mormăi ceva, îi întinse mîna și ieși mîndru, însoțit pînă afară de subcomisarul Dumitru Popescu, cu capul gol, strălucitor de respect și repetînd mereu:

— N-aveți nici o grije, don șef... Icoana mea e datoria și ordinele superiorilor... Vă salut!... Trăiți!...

Rămas singur, subcomisarul se scărpină în cap oftînd, se uită la ceas și-și zise:

— E de-abia opt... Pînă la unu aș putea trage un puișor de somn... Numai de nu m-ar supăra nimeni...

Își scoase tunica, să n-o boțească, și o agăță în cuier, pe urmă se trînti pe divanul de piele hodorogit, cu fața-n sus, ca să nu doarmă greu.

În biuroul circumscripției era căldură și tăcere. În antreu, pe un scaun fără spetează dormita un sergent, iar din beci se auzea cîntecul desperat și fals al unui arestat.

Subcomisarul aștepta somnul cu ochii închiși, mișcînd din buze și suflînd pe nas din ce în ce mai apăsat. Prin creieri însă gîndurile îi alergau valvîrtej stîrnind întrebări și căutînd răspunsuri. De ce l-a privit așa de ciudat șeful?... O fi știind că-i vine greu să execute ordinul domnului prefect, că, de n-ar fi cele de pe de lături, s-o dai dracului de poliție... Parcă șeful zice: „Ia-mi, Doamne"?... Leafa, vai de ea... Cum să-ți hrănești nevastă și copii, să-i îmbraci omenește și să-i încalți, să plătești chirie?... Omul mic e uitat de Dumnezeu, și dacă nu știe să se poarte... Și șeful s-a uitat așa de ciudat... Foarte ciudat... foarte...

Tocmai după miezul nopții se trezi speriat, sărind drept în picioare. Văzînd că n-a întîrziat, se liniști și murmură căscînd:

— Dacă n-am pus pe sergent să mă scoale, de!... Am ațipit nițel... Știu că m-oi fi buhăit... Dar nu-i nimic, la frig trece repede...

Se uită în oglinjoara din perete. Era scund, vînjos, cu fața plină, cu o privire blîndă și umilă. Pe frunte îi luceau acuma șiraguri de bobițe de sudoare, ca o coroană de om necăjit.

— Hai, hai la datorie, băiete, nu lenevi! se îndemnă dînsul, îmbrăcîndu-se tacticos și luptîndu-se cu moleșeala somnului.

Îmbondorit bine, cu o căciulă de miel în cap, părea mai înalt şi impunător. Sculă pe sergent, să aibă grije pînă se întoarce din inspecţie...

Afară viscolea. Gerul pătrundea la os. Pe străzile pustii şi albe, vîntul aspru stăpînea furios, pleznind cînd din faţă, cînd din spate pe subcomisarul Popescu, care, zgribulit, cotea dintr-o stradă într-alta.

„E bine... Bravo! se gîndea trecînd pe trotuarele cîrciumilor şi cafenelelor zăvorite. Oameni de treabă săracii... Cum să nu-i serveşti?"

Numai la „*Café de Paris*" văzu de departe lumină. Se supără şi intră glonţ la proprietarul localului.

— Bine, nene Negrescule, se poate?... Aşa execuţi d-ta ordinul poliţiei?... Tocmai d-ta, care, de, mă aşteptam la un concurs, zău aşa...

— Ce să fac, şefule? se scuză proprietarul frecîndu-şi mîinile. Du-te de vezi şi d-ta! Numai oameni mari, primul-procuror, judecătorul de instrucţie de la a treia, şeful de cabinet de la Interne... Pot eu să-i dau afară, spune?

— Trebuie, nene, dacă-i aşa ordinul! zise poliţistul mai domol.

— Eu nu îndrăznesc, şefule, iartă-mă... Dă-i afară d-ta, şi mă închin! Nu poţi zice că-i rea-voinţă...

Subcomisarul intră nehotărît în sala mare, scăldată în lumină şi răsunătoare de veselie. Într-o boxă din fund, înconjuraţi de o ceată de chelneri, cinci domni cu feţele roşii şi două doamne foarte vopsite şi decoltate răcneau în cor la lăutarii care nu puteau dibui o anume romanţă de amor. În răstimpuri, însă, ciocneau paharele cu şampanie şi, în vreme ce ei beau, chelnerii şi lăutarii zîmbeau cu admiraţie... Subcomisarul se opri uluit, cu ochii la dînşii: n-a minţit proprietarul... Uite procurorul, oarecum superiorul lui... Şi acuma să se ducă el, biet subcomisar să-l poftească afară? Să se pună el cu toate mărimile astea!... Dar dacă mîine, fiindcă le-a stricat cheful, o să bată un telefon prefectului: uite-aşa şi-aşa, subcomisarul Popescu a făcut şi a dres... Mărimile astea cu o singură vorbă pot să-l sufle din slujbă şi să-l nenorocească pe toată viaţa, să rămîie pe drumuri cu nevasta şi copiii... Ce să te pui tu, mititel şi calic, cu nişte oameni mari ca ăştia?... Mai bine, cum zice şi nevasta, să cauţi să le intri în voie, că de ei atîrnă soarta celor mici... Ba te pomeneşti că dacă le zic acuma ceva, se supără şi mă înjură de mă fac de rîsul chelnerilor!...

— Oricum, nene Negrescule, trebuie să le spui d-ta frumos că-i ordinul domnului prefect, zise subcomisarul înfricoşat şi zăpăcit. Trebuie, nene! Altfel intru eu în bocluc şi ar fi păcat, nene!...

În cele din urmă, proprietarul se înduioşă şi se duse la masa boierilor. În clipa următoare toate privirile se îndreptară spre subcomisarul Popescu, ş-apoi cîteva glasuri răcniră răguşit:

— Comisarul!... Să vie comisarul să bea cu noi şampanie!...

Popescu salută cu groază şi cu respect spre masă, retrăgîndu-se în acelaşi timp spre uşă, ca să scape de manifestaţia primejdioasă.

Cînd gălăgia era mai aprinsă, în prag apăru brusc însuşi prefectul poliţiei, înalt, spătos, îmblănit, înşoşonat, cu căciula de lutru trasă peste urechi şi cu o havană între dinţi. Subcomisarul salută încremenit, vrînd să zică „trăiţi" şi neputînd scoate glas. Prefectul însă merse drept la masa chefliilor, unde fu primit cu însufleţire furtunoasă. Dădu mîna cu toţi, mîngîie pe doamna blondă, ciocni un pahar de şampanie şi apoi

se depărtă în uralele domnilor. Popescu îi deschise uşa cu plecăciune.

— Ia vino puţin cu mine! şopti prefectul, ieşind.

Pe trotuar, lîngă automobilul care pufăia nervos, prefectul scoase un carnet şi-i zise sec şi tăios:

— Aşa-mi execuţi d-ta ordinele, ai?... Caşti gura la oameni, în loc să...

— Domnule prefect... trăiţi! bîlbîi subcomisarul tremurînd, e don prim-procuror... e... oameni mari... Eu am spus că d-voastră aţi ordonat...

— Ai spus, ai?... Oameni mari, ai?... Lasă, că te învăţ eu cum să-ţi faci datoria, domnule! N-ai grije, te învăţ!... Numele d-tale?

— Popescu Dumitru, trăiţi... Eu cum am putut, don prefect... oameni mari...

Însemnîndu-l în carnet, prefectul îi mai spuse că are să-l înveţe şi apoi se urcă în automobil...

A doua zi subcomisarul primi, în scris, învăţătura prefectului: amendat cu leafa pe trei zile.

— Ce ţi-am spus eu, Popescule? întrebă şeful circumscripţiei citindu-i pedeapsa. Apoi dacă nu înţelegeţi de vorbă, ce să vă fac, domnilor? urmă adresîndu-se şi celorlalţi subcomisari de faţă. Datoria, domnilor! Nu-mi umblaţi mie cu oameni mari şi cu fleacuri! Acuma să te înveţi minte! zise apoi iar către Popescu. Să fi adus imediat jandarmi şi cu baioneta să-i fi scos afară!... În faţa ordinului nu există nici procuror, nici ministru, nici rege!... Ordinu-i ordin, domnilor!...

Subcomisarul Popescu recunoscu că a greşit şi primi amenda cu resemnare. Aşa se şi cuvine. Dacă s-a uitat că-i cutare şi cutare, în loc să fi executat ordinul!... Ce oameni mari? Legea nu cunoaşte oameni mari şi oameni mici. În faţa dreptăţii toţi oamenii

sînt la fel... Slujbaşul să nu se uite nici în dreapta, nici în stînga, ci drept înainte, cum îi spune legea... Asta-i!...

Totuşi, nevestei nu-i mai spuse ce-a păţit. Numai cînd femeia îi aduse iar vorba de oamenii mari, i-o reteză scurt, zicîndu-i cu încredere:

— Omu-i om, nevastă, fie că-i mare, fie că-i mic!...

Peste cîteva zile însă şeful întrebă, ridicînd nasul dintr-o circulară:

— Care-i de serviciu azi, băieţi?

— Eu, don şef! strigă Popescu.

— Diseară-i bal mascat la „Eforie", ştii?

— Nu ştiu, don şef, că-s familist şi nu obişnuiesc...

— Diseară facem serviciu la bal, ai înţeles?... Dar să fii cu ochii-n patru, că-i foc! Rîndul trecut s-au furat acolo paltoane şi haine de zeci de mii de lei şi acuma domnul prefect ne face pe noi răspunzători de orice pagubă... Va să zică, aşa să ştii, Popescule!... Ai zece jandarmi!... Să meargă strună!...

— Lăsaţi, don şef, că-mi cunosc datoria la perfecţie! zise subcomisarul clipind jovial.

Seara, subcomisarul Popescu plecă la „Eforie" cu jandarmii şi cu un plan foarte chibzuit. Puse doi oameni la intrare, însărcinaţi să nu dea drumul nimănui fără bilet sau legitimaţie; astfel e sigur că nu se va putea strecura nici un pungaş... Ceilalţi jandarmi fură orînduiţi în diferite colţuri ale garderobei, să supravegheze pe oricine s-ar apropia de haine fără drept. El însuşi se plimba de ici-colo, cu mîinile la spate, cu chipiul pe ceafă, mulţumit ca un comandant victorios.

Într-un tîrziu, jandarmii de la intrare opriră pe un boier gras, burtos, cu blana pînă la pămînt şi cu joben în cap:

— Bilet sau legitimație!...

— Ce bilet, mă? răspunse boierul ridicînd barba și uitîndu-se peste capul lor. N-am nevoie de bilet...

— Fără bilet nu se poate... Avem ordin...

— Ce ordin, ce nu se poate? ! se miră domnul întărîtîndu-se. Ia dă-te la o parte, țoapă! Aide, că pe urmă...

Subcomisarul, văzînd stăruința boierului, interveni grav:

— Vă rog, domnule, jandarmii au ordin... Dacă n-aveți bilet, trebuie să vă legitimați, altfel...

— Eu nu mă legitimez în fața unui subcomisăraș ca d-ta! Știi d-ta cine-s eu?

— Nu vă cunosc, domnule, făcu subcomisarul mai apăsat, și vă rog să vă legitimați dacă vreți să intrați în bal...

— Impertinentule! izbucni boierul nemaiputîndu-și stăpîni indignarea. Am să-ți arăt eu cine sînt! Am să...

Vru să treacă în sală și întinse brațul să dea la o parte pe jandarmi. Atunci însă subcomisarul, jicnit, răcni:

— Pune mîna pe el, jandarm! Pune mîna!... M-a ultragiat în exercițiul funcțiunii!... Pune mîna!...

În clipa aceea sosi, în capul gol și cu părul mare, președintele balului și, luînd respectuos de braț pe domnul gras și furios, zise subcomisarului:

— Se poate să nu cunoașteți pe domnul Davidoglu, șefule? Vai de mine!... Și să-l superi în așa hal?... Dar cine nu-l cunoaște?... E prim-efor, șefule, om mare... Se poate?... Poftiți, domnule Davidoglu, și vă rog foarte mult să scuzați că...

— Ai să vezi tu mîine cine-s eu, obraznicule! strigă Davidoglu subcomisarului, dispărînd la brațul președintelui, care încerca să-l potolească.

După ce-i trecu mînia, subcomisarul Popescu se simți mîndru și fericit că și-a făcut datoria pe deplin, și a doua zi se așeză tacticos la biurou, chiar în fața șefului, să scrie raportul cuvenit despre cele întîmplate la bal. Cînd să înceapă, însă, telefonul zbîrnăi deodată, parcă mai aspru ca de obicei. Aparatul era în perete, lîngă masa lui, încît auzea tot.

— Allo!... Allo!... Aici șeful circumscripției... Vă salut, domnule prefect!...

— Bine, domnule, ce s-a întîmplat aseară la „Eforie"?... Se poate să fie atît de necuviincios subcomisarul d-tale, cu un om mare ca domnul Davidoglu?

Popescu auzi foarte deslușit glasul prefectului prin telefon și, din felul cum a lungit numele lui Davidoglu, a înțeles că era chiar acolo în biurou.

— Domnule prefect, vă rog, zise șeful, șovăind totuși puțin, subcomisarul nu și-a făcut decît datoria și a executat întocmai ordinul d-voastră... Am fost și eu, după incident, la „Eforie" și m-am informat personal. Absolut toată lumea care a fost martoră întîmplării mi-a declarat că domnul Davidoglu nu numai că a refuzat să se legitimeze, dar a și ultragiat pe subcomisarul Popescu, încît vedeți, domnule prefect...

— Ei, asta-i acuma! mormăi glasul în telefon. Subcomisarul e dator să cunoască pe oamenii noștri mari și să se poarte cuviincios! Era de datoria lui să...

Popescu, zăpăcit de spaimă, nu mai auzi lămurit decît sfîrșitul:

— Comunică deci subcomisarului că l-am amendat cu leafa pe cinci zile, pentru că s-a purtat necuviincios cu publicul!

— Prea bine, domnule prefect! murmură șeful, agățînd receptorul. Apoi, întorcîndu-se și strîngînd

din umeri, adăogă: De, Popescule, ce pot eu să fac mai mult?... Ai auzit?

— Auzit, don şef, rosti subcomisarul foarte răguşit şi privind speriat mereu aparatul telefonic. Ce să mai zic, don şef? De... de... de...

Şeful se plimba mormăind printre biurouri, ceilalţi scriau tăcuţi, şi peniţele scîrţîiau ca nişte plînsete înăbuşite. Subcomisarul Dumitru Popescu se uita acuma împrejur, neputincios, parc-ar fi cerut ajutor. Se aplecă apoi să înceapă totuşi raportul, dar se opri înainte de-a înmuia în cerneală şi zise deodată uşurat, ca şi cînd i s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă:

— Doamne fereşte de ceasul rău, don şef!... Doamne fereşte!...

LA URMA URMELOR...

Ignat Pascu, directorul proprietăţii, îşi smulse deodată nasul din dosar, parcă i-ar fi căzut în creştetul capului un strop de apă în clocot.

— Dorina! murmură dînsul, trăgînd cu urechea. Ce caută nevasta mea la Faranga?

Faranga, divorţat, bogat şi încă în floarea vîrstei, era directorul embaticurilor şi făcuse curte Dorinei pînă deunăzi, cînd Pascu i-a prins mai-mai asupra faptului, dar i-a iertat, fiindcă se ferea de scandaluri şi, ca om cu socoteală, n-a vrut să-şi strice liniştea şi casa din pricina unui prieten necinstit... Şi totuşi, acuma auzea limpede glasul Dorinei în biuroul embaticurilor, despărţit numai printr-o uşă condamnată de cabinetul directorului proprietăţii.

De indignare, Pascu încremeni pe scaun, lîngă masa de scris încărcată cu dosare; şi fu silit astfel să asculte cu luare-aminte uneltirile vinovaţilor. Era singur în biurou; dar pe fereastra plouată îl pîndea de-afară o zi morocănoasă de sfîrşit de toamnă.

Alături, glasurile prindeau din ce în ce mai mult curaj:

— Nu mai pot fără de tine, oftă Faranga, gros şi cu foc. Trebuie să ne întîlnim undeva, altminteri să ştii că mă omor!

— Sînt nenorocită şi desperată, se plînse îndată Dorina. Dar cum să ies în oraş dezbrăcată? Judecă şi tu, micule... A venit iarna, şi n-am nici haină, nici blană ca lumea... Îţi închipui cît de greu îmi vine să-ţi spun asemenea necazuri, şi totuşi, trebuie să-ţi spun, căci te iubesc...

Pascu, într-un acces de revoltă, făcu o mişcare scurtă cu scaunul, hotărît parcă să-i prindă a doua oară; chibzuiala şi curiozitatea îi stăviliră repede avîntul. Totuşi, din pricina zgomotului, dincolo glasurile amuţiră, şi de-abia după o pauză prudentă se ridică iarăşi, fricoasă, şoapta lui Faranga:

— Mi se pare că-i aici Ignat...

— Nu se poate, te înşeli, îi răspunse Dorina, cu siguranţă. L-a chemat secretarul general. Mi-a spus aprodul... N-ai grijă...

Apoi, cu încetul, convorbirea reveni în făgaşul de adineaori. Faranga îi dădea zor cu întîlnirea, şi Dorina se plîngea că e dezbrăcată... În sfîrşit, cu multe precauţii, ca să n-o jicnească, el o rugă să primească un cadou de cîteva mii de lei, iar ea, foarte bucuroasă şi protestînd că nu se poate, primi. Din nenorocire, însă, Faranga, nu avea bani la dînsul şi-i ceru voie să-i trimită mîine. Bucuria Dorinei se mohorî pe dată, căci trimiterea era plină de primejdii, fiind înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu, şi... În cele din urmă, tot ea găsi mîntuirea: Faranga să puie plicul cu cadoul în mîneca răsfrîntă de la paltonul lui Pascu, care, zevzec şi nătăfleţ cum l-a lăsat Dumnezeu, n-are să bage de seamă nimic. Faranga, mai puţin îndrăzneţ, încercă să-i explice că nu-i bine să te joci cu focul, pînă ce Dorina îi alungă temerile printr-o sărutare zgomotoasă, însoţită de făgăduinţa solemnă că în mîneca lui Pascu va găsi şi răspunsul ei, care va hotărî ceasul fericirii lor stingherite de atîta vreme...

Sătul de cîte auzise, Pascu se sculă în picioare şi trînti un teanc de dosare pe biurou. Mînia i se potolise, lăsîndu-i în inimă o amărăciune apăsătoare. În cabinetul lui Faranga se înţelenise o tăcere fierbinte, din care pe urmă se destrămă un foşnet şi o şoaptă:

— Du-te, măicuţă... a venit Ignat...

Peste cîteva clipe, Dorina intră strălucitoare la Pascu şi-l sărută prelung.

— O, micule, cît munceşti tu pentru nevestica ta!... Ai avut vreo supărare de eşti aşa de abătut?

Îndrăzneala ei îl dezarmă cu desăvîrşire; îi răspunse încurcat:

— Nimic... de-ale slujbei... secretarul general...

— Aşa-i slujba, micule, oftă ea cu compătimire de teatru, adăogînd însă imediat, foarte veselă: Am trecut pe-aici numai să-ţi spun o veste minunată. Ştii, am fost pe la mama, chiar de la ea viu, şi i-am cerut de la obraz vreo zece mii de lei, ca să mă îmbrac de iarnă... De ce să te mai plictisesc pe tine, cînd mama, slavă Domnului, are destule parale?... N-am făcut bine?

— Da... mama are, zise Pascu mai nervos, cotrobăind într-un sertar, ca să nu izbucnească.

Dorina mai ciripi vreo cinci minute, încîntată şi fericită. Apoi plecă fredonînd, lăsînd în urma ei o dîră de parfum.

Pascu rămase uluit, cu ochii după ea, gîndindu-se ce să facă acuma? Se zbuciumă zadarnic; nu se putu hotărî. Ştia însă că Dorina va minţi, se va jura, va protesta şi-l va convinge că nu-i nimic adevărat. Dacă a fost ea în stare, după ce a iertat-o ca un cavaler, să mai vie la minister şi să intre la Faranga fără teamă şi fără ruşine... De altfel, după-amiazi, Dorina aduse iar vorba despre mă-sa, povestindu-i din fir în păr cum a luptat pînă ce i-a smuls făgăduinţa că-i va da negreşit banii, încît Pascu trebui să-i mulţumească frumos că l-a scăpat de nişte cheltuieli aşa de urgente.

A doua zi, la biurou, scoţînd capul după un servitor care adormise pe coridor, Pascu zări pe Faranga umblînd de ici-colo, grăbit şi nerăbdător, şi înţelese că într-adevăr vrea să se ţină de vorbă. Întîi se supără şi se gîndi să-l tragă la răspundere, dar pe urmă cumpăni bine lucrurile, îşi luă seama şi, punînd subţioară cîteva dosare, porni la secretarul general.

Se întoarse tocmai peste o jumătate de oră şi, cu bătăi de inimă, se aruncă la paltonul ce atîrna nevinovat în cuier. Şi în mîneca răsfrîntă găsi un plic, şi în plic, înfăşurate într-o duioasă scrisoare de dragoste, zece hîrtii noi de cîte o mie. Atunci Pascu se aşeză la biurou, citi scrisoarea cu atenţie, se ridică iar în picioare şi stătu un răstimp, uitîndu-se spre fereastră, cu banii într-o mînă şi cu răvaşul de iubire în cealaltă. Apoi brusc deschise un sertar şi ascunse hîrtiile într-un regulament de împroprietărire, iar scrisoarea o rupse în bucăţele foarte mici şi o zvîrli în foc, mormăind cu o strîngere din umeri:

— La urma urmelor... Să vedem... Adică de ce să-mi fac eu atîta inimă rea?

În poarta ministerului, ieşind de la slujbă, se întîlni cu Faranga, dar trecu nepăsător, legănîndu-şi

ca de obicei mîna dreaptă... Acasă nevastă-sa îl întîmpină în antreu şi, cu mare explozie de drăgălăşie, îi ajută să-şi lepede paltonul şi se grăbi să i-l scuture cu însăşi mînuşiţa ei şi să-l perie cu măturica, înainte de a-l agăţa în cuier. Pascu îi mulţumi şi intră liniştit în sufragerie. Dorina îl ajunse din urmă, repede şi cu drăgălăşia potolită... Potrivindu-şi şervetul la gît, bărbatul o întrebă, îngrijorat:

— Unde mi-ai pus paltonul, dragă, că am nişte hîrtii oficiale...

Femeia îi aruncă o privire dispreţuitoare.

— Poate doreşti să ţi-l servesc la masă?... Vezi, aşa eşti tu... Niciodată nu ştii să preţuieşti o gentileţe...

Apoi toată după-amiaza Dorina se perpeli şi bufni fără astîmpăr. Totuşi, la cină, Pascu îi mai zise, ca din întîmplare:

— Ei, ce-ai făcut cu mama? Ţi-a dat banii?

De data aceasta însă Dorina izbucni:

— Fireşte, eu să mă milogesc, şi d-ta să huzureşti... Destulă ruşine că nu eşti capabil nici măcar să mă îmbraci, de-am ajuns să nu mai pot ieşi pe stradă! În schimb, scandaluri de gelozie ştii să-mi faci... Ehei, proastă mai sînt eu, bine a zis cine a zis!

Pascu înghiţi ca un filozof şi pe urmă dormi scăldat.

Dimineaţa, mergînd la slujbă, îşi pipăi mîneca să vadă de nu-i duce lui Faranga vreo somaţie. Pe la zece îl chemă ministrul şi-l ţinu zece minute. Cînd se întoarse, îşi găsi paltonul pe jos, cu cheotoarea ruptă, iar alături auzi pe Faranga răcnind la cineva şi bătînd cu pumnul în masă...

Trei zile gustă Pascu plăcerea zbuciumărilor altora. A patra zi, însă, cîntărind o rezoluţie pentru o chestie încurcată, se pomeni cuprins de îngrijorare.

Dăduse adineaori peste hîrtiile de o mie, şi acuma îi veni în minte că afacerea aceasta nu se poate opri aici. Odată şi odată trebuie să se afle că banii lui Faranga s-au împotmolit în mîneca lui, şi atunci?... Şi baremi de-ar fi păstrat scrisoarea de dragoste!

La masă, în vreme ce Dorina, tăcută şi melancolică, stătea cu privirea în farfurie, Pascu îi zise cu blîndeţe:

— Mi se pare că mama ta nu se mai îndură să te ajute!

Dorina ridică ochii, înţepată şi gata să-l fulgere. Dar el, cu o energie neobişnuită, o domoli şi urmă:

— Mama ta ţi-a făgăduit şi nu ţi-a dat, eu nu ţi-am făgăduit şi uite... ţi-am făcut rost... ca să nu mai fii dezbrăcată...

Îşi şterse gura cu şervetul, scoase portofoliul, numără banii şi-i întinse peste masă cu un zîmbet de cuceritor. Dorina se uită o clipă cu spaimă la dînsul, apoi alergă şi-l îmbrăţişă, gîlgîind:

— O, micule drag, iartă-mă... inimă de aur.

Casa se umplu iar de veselie şi de planuri de cumpărături. În amurg, însă, Dorina căzu pe gînduri şi îl întrebă de unde a luat atîţia bani? Pascu improviză o minciună complicată şi ea îl crezu, dar cu o fluturare de surîs în colţul buzelor.

A doua zi Pascu plecă la minister mulţumit ca înainte de a-şi fi prins nevasta cu Faranga. De-abia în biurou îşi aduse aminte de mîneca paltonului. O pipăi cu încredere şi înlemni. Descoperi un plic mititel, fără adresă şi nelipit, iar înlăuntru numai trei cuvinte: „Eşti zevzec! Dorina."

„Uite fericirea mea", îşi zise Pascu, înseninat, punînd plicul la loc.

Se duse îndată la arhivă, după un dosar, ca să poată Faranga să-şi ia răspunsul. Se întoarse înapoi fluierînd ca un copist amorezat. Cînd să se aşeze însă la biurou, îi răsări în minte o întrebare: de ce oare n-a fost pe plic nici o adresă? Se uită spre palton şi văzu că Faranga umblase la scrisoare. Acuma îi părea rău că n-a examinat mai de aproape plicul. Dar Faranga i-a boţit de tot mîneca... Vrînd s-o potrivească, simţi ceva. Plicul. Va să zică, Faranga l-a citit şi l-a pus înapoi?

Pascu rămase cu plicul în mînă şi cu o îndoială nouă în suflet. Nu mai ştia ce ţine între degete: fericire sau nefericire... Apoi, ridicînd din umeri resemnat, aruncă plicul în foc, murmurînd:

— La urma urmelor...

CUMPĂNA DREPTĂŢII

1

— Gaz!... Hai gaz!... Am sosit cu gaz! mormăi Şulăm intrînd, cu cobiliţa pe umăr, în curtea avocatului Miliţă Dogaru.

Portiţa de fier se închise singură în urma lui. Duzii bătrîni, străjerii porţii, îşi întindeau umbrele pe prundişul curat, care scîrţîia umed subt bocancii scorojiţi. În mijlocul curţii, casa veche, văruită de curînd şi cu coperişul de tinichea nouă, se scălda încă somnoroasă în bătaia soarelui de dimineaţă, sclipind şi scînteind raze albe în toate geamurile... Şulăm ocoli cu băgare de seamă treptele de piatră şi se îndreptă spre fund, pînă la uşa bucătăriei, unde, lăsîndu-şi jos bidoanele pline şi aşezîndu-le binişor, ca să nu se răstoarne, repetă mai dulce şi trăgănat:

— Gaz... gaaz... gaz...

Peste cîteva clipe îi răspunse din bucătărie un glas jovial:

— Bine că venişi, jupîne... prea bine... Stai niţel... numai cinci minute...

— Stau... iacă stau, murmură Şulăm cu o resemnare firească, ridicînd ochii spre casa avocatului şi privind-o ca şi cum s-ar fi întrebat cît o fi costat reparaţia, şi mai ales coperişul cel nou.

Aşteptă aşa vreun sfert de ceas. Era om trecut de şasezeci de ani, deşirat şi puţin adus de spinare, cu hainele îmbîcsite de pete şi miros de gaz... De subt pălăria soioasă i se zbîrlea părul lung, amestecîndu-se cu barba lăţoasă cafenie, în care firele argintii se puteau număra pe degete. Ochii negri, mici, împrejmuiţi cu mii de zbîrcituri, se ascundeau în faţa păroasă ca două mărgele de sticlă...

Bucătăreasa se ivi în sfîrşit în prag, voioasă, suflecată, roşcovană şi zîmbitoare, răspîndind în răcoarea curţii o undă de ceapă tocată şi de aburi... Şulăm o cîntări puţin din ochi şi, înainte de-a apuca ea să deschidă gura, îi zise bănuitor:

— Ai spus că azi îmi plătiţi?...

— Am spus, jupîne, făcu bucătăreasa, pierzîndu-şi brusc zîmbetul, vezi bine c-am spus, dar acum boierul nostru doarme, şi n-avem voie să-l sculăm pentru nimica-n lume... Eu şi aseară i-am spus că iar o să vii azi după bani şi că ni s-a isprăvit gazul... Cine să se înţeleagă cu dumnealui? Zice să-ţi spun să mai aştepţi, că săptămîna viitoare o să-ţi plătească tot...

— Ce săptămîna viitoare?... Ce să aştepţi? se miră Şulăm. Ce?... Asta-i vorbă?... Apoi eu nu mai vreau săptămîna viitoare, auzi?... Mie-mi trebuie gologani, că eu n-am capital să aştept iar săptămîna viitoare!... De trei săptămîni, mereu săptămîna viitoare...

— Lasă, jupîne, că doar n-o să înşele boierul pe unul ca dumneata, ce Dumnezeu! îl întrerupse bucătăreasa cu o mîndrie aproape dispreţuitoare.

Glasul şi faţa femeiei umplură deodată de mînie pe Şulăm, care începu să răcnească, scos din fire şi bălăbănind cu amîndouă mîinele, ca şi cum ar fi vrut să se ferească de un vrăjmaş:

— Apoi atunci de ce umblă să mă înşele?... N-are de unde să-mi plătească?... De ce nu vrea să-mi plătească?... Că eu acuma nu vreau să mai aştept, auzi? Nu vreau şi nu vreau!... Mie să-mi dai banii, că eu n-am furat gazul! Eu am plătit de la mine trei vedre de gaz şi vi l-am dat pe datorie... Eu nu pot, nu pot... nu pot...

Se făcu vînăt la faţă strigînd, barba creaţă îi juca înfrigurată, iar ochii i se umflară, stînd parcă să sară din orbite.

— Vai de mine, jupîne, se cruci bucătăreasa cu obrajii lucitori. Ce-i cu dumneata?... Cu mine ţi-ai găsit să te sfădeşti?... Boierului să-i spui ce spui, că dumnealui e stăpînul!

— Eu pot să-i spui orişicui... Mie nu mi-e ruşine pe banii mei, că eu muncesc de-mi zdrobesc oasele... eu... eu...

Se opri brusc şi rămase cu ochii în ochii femeiei, care stătea în uşa bucătăriei. Uimirea ei îi stinse furia ca un pahar de apă peste un chibrit aprins fără rost. Mai bolborosi de cîteva ori „eu... eu"... din ce în ce mai încurcat şi mai domol, apoi barba i se mototoli pe piept, acoperindu-i gulerul sclipitor de murdărie.

Casa avocatului era într-o stradă tăcută. Zgomotul orăşelului tremura blînd, înăbuşit în văzduh, cu sfiala unui zumzet de stup harnic. În curte însă stăpînea numai duduitul focului din bucătărie şi hîrîitul oalelor de pe vatră...

Şulăm, între tinichelele cu gaz, părea un par mîncat de carii, gata să se prăvălească la o suflare de

vînt. Respira greu. Buzele îi ţicăiau. Mîinile, lăsate moarte în jos, i se zvîrcoleau nervos în răstimpuri.

— Acu eu ce să fac? şopti într-un tîrziu, umil, rugător. Că mie-mi trebuie bani, că eu trebuie să plătesc, că pe mine nu mă aşteaptă, că eu...

Începu să se legene pe picioare ca la rugăciune şi înălţă privirile spre cerul alburiu... În creieri i se vălmăşeau vertiginos gînduri şi amintiri, toate deopotrivă de aţîţătoare. Miliţă Dogaru caută să-l înşele, asta-i sigur, şi de-aceea îl tot amînă cu plata de pe o săptămînă pe alta... Miliţă Dogaru, avocat bogat, nu i-ar putea arunca lui cîţiva poli dacă ar vrea să plătească?... Adică s-a apucat el, la bătrîneţe, de negoţ cu gaz, ca să-l tragă pe sfoară tocmai un om care se joacă cu banii? El a muncit din greu o viaţă întreagă, şi a suferit, şi s-a trudit de şi-a crescut copiii: doi feciori însuraţi şi cu prăvălii, unul la Craiova, altul la Bucureşti; trei fete măritate şi înzestrate... Munceşte bucuros şi azi, cutreieră uliţele orăşelului cu cobiliţa în spinare şi se hărţuieşte cu platnicii răi, fiindcă nu-l rabdă inima să stea degeaba, dar de ce să-l înşele Miliţă Dogaru?

Cu cît se gîndea mai mult că vrea să-l înşele, cu atît mînia neputincioasă i se înfigea mai tare în suflet. Se uită iar în ochii bucătăresei, lung, parc-ar fi vrut să-i scruteze adîncurile creierilor, apoi o întrebă cu imputare şi plîngător:

— De ce umblaţi voi să mă înşelaţi pe mine?

Femeia rîse deodată, ca şi cînd ar fi auzit o glumă, se bătu cu palma peste gură şi răspunse:

— Ia fugi, jupîne, că mă faci să şi rîd cu prostiile astea!

Şulăm clătina din cap, mai necrezător, şi întrebă mohorît:

— De ce nu plătiţi, de ce nu...

— Acu lasă, nu mă ţine de vorbă, că-mi dau oalele-n foc, jupîne, îl întrerupse bucătăreasa, nerăbdătoare. Măsoară mai bine cinci chile de gaz, şi lasă, că-ţi plăteşte conaşul... Hai, repejor!

Atunci Şulăm, scos din minţi, prinse iar a răcni:

— Ce?... Ce?... Să-ţi mai dau gaz tot pe datorie? Ca să mă înşelaţi mai bine?... Eu nu dau nimic, auzi tu? Nu dau şi nu dau, auzi? Dar să-mi plătiţi, uite-acu, toată datoria, toată... toţi banii mei... toţi...

— Taci, jupîne, nu ţipa, că scoli din somn pe boieri şi te aud vecinii! zise femeia, încercînd să-l potolească.

Dar Şulăm nu mai vedea, nu mai auzea, ci urla într-una, răguşit, ameninţînd cu pumnii casa avocatului:

— Mie nu-mi pasă de vecini şi de nimeni pe banii mei şi pe munca mea!... Eu nu înşel pe nimeni, dar voi sînteţi înşelători şi hoţi, că umblaţi să furaţi pe un om sărac!... Hoţi sînteţi, să ştii tu, hoţi, hoţi!...

— Ce-i aici? răsună deodată, dinspre scara de piatră, glasul avocatului.

Miliţă Dogaru, în halat, cu boneta de noapte în cap, se apropie furtunos, cu mustăţile cărunte, ciufulite, cu somnul în ochi, repetînd:

— Ce s-a întîmplat aici?... De ce zbieri, jidane?

Şulăm îi ieşi înainte cîţiva paşi, sfidător, strigînd:

— Io-s jidan, dar dumneata vrei să mă înşeli!... Să-mi plăteşti gazul, să-mi plăteşti...

Avocatul avu o fulgerare de şovăire în faţa îndrăznelii neaşteptate, dar în clipa următoare îşi încleştă stînga în barba lui Şulăm, şi cu dreapta începu să-i care la pumni peste cap, mormăind înfundat:

— Îndrăzneşti, tîrtane?... Îndrăzneşti?... Îndrăzneşti?...

Furia găzarului pieri ca prin farmec după prima lovitură.

— Ce... ce... mă baţi, coane Miliţă? bîlbăi dînsul, dîndu-se înapoi şi încercînd să-şi scape barba din mîna avocatului.

— Îndrăzneşti.?.. Îndrăzneşti? repeta Dogaru, izbindu-l tot mai cu sete şi gîfîind din ce în ce mai greu.

Subt ploaia de lovituri, Şulăm căzu grămadă între bidoanele cu gaz. Pe nas porni a-i curge un fir de sînge negricios, mînjindu-i mustăţile şi prelungindu-i-se pe barbă. Îi bubuia capul şi i se părea că a început să se învîrtească şi curtea nebuneşte. Buzele lui însă bolboroseau mereu:

— Ce... ce... pe banii mei... coane Miliţă...

Văzîndu-l jos, avocatul se potoli, îşi îndreptă halatul boţit şi strigă obosit:

— Aide, piei din ochii mei, tîrtane, că-ţi zdrobesc căpăţîna!... Neruşinatule şi ticălosule!

Bucătăreasa, care încremenise în uşă de spaimă, acuma ajută lui Şulăm să se ridice de jos, îi dădu pălăria şi-i zise cu milă:

— Du-te, jupîne, du-te cu Dumnezeu...

— Plec, iacă plec, murmură ovreiul uluit, strîngîndu-şi măsurile împrăştiate. Plec... Io... pe banii mei... la bătaie...

Îşi luă cobiliţa pe umăr şi se îndreptă spre poartă, în vreme ce avocatul intră în casă, bufnind răcorit:

— Fire-ai al dracului de jidan, fără ruşine...

La poartă, Şulăm îşi şterse nasul, îşi aduse aminte că a căzut peste bidoanele pline şi se gîndi: „Bine că nu s-a vărsat gazul"...

În uliță se opri, se uită înapoi și bolborosi mirat:

— De ce să mă bată pe banii mei?... Ce i-am făcut eu să mă bată din senin?...

Bucătăreasa stătea în același loc, ținîndu-se cu mîna de falcă, parcă ar fi așteptat o urmare....

2

Șulăm o apucă în dreapta... Își ștergea mereu nasul cu mîneca stîngă și, pipăindu-și fruntea și tîmplele, simți că i-au ieșit cucuie în locurile ghionturilor. Capul îi vîjăia de durere. Întîmplător văzu urme de sînge pe mîneca hainei și se sperie și iar murmură:

— Bătaie... pe banii mei...

Totuși, îi veni în minte că încă n-a vîndut nimic azi și își zise că urîtă saftea a făcut. Se dusese înadins la Miliță Dogaru tocmai ca să înceapă ziua cu bine, și, cînd colo... Dar asta nu se poate să rămîie așa! Nu se poate... El bătaie n-a mîncat niciodată, că s-a ferit de pozne și de oameni răi, și mai bucuros s-a lăsat păgubaș decît să pățească cine știe ce. Și acuma, la bătrînețe... pe banii lui...

În colțul străzii simiți că îl apasă prea rău cobilița, mai rău ca totdeauna, deși o mutase de cîteva ori de pe un umăr pe cellalt. Își șterse fruntea îmbrobonată de sudori și atunci îi trecu prin minte: „Am să-l dau în judecată, să-mi plătească și bătaia"...

Dar numaidecît se gîndi că judecata e cu multă cheltuială și cu două tăișuri, chiar cînd ai de-a face cu oameni de seama ta... Cum să se ia el la harță cu Miliță Dogaru, singurul avocat în tîrgușor, care a făcut avere din pricinile altora! Ar mai fi, ce-i drept, un avocățel ovrei, Iosipovici, acioat aci de vreo doi

ani, tinerel, slăbuț, cu patru copii, trăind mai mult din mila lui Dogaru, fiindcă toată lumea trage la cel cu greutate... Apoi dacă-i așa?...

Zăpăcit și socotind că totuși asta nu poate rămîne baltă, Șulăm se pregătea să plece mai departe, să mai chibzuiască... În clipa aceea se pomeni cu institutorul Dimitrie Popescu, spîn, cu ochi fierbinți.

— Noroc, jupîne Șulăm, noroc! strigă institutorul de departe, amical și puțin jenat, ca datornicul care ar vrea să plătească și nu poate. Ai pornit cu noaptea în cap la muncă...

Șulăm mormăi ceva necăjit, amintindu-și că și Popescu îi datorește cîteva chile de gaz, și vru să-și vază de drum. Atunci însă institutorul, care zărise petele de sînge, îl întrebă spăimîntat:

— Da' ce-i, jupîne, cine te-a umplut de sînge?

Bătrînul, bucuros că a găsit cui să se jeluiască, își descărcă inima în două cuvinte. Institutorul se revoltă:

— Cum se poate asemenea barbarie?... Asta-i... asta-i nemaipomenit, e ceva... ceva... prea din cale-afară! Trebuie să-ți dea socoteală... Hai cu mine, domnule!

Găzarul încercă să se codească, dar Popescu nu-i dădu răgaz, îl apucă de mînă și strigă:

— Da' ce crede domnul Dogaru, că asta-i țară de haram? Să bată pe oameni așa, tam-nesam?... Apoi, dacă-i așa, o să-i arătăm noi că mai este dreptate pe lume, domnule! N-ai nici o grije, că-i arătăm noi!...

Indignarea institutorului stîrni o nouă undă de mînie în sufletul lui Șulăm, care, mergînd, se tînguia din ce în ce mai dîrz:

— Și încă pe banii mei, domnule Popescu!... Și bătaie...

Ieşiră în piaţă, şi Popescu îl opri în faţa unei căsuţe cu curte mare şi cu grădiniţă de zarzavaturi. Acolo şedea cu chirie avocatul Iosipovici care, dornic de muncă şi de clienţi, se scula foarte de dimineaţă. Ferestrele erau deschise. Un pici sprinten, cu ghiozdanul subţioară, tocmai ieşea pe poartă, plecînd la şcoală.

— Stai, Mişule! zise institutorul. E acasă tăticul?... S-a sculat?

— S-a sculat de mult, răspunse copilul, strigînd spre casă: Tăticule! Tăticule!

Într-o fereastră apăru capul lui Iosipovici, tuns la piele, întrebător.

— Eu sînt, domnule Iosipovici, glăsui Popescu, intrînd în curte cu Şulăm de mînă. Să mă ierţi că te deranjez aşa de dimineaţă, dar cînd vei auzi despre ce e vorba, ai să te iei cu mîinile de păr...

— Poftim, poftim! zise avocatul intrigat, adăogînd către servitoarea care deretica prin odaie: Aide, Leanco, isprăveşte şi închide geamurile, că vin nişte clienţi...

Lîngă scară, Şulăm se opri încurcat:

— Cu marfa ce fac acuma?

— Lasă bidoanele afară, jupîne, că aici nu fură nimeni, îl învăţă institutorul.

Pentru orice întîmplare, bătrînul luă cu sine baremi măsurile... Avocatul îi întîmpină în capul scării, frecîndu-şi mîinile. Cînd îl văzu, Popescu simţi un fior ciudat în inimă şi deodată, trăznindu-i prin minte că Miliţă Dogaru e preşedintele eforiei şcolare, se gîndi uimit: „Oare ce m-oi fi amestecînd eu unde nu-mi fierbe oala?“

— Încă o dată, domnule Iosipovici, iartă-mă că... bîigui institutorul cu un surîs zăpăcit, dar e un caz foarte... Ştii, e într-adevăr ceva... interesant...

Iosipovici îi conduse în biroul de unde servitoarea venea cu mătura şi făraşul. Pendula bătea solemn opt. Popescu tresări cu un suspin de uşurare şi zise foarte grăbit:

— Vai, Doamne, opt... opt, şi directorul meu ştii cît e de afurisit, domnule Iosipovici... Îmi pare nespus de rău că nu mai pot zăbovi, dar jupînul o să-ţi spuie şi ai să vezi cît e de... de interesant... Te rog din suflet, domnule Iosipovici, şi... la revedere... Spune-i tot, jupîne, şi să ai toată încrederea în dumnealui, că-i om de inimă...

Dădu mîna cu avocatul şi chiar cu Şulăm, şi se repezi afară, parcă i-ar fi fost frică să nu-l cheme înapoi.

Iosipovici examină cîteva momente pe Şulăm, rece, nehotărît, pînă îşi aduse aminte că găzarul, deşi zdrenţeros, are faima de om cu stare. Atunci se mai însenină, îi arată un scaun să şază, şi apoi îl întrebă cu glas mătăsos şi frecîndu-şi iar mîinile:

— Ei, ce-ai păţit, bătrîne?... Te-a bătut cineva?... Că te văd cam scărmănat...

Şulăm se aşeză, fără curaj. Plecarea institutorului îl opărise, oricît îşi zicea în gînd că slujba-i slujbă... Despre Iosipovici ştia că nu ţine legea şi nu mănîncă cuşăr, prin urmare e ca şi un străin... Se scărpină în cap şi nemeri peste cucuiele care iar începură a-l durea. Privi în ochii avocatului, strălucitori de îmbărbătare profesională.

— M-a înşelat, domnule avocat, şi m-a bătut, mormăi bătrînul cu o şovăire. Uite-aşa, fără nici o vină... din senin...

— Hm... da, negreşit, făcu Iosipovici, devenind grav, ca să arate cît de mult se interesează de soarta clientului. Da... Dar ar fi bine să-mi povesteşti mai

pe larg, tot... Nu te sfii de loc!... Avocatul e ca şi duhovnicul.

Îi zîmbi foarte dulce, cîntărind în sine dacă o fi avînd găzarul destule parale să plătească un onorar mai serios... Şulăm, înfierbîntîndu-se, îşi pierdu şirul, vorbi verzi şi uscate, încît avocatul trebui să-l întrerupă:

— Perfect... am înţeles tot, dar cui ai dat gazul, cine te-a bătut?

Şulăm se uită la el bănuitor şi zise:

— Adică nu ţi-am spus?... Apoi cine să fie, nu-ţi închipui?... Miliţă Dogaru!

Iosipovici nu-şi putu ascunde un gest de mirare. Într-o singură clipire îşi făcu socoteala că el, care trăieşte din prietenia lui Dogaru, susţinînd asemenea reclamaţie împotriva binefăcătorului său, şi-ar zdrobi cariera şi s-ar face imposibil în orăşelul acesta... Astfel, în clipa următoare, zise plin de uimire:;

— Miliţă Dogaru?... Nu se poate!... Avocatul, zici?... Conu Miliţă?... Peste putinţă, domnule!... O lume întreagă îl cunoaşte om paşnic, milos şi suflet de aur...

Şulăm îngălbeni şi se sculă în picioare, bolborosind:

— Dumneata zici că nu se poate, dar eu simt şi acuma că s-a putut... M-a umplut de sînge... şi... uite mîneca hainei...

Iosipovici, ca să-şi biruie încurcătura, îşi aruncă ochii pe biurou după ceva, zicînd:

— Şi-acum ce vrei d-ta?...

— Ce vreau? făcu Şulăm aproape indignat. Apoi de ce am venit eu aici?... Şi d-ta de ce eşti avocat?...

Răspunsul şi mai ales tonul găzarului enervă pe Iosipovici. „Vorbeşte cu mine parcă i-aş fi slugă,

se gîndi dînsul. Nu-i de mirare că Dogaru l-a luat la palme... O fi fost necuviincios de l-a scos din ţîţîni"... Totuşi, se mai stăpîni.

— Avocatul nu te poate învăţa ce să faci d-ta, ci numai cum să faci!

— Eu nu ştiu chiţibuşerii de-astea, că de-aş şti n-aş mai fi venit de loc la d-ta... Eu ştiu atîta, că am mîncat bătaie de pomană, şi nici măcar datoria nu mi-a plătit-o... Eu vreau dreptate!

Iosipovici înţelegea lămurit că Şulăm umblă să vîre zîzanie între el şi Miliţă Dogaru şi simţea că nu trebuie să se lase. Cînd în orăşel sunt numai doi avocaţi, doar n-o să se duşmănească din pricina unui bătrîn obraznic, care, la urmă, o să-i scoată ochii cu vreun pol şi o să plece pe-aci încolo. Ar fi nebun să-şi compromită el interesele pentru...

— Ascultă, bătrîne, vorbi dînsul deodată, apropiindu-se. Ceea ce vrei d-ta să faci nu-i nici cuminte, nici frumos...

— Dar ce-a făcut dumnealui e frumos? întrebă găzarul repede.

— Dacă vrei să fii om de treabă, ascultă-mă pe mine, urmă avocatul, neţinînd seamă de întrebarea lui. Nu zic, şi recunosc chiar că la o mînie se poate să se fi iuţit şi domnul Dogaru... Oameni sîntem cu toţii, nu-i aşa? Dar, gîndeşte-te bine, cu mîna pe conştiinţă, cine l-a supărat? De ce s-a înfuriat omul paşnic, stimat şi iubit de toată lumea care îl cunoaşte?.. Eşti cam aspru la vorbă, bătrîne, şi de, nu toţi oamenii sînt răbdători ca mine, să-ţi treacă cu vederea....

— Adică d-ta crezi că eu sînt de vină? se holbă Şulăm.

— N-am spus că numai d-ta, Doamne fereşte! protestă avocatul. Nu!... Am dorit doar să-ţi arăt că

nimeni nu lovește fără pricină, adică fără să fie provocat, și cu atît mai puțin conu Miliță... Cît că te-ar fi înșelat, nici să nu mai spui nimănui, fiindcă domnul Dogaru e o persoană cu avere și cu greutate, în sfîrșit, un om prea cinstit...

Șulăm se apucă cu mîinile de cap și începu să se tînguiască:

— Ai-vai... Dumnealui e prea cinstit, iar eu sînt necinstit pe munca mea și pe marfa mea, pentru că dumnealui nu vrea să-mi plătească... Își curmă brusc jelaniile și se apropie de Iosipovici cu niște scăpărări de ură în privire, continuînd cu o voce înecată : Domnule avocat, văd bine că pe d-ta mai mult te doare conu Miliță Dogaru decît durerea mea... Dar eu vreau dreptate, domnule avocat! Eu pentru dreptate am venit la d-ta!

— Iar eu sînt dator, înainte de-a lua un proces, să arăt omului calea cea bună! răspunse avocatul jicnit.

— Mai bine nu mi-ai arăta nimic, că pricep eu unde bați d-ta! strigă Șulăm aprins.

— Omule, eu am foarte multă răbdare, dar nu uita că toate obrăzniciile au margini! zise Iosipovici de-abia stăpînindu-se și încheindu-și nasturii hainei. Cînd te învăț cum e mai frumos și mai...

— Ți-am cerut eu să mă înveți? se răsti găzarul furios. Eu îți cer să-mi faci o jalbă... eu cer dreptate... eu...

— Ei, destul, s-a isprăvit! izbucni Iosipovici. Am terminat cu d-ta! Dacă nu știi ce-i omenia, aide, imediat să ieși afară!

— Nu ies! se încăpățînă Șulăm, fără să-și mai dea seama ce zice. Nu vreau să ies!... Să-mi faci jalba, că de-aceea ești avocat!... Pînă nu-mi faci, nu ies!

Iosipovici sări înțepat, parcă i-ar fi tras o palmă:

— Ce?... Ce?... Nu ieși?... Cum ai zis?... Din casa mea?...

Îl înhăță de guler și îi făcu vînt spre ușă. Atunci însă Șulăm, clocotind de revoltă, prinse a ocărî și a răcni:

— Rușine să-ți fie, domnule! Asta-i dreptatea... asta...

Iosipovici se repezi la dînsul și-l plezni cu dosul mîinei peste gură, gîfăind:

— În casa mea... mă insulți?... Aa, derbedeule!.. Mă și insulți?... Ieși afară, tîlharule!... Afară!... Marș!

Îl scoase din odaie în pumni și palme, țipînd tot mai furios:

— Afară, obraznicule!... Ticălosule!... Nemernicule!...

Auzind gălăgia, nevasta avocatului sosi la fața locului, desperată, și se agăță de brațul bărbatului.

— Astîmpără-te, Mișule, să nu-l omori!... Știi că ai mîna grea, Mișule, vrei să te nenorocești pentru un tîlhar?...

Șulăm se rostogoli pe scară, cu măsurile în mînă, și se trezi tocmai lîngă bidoanele pe care le lăsase afară.

— Va să zică, iar bătaie?... Numai bătaie?... Bine... Mie nu mi-e frică... Eu vreau dreptate... O să vedem dacă-i dreptate...

Ieșind pe poartă, cu cobilița pe umăr, mormăia amenințător:

— Adică așa merge? Cu bătaie?... Așa crezi d-ta?... Crezi că eu n-am gură?...

Nu simţea nici o durere, într-atît îi era sufletul otrăvit de revoltă. Mergea foarte grăbit, fără să-şi dea seama unde se grăbeşte, şi cotea din stradă în stradă, cu o siguranţă deplină... De-abia în faţa judecătoriei de pace, văzînd nişte grupuri de ţărani care-şi aşteptau rîndul, se gîndi că nu poate intra cu bidoanele. În acelaşi moment însă îşi zise că prăvălia grecului e numai la cîţiva paşi, şi că grecul e om cumsecade. Îşi lăsă gazul în seama prăvăliaşului şi alergă la judecătorie. Trecu printre oameni, ca şi cînd n-ar fi văzut pe nimeni...

În sala de aşteptare furnicau împricinaţi şi funcţionari. Şulăm prinse din aer vorbele unui practicant tînăr, cu degetele murdare de cerneală, cu creion după ureche şi cu dosare subţioară:

— Domnul judecător?... Da, da... a venit... adineori...

Bătrînul se năpusti asupra practicantului.

— Domnule... domnu... Eu am o jalbă la domnul judecător pentru bătăi...

— Pe coridor înainte, uşa a treia, stînga, strigă practicantul, fără a-l privi măcar, continuînd mai încet o convorbire cu un ţăran chiabur de la care nădăjduia ceva.

Nici Şulăm nu-i ceru alte deslușiri, ci o luă repede pe coridor, numărînd cu mare grije uşile de pe mîna stîngă. A treia era păzită de un aprod mustăcios, cu degetele pe clanţă, înconjurat de cîţiva oameni îmbătrîniţi de aşteptare.

— Am o jalbă pentru bătăi, zise Şulăm cu o mîndrie de erou, făcîndu-şi loc cu coatele şi dînd să intre peste paznicul care îi puse mîna în piept, acoperind uşa cu tot corpul.

— Stai, jupîne, hoo... c-aici e cu rînduială! făcu aprodul supărat. Don judecător de-abia a sosit, şi are de lucru cu don grefier... Puţină răbdare! adăogă apoi mai indulgent, aruncînd o privire blajină spre un ţăran cu capul gol, care îi strecorase adineaori cîţiva lei.

— Bine, dar eu sînt grăbit, că-s negustor, stărui Şulăm.

— Oi fi, nu zic, se poate... Parcă dumnealor nu-s? sfîrşi aprodul liniştit de tot, cu un zîmbet de complicitate spre ţăranul său.

Şulăm stătea pe spini. Se uită împrejur şi întîlni numai ochi resemnaţi. Pricepu că trebuie să aştepte şi porni să se plimbe de ici-colo prin coridor, mormăind în neştire.

Din sala de aşteptare venea mai gros murmurul oamenilor... Lui Şulăm i se părea că vremea nu se urneşte din loc oricît grăbea el paşii. De emoţie şi nerăbdare îi asudase capul, şi perciunii de pe tîmple i se înmuiaseră. Încercă să-şi rînduiască gîndurile, ca să poată povesti lămurit judecătorului ce a păţit, şi nu izbutea.

Apoi, văzînd că ţăranul intră, se apropie iar de uşă, cu o privire imploratoare spre aprodul fără milă, care îi răspunse printr-o ridicare de umeri semnificativă. Luminat deodată, se dădu puţin mai la o parte, scormoni o bancnotă unsuroasă dintr-un buzunar ascuns şi i-o strecură în palmă.

— Numai niţeluş, jupîne... numaidecît îţi vine rîndul şi d-tale, că eşti bătrîn şi necăjit, zise aprodul, pipăind hîrtia, îmblînzit.

În sfîrşit, Şulăm se pomeni în faţa judecătorului, om slab, galben, fără mustăţi, cu părul lins, aşezat în dosul unui biurou, de subt care i se întindeau afară ghetele foarte lustruite. În picioare, lîngă biurou, stătea grefierul, vînjos şi negricios ca un urs... Judecătorul se uită întrebător la Şulăm...

— Domnule judecător, eu am venit să mă jeluiesc că m-a înşelat şi m-au bătut... Uite, că-s plin de sînge, şi capul îmi duduie...

— Povesteşte! rosti judecătorul numai din buze, cu glas obosit şi coborînd alene ochii într-un dosar.

Şulăm, turburat de glasul judecătorului şi mai ales de privirile puţin batjocoritoare ale grefierului, începu să vorbească repede, fără şir, de-abia reuşind să-şi descurce păţaniile... Cînd tăcu, judecătorul întrebă cu acelaşi glas şi fără să mai ridice ochii din dosar:

— Martori ai?

— Martori? se holbă Şulăm. Adică halul meu nu e destulă mărturie?... Martori trebuie?

— Fireşte... Altfel, de unde să ştie judecata cine te-a bătut?

— De unde să ştie? se aprinse bătrînul. Apoi judecata să se uite la mine şi să ştie!

— Da? făcu judecătorul plictisit. D-ta crezi că noi numai pe d-ta te avem aici... aşa crezi?

— Eu am mîncat bătăi, domnule judecător, şi nu se poate...

— Ce nu se poate?! se roşi judecătorul. Aşa, mîine s-ar putea să te baţi cu cineva, undeva, şi pe urmă să vii să te plîngi că te-am bătut eu sau dumnealui... Legea cere martori!

— Legea?... Apoi asta-i lege? răbufni Şulăm, fierbînd de indignare. Adică omul paşnic să umble veşnic cu martori după el, că altfel legea nu-l apără de bătăuşi?

— Ascultă, omule d-ta să ne mai slăbeşti cu teoriile, că noi nu avem vreme de conversaţii, zise judecătorul stăpînindu-se. Ori aduci martori, ori pleacă pe-aci încolo şi nu ne mai încurca!

— Cum să plec?... Eu nu plec!... Eu vreau dreptate! strigă deodată ovreiul, simţind că îi fuge pămîntul de subt picioare. Apoi cu părtinire nu-i dreptate, domnule judecător!... Adică pentru că dumnealor sînt avocaţi, pot să bată pe oameni şi judecata îi acopere?

— Aide, ajunge!... Ieşi! şopti judecătorul răguşit, sculîndu-se în picioare. Asta-i obrăznicie!

— Ce obrăznicie?... Ce să ies?... Trebuie să-mi faci dreptate!... D-ta însă o împarţi după obraz, domnule!... Asta... asta... nu...

— Domnule grefier, acest individ m-a ultragiat în exerciţiul funcţiunii!... Îl declar arestat! zise judecătorul, potolindu-se brusc şi plin de demnitate. Te rog să iai măsuri să fie la dispoziţia judecăţii!

— Ce?... pe mine? răcni Şulăm. Adică tot pe mine?... Asta-i dreptate?... Asta-i...

Grefierul îl înhăţă de umăr, şoptindu-i apăsat la ureche:

— Destul, jidane!... Lasă gura, că altfel te pun în fiare!

Îl scoase afară de spate, în vreme ce Şulăm, uluit, bîiguia:

— Ce?... Ce?... Asta-i dreptate?... Dreptate?...

4

Îndată ce ajunse în coridorul întunecos Şulăm se dezmeteci şi întrebă jalnic pe grefierul care îl aducea de braţ să-l dea în seama unui jandarm:

— Ce-am făcut eu, domnule?... Adică eu....

— Lasă, c-ai să vezi numaidecît! zise grefierul cu dispreț. Ai să te saturi de obrăznicie!

În sala de așteptare, înțesată de gălăgia mulțimii nerăbdătoare, grefierul strînse mai tare brațul lui Șulăm și răcni cu măreție:

— Hei, jandarm!

Frămîntarea de glasuri se curmă o clipă, oamenii se dădură la o parte speriați, iar de lîngă ușa sălii de ședințe răsună respectos răspunsul jandarmului:

— Prezent!

— Uite-l, strigă grefierul marțial. Și ia seama bine: a ultragiat pe domnul judecător!

Chiar atunci, pe ușa dinspre stradă, bătută de soare, intră avocatul Miliță Dogaru, cu o servietă grea subsuoară, cu pași rari de om mare. Auzind ultimele cuvinte ale grefierului, întrebă în trecere:

— Ce ultragiu, amice?

— Iacă, jidanul ăsta a fost obraznic cu șeful...

Dogaru se opri și se uită la Șulăm, lung, cu niște ochi micșorați de nedumerire. Șulăm tremura din genunchi. Mînia i se stinsese în inimă. O frică dureroasă îi gălbenea obrajii... În privirea lui pîlpăia atîta îngrijorare și umilință, că avocatul întoarse capul și, luînd brațul grefierului, porni repede spre cabinetul judecătorului.

Șulăm lăsă ochii în pămînt, fără nădejde. De-acum i se părea că toată năpasta lumii are să se abată asupra lui... Se simțea vinovat în adîncul sufletului său și se mira cum a putut el, om bătrîn și cu socoteală, să-și piarză mințile pînă într-atîta... Dacă nu se iuțea cu Miliță Dogaru, nu se întîmpla nimic... Și baremi de-ar fi folosit ceva!... Dar s-a ales numai cu bătăi și cu rușine, și Dumnezeu știe ce-l mai așteaptă...

Singur nu pricepea ce i-a venit să se fudulească cu un om de treabă ca Dogaru, care și acuma, dacă ar vrea, l-ar putea scăpa din belea cu două vorbe spuse cum trebuie... Și încă pentru un fleac de parale! Parcă Miliță Dogaru ar fi omul care să se lăcomească la sărăcia lui!... Degeaba, cînd vrea Dumnezeu să te pedepsească, trebuie să tragi ponoasele...

— Ia treci mai colea în colț, îi zise jandarmul mînios.

— Trec, domnu jandarm, cum să nu trec, murmură Șulăm, grăbit și umil, oftînd apoi prelung, cu ochii în tavan.

Peste vreun sfert de ceas, Șulăm văzu iar pe Miliță Dogaru cu grefierul, și deodată fu cuprins de frică și de o nouă licărire de speranță, mai cu seamă că amîndoi veneau drept spre dînsul.

— I-ascultă, jupîne, îi spuse grav grefierul. Domnul judecător a binevoit să te ierte de data asta, deși ai fi meritat să înfunzi pușcăria pe cît ai fost de obraznic... Ai însă noroc că a venit și conu Miliță să se roage pentru d-ta, că altfel... Dă-i drumul, jandarm, să se ducă dracului!

Șulăm crezu întîi că n-a auzit bine, dar, întîlnind privirea lui Dogaru, înțelese și, cu ochii înecați în lacrimi de recunoștință, bolborosi:

— Coane Miliță... să trăiești... să-ți dea Dumnezeu sănătate... că ești suflet bun... să-ți dea Dumnezeu...

— M-ai lăsat fără gaz, Șulăm, zise avocatul cu un zîmbet puțin tulbure. Du-te degrabă și măsoară cîteva chile, c-apoi duminecă o să-ți plătesc tot, omenește... Dar să nu cumva să mă lași fără gaz pentru diseară, că pe urmă ne supărăm...

— Vai de mine, coane Miliță... Eu să te las pe d-ta?... Să trăiești și să-ți dea Dumnezeu...

Nu isprăvi vorba. Ieşi glonţ în stradă, se repezi să-şi ia bidoanele şi, fără a se uita în dreapta sau în stînga, se duse aţă spre casa avocatului Miliţă Dogaru. Cînd intră pe poartă îi curgeau năduşelile pe tîmple. De bucurie, nu mai simţea nimic, doar buzele-i arse mormăiră mai domol:

— Gaz!... Hai gaz... Gaaaz!...

DINCOLO

În miercurea aceea de iunie am fost abătut, fără nici un motiv, toată ziua. Mă deşteptasem de dimineaţă cu o nelinişte vagă în suflet şi cu un simţămînt de apăsare plumburie. Pe urmă, din cînd în cînd, aveam senzaţia că o mînă imaterială îmi strînge inima ca într-un cleşte, rărindu-i şi încetinindu-i palpitaţiile, pînă aproape să le oprească. Atunci, apoi, mă cuprindea o spaimă mare şi mi se părea că o primejdie se pregătea undeva să se năpustească asupră-mi.

Mă sileam să nu iau seama, să uit şi să mă scutur de ameninţarea stranie ce mă împresura. Încercam să vorbesc mai mult ca de obicei, să fiu vesel şi nepăsător. În zadar. Acul veninos mi se împlînta tot mai adînc în conştiinţă.

Eram profesor. Deşi împlineam treizeci şi cinci de ani, îmi păstrasem intactă pasiunea pentru meseria ce-mi alesesem. Mă socoteam, în sine-mi şi în taină, un fel de mic apostol al luminării neamului. (Au trecut numai cinci ani de-atunci, şi-mi dau seama cît de naiv eram şi cît de ridicol). Intram cu emoţie în

clasă. Îmi iubeam elevii întocmai ca pe copilaşii mei proprii, unul de zece şi cellalt de opt ani... În miercurea aceea, poate întîia oară în cariera mea, am fost distrat pe catedră, plictisit, nervos. Ascultînd răspunsurile elevilor — eram în epoca examinărilor finale — mintea mea căuta alte explicaţii: de unde şi ce rost să aibă tulburarea care mă hărţuieşte necontenit? Şi fiindcă nu găseam nimic, şi fiindcă spaima necunoscută mă tortura, mă răcoream bruftuluind pe bieţii şcolari, îngroziţi şi altfel de emoţiile examenului.

La prînz, acasă, am găsit o scrisoare de la tata. O clipă mîna duşmană parcă-mi sfîrtică inima. În creieri simţeam cum se îmbulzea să încolţească închipuirea unei nenorociri, care totuşi nu mai avu răgaz să prindă rădăcină, căci în acelaşi timp văzui şi-mi dădui seama cît ar fi fost de absurdă. Din moment ce scrisoarea era desfăcută, însemna că nevastă-mea a citit-o şi că nu cuprindea nimic grav, altminteri nu mi-ar fi întins-o atît de simplu. Urmele spaimei însă izbucniră într-o întrebare răguşită:

— S-a întîmplat ceva?

Femeia mă privi nedumerită. I se părea ciudat că o scrisoare de la părinţii mei poate să mă uluiască. Răspunse, după o ezitare, puţin dispreţuitor:

— Nu... Ce să se fi întîmplat?

— Nu ştiu, dragă... Am întrebat aşa... Sunt şi plictisit...

Bolboroseam fără noimă. Îmi era ruşine de închipuirea neisprăvită, ca şi de întrebarea pripită. Mă apucai îndată să citesc slova bătrînească, în vreme ce nevastă-mea, în tonul ei obişnuit de cicăleală, mă copleşea cu mustrări:

— Are dreptate săracul tata să fie mîhnit!... Auzi, să nu-i scrii tu nici un rînd de şase luni de zile! Un străin să fie, şi n-ar merita să te porţi aşa... Numai eu de cîte ori te-am îndemnat: „Alexandre, nu e frumos să-ţi neglijezi părinţii, scrie-le şi tu măcar două vorbe, să ştie de soarta noastră"... În loc să mă asculţi, te mai şi supărai, parcă ţi-aş fi cerut cine ştie ce sacrificiu pentru mine! Şi baremi dacă ţi-ar da ghes ocupaţiile! Dar, slavă Domnului, timp ai destul...

Pe patru pagini tata îmi făcea, în altă formă, aproape aceleaşi imputări. Era preot în Prislop, pe valea Izei, în Maramureş. Cine nu cunoştea prin partea locului pe popa Hortopan? Bun slujitor al bisericei, harnic gospodar, suflet cinstit şi drept, aşa îl judeca toată lumea şi aşa era aievea. Nu l-am auzit niciodată plîngîndu-se şi nici în scrisoarea asta nu-şi arăta direct mîhnirea. Spunea că e voinic şi sănătos, din mila lui Dumnezeu, cu toate că a intrat în al şaizeci şi cincilea an de viaţă grea şi plină de necazuri; preoteasa, însă, adică mama, a început să se tînguiască mai des, cînd de una, cînd de alta, încît n-ar fi de mirare „să ne pomenim într-o zi eu fără preoteasă, şi voi fără mamă şi bunică". Nu i-e frică bătrînei de moarte, dar are o mare tristeţe: că tocmai feciorul ei cel mai mare şi mai scump a dat-o uitării şi n-o învredniceşte cel puţin cu o întrebare de sănătate din an în paşti...

— Încetează cu morala şi hai să ne aşezăm la masă! zisei brusc nevestei mele, care continua să-mi demonstreze cît sunt de vinovat.

Mă rodeau suficient remuşcările, nu mai era nevoie de insistenţele ei. Cum am putut ajunge în aşa hal tocmai eu, cogeamite profesorul şi educatorul tineretului? Adevărat, în general aveam un fel de repulsie fizică faţă de hîrtia de scrisori albă. Cu asta

îmi și scuzam toate neatențiile și necuviințele în relațiile cu lumea mică în care mă învîrteam. Dar cu părinții?... Pare a fi devenit un loc comun că tinerii au dreptul să răspundă prin ingratitudine la dovezile de dragoste ale părinților. Eu însă mă revoltam și pretindeam că fac excepție. Frumoasă excepție! La fel vor răspunde desigur și copiii mei cînd vor fi mari, și eu nu voi avea curajul de-a mă plînge nici măcar în forma blajină cum făcea acuma tata...

Oricît mă acuzau aparențele, în realitate îmi iubeam părinții mai mult decît alții și mai ales decît cei ce-și proclamă iubirea în gura mare. În căsuța mea bunicul Vasile și bunicuța Maria erau pomeniți zilnic cu o duioșie aproape idolatră. Pentru mine tata rămînea părintele ideal, iubit și respectat mai presus de toate. L-am iubit parcă, în anume privinți, mai mult decît pe mama, deși n-a fost sentimental cu noi nici cînd eram mici, nici pe urmă. Părea distant și mîndru, și de fapt era un timid, iar răceala lui relativă era sfiala de a-și manifesta sentimentele...

Abia azi sunt capabil să prețuiesc deplin virtuțile unor părinți care au avut curajul să crească șapte copii, dintre care patru încă în viață. Și totuși, acuma bătrînii erau tot atît de singuri, ca și cînd n-ar fi crescut pe nimeni. Din doi băieți, nici unul n-a vrut să se facă preot și urmașul tatii la Prislop. Eu profesor la București, cellalt avocat la Dej. Din două fete nici una n-a vrut să rămîie acasă, să se mărite cu un „teolog" și să devie preoteasă, să continuie pe moșioara părintească. Pe cea mai mare a luat-o un farmacist de la Zalău, pe cea mică, Florica, am luat-o eu, la mine, la București. Mai cu seamă din pricina acesteia s-au întristat rău bătrînii. Ar fi dorit s-o aibă cel puțin pe ea mai aproape. Putea să învețe și

la Sighet, unde începuse și urmase șase ani. Baremi pînă va lua bacalaureatul... N-a fost chip. Fetița ținea morțiș la capitală, pentru că apucasem a-i promite c-o iau. Voința ei s-a impus, firește.

De doi ani, adică exact de cînd le-am luat pe Florica, eu n-am mai fost de loc prin Maramureș. De altfel, și sora mea numai în vacanța mare a plecat acasă și numai o lună a stat la Prislop. Bătrînii trăiau singuri și se simțeau, desigur, uitați de toată lumea, și în primul rînd de proprii lor copiii.

— Vacanța mare o petrecem toată la Prislop, cu bătrînii! am declarat deodată pe la sfîrșitul mesei, după ce, negreșit, toată vremea vorbisem numai despre scrisoarea tatei și despre „bieții bunici".

Declarația mea a fost primită cu mare bucurie, în special din partea copiilor, care nicăiri nu erau mai răsfățați ca sub ocrotirea bunicilor. Toată după-amiaza s-au făcut planuri și combinații: cu ce tren vom pleca, ce toalete să ia nevastă-mea și Florica, dar copiii, ce program de distracții se impune?... Participam și eu la dezbateri, mai ales ca arbitru, cînd se ivea vreo divergență de păreri. Eram mulțumit și aveam impresia că prin hotărîrea enunțată mi-am ispășit păcatul cu nescrisul. Neliniștea de dimineață parcă se mai împrăștiase ca o ceață nestatornică în bătaia vîntului.

Pe seară, și ca o concluzie a proiectelor discutate, nevastă-mea găsi totuși cu cale să mă avertizeze:

— Sper că acuma cel puțin n-ai să mai tărăgănești, Alexandre? În orice caz, oamenii trebuie să fie anunțați din vreme că mergem... Suntem cinci persoane pe capul bătrînilor, și nu e glumă...

— Lasă, frate, nu-mi bate capul, că știu eu mai bine ca tine ce trebuie să fac!

După ciorovăiala de rigoare, mă retrăsei în biurou să „compun“ scrisoarea. Mă treceau sudori reci, chinuindu-mă. Nu eram în stare să găsesc un început care să nu mă silească a minți și nici a spune adevărul... Pe cînd îmi munceam astfel zadarnic creierii, auzii deodată din prag:

— Salve, domnule profesor Hortopan!

Era Iulian Moga, dascăl ca și mine, avînd însă catedra la Sighet, în țara noastră. Ne cunoșteam și eram ca frații. Prislopean și dînsul, băiatul notarului mi-a fost tovarăș în toate, din copilărie pînă la universitate. Înalt, subțirel, slăbuț, cu părul foarte negru și o bărbuță de faun, cu niște ochi foarte vii și sfredelitori, părea o arătare mefistofelică... Făcea politică, firește, cu mare pasiune, ca toți maramureșenii. Partidul său fiind la putere, s-a găsit și pentru dînsul o vagă însărcinare de inspector, grație căreia putea face naveta între București și Maramureș, avînd conștiința împăcată și credința că servește țara. De cînd era inspector și venea prin București, ne întîlneam iarăși mai des. Îl invitai să rămîie la cină.

— Rămîn bucuros, Alexandre, cum să nu rămîn la voi! strigă Moga patetic. Dar să nu crezi că am venit pentru asta, Alexandre. Te rog!... Sosesc de la Sighet direct și am un mesagiu pentru tine din partea părintelui Vasile. De aceea am tras de la gară glonț în strada Toamnei, la tine!

— Ai fost prin Prislop?... Ai văzut și pe mama?... Ia spune...

— Domol, domol!... N-am mai trecut prin Prislop cel puțin de un an, fiindcă nici nu mai am ce căuta acolo. Pe mama, știi bine, am... mutat-o la mine, la Sighet, alte neamuri n-am...

— Asta n-ar fi un motiv să te înstrăinezi de satul natal, de locurile care...

— Romantism ieftin și perimat, domnule profesor! făcu Moga cam teatral, cum obișnuia cînd credea că spune ceva important. S-a isprăvit cu satul natal și poezia rurală! Noi vrem mașini azi, nu pămînt! Suntem în secolul televiziunii, nu uita!... (Continuă cu alt glas, simplu.) M-am întîlnit la Sighet cu bătrînul tău, chiar ieri-dimineață. M-a întovărășit pînă la gară, pînă a pornit trenul... Ce om admirabil, Alexandre! Ți-e mai mare dragul să te întreții cu dînsul! Te înviorează și te întinerește, zău așa! E plin de viață, de sănătate, de încredere... Iacă, prietene, ăștia sunt românii adevărați, sănătoși, pe care se poate clădi o țară solidă!... Și vioi, și tînăr, mai tînăr ca noi, pe onoarea mea! Dacă n-ar avea puțină brumă în păr și în barbă, aș putea jura că ți-e frate, și încă frate mai mic! (Schimbă iar tonul.) Totuși, ieri am observat o urmă de amărăciune. Bătrînul e amărît din pricina ta, Alexandre! Iartă-mă că ți-o spun fără înconjur, suntem prea vechi prieteni și...

— Chiar adineaori am primit o scrisoare de la dînsul, murmurai jenat. Știu, e trist și e singur...

— Cred că n-ar simți așa de multă singurătatea dacă nu s-ar adăuga impresia că e părăsit și uitat de copii... De, asta e durerea tuturor părinților, iar copiii sunt egoiști și ingrați, toți, fără excepție... Mi-a cerut cu mare, mare insistență, pînă în ultimul moment, să-ți spun negreșit, îndată ce voi sosi la București, că preoteasa vă dorește mult, că e slabă și mîhnită și îngrijorată din pricina voastră... Vorbea numai despre preoteasa, înțelegi, Alexandre, numai despre ea... Asta m-a impresionat mai puternic!

Pînă la vremea cinei ne-am pierdut în evocări de amintiri, călătorie în trecut inevitabilă între prieteni din copilărie, cînd se întîlnesc şi au timp de cheltuit.

Printre altele, la un moment prielnic, i-am amintit şi despre neliniştea ce m-a obsedat toată ziua. S-a uitat lung la mine, a rîs:

— Dacă aş fi spirit ştiinţific ca tine, ţi-aş spune că ai o depresiune nervoasă, pentru că ţi-ai încărcat stomacul, sau un dezechilibru hormonal, sau aşa ceva... În realitate, cred că n-ai nimic. Stările astea sunt mai frecvente decît îţi închipui, numai că oamenii nu le prea iau în seamă. Şi mie mi s-a întîmplat de atîtea ori să simt brusc o spaimă inexplicabilă sau o bucurie mare, tot atît de misterioasă şi nemotivată. Sunt senzaţiile cele mai preţioase, fiindcă vin dintr-o lume neexplorată încă şi care poate va rămîne pururi inexplorabilă. Degeaba, omul nu e un simplu motor, cum încercaţi să-l înfăţişaţi voi în dorinţa neroadă de a mecaniza şi nivela toată viaţa noastră. Nu, omul, dimpotrivă, e mai curînd o minunată cutie fermecată. Sufletul nostru are vibraţii şi rezonanţe pe care nici o ştiinţă nu le va putea codifica şi explica şi standardiza vreodată, pe care numai inima noastră le simte şi le dezleagă în limbajul ei tainic. Sufletul comunică permanent cu cosmosul întreg, dincolo de timp şi spaţiu, dincolo de materie şi neant. Într-însul trecutul şi viitorul îşi lămuresc tainele peste viaţa şi moartea efemeră. El e trăsătura de unire între spirit şi materie, prin el suntem în legătură cu cei ce au fost şi cei ce vor veni după noi, între cei ce rămîn şi cei ce pleacă, între dincoace şi dincolo, în sfîrşit, între fiinţă şi nefiinţă!

Auzisem de mult că Moga a prins slăbiciune pentru multe superstiţii, că s-a pasionat pe rînd după grafologie, chiromanţie, astrologie, că a fost şi spiritist înfocat într-o vreme, că, în sfîrşit, credea în toate semnele, întocmai ca ultimul ţăran din Maramureş. Tocmai cînd perora mai patetic, l-am întrerupt cu un surîs sceptic:

— Nu ştiu cît e de interesant ce spui tu, dragă Iuliene, dar te asigur că e foarte confuz...

Nu s-a supărat. A rîs. Şi pe urmă şi-a continuat expunerea, iar la masă s-a înverşunat să mă convingă întîi pe mine, apoi toată familia, inclusiv pe copii, că trăim într-o lume de umbre, că realitatea lucrurilor e inaccesibilă pentru raţiunea mecanică şi că numai intuiţia sufletului.... „Filozofia" aceasta ameninţa să ne adoarmă pe toţi; a trebuit să intervin:

— Nu vezi, omule, că ne-ai ucis cu atîtea mistere?... Mai bine povesteşte ceva despre tata, cum l-ai întîlnit, ce ţi-a spus de pe acasă...

S-a executat imediat. Era foarte vorbăreţ. Şi a stat pînă după miezul nopţii, evocînd sumedenie de lucruri despre părinţii mei, şi îndeosebi despre tata, care a fost bun prieten cu notarul cel bătrîn, tatăl lui Iulian, mort cu vreo zece ani în urmă. Era un subiect care ne interesa pe toţi. Chiar şi pe copii. Ne-am antrenat, de nici n-am observat cum au trecut ceasurile.

În sfîrşit, Moga se retrase, scuzîndu-se că a palavragit atîta, noi însă am continuat depănarea amintirilor din viaţa de toate zilele a bătrînului de la Prislop. Erau numai întîmplări şi fapte mici, fără altă însemnătate, decît că s-au petrecut acolo şi că la ele a participat tata...

— La culcare, copii! Destul! Mai povestim şi mîine! Ajunge!

Soră-mea totuşi mai spuse copiilor cum obişnuieşte bunicul să citească seara, în pat, ziarul, cu lumînarea aprinsă pe mescioara de noapte şi cum regulat adoarme citind şi uită lumînarea aprinsă. Tîrziu apoi se trezeşte de zgomotul mototolirii ziarului şi mormăie supărat cine ştie ce, se scoală, se duce cu lumînarea în mînă, ca o stafie, să bea apă şi, în sfîrşit, se culcă de-a binelea...

Pînă am stins eu lumina s-a făcut ora două. M-am mai zvîrcolit totuşi puţin înainte de a-mi veni somnul. Tocmai cînd să adorm, cînd eram între vis şi realitate, mi-am amintit o întîmplare de demult, din copilărie. Într-o noapte, m-am deşteptat brusc din somn şi am zărit lumină în uşa deschisă a camerei în care dormea tata. Am tras cu urechea şi am auzit zgomot de paşi. Nu ştiu de ce m-a cuprins o frică cumplită. În clipa aceea însă a răsunat glasul mamei din odaia de alături: „Ce-i, Vasilică? Nu dormi?" Şi îndată răspunsul tatei, puţin sugrumat, dureros: „Vai, rău mi-e!" Pe urmă a apărut în uşă, în cămaşa de noapte, cu lumînarea în mînă, ca o stafie... Spaima de atunci o simţeam acum ca o prăbuşire în somn...

A doua zi, după prînz, mă trîntisem pe sofa să aţipesc puţin. Soneria zbîrnăi deodată strident, parcă ar fi vrut înadins să-mi tulbure moleşeala. Apăru servitoarea:

— Telegramă...

Am iscălit nervos recipisa, apoi am citit:

„Vasile mort. Înmormîntarea sîmbătă. Veniţi. Mama."

Seara eram îngrămădiţi cu toţii în trenul de Maramureş. Am ajuns vineri noaptea în Prislop. Biata

mama, slabă şi neputincioasă cum era, făcuse toate pregătirile pentru ceremonia din urmă. Era mai oţelită sufleteşte ca noi toţi. Sîmbătă după amiazi, precum hotărîse dînsa, s-a făcut înmormîntarea, cu doisprezece preoţi, cum se cuvenea.

Abia duminecă, după ce s-a terminat tot, după ce casa noastră bătrînească şi-a reluat înfăţişarea obişnuită, am putut întreba pe mama cum şi în ce împrejurări s-a stins bătrînul.

— N-a fost bolnav de loc, ne-a povestit mama. Marţi s-a dus la Sighet la tîrg, să cumpere bucate şi cîte altele. S-a întîlnit acolo cu Iulian al notarului şi au luat masa împreună. Miercuri iarăşi a muncit pe-acasă, ca de obicei. Dar toată vremea s-a frămîntat şi s-a zbuciumat de dorul vostru: că de ce nu-i scrieţi nimic, că de ce v-aţi înstrăinat aşa rău... Ba într-un rînd, după amiazi, mă pomenesc că-mi spune că s-a hotărît: o să plece neapărat la Bucureşti, să-şi vază nepoţii. Cine ştie ce i s-o fi abătut şi lui! Poate că moartea i se arăta şi-l zorea... Altfel, a mîncat bine ca întotdeauna şi s-a culcat aşa, pe la zece, cu jurnalul, obiceiul lui. A citit ce a citit, şi pe urmă a stins lumînarea. Încă m-am şi mirat, că doar ştiţi voi cum făcea dînsul de adormea mereu cu lumina la cap, de-mi era şi groază să nu se întîmple odată să ia foc şi casa... Am aţipit şi eu. Pe la miezul nopţii, cum m-oi fi trezit nu ştiu, am văzut lumină în odaia popii. „Ce să fie?" mă gîndeam. Am stat niţel şi am ascultat şi mi s-a părut că-l aud gemînd. Vai de mine, zic, doar nu i-o fi venit rău popii? „Vasile, dormi?" am strigat pe urmă speriată. A ieşit din odaie cu sfeşnicul în mînă, în cămaşă, după apă. „Vai! rău mi-e!" mi-a spus pe urmă, întorcîndu-se în odaia lui. Am sărit friptă din pat şi m-am dus după dînsul. „Ce te doare, Vasilică?"

l-am întrebat. „Nu știu, mi-e rău, așa"... S-a culcat, s-a învelit și mi-a făcut semn să mă culc și eu, să-l las să se odihnească. Lumina a rămas aprinsă pe mescioară. Nu știu cît o mai fi trecut, un ceas, două... M-am deșteptat năucită, fiindcă mi s-a părut prin somn că aud horcăituri din odaia lui. Am alergat; zăcea de-a curmezișul patului. A mai suflat de cîteva ori. Se vede că se sculase iar, dar nu l-au mai ținut picioarele și s-a prăvălit înapoi...

Ascultam și plîngeam și mă învinovățeam, ca și cînd numai din pricina mea s-ar fi întîmplat ceea ce s-a întîmplat. Și cîte zile am mai zăbovit în Prislop, am întrebat mereu pe mama despre miercurea aceea cînd m-a tulburat neliniștea fără motiv, cînd am stat de vorbă despre tata, cum poate nu mai făcusem niciodată, pînă tîrziu după miezul nopții... În sufletul meu, însă, rămîneau întrebările la care nimeni nu mi-a mai răspuns: de ce în miercurea aceea, pe cînd eu eram neliniștit la București, pe tata îl frămînta aceeași neliniște mare la Prislop? De ce în ceasurile cînd acolo, la o distanță de o mie de kilometri, sufletul tatei se despărțea de lumea asta, noi, copiii și nepoții, familia întreagă îl îmbrățișam cu gîndurile și cuvintele noastre, atît de stăruitoare, ceasuri întregi, pînă la ultima suflare? Poate să fie simple coincidențe. Desigur. Dar de ce atîtea coincidențe? De ce? Ce înseamnă coincidențele acestea stranii? N-au ele nici un rost?... Nu înseamnă oare nimic?... Nu cumva...?

DIN PERIODICE

ZEVZECUL

— Apropo, domnilor, ne zise într-o seară locotenentul Alexa Candale, dacă e vorba de ordonanțe, dați-mi voie să vă povestesc o întîmplare care pe vremea aceea, acu-s șase... da, tocmai șase ani, făcuse mare vîlvă-n țară...

Pe atunci făceam serviciu în G..., un orășel așa și așa, destul de plăcut și de vesel. Aveam un colonel cumsecade, camarazi cheflii, și astfel, deocamdată, eram mulțumit cu soarta. Din întîmplare, însă —firește, era o femeie la mijloc — mă învrăjbii cu un pîrlit de domnișor: martori, duel, îi rătezai o ureche și, din pricina asta, fui permutat de urgență la B... Suflam foc de necaz, dar n-aveam ce face: ordinu-i ordin, trebuia să plec numaidecît. Îmi luai calabalîcul de-a umăr, mă urcai în cel dintîi tren, și p-aci ți-e drumul spre noua garnizoană.

Despre B... nu prea auzisem nimica pînă atunci. Printre ofițerii de-acolo nu aveam nici o cunoștință... Ce să fac?... Unde să trag?... Soseam dimineața. Eh!

nu stătui mult pe gînduri, mă aruncai într-o birjă şi poruncii să mă ducă la cel mai bun restaurant.

Cel mai bun restaurant, îi zicea „Hotel Splendid", era o sărăcie de han, mititel, dărăpănat, murdar, ca vai de lume! Cameră nici vorbă să găsesc, căci cele două ce amarul erau le ocupaseră nişte geambaşi ovrei.

Buimăcit cum eram, trebui să plec să-mi găsesc casă.

Îndată, în strada cea mai frumoasă, dacă în B... poate fi vorba de ceva frumos, zării într-o fereastră biletul cunoscut: „De închiriat două camere bine mobilate". Odăiţele într-adevăr păreau bunişoare. Proprietăreasa, o femeie c-o gură ca meliţa, mi le lăuda şi mi le oferea atît de ieftin, că nu mă putui codi şi dădui mîna.

Dintru-ntîi, pînă să mă obişnuiesc mai bine cu camarazii, stăteam mult pe-acasă. Mă aşezam la fereastră şi căscam gura la lumea ce se perinda pe stradă... Astfel, chiar a doua zi îmi ţinti luarea-aminte un soldat gătit şi spilcuit veşnic, parcă l-ai fi scos din cutie, care se învîrtea mereu pe dinaintea casei mele. Într-o zi îl întrebai cum îl cheamă şi cine-i. Zicea că e ordonanţa domnului colonel.

Era un tip foarte curios ordonanţa asta, pe onoarea mea, domnilor! Văzîndu-l aşa zîmbind necontenit şi arătîndu-şi dinţii ca o cucoană cochetă, păşind numai pe tălpi ca un cavaler în sala de dans, vorbind moale şi tărăgănat, obraznic şi prietenos... părea că văd un erou dintr-un roman de senzaţie. De nimeni nu-i era frică afară de domnul colonel. Cu mine începuse îndată legături de prietenie. Îşi zicea, probabil, că dacă soarta ne-a făcut vecini, trebuie să fim prieteni. De aceea,

de cîte ori trecea pe subt fereastra mea, îmi zîmbea prieteneşte... În sfîrşit, o prietenie cum se cade.

Dar adevărata viaţă pentru prietenul meu Costică începea de-abia seara. Cum se întuneca, el, mîndru ca o păpuşe, cu mustăţile răsucite ca acele, se înţepenea în poartă şi zîmbea, zîmbea necontenit. Am înţeles în curînd că zîmbetul este arma lui cea mai straşnică. Şi, într-adevăr, zîmbetului lui nimeni nu i se putea împotrivi. Slujnicele, fetele de ţăran, nevestele, toate erau roabele zîmbetului lui Costică. Care cum trecea pe dinaintea porţii, se oprea oleacă, schimba cîteva vorbe şi mai multe sărutări cu Costică şi numai pe urmă îşi vedea de drum...

Ei bine, într-o seară mă întorceam de undeva de la masă. Străzile, fireşte, pustii şi negre ca-n iad... Deschid, dau să intru, cînd, peste drum, zăresc o umbră.

„Cine-o fi pribegind aşa tîrziu pe subt ferestrele colonelului?"

Fără să stau mult pe gînduri, hai să vedem ce-i cu umbra aceea. Trebuie să vă mărturisesc, domnilor, că mă aşteptam să dau peste vreo femeiuşcă întîrziată pe-acolo cine ştie cum. Cînd colo, ce să vezi? ! Umbra mea se pune în poziţie şi ridică mîna la cozoroc. Adică Costică.

— Dar tu ce cauţi aici pe vremea asta?

Băiatul prinse a bîlbîi zăpăcit... Pricepui pe loc că e vorba de o aventură de dragoste. Nu-l mai descusui, ci mă grăbii acasă.

Totuşi, mă rodea să ştiu pe cine aştepta prietenul Costică. N-am aprins lumină. Am deschis încetinel fereastra şi m-am pus la pîndă. Nu peste mult, auzii scîrţîind poarta colonelului, iar în deschizătură deosebi

un căpşor de femeie... Vorbea ceva, dar atît de încet, că de-abia putui auzi cîteva cuvinte întretăiate.

— Nu mă chinui, Mariţo! se desluşea glasul tînguit al lui Costică.

— Lasă-mă-n pace... du-te... Nu e voie... nu se poate...

Apoi, în curînd, iarăşi vocea femeii:

— Nu se poate, înţelegi?... Haide, pleacă...

Scena aceasta a ţinut mai bine de zece minute. Pe urmă, deodată, poarta se închise uruind, cheia se învîrti de două ori în broască, iar flăcăul meu rămase uitîndu-se la clanţă, cu pumnii încleştaţi.

Mi se părea că văd limpede situaţia. Costică s-a zăpăcit de fata în casă a domnului colonel, dar ea nu vrea să capituleze. El, deprins cu biruinţi uşoare, se întărîtă, se înfurie, dar, bag seamă, şi fata e un drăcuşor şi jumătate...

A doua zi Costică păru foarte abătut. Mustaţa-i era neperiată, barba nerasă, numai cizmele, lustruite ca oglinda, mai arătau că el este vestita ordonanţă a domnului colonel.

„Ce are băiatul ăsta? mă întrebai cu mirare. Te pomeneşti că s-a zăpăcit cu tot dinadinsul de Marioara!"

Seara mă aşezai din nou la locul de pîndă. S-a repetat scena de ieri, numai că, de astă dată, poarta s-a izbit mai straşnic ca de rîndul trecut.

„Vezi, vezi? îmi ziceam. Marioara umblă cu mofturi. Desigur, umblă cu mofturi, altmintrelea de ce ar ieşi în toate serile pînă-n poartă? Ca să-i spuie să plece?... Aş, face nazuri!... Ei, dar în cele din urmă tot Costică o să iasă biruitor!"

Costică, însă, pe zi ce mergea, tot mai mult se posomora. Într-o săptămînă se schimbase de necunoscut. Îşi neglijase şi cizmele... nu se mai sinchisea de nimic. Ba, odată, domnul colonel fu nevoit să-l cîrpească în mijlocul străzii, în faţa lumii, fiindcă pe cai găsise gunoi de alaltăieri.

În sfîrşit, am constatat că prietenul meu s-a zăpăcit cum nu se poate mai bine...

Cînd mă dusei întîia oară la domnul colonel, văzui mai de aproape şi pe Mariţa. Ei bine, domnilor, vă pot spune pe cinstea mea că era o fetişoară ca o floare înrourată. Obrajii ca laptele, ochii galeşi, căprui, buze subţiri, roşii ca sîngele, talie vino-ncoace... În sfîrşit, domnişoară, ce mai la deal, la vale!...

Colonelul nu era acasă, şi cînd ieşii, Mariţa îmi ajută să-mi pun mantaua. M-am folosit de prilej şi am vrut s-o îmbrăţişez. Ei, credeţi că s-a lăsat? Doamne fereşte! S-a smult drîmboiata din braţele mele şi mi-a sîsîit, supărată foc:

— Eşti obraznic, domnule sublocotenent. Ştii?

După asemenea experienţă, urmăream cu şi mai mult interes asediul lui Costică, deşi, drept să vă spun, nu-i mai proroceam mare izbîndă...

Odată poftisem la mine pe un locotenent, băiat foarte cumsecade, la un ceai. Trăncănisem cîte verzi şi uscate, iar pe urmă îi pomeni şi de Costică.

— S-a zăpăcit de Mariţa? întrebă surprins locotenentul.

— Da, şi mi se pare că s-a zăpăcit bine de tot...

— Asta o face foarte rău... foarte rău...

— În sfîrşit, de ce s-o facă rău?... El...

— Aş... Mariţa nu e de el... De altmintrelea, n-are decît să-i ia dracul pe toţi! adăogă scîrbit.

Văzui că nu vrea să vorbească şi îl lăsai în pace. Povestirăm iarăşi despre calul maiorului şi alte ase-

menea lucruri interesante, iar vremea trecea. Se apropia ceasul îndrăgostiţilor.

— Îndată o să ai şi tu prilejul să-i vezi! îi zisei şăgalnic.

Amorezii noştri se înfiinţară... Locotenentul îi privea mormăind ca un urs trezit din somn.

— Idiotule, idiotule! zise aşezîndu-se iar pe scaun. Apoi se întoarse brusc către mine întrebîndu-mă: Tu încă nu ştii că domnului colonel nu-i place să stea ofiţerii tocmai subt nasul lui...

— Subt nasul lui? Vorbeşte, te rog, mai lămurit!... Asta...

— Eşti prost, băiete!... Ei bine, domnul colonel găseşte că nevasta d-sale nu este destul de tînără, destul de fermecătoare, de...

— Şi?

— Şi are pe Mariţa, care e o fată drăguţă!... Domnul colonel o găseşte chiar foarte drăguţă! încheie scurt locotenentul.

În toamna aceea ne bătuse Dumnezeu cu nişte manevre cum nu s-a pomenit mai mizerabile. Într-o zăpuşeală omorîtoare, într-o colbărie care te făcea să-ţi scuipi plămînii, făceam marşuri de cîte cincizeci de kilometri. Au trecut însă şi ele, cum trec toate necazurile şi bucuriile, şi ne-am întors acasă, în tîrguşorul nostru mult hulit, care acuma ne părea un adevărat colţ de rai.

„Ce-o să facă acum îndrăgostiţii mei? mă gîndeam eu. Cum o fi revederea după atîta vreme?"

Seara mă şi aşezai la fereastră... Costică se arătă în curînd şi începu a se plimba nerăbdător de ici-colo. Prin geamuri însă se strecora lumină de lampă, dovadă că domnul colonel încă nu se culcase... Trecu un drum bun de vreme pînă se stinse lumina în ferestrele colonelului. Noaptea neagră îmbrăcă acum oraşul într-o haină strînsă de jale. În turnul bisericei din piaţă, ceasornicul numără rar, prelung: unsprezece.

De-acuma clipele se scurgeau cu o încetineală spăimîntătoare. Îmi păru o veşnicie pînă sună miezul nopţii. Pe urmă, nici un zgomot, parcă toată lumea ar fi moartă... Apoi, deodată, de undeva departe, hămăitul ascuţit, înfiorător al unui cîine spintecă văzduhul... Prin spinare începură a-mi furnica fiori de groază. Aşteptam totuşi, tremurînd, să văd ce s-o întîmpla. Costică, însă, oploşit subt poartă, nici nu crîcnea, iar în casă stăpînea o tăcere ca-n cimitir... Şi, nu ştiu cum, frica, o frică proastă, neînţeleasă, mă prinse cu totul în mrejele ei. Umbre rînjite păreau că se învîrtesc nebuneşte în jurul meu... Mă dezbrăcai repede, mă vîrîi în pat şi-mi trăsei plapoma peste ochi.

A doua zi, parcă m-ar fi snopit cineva toată noaptea. Mă simţeam grozav de obosit, mă dureau toate oasele. Îmbrăcîndu-mă, îmi adusei aminte de Costică şi, fără să vreau, păşii la fereastră.

În faţa porţii lui Costică, învălmăşeală mare. Cîteva femei îşi frîngeau mîinile. Ce s-o fi întîmplat?

În clipa următoare văzui pe domnul colonel ieşind ca furtuna din casă. Îşi făcu drum printre oameni şi dispăru subt poartă. Îmi pusei grăbit tunica.

„Hai să vedem ce-a mai ticluit năstruşnicul ăsta de Costică!" îmi zisei.

În poartă întîlnii pe domnul colonel, care ieşea, cu faţa zgîrcită, muşcîndu-şi nervos mustăţile şi bîlbîind neîntrerupt:

— O, ce idiot! Ce idiot!

Răzbii cu anevoie prin mulţimea ce se înteţea şi alergai în goană spre grajduri. Cînd să intru, cît p-aci să cad jos de spaimă.

Adică, închipuiţi-vă, domnilor, zevzecul de Costică se spînzurase!

IDILĂ DE LA ȚARĂ

Duminecă...

Ziua mușteriilor...

Aron Tuptil se învîrtește ca o șopîrlă în dosul tejghelei, cu toate că e devreme și cîrciuma e încă goală. Barba-i neagră, încîlcită tremură parcă ar fi bolnav de friguri; ochii mici, scufundați în cap, licăresc înspăimîntați; mîna dreaptă, cu degetele scurte și grase, pare încremenită în gestul de-a număra parale. Pe buzele lui albăstrii plutește veșnic un zîmbet silit, zgribulit ca și cînd s-ar plînge mereu că e necăjit și n-are nici un ban. De altmitrelea, e bondoc, are fața roșcovană, plină de viață, mișcările repezi, tinerești, deși numără peste șasezeci de ani. Și e cel mai cumsecade dintre toți ovreii din sat, fiindcă dă rachiu pe datorie...

Un copilaș cît un țînțar intră buzna în cîrciumă. Într-o mînă ținea o sticluță etichetată, în cealaltă, încleștată, un ban.

— Să-mi dați rachiu de patru, jupîne... dar a zis taica să-l faci mai tare! țipă copilul lihăind, cu glasul subțire ca un fir de ibrișim.

Tuptil tresare speriat și bîlbîie fără să vrea:

— Ce poftești? Apoi ia banul, îl privește și pe-o parte și pe alta, îl trîntește pe masă și mormăie mulțumit: „E bun, e bun!" Trage sertarul greu al tejghelei cu băgare de seamă. Copilul întinde gîtul și se uită cu patimă la mîna ovreiului, care se lăfăiește o clipă în maldărul de gologani unsuroși.

„Aoleu, da' bogat mai e jidanul ăsta!"... Pe fața copilului se citește pizma nevinovată. Ar fi fericit să poată scormoni și el în potopul ăsta de bani. Dar cum nu e nici o nădejde ca ovreiul să-i împlinească pofta, încruntă din sprîncenele albinețe și se răstește:

— Hai, dă-mi mai iute, jupîne, că mă bate taica dacă zăbovesc!

Iese și lasă ușa deschisă... Tuptil se năcăjește și o închide bombănind:

— Ți-ar fi căzut mînușița dac-o întindeai... Al dracului pițigoi!...

Pe urmă se așează la tejghea, numără banii, spală sticlele și paharele, ca să le aibă la îndemînă cînd s-o isprăvi hora în Arini...

Încet, încet, pe nesimțite, se înserează... Flăcăii și fetele vin de la horă la Tuptil să bea un rachiu ca să se răcorească. Românul așa-i făcut: bea cînd e înfierbîntat ca să se răcorească și bea cînd i-e frig ca să se încălzească...

Cît ai clipi din ochi, cîrciuma se umple de lume. În jurul meselor lungi, înnegrite de murdărie, șed de-a-valma moșnegi și copii, bărbați și femei. Într-un

colț, doi lăutari își freacă arcușurile; *contrașul* are albeață pe un ochi și numai două strune la vioară.

Repede, repede, pe nesimțite, mesele se încarcă cu sticle, cu pahare pline și goale. Obrajii oamenilor se roșesc ca sfecla, frunțile se umezesc de sudoare, ochii lucesc pătimaș, glasurile răgușesc, parcă-o mînă nevăzută i-ar strînge de gît, din ce în ce mai năpraznic.

— Tuptil!... Măi Tuptil!... Domnule Tuptil!... Jupîne Tuptil!...

Zeci de guri lihăie numele ovreiului și toate vreau rachiu... Și pe urmă încep să cînte. Voci groase și pițigăite vîjîie sub tavanul afumat, căutînd să se împreune într-o melodie monotonă, nesfîrșită. Cîntecul se amestecă cu sudălmile și răcnetele celor amețiți, cu plînsul tăios al unui copil de țîță care zbîrnăie ca o amenințare prin odaia îmbîcsită de zăpușeală. Mama tocmai își ocărește bărbatul către o vecină, că tare-i bețivan și nu se sinchisește de copii. Și, ocărîndu-l, stoarce paharele unul după altul. Într-un tîrziu, după ce copilul răgușise de plîns, începe să-l alinte și să-i lăcrămeze de milă.

Doi bărbați foarte cumsecade s-au luat la bătaie în mijlocul cîrciumii. O droaie de copii se uită la dînșii cu mirare și plăcere și fac rămășaguri:

— Să vedeți că-i mai tare nenea Ionică!

— Ba-i mai tare taica! strigă vlăstarul unuia dintre bătăuși.

În ferestrele dinspre uliță stau slujnicile, cocoțate ca găinile în coteț, și privesc cu jind la chef. Prin curte sunt răsfirați cei îndrăgostiți și vorbesc de necazuri și se sărută și beau rachiu...

În odăița din fund, odaia boierilor, s-au adunat intelectualii satului. Notarul, doi învățători, primarul și cîțiva chiaburi. Toți cu nevestele și cu copiii, în familie. Aci se bea bere... Notăreasa e însărcinată, deci lumea discută cu aprindere ce-o fi: băiat sau fată? Notarul făgăduiește un butoi de bere dac-o fi băiat. Femeia șade smerită, rușinată, cu o fetiță de vreo doi ani în poală, și clipește repede ca să fărîme o lacrimă ce i s-a încurcat printre gene...

Tuptil e fericit, atît de fericit, încît, în ascuns, își freacă mînile. Dar face mutră năcăjită și vorbește cu glas plîngător. Și acuma nu mai e speriat. Toți ai lui sunt la treabă: jupîneasa, fetele, slujnica. El însuși ține locul cel mai greu, odaia cea mare, căci numai el știe să dea pe datorie și cît să dea. Altmitrelea, s-ar face încurcături. Jupîneasa slujește pe cei de prin curte, pe cei îndrăgostiți, ea e bătrînă, pe ea n-o mai fac să roșească îmbrățișările, ea a trecut de mult peste d-ald-astea. Și, pe urmă, are și cap bun: nu uită cui a dat sticle și pahare, și nu i se întîmplă niciodată să plece mușteriii cu sticle sau cu pahare în buzunar. Slujnica stă de pîndește să nu iasă cineva fără să fi plătit. Tuptil are încredere într-însa, cu toate că nu e ovreică... Fetele, în sfîrșit, se învîrtesc în odăița boierilor. Acolo nu le amenință nici o primejdie, căci doar au de-a face cu boieri. Adevărul e că boierii ăștia sînt mai mojîci ca mojîcii, dar, la urma urmelor, de ce sunt boieri? Ca să fie mojîci...

Cheful, firește, se sfîrșește cu o păruială obștească. Așa-i făcut românul: îi place să-și arate vitejia cînd e trăznit. Tuptil cunoaște foarte bine năravul românului. A mîncat și el bătaie de multe ori vrînd să-i liniștească. Acuma însă și-a băgat mințile-n cap. Totul e să nu-i prade avutul, adecă să-i spargă sticlele și paharele. Căci geamurile le-a suit în pod încă de după amiazi,

iar lampa a acăţat-o sus, la grindă. Cînd începe vijelia se piteşte după tejghea şi nu zice nici cîrc. Pentru nişte capuri sparte şi cîţiva dinţi rupţi, nu e mare pagubă!

Miezul nopţii a trecut demult cînd s-a golit cîrciuma. Tuptil răsuflă din baierile inimii şi se aşează să-şi numere banii. E mulţumit. Îi tremură şi buzele de mulţumire. Zăvoreşte uşile şi se duce să se culce, mîngăindu-şi barba cu amîndouă mînile.

Se aşează în pat lîngă jupîneasă şi începe să se gîndească la una, la alta. Şi atunci bagă de seamă că David iar nu e acasă. Se întristează şi-i piere somnul. David, David! Parcă nici n-ar fi băiatul lui. Bate cărţile nopţi de-a rîndul şi-i toacă părăluţele. Cui poate să samene băiatul ăsta cînd nimeni din neamurile lui n-a fost stricat? Şi, gîndindu-se aşa, aude sforăitul rar al fetelor, cari se odihnesc în patul de lîngă fereastră, şi sufletul iar i se înviorează.

„Bune fete Estera şi Rozalia — îşi zice Tuptil — bune şi muncitoare şi cuminţi... Ce păcat că bărbaţii de astăzi sunt proşti! He-he, dacă ar fi avut balabusta la spate cîte au fetele mele, ce mai viaţă am fi dus!... E, dar ce să-i faci? Aşa-i viaţa, amară şi grea ca plumbul... Nemăritate n-au să rămîie, că au destulă vreme, nu sunt bătrîne şi au zestre berechet. Treizeci de ani? Ce-i aia treizeci de ani? Femeia de-abia la treizeci de ani începe să se cuminţească... Sunt ele cam ofilite, dar e grasă zestrea îndeajuns... Da, da... Omul nu ştie cînd are să moară şi fetele cînd au să se mărite... Da! Cine ştie ce aduce ziua de mîne, nu mai mult decît cea de mîne? De unde ştii că nu un peţitor? Hm?"

Estera rîde prin somn. De bună seamă, visează vreun peţitor. Tuptil îşi trage plapoma pe ochi şi iar începe să se gîndească:

„N-ar fi nici o mirare să fie un peţitor, că fetele sunt bune, şi muncitoare, şi cuminţi. Şi zestre au, şi"...

Doarme...

BARONEASA

Nu se pomenea fată mai frumoasă în toată Ilva-Mică şi-n împrejurimi ca Ileana Mariucăi lui Dosoftei. Se dusese vestea pretutindeni părului ei cel negru ca mura, des ca peria şi lung ca un şarpe, buzelor ei cele roşii ca zmeura şi umede ca o floare stropită de rouă. Nici n-apucase să împlinească şaisprezece ani, şi se şi găsi împresorată de pîlcuri de peţitori, cari de cari mai frumoşi, cari de cari mai bogaţi. Dar Ileana nu vrea să vadă pe nimeni şi nu vrea să audă de nimeni. Iar voinţa Ilenei era sfîntă, căci pe Ileana toată lumea o răsfăţa, pînă şi mama ei cea vitregă.

Fiindcă era aşa de frumoasă, Ileana nu era silită să lucreze nimic. Toată vremea se gătea şi visa. Îi plăcea, mai ales, să viseze, căci viaţa e mai frumoasă visată decît trăită; căci dacă n-ar fi visat, ar fi trebuit să vadă că tatăl ei e calic, mai calic ca toată lumea; că mă-sa vitregă e beţivă, mai beţivă ca toate femeile, şi că nici în Vinerea Patimilor nu e trează; că ar trebui să se mărite cu vreunul din flăcăii ceia unsuroşi şi sfrijiţi, de care sătenii zic că sunt frumoşi şi bogaţi;

că astfel ar trebui să facă şi ea copii şi să muncească şi ea ca o roabă. Ea însă nu vrea să vadă lucrurile acestea, şi de aceea visa. În visurile ei apoi, în loc de peţitori murdari şi zdrenţeroşi, vorbea numai cu feţi-frumoşi şi cu feciori de împăraţi, care se războiau între dînşii şi se luptau cu fel de fel de balauri ca s-o poată cîştiga pe ea de nevastă. Iar visînd mereu, a început să creadă că visurile sunt adevărata viaţă, şi viaţa e numai un vis.

I se părea Ilenei că ea e o prinţesă surghiunită aci, între ţăranii cei toropiţi de trudă, şi că va veni vremea cînd se va isprăvi surghiunul şi se va întoarce în palatele cele fermecate. Ca să fie mai hodinită, s-a dus şi la ghicitorul din Măgura, ca să-l întrebe cine-i e sortit. Şi ghicitorul i-a răspuns întocmai ca şi babele cele înţelepte, cari se mirau de frumuseţea ei:

— O să vie un fecior de împărat cu căruţă de aur, cu armăsari de argint şi cu slugi de aramă. O să se oprească, cu tot alaiul, înaintea unei căsuţe dărăpănate, cu coperiş de paie. Pe prispa căsuţei o să şază o fată frumoasă ca o rază de lună. Slugile o să întinză un covor de mătase de la caleaşca prinţului şi pînă la picioruşele fetei. Şi prinţul o să ia fata de mînă, s-o sărute pe frunte şi s-o urce în căruţă. Pe urmă, pocnind din harapnice, o să se ducă departe, pînă la al şaptelea hotar...

D-atunci înainte Ileana prinse a sta toată ziulica pe prispă, aşteptînd să sosească feciorul de împărat şi s-o ia cu dînsul.

Şi fiindcă voinţa Ilenei era sfîntă, într-o bună zi se ivi şi feciorul de împărat. Era un baron ungur, bătrîn ca vremea, galben ca turta şi stors ca lămîia. Trecea prin sat într-o caleaşcă trasă de patru armăsari albi. Cînd auzi Ileana tropotul cailor şi huruitul roţilor,

ridică fruntea şi se uită lung, ademenitor, cu ochii ei cei de cicoare, la caleaşca boierească. Inima îi bătea grozav şi-şi zicea înfricoşată: „poate c-a sosit!"...

Baronul o zări din goana cailor, opri caleaşca. Slugile se repeziră să-i ajute ca să se dea jos. O luă de mînă pe Ileana, o sărută pe frunte şi o urcă în trăsură, aşezînd-o la dreapta lui pe pernele moi de mătase portocalie. Îi spuse la ureche vorbe ciudate, străine, din cari ea nu pricepea nimic, dar cari îi sunau în creieri ca un bîzîit dulce de bondar bătrîn. Caleaşca plecă în goană, armăsarii păreau că suflă foc pe nări...

Pe-atunci Ileana avea tocmai şaisprezece ani, iar baronul, şaizeci şi şase. Şi fiindcă Ileana era atît de tînără şi frumoasă, iar baronul atît de bătrîn şi bogat, s-a ales dintr-însa ibovnica cea mai răsfăţată a boierului. Acum Ileana avea tot ce dorea: mîncări alese, băuturi scumpe, mătăsuri rare şi bani mulţi, cîţi îi cerea inima. Toate acestea pentru cîteva sărutări şi îmbrăţişări. Era deci fericită.

Dar apoi, într-o bună zi, se pomeni că baronul moare. Moare şi el, ca orice om necăjit. Pe ea însă nici la moarte n-o uită. Îi lăsă palatul în care stătea, cu tot ce se afla într-însul, cu toate pămînturile, cu toţi banii. Fără să-i ceară măcar să-l mai sărute o dată.

Ileana l-a plîns, l-a înmormîntat şi l-a jălit. L-a jălit o lună, două. Pe urmă s-a pus pe gînduri. Şi-a zis:

„Sunt tînără şi frumoasă ca o iconiţă din perete. Bani am. Nimic nu-mi lipseşte... în afară de cinste. E! Parcă toate fetele tinere şi frumoase au cinste!... Am însă nevoie de ceva. De iubire! Iubirea cea mare, cea adevărată, cea pătimaşă, aceea unde nu se dă nimic şi nu se ia nimic"...

Şi fiindcă voinţa Ilenei era sfîntă, au venit mulţi prieteni cari au iubit-o. Şi ea nu simţea că de cîrpa baronului nu se apropie nimeni cu iubire adevărată. Îi părea bine că are bani şi e iubită.

Pe urmă a început şi Ileana să bage de seamă că iubirea cea adevărată nu se apropie de dînsa. A încercat s-o atragă, s-o momească, dar n-a izbutit. Şi cînd a văzut că nu izbuteşte, s-a învoit cu viaţa: ea dă paralele, viaţa să-i dea iubirea. Orice iubire. Căci i-e sete de iubire. Şi a prins a-şi schimba iubirile cum îşi schimbă alţi oameni cămăşile.

Vremea trecu foarte repede. Ileana se trezi tocmai cînd avu în spate o jumătate de veac şi cînd ţăranii cereau să-i cinstească cu rachiu şi să stea cu ei la masă ca s-o iubească. S-a învoit din nou cu viaţa şi, după şampaniile franţuzeşti, a băut rachiu cu ţăranii. Îi părea bine că-i zic baroneasă şi o iubesc. Dar începea să simtă că mătăsurile şi catifelele îi fac rău. Îi era dor de obîrşie, de vremea cînd visa. A lepădat deci straiele cele pompoase şi a îmbrăcat iar hăiniţele cele frumoase, ţărăneşti. Nu mai vrea să se deosebească de celelalte femei. Numele doar să-i rămîie: baroneasa. Astfel, apoi şi-a găsit şi ea prietene, ea, care toată tinereţea şi-o petrecuse cu servitori şi cu mobile cari o priveau ca pe o străină şi parcă îi aruncau mereu în obraz necinstea. Prietenele acestea nu-i scormoneau trecutul şi nu se sinchiseau de prezentul ei. Îi iertau toate păcatele. Cel mult o pizmuiau pentru belşugul, pentru toată viaţa ei trecută, şi beau şi ele cu dînsa rachiu prost din păhărele de cristal, şezînd pe scaune de pluş, holbîndu-se la tablouri scumpe.

În sfîrşit, prinseră a-i cădea şi dinţii, cei ce fuseseră albi ca spuma şi ajunseseră negri ca păcatul. Îi căzu şi părul cel des ca peria. Buzele ei cele roşii

și umede se spălăciră și se moleșiră. Ochii își pierdură tot focul cel ademenitor. Părea, în mijlocul rămășițelor de belșug, o stafie întîrziată, o amintire urîtă a unor vremi frumoase.

Și începu iar să se gătească și să viseze, ca în vis să se vadă iar tînără și frumoasă, să aștepte iar vreun făt-frumos care s-o ia și s-o ducă departe, mult mai departe de cum a dus-o odinioară...

CINEMA

Pianul automat cîntă o horă zburdalnică. Spectatorii își șterg nădușeala de pe frunte. Un băiat cu tablaua aleargă printre bănci, țipînd ca din gură de șarpe:

— Rahat cu apă rece! Americane prăjite!

Apoi pianul tace. Luminile se sting. Băiatul cu tablaua încremenește într-un colț al sălii. Orchestra napolitană atacă o melodie spaniolă, și pe pînză se desfășoară povestea nemaivăzută.

„Contele și contesa stau la masă. În ușă apare un servitor aducînd stăpînului o scrisoare. Contele o ia, o desface, o citește. Cuprinsul scrisorii: „Stimate domnule conte, vă fac cunoscut că ați moștenit două sute mii franci. Mirați-vă și fiți fericit. Banii puteți să-i ridicați personal cînd doriți. Devotat, Cutare, notar." Contele spune contesei ce noroc neașteptat a dat peste dînsul. Contesa, care aduce mult cu o chelneriță, îmbrățișează pe contele, care seamănă cu un birjar. Amîndoi pleacă dansînd și lăsînd, firește, scrisoarea pe masă. Servitorul vine și, cu o mimică diabolică, citește scrisoarea. De-acuma știe ce are de făcut, mizerabilul!"

— Rahat cu apă rece! strigă în pauză băiatul cu tablaua.

„Contele și servitorul se îmbarcă într-un vapor. Iată-i într-o cabină amîndoi. Servitorul trage cizmele stăpînului. Contele se culcă. Culcarea aceasta i-e fatală. Căci servitorul, infam, atîta a așteptat. Se repede la stăpîn, îi deschide gura cu forța și-i toarnă un lichid îmbătător. Într-o clipă, mîinile și picioarele contelui sunt legate cu frînghii groase ca brațul, în cealaltă clipă hoțul îi răpește scrisoarea notarului, iar sărmanul stăpîn e aruncat într-o ladă și încuiat."

— Americane prăjite! strigă iar băiatul cu tablaua.

„Și iată-l pe servitorul trădător în hainele nefericitului conte, care se căznește neputincios, zăvorît în ladă. Servitorul, îngrozitor în noua lui înfățișare, se prezintă notarului, care este un detectiv amator. Notarului i se pare suspect acest conte oribil la vedere. Cu ajutorul unui cîine polițist, descopere pe adevăratul conte închis în ladă. Începe o goană nebună după servitorul mizerabil, care, în cele din urmă, este prins și aruncat în închisoare. Contele plînge și oferă cincizeci mii franci notarului detectiv care l-a scăpat de moartea sigură. Notarul însă recunoaște în conte pe fratele său vitreg. Bucuria lor e de nedescris. Se îmbrățișează și pe urmă contele se întoarce acasă la contesă cu cele două sute mii franci. Fericire. La revedere."

Luminile se aprind. Orchestra napolitană tace. Spectatorii își șterg nădușeala de pe frunte. Pianul automat intonează o rapsodie ungurească. Băiatul cu tablaua încărcată aleargă printre bănci, țipînd ca din gură de șarpe:

— Rahat cu apă rece! Americane prăjite!...

RĂZBOIUL

Bărbosul (ridicînd nasul din „ediția specială"): Eu, drept să-ți spun , nu pricep nimic din toate telegramele astea... E o harababură... I-ascultă, bre! Tu ai făcut armată?

Spînul: Nu, dar sînt acasă în toate chestiile de strategie și tactică... M-am ocupat... Ce crezi? cînd faci atîtea războaie... Am cărți, hărți, planuri...

Bărbosul: Atunci fii drăguț, te rog, și mă lămurește și pe mine... Ascultă! Zice că o armată e în Flandria, alta în Alsacia, iar alta la Polonia... Vorbește de șapte sate și de douăzeci și șapte dealuri, de trei sute de kilometri și de o mie de kilometri, de fronturi și de mai știu eu ce... Și, în sfîrșit, spune că kaiserul vede tot... Ei, cum naiba se poate una ca asta?

Spînul: Nimic mai simplu, amice... Kaiserul are un binoclu cu care vede la o mie trei sute de kilometri!

Bărbosul: Pe urmă citesc că divizia cutare a fost împinsă, că brigada cealaltă a fost respinsă și ofițerii de stat-major zboară din batalion în batalion... Mă

rog, cum se împing şi se resping batalioanele?... Şi cum zboară ofiţerii ceia de stat-major din batalion în batalion? Cu aeroplanul, ori cu zepelinuri? Şi adică de ce zboară?

Spînul: Destul! Din toate astea văd că un nebun poate întreba mai mult decît ar putea răspunde zece înţelepţi... Ei, acum ascultă: Eu, ce-i drept, n-am făcut armata, dar ştiu din experienţă că războiul e ca şi manevrele...

Bărbosul: Şi cum sunt manevrele, dacă nu te superi?

Spînul: Ca jocul de şah... Şi acolo mergi înainte cu o figură, tragi înapoi o figură, dai afară pionii şi pierzi partida... Ei vezi, întocmai aşa-i războiul!

Bărbosul: Mă rog... Tu ştii să joci şah?

Spînul: Fireşte că... nu ştiu.

Bărbosul: Aşa da. Fiindcă nici eu nu ştiu... De aceea, ce să-ţi spun, pricep mai bine războiul decît jocul de şah.

Spînul: Stai, dragă, că-ţi explic eu tot. Stai!... Uite... Va să zică, jocul de şah e ca războiul. Oştile se înşiră faţă-n faţă, pe urmă încep să avanseze...

Bărbosul: Înţeleg. Exact aşa-mi închipuiam şi eu. La dreapta stau prietenii, la stînga duşmanii. Apoi comandanţii strigă „uraa!"... Şi trag cu puştile şi cu tunurile unii în alţii.

Spînul: Idiot eşti, bre!... Cum crezi tu că două armate o să se înşire aşa, ca două echipe de elevi de liceu sau ca figurile de şah?... Ce prostie!...

Bărbosul: Bine, nu spui tu că jocul de şah e ca războiul?

Spînul: Am spus-o numai ca să te fac să mă înţelegi mai bine. Dar războiul e cu totul altceva decît jocul de şah. Ce dracu, nici atît nu ştii? Războiul modern se bazează pe legea pompării, pe care trebuie s-o ştii din şcoală... Ruşii merg înainte, nemţii merg înapoi, nemţii merg înainte, ruşii merg înapoi.

Bărbosul: Ruşii merg înainte, nemţii merg înapoi...

Spînul: Ei, vezi?... La şah fiecare figură îşi are locul său, pe cînd la război totul atîrnă de împrejurări. Sau poate tu crezi că şi terenul războiului e împărţit în şaizeci şi patru de cîmpuri?

Bărbosul: Dar în cîte e împărţit?

Spînul: Aoleu, eşti prost rău!... La război fiecare corp ocupă terenul cel mai convenabil...

Bărbosul: Ce-i aia teren?

Spînul: Un loc, sau o cîmpie, sau o colibă, uneori chiar o colibă poate fi teren.

Bărbosul: Şi cel ce a ocupat terenul a învins?

Spînul: Ei, aş! După ce a ocupat terenul, porneşte împotriva duşmanului şi trage focuri, şi sau învinge, sau e învins. Ai înţeles?

Bărbosul: Nu.

Spînul: Atunci degeaba îţi mai explic. Războiul nu se face ca să-l priceapă toţi nerozii.

Bărbosul (iar cu nasul în „ediţia specială"): Las', că tu îl pricepi...

RĂZBOIUL

Însemnările unui sublocotenent

Sublocotenentul e grav rănit într-un spital din Transilvania. E român. A trebuit să lupte împotriva sîrbilor. Şi-a însemnat pe apucate clipele petrecute în faţa duşmanului într-un caiet cu scoarţa neagră. Reporterul unui ziar, vizitînd spitalul înţesat de răniţi, a vorbit cu ofiţerul, care i-a dat voie să publice cuprinsul carnetului. Mi se pare că sunt interesante însemnările sublocotenentului. Mai cu seamă în vremurile acestea pline de înfrigurări războinice...

Lugoj, 28 iulie.. Aici am să-mi însemnez tot ce voi vedea şi ce mi se va întîmpla în război... Tocmai mă pregăteam să plec la Sibiu. Îmi făceam geamantanul. Toc, toc! în uşă. Iată un soldat cu un plic portocaliu. Mobilizăm. E ordinul de chemare. Îmi dă să iscălesc şi să adaog ora şi minutele, fiindcă în 24 de ceasuri trebuie să fiu la Timişoara, la regiment. De-acum, noroc bun!

Timişoara, 6 august. Azi am avut o inspecţie mare. Domnul general comandant al corpului de

armată. Bătrînul (text şters N.N.) Se zice că mîine (text şters N.N.) batalioane. Am presimţirea că unul va fi batalionul meu. Sînt ghinionist. Baremi de-am şti unde mergem!

În tren, 7 august. Aseară am primit ordinul de plecare. În zori am părăsit cazarma. Am stat în gară pînă la nouă. Ne duce la sîrbi. Prin gări, lumea fîlfîie batiste şi umbrele. Toţi ne urează izbîndă. Femeile plîng.

...8 august. Azi-dimineaţă am sosit. Un sat croat. Eu cu plutonul meu plecăm mai departe, pe jos. Sîntem escorta trenului. Soarele arde grozav. O să ne prăpădească zăpuşala.

...9 august. Sîntem într-un cătun ciudat. Aşteptăm tunurile. N-am mai văzut sat ca ăsta. E atît de lung, parcă n-ar avea sfîrşit. Facem gardă la biserică fiindcă e satul sîrbesc şi se zice că sînt multe elemente suspecte. Căpitanul a şi prins vreo şase ţărani care o să fie împuşcaţi. Aşa-i ordinul de la divizie.

...14 august. Ne plictisisem. Acuma însă ne-a trecut plictiseala. Am făcut treizeci de kilometri pe o căldură îngrozitoare. Se aude că ai noştri au trecut Sava şi că la Sabatz e o luptă mare... Pe seară iar pornim peste o mirişte. Ne scoase din sat fiindcă era vorba să se întoarcă cei de la Sabatz ca să se odihnească, dar n-au venit. Soldaţii cîntă *Deşteaptă-te, române!* şi glumesc parcă ar fi la manevre.

...17 august. Ne-am întors în sat şi am aşteptat pînă azi-noapte, cînd a venit ordinul să venim aci în marş forţat şi să aşteptăm noi ordine. Am sosit la nouă dimineaţa şi ne-am culcat. Am dormit cîteva ceasuri. Acum aşteptăm. Se aude bubuitul tunurilor.

Dincolo de Sabatz. 18 august, în zori. Stau culcat afară din oraş, într-o livadă mlăştinoasă. Doi porci

grohăie la cîţiva paşi. Aseară la opt au sunat alarma şi a trebuit să las pe masă friptura şi sticluţa cu vin negru. La nouă ne-a oprit în mijlocul cîmpului, ne-a împărţit cartuşe şi ne-a oprit să fumăm. Mergeam pe două drumuri. Ne opream mereu din pricina cailor artileriei. Sîntem vreo trei mii, poate mai mulţi. La miezul nopţii am ajuns în Klenak. Se auzea foc de puşcă. De-aici nu erau decît zece kilometri pînă la Sava, şi nici un sat. Tunurile au fost trimise înainte, iar noi am dormit vreun sfert de ceas. Drumul merge la vale. Pretutindeni, tunuri şi gherete de grăniceri. Mi se strînse inima de-a binelea, nu mai e decît un kilometru pînă la Sava, unde e podul de pontoane. Din zece în zece paşi, cîte o sentinelă. La 2 ore şi 43 minute noaptea am pus piciorul pe pod. Pe cellalt ţărm fumega o clădire uriaşă, pe urmă fabrica de cărămizi ciuruită de granate. Şi un miros de praf de puşcă, îmbătător. Pe uliţe, nici ţipenie de om, numai mobile sfărîmate şi sentinele care dormeau în picioare, cu arma la braţ. Întuneric beznă; colonelul ne conducea... Am ieşit din oraş, aci, în livadă... Acum răsare soarele. Stăm culcaţi în linie de trăgători, cu arma în mînă. Noi sîntem în aripa stîngă, aproape de şosea. Maiorul a chemat pe comandanţii de plutoane şi ne-a arătat; De-acolo vine duşmanul! Dincolo de livadă e o porumbişte, iar mai departe începe pădurea. Locotenentul Crihan priveşte mereu cu ocheanul. Nu se vede nimic.

18, orele 6 şi 10 minute dimineaţa. Un şrapnel trece peste capetele noastre spre podul de pontoane. Cel dintîi foc! Ai noştri s-au s...

Klenak, 18 august, după Sabatz, la Ambulanţă, după-amiazi. Zac şi scriu... Urmez... Cînd a fîşîit şrapnelul sîrbesc, locotenentul a strigat: „Ei, băieţi, de-acu începe hora!" Duşmanul e la 1.500 metri. Dar

nu era unde-l aşteptam noi, în faţă. Focul venea din dreapta, dinspre pădure. Din trei în trei minute, cîte un bubuit de tun.

Ai noştri au răspuns tot cu tunurile. Pe urmă, tăcere. Poate să fi fost şase şi jumătate cînd am plecat în linie de trăgători spre porumbişte. Căpitanul dădu ordinul: „Plotonul al doilea şi al treilea, înainte!" Mergeam puţin la deal. Pînă la marginea porumbiştei ne-am tîrît pe burtă, nici n-am băgat de seamă. Amîndouă plotoanele mergeau. Locotenentul alerga mereu înainte şi se întorcea înapoi.

Intrăm în porumbişte, cu arma în mînă, dar n-aveam voie să tragem, ca nu cumva să ne vadă de la marginea pădurii. Prin porumbişte, o salvă de gloanţe. În jurul nostru de-abia cîteva gloanţe au trecut. Ciudat mai sfîrîie gloanţele! Am mers aşa vreo jumătate de ceas. Cu mare băgare de seamă. Cînd am ajuns la marginea porumbiştei, ne-am pomenit cu o salvă groaznică de gloanţe. Trei deodată au căzut grămadă. Porumbiştea toată era plină cu de-ai noştri. Auzeam mereu: „Înainte! Înainte!" Am făcut şi eu semn cu sabia spre pădure. Între porumbişte şi pădure e o livadă de vreo şase sute de metri. Am început să alergăm. Cum am năvălit din porumbişte, era cît p-aci să cad. Mă împiedicasem de cadavrul unui sîrb mort mai de mult, în haine civile. Un miros groaznic. Cu faţa în sus, gura căscată, arma frîntă alături de dînsul. Trebuia să alergăm din răsputeri prin livadă. Foarte mulţi flăcăi se vedeau căzînd. Unii ţipau, alţii înjurau. Credeam că sîrbii sînt înaintea pădurii într-un şanţ, dar numai şepcile erau acolo, ei trăgeau cocoţaţi în copaci. Am început şi noi să tragem.

Un locotenent a pus două mitraliere şi a deschis focul spre pădure. Vedeam căzînd oameni din copaci.

Mulţi. Nu ştiu cîtă vreme a ţinut pînă am trecut livada, două minute sau un sfert de oră. Ne trînteam jos, trăgeam, iar porneam. Cînd am ajuns la şanţuri, şepcile militare aşezate frumos pe grămezile de pămînt, iar jos, în şanţ, morţi de mult, şi peste dînşii cad acum mulţi de-ai noştri.

Un soldat trece ca furtuna pe lîngă mine cu baioneta la armă, un glonte îl loveşte în genunche, îi ţîşneşte sîngele. Sar şanţul, dar îl aud văitîndu-se: „Mamă, mamă!"... „Brancardier! Brancardier!" Alt soldat îl ia în cîrcă şi-l duce înapoi. Intrăm în pădure, alergăm nebuneşte printre copaci. Pe la mijlocul pădurii, altă ploaie de gloanţe. Şrapnel. Se prăbuşeau copacii, pîrîiau ramurile. Simt că mă împiedec şi cad lîngă o rădăcină ieşită din pămînt. Vreau să mă ridic; nu pot. N-am simţit să mă fi atins vreun glonte, credeam că m-am lovit de vreun copac.

Îmi pipăiesc şalele, simt căldură la mînă, văd că e însîngerată. Mă gîndeam că poate mi-a intrat vreun gîndac în cizmă, fiindcă mă înţepa grozav. Dar şi la picior mă lovise o schijă de granată.

Toţi ţipau: „Cartuşe, cartuşe!" Pe urmă a început să mă învăluie o ceaţă parcă. Îmi ziceam că mor. Măcar de-aş şti că am învins. M-am tîrît totuşi lîngă un copac bătrîn. Acolo mai era un rănit. Sprijinindu-ne unul pe altul, ne-am dus înapoi la şanţul cu cadavre şi ne-am trîntit în mijlocul lor. Tovarăşul meu, un plutonier, a smult de pe haina unui maior sîrb mort o decoraţie şi şi-a înfipt-o pe piept. Şi el are un glonte în şale. În şanţ tot auzeam: „Brancardier! Brancardier!" Şi cîteva înjurături româneşti. Peste o jumătate de oră vin doi soldaţi. Nu i-am văzut, doar am auzit: „Ia pe domnul sublocotenent, eu pînă atunci văd care mai trăieşte". Pe urmă nu ştiu ce-a fost, dar acuma mă pomenesc iar în casa cea galbenă, de unde am plecat înainte de-a trece Sava.

VREMURI RĂZBOINICE

Povestea e nouă şi interesantă, fiindcă e din război şi fiindcă tot ce e din război e nou şi interesant. Povestea e şi adevărată, cel puţin aşa îmi spune cel ce mi-a spus-o între un şvarţ dulce şi o dulceaţă amară. Adevărată sau neadevărată, ce are a face? O dau cum mi s-a dat...

Acum vreo două luni, domnul Ilie Manea se pomeneşte bolnav de apendicită. Doctori peste doctori, alergături, dureri... Zadarnic. E nevoie de operaţie.

Domnul Ilie Manea, pe lîngă apendicita cu pricina, mai are cîteva milioane de lei şi un fecior la care ţine ca la ochii din cap. Toate acestea însă nu-l pot scuti de operaţie. Trebuie operaţie, altfel e rău, altfel nu-i garantează nimeni viaţa.

În multe privinţi e săracă ţara românească, dar în doctori e tare. Doctorii noştri sunt printre cei mai buni din lume. Toată lumea o recunoaşte, afară de români, bineînţeles. Şi mai cu seamă afară de românii bogaţi.

Domnul Ilie Manea, ca proprietar al cîtorva milioane, are o neîncredere desăvîrşită în doctorii români. Cînd tuşeşte, aleargă la Viena, să consulte un doctor... Unde să se ducă deci pentru o operaţie de apendicită? Fireşte, la Paris. Acolo e sigur că se înzdrăveneşte cît baţi în palme. Ba chiar e sigur că acolo nici nu s-ar fi îmbolnăvit.

Pentru orice eventualitate, însă, ia cu dînsul şi pe fiul său, un flăcău voinic, frumos, de vreo douăzeci şi cinci de ani. Avînd pe Jenică cu dînsul, va suferi cu mai multă uşurinţă toate durerile şi necazurile boalei.

Plecară amîndoi.

La Paris trag amîndoi într-un sanatoriu. Operaţia se face şi reuşeşte întocmai cum nădăjduise bătrînul. L-a costat scump, dar face. Simte zi cu zi cum se întremează şi nu conteneşte de-a preaslăvi pe doctorii francezi şi de-a ponegri pe doctorii români.

Jenică a îngrijit pe tatăl său cu o dragoste nemărginită. Ziua-noaptea era lîngă patul bătrînului. Patru săptămîni nu s-a mişcat de lîngă bolanv. Domnului Manea i se umplea[u] ochii de lacrimi de bucurie văzînd dovezile de iubire ale odraslei sale.

Într-a cincea săptămînă, însă, Jenică simţi nevoia să mai iasă puţin. Bătrînul mergea bine. Peste cîteva zile puteau pleca acasă. Şi apoi Jenică nu vrea să se întoarcă de la Paris fără măcar să fi văzut Parisul şi fără a fi cheltuit nimic. Se înţelese cu bătrînul şi, fiind de acord, Jenică ieşi.

Era o vreme minunată. Soare, căldură, splendoare.

Jenică intră repede într-o frizerie. Nu putea merge prin oraş neras şi nefrizat.

Bărbierul, un bătrîn uscat şi blajin, se uită la dînsul întîi mirat, apoi din ce în ce mai necăjit. Jenică nu se putu stăpîni să nu-l întrebe:

— De ce eşti supărat, patronule?

— Nu sunt supărat, domnule! răspunse acru bărbierul. Mă mir numai că un bărbat voinic ca d-voastră poate să stea acasă cînd ţara e în primejdie...

Jenică se roşi şi vru să explice omului că dînsul e român şi că, deşi n-a făcut armata, va stărui acasă ca România să dea ajutor Franţei...

Dar bărbierul nu se împăcă cu explicaţiile, şi Jenică plecă tulburat şi ruşinat.

„A înnebunit bărbierul, se gîndi dînsul mîngîindu-se. Da' ce sunt eu să-mi expun viaţa de dragul nu ştiu cui?... Şi chiar dacă aş merge la război, aş merge cu ţara mea, şi poate la partea sedentară, că doar nu sunt băiatul boierului Manea ca să mă bag carne pentru tunuri"...

Era gătit, ca scos din cutie. Învîrtea bastonaşul cu mîner de aur şi fluiera. Dar străzile erau aproape pustii, deşi era vremea plimbării, iar oamenii umblau grăbiţi şi îngrijoraţi.

„Grozav e războiul! îşi zise Jenică fluierînd. Să te ferească Dumnezeu... Parisul e gol... Pariziencele parcă au intrat în pămînt"...

Jenică e clientul lui „Capşa" şi al varieteurilor bucureştene. Şi e irezistibil, fiindcă nu se uită la parale. Ar vrea să-şi arate puterile şi e mîhnit că nu i se prezintă ocazia. Totuşi, se simte bine. Oricum ar fi, Parisul tot Paris rămâne. Chiar în vremuri războinice. Şi se plimbă mîndru, ţanţoş, fericit.

Într-un colţ, însă, se pomeneşte cu un gardist.

— Vă rog să vă legitimaţi!

— Cum, domnule? De ce? N-am făcut nimica! zice Jenică speriat.

— Se prea poate, domnule, răspunde gardistul. Dar sînteţi suspect... Un tînăr voinic ca d-voastră, dacă nu e militar, trebuie să fie sau neamţ, sau spion...

Jenică protestează, zîmbeşte, se încurcă şi nu se descurcă decît tocmai la secţie.

„A înnebunit poliţia, se gîndeşte Jenică ieşind de la secţie. Nu mai vede decît nemţi şi spioni. Scîrbos popor"...

Îşi urmează plimbarea şi, în splendoarea înserării, uită îndată incidentul. Iar fluieră, iar zîmbeşte şi aruncă priviri drăgăstoase femeilor. Dar în curînd văzu că toate femeile se uită la dînsul cu scîrbă.

„Ce dracu oi fi avînd?! îşi zice Jenică îngrijat. Nu cumva"...

Îşi pipăie hainele, cravata, gulerul, pălăria. Nu simte nimic deosebit. Se priveşte într-o vitrină. Se găseşte foarte elegant şi cuceritor. Atunci, ce să fie?

În sfîrşit, găseşte trei fete. Le priveşte dulce, dar ele întorc capul, iar una zice:

— Ce tip nesimţitor! E cît un munte, şi se plimbă aici, în loc să meargă la oaste!

Jenică îşi pierdu tot cheful. Nu mai e de trăit la Paris. Aleargă la sanatoriu şi nu mai ieşi decît atunci cînd plecă cu tatăl său, însănătoşit, spre România.

Acum e acasă şi povesteşte cu însufleţire:

— Tot Parisul e militarizat. E o splendoare! Bărbaţii în uniformă, automobilele aleargă, trenurile — cu soldaţi. E o splendoare! Nu vezi un civil pe stradă. Iar acei pe care-i vezi sunt sau copii, sau bătrîni neputincioşi. Închipuiţi-vă o scenă la care am asistat. Un tînăr se plimba nepăsător... Un tînăr chipeş... Făcea cu ochiul cucoanelor. Un gardist...

O SCENĂ

(Scena se petrece într-un hotel din Abazzia. Sau cel puţin s-ar fi putut petrece.

O după-amiază de vară. Soare. Căldură. Plictiseală.

Mosafirul soseşte cu doi copii de mînă. Un hamal aduce un munte de geamantane. Toţi se opresc la cabina portarului de la hotelul, îi zicem, „Panonia". Două minute de parlamentări, apoi mosafirul pleacă cu copiii, urmaţi de portar, înspre interiorul hotelului, printr-un labirint de coridoare. Portarul e foarte limbut.

La o uşă se opresc cu toţii. Intră. Începe scena.)

Portarul: Cred că odăile acestea vor fi tocmai pe placul d-voastră... Cred şi sunt sigur. Mai ales că amîndouă împreună nu costă decît cincisprezece franci pe zi... Adică pardon!... D-voastră sunteţi român?

Clientul: Da.

Portarul: Va să zică, ziarist?

Clientul: Nu, domnule. Eu sunt dentist.

Portarul: Nu se poate, domnule... Vă rog, gîndiţi-vă puţin, poate totuşi sunteţi şi ziarist...

Clientul: Ei, da, adevărat: scriu şi eu din cînd în cînd la gazete, cu deosebire cînd sunt chestiuni importante la ordinea zilei.

Portarul: Va să zică, nu mă înşelasem. Sînteţi ziarist. Dar copilaşii d-voastră? Şi dumnealor sunt ziarişti, nu? Nu?

Clientul: Încă nu.

Portarul: Va să zică, elevi de ziarişti. Va să zică, viitori ziarişti... Aşa... Acuma ne-am lămurit... Ei bine, pentru aceste odăi d-voastră nu veţi plăti decît paisp'ce franci...

Clientul: O, dar şi paisp'ce franci e prea scump.

Portarul: Nu, mă rog. Vă înşelaţi. Paisp'ce franci e un preţ redus. Un preţ special. Ceva ca o ediţie specială... Domnul Romanescu, celebrul redactor bucureştean, tot paisp'ce franci plăteşte pentru două odăi ca acestea... Ştiţi, domnul cela care făcea gălăgie în sala paşilor pierduţi... L-aţi văzut?... Acela care striga în gura mare: „Las', că vă învăţ eu minte!“

Clientul: Te înşeli, prietene, te înşeli. Domnul acela nu e ziarist. Îl cunosc foarte bine. E un simplu agent de publicitate.

Portarul: Va să zică, ziarist. Perfect! Şi exact atîta plăteşte pentru două camere domnul redactor Popescu-Vasileşti... cel care răcnea adineaori pe terasă: „Mişelie! Pungăşie! Las', că vă arăt eu, escrocilor; vă dau eu la gazetă!“

Clientul: Iar eşti greşit, prietene, fiindcă nici domnul acela nu e ziarist. E un negustor de lemne şi proprietar de tipografie.

Portarul: Aa, va să zică, are atîtea ziare cîte vrea... Va să zică, e director de jurnale cînd doreşte...

Clientul: Ei, da... fireşte... Dar ia spune-mi, ce te face pe d-ta să mă iei pe mine drept ziarist?

Portarul: Foarte simplu, domnule. Eu, domnule, sunt portar bătrîn. Am văzut multă lume. Am avut de-a face cu tot felul de naţii, dar încă n-am pomenit un romîn care să nu fie ziarist... De altmintrelea, să n-aveţi nici o grije. Scrieţi numai în registrul hotelului că sunteţi ziarist, şi tot se va aranja perfect... *(După o pauză, cu o obrăznicie revoltătoare.)* Totuşi, domnule, îmi daţi voie să vă spun că eu mă mir...

Clientul: De ce te miri?

Portarul: Că în România nu se găseşte nici un om care să nu scrie la gazetă, care să nu fie îndemnat să-şi exprime părerile la gazetă...

Clientul (cu mîndrie): Ehe...

Portarul: Eu, domnule, ştiam că în viaţă mai sunt o sumedenie de alte ocupaţii în afară de ziaristică. Adică cum, nu sunt la d-voastră brutari? Nu sînt chelneri?

Clientul: Negreşit, dar aceasta nu-i împiedică de a fi şi ziarişti. Brutarii, sau măcelarii, sau chelnerii sunt colaboratorii ziarelor breslei lor.

Portarul: Am înţeles. În România toată lumea are cîte o ocupaţie suplimentară, sau poate complimentară. Am înţeles... Va să zică, dacă cineva nu e ziarist de profesiune, cel puţin în orele libere se simte totuşi obligat să scrie la gazete.

Clientul: Exact.

Portarul: Exact. Astfel se şi înţelege că, deşi la d-voastră toţi oamenii sunt ziarişti, totuşi, aveţi şi cititori de ziare. Am înţeles. Unii scriu înainte de masă, iar după masă citesc, ceilalţi citesc înainte de masă şi după masă scriu... Am înţeles.

Clientul: Afară de aceia, bineînţeles, care nu citesc de loc, care doar scriu... Dar acuma fii drăguţ şi-mi explică cum cunoaşteţi d-voastră aşa de bine

pe români. Sunt aici o mulţime de români care vorbesc perfect franţuzeşte...

Portarul: Ei bine, după gălăgia pe care o fac, după ţipetele lor. „Mişelie! Pungăşie!"

Clientul: Vorbeşte, prietene, nu te jena, căci eu, ce-i drept, sunt bucureştean, dar sunt bulgar. Ţi-am spus că sunt român numai pentru că eram curios de ce întrebi.

Portarul: A, d-voastră sunteţi bulgar?... Va să zică, nu sunteţi ziarist?

Clientul: Fireşte că nu.

Portarul: Atunci, scuzaţi. Preţul odăilor e numai zece franci...

Clientul: Cum, va să zică, ziariştii români plătesc mai mult?

Portarul: Negreşit. Toţi ziariştii de paradă... Adică de ce să ne înjure şi să ne batjocorească dumnealor degeaba? Noi primim, dar atunci să plătească gras, fie că sunt ziarişti, fie că nu sunt... şi dacă nu sunt, *tant mieux*!...

(Şi scena continuă sau se isprăveşte. Cum vreţi.)

PUIA

E cuminte. Mai ales cînd doarme. Măicuţa o răsfaţă, tăticul o rîzgîie. De aceea e Puia cuminte.

Pînă mai deunăzi toată ziua se juca şi toată noaptea visa că se joacă. Era mama păpuşilor. Le îngrijea, le mîngîia şi le alinta, uneori le şi spăla pe obrajii bucălaţi sau le atîrna mîncare printre dinţii strînşi într-un veşnic zîmbet fără viaţă. Lucia, Mirela, Toto, Sanda îi dădeau mult de lucru. Le îmbrăca şi le dezbrăca, le croia şi le cosea mereu haine noi. Pe Toto l-a botezat cu alai; pe Lucia voia s-o mărite şi-i şi făcuse un trusou complet, bogat ticluit din cele mai variate petece găsite prin sertarele măicuţii... Înainte de-a fixa însă data nunţii, a intervenit un eveniment asemenea unei declaraţii de război: a bătut la poartă viaţa, sub forma unei profesoare... Şi nunta s-a amînat...

Păpuşile s-au dat la o parte. Jocurile au rămas încremenite de mirare. Viaţa a sosit să-şi reclame drepturile ei reci în viaţa Puiei.

Cîteva nopți a mai visat pe Lucia, pe Toto, pe celelalte... Apoi au început alte visuri. A început *i-o-n... ion* și *două cu unu face trei...*

Acuma Puia șade ceasuri întregi cu născiorul plecat peste tăblița neagră, strîngînd tare între degete creionul de piatră, desenînd încet slove cari încă nu au prins rădăcini solide în mintea ei fragedă. Gurița i-e întredeschisă, ochii umbriți de gene stufoase fixează cu teamă semnele celea albe pe cari mîna ei le așterne anevoie, iar pe fruntea ei albă, limpede se ivește din cînd în cînd cîte-o cută fină, delicată... Puia cugetă; creierul ei imaculat lucrează... Pentru întîia oară în viață lucrează serios... Și nici nu-și dă seama că de-acum înainte va trebui să lucreze mereu, mereu, că de-acuma a intrat și ea în vîrtejul atît de cumplit al vieții...

Acum Puia visează și noaptea *i-o-n... ion* și *două cu unu face trei...* Pentru că Puia e cuminte...

DIVORȚUL

„Vasile mă înșeală!" își zicea Laura Sorobetea, frîngîndu-și mîinile și silindu-se să-și oprească lacrimile.

Nu plîngea niciodată în fața lui. Mai bine să moară decît să o simtă el că e nenorocită. Îl ura văzîndu-l că nici nu se sinchisește de frămîntările ei. Parcă nu s-ar fi întîmplat sau nu s-ar întîmpla nimic, atît se arăta el de liniștit. Nu putea înțelege cum poate fi cineva așa de ipocrit?

Uneori însă îi părea rău chiar de iubirea ei din trecut. Dacă ar fi bănuit ea că, sub înfățișarea lui cinstită și dreaptă, se ascunde o fire atît de cinică! Îndrăgise într-însul tocmai mîndria bărbătească ce nu se ploconea nici în fața femeii iubite. L-a luat cu toate că era băiat de țăran, cam stîngaci, cam neobișnuit cu șlefuirile lumești. Adevărat că nici ea n-a avut zestre, dar a fost fată de profesor, cu educație aleasă, cu pian, cu puțină franțuzească, în sfîrșit domnișoară, care putea visa, și chiar a visat, ofițeri, doctori, avocați, ingineri, iar nu un contabil la banca „Mercur", ca

Sorobetea. Prietenele ei s-au şi mirat cînd s-a măritat cu dînsul... Pe urmă toată lumea l-a iubit. S-a văzut că e bărbat bun, cumpătat, muncitor... Laura n-a avut nici un motiv să fie nemulţumită. Vasile o iubea fără multe fraze, ce-i drept, dar din toată inima... Îşi lăsase o mustăcioară englezească cochetă, care-i plăcea ei foarte mult. Apoi ochii lui negri, aprinşi, lucitori o învăluiau veşnic într-o mîngîiere caldă...

Avea o singură meteahnă Vasile. Deoarece seara luau masa totdeauna devreme, înainte de culcare pleca la club şi juca o partidă de biliard. Dintru întîi, Laura, nici vorbă, protestase că i-e urît singură; că e cea mai nenorocită femeie din lume... Cînd a văzut însă că într-adevăr e vorba de o distracţie nevinovată, s-a împăcat. Sorobetea, om foarte chibzuit, era învoit cu partenerii să plătească totdeauna împreună, aşa că cheltuiala nu întrece niciodată „banii mei de buzunar", cum zicea dînsul, căci pe altceva nu mai dădea nici un gologan, nefiind nici băutor, nici jucător de cărţi şi nici umblător după femei uşoare. Pe urmă, la ora zece precis suna la poartă, servitoarea alerga să-i deschidă, şi el sosea cînd vesel, cînd posomorît, după cum cîştigase sau pierduse... Laura însă se culca liniştită şi de multe ori nici nu-i simţea venirea.

Într-o seară s-a întîmplat de Laura n-a putut adormi. S-a zvîrcolit zadarnic în pat, cu o carte în mînă, chemînd somnul. Astfel a venit ora zece. În clipa cînd pendula a început să bată, soneria a pornit să sbîrnăie.

— A, bine că vine Vasile!... Parcă mă cuprinsese şi urîtul...

Îndată auzi paşii servitoarei alergînd să deschidă.

Laura aştepta şi număra clipele. Dar clipele treceau aşa de anevoie, că-şi pierdu răbdarea.

— La ce nu mai vine, Doamne?... Ori n-o fi sunat el?

A trecut un minut, cinci, cinsprezece! În orice caz, ei i se păru o veşnicie pînă ce auzi paşi. Îi cunoştea bine. Erau ai lui şi se apropiau. Dar parcă veneau dinspre bucătărie, nu dinspre poartă... Simţi un ac în inimă.

— Ce a căutat el la bucătărie?

Închise ochii şi se făcu că doarme. Inima însă îi bătu să-i rupă coastele şi în minte i se zvîrcolea mereu întrebarea: „Ce a căutat la bucătărie?"

Sorobetea intră în vîrful picioarelor, cu ţigara în gură. Se opri în mijlocul odăii, trase două-trei fumuri şi aşeză mucul în scrumelniţă, stingîndu-l cu băgare de seamă. Apoi scoase batista şi se şterse pe frunte... Laura, care-l pîndea printre gene, avu o tresărire şi în gînd îşi zise îngrozită: „De ce s-a şters pe frunte?"

Bărbatul se apropie de pat şi o sărută pe ceafă. Buzele lui însă erau parcă mai fierbinţi ca altădată. Laura ridică încet pleoapele şi murmură:

— De ce întîrziaşi atîta?

— M-a ţinut Grozea de vorbă la poartă. E necăjit foc, săracul, fiindcă l-am bătut la biliard de l-am rupt, răspunse Sorobetea cu mîndrie.

Pe urmă s-a culcat şi a adormit curînd, ca şi cînd ar fi fost istovit de oboseală.

Laura însă nu mai putu închide geana toată noaptea. O bănuială chinuitoare începu să-i roadă în suflet... De ce atîta vreme între deschiderea porţii şi intrarea lui în odaie? De ce a venit dinspre bucătărie? De ce a fost năduşit pe frunte? De ce cînd servitoarea?...

A, servitoare! Era spre ziuă cînd cuvîntul acesta i s-a înfipt în minte. Şi deodată parcă i s-a făcut lumină. S-a uitat la Sorobetea, care dormea buştean. În lumina roşiatică a candelei îi vedea bine faţa strîmbată de un sforăit tihnit. Numaidecît şi-a zis: „E în stare să mă înşele cu servitoarea! E chiar sigur!"

Îi veni să-l zgîlţîie, înfuriată că ticălosul sforăie cînd ea e nenorocită şi parcă simţi o undă de miros de servitoare, desigur rămăşiţele vizitei lui prin bucătărie.

Laura suferea cum numai femeile ştiu să sufere: cu patimă. Era hotărîtă să divorţeze, dar îi trebuia o dovadă definitivă, zdrobitoare, care să-l nimicească pe el, iar pe ea s-o justifice în faţa lumii întregi. Pentru dovada aceasta îşi mai prăpădea ea tinereţea sub acoperişul care ascunde deopotrivă ruşinea ei şi neruşinarea lui.

Şi cum credinţa e sortită să triumfe întotdeauna, într-o zi Laura se pomeni că servitoarea îi cere voie să se ducă pînă acasă, deoarece a aflat că maică-sa e bolnavă pe moarte; va pleca după cină şi se va întoarce dis-de-dimineaţă. Era pe la amiazi, şi Sorobetea încă nu venise de la bancă. Laura se roşi de emoţie. Simţi că în sfîrşit se apropie şi ceasul ei...

Seara dădu drumul servitoarei şi rămase singură în toată casa. Întîi fu veselă şi umblă de ici-colo prin odaie, cu zîmbetul ei cel mai drăgălaş pe buze. Deodată, însă, se opri pe loc încurcată.

Niciodată primejdia nu i se lămurise ca în clipele acelea.

Nesiguranţa tortureazǎ fericirea, certitudinea o ucide...

Aprinse o lumînare şi se duse la bucătărie. Lada servitoarei era descuiată. Îşi alese un rînd de haine mai curate şi se îmbrăcă tremurînd, parcă s-ar fi

îmbrăcat pentru o înmormîntare... Se întoarse în odaia ei, se privi în oglindă şi găsi că îi şade drăguţ. Apoi îşi pregăti o cutie de chibrituri...

Vremea trecu greu, dar ea aştepta răbdătoare, înfricoşată puţin. În sfîrşit, pendula bătu zece, rar şi parcă mai trist ca totdeauna, încît Laura se spăimîntă şi sări drept în picioare, cu chibriturile în mînă. O clipă mai stătu nehotărîtă, apoi alergă spre poartă.

Învîrti de două ori cheia în broască şi îndată o tuli pe scară şi pe coridor, aţă în bucătărie. Acolo se trînti pe pat, cu faţa în sus, cu cutia de chibrituri în stînga.

Bătăile inimii ei umpleau odăiţa cu un zgomot speriat. În curînd auzi paşi grei, apăsaţi, rari... Se apropiau încet, cu siguranţă, parcă pe un drum făcut de nenumărate ori.

Mii de gînduri îi năvăliră în minte. Mai presus de toate, însă, simţea lămurit că acuma se rupe în două viaţa ei, că soarta, cu o secure uriaşă, are să-i curme norocul...

Paşii erau acuma lîngă bucătărie. Auzi cum se aşează o mînă pe clanţă, iar uşa scîrţîi deschizîndu-se, un scîrţîit care-i chinui inima ca şi cînd ar fi rîcăit-o cu o custură ruginită.

Laura căscă ochii mari, să desluşească ceva în întunericul care începea să o sugrume. Vru să aprindă lumina, dar nu-şi mai putea mişca mîinile. Simţea o durere cumplită gîndindu-se că omul pe care l-a iubit a venit aievea în bucătărie s-o înşele cu servitoarea.

Deodată pierdu răbdarea. Trebuie să aprindă chibritul, să-l dea de gol, să isprăvească... Dar atunci simţi că el începe să se dezbrace. Îl auzi bine cum îşi scoate haina, cum o aruncă pe scaun... Îi încremeni

inima de spaimă. Urechile îi ţiuiau atît de tare, de parcă mereu suna un clopoţel de alarmă...

„Cît va mai ţine chinul?“ se gîndi Laura desperată, făcînd mereu sforţări zadarnice să aprindă chibritul, căci mîinile parcă îi erau înţepenite. Îşi strînse brusc toate puterile şi izbuti să se ridice.

În aceeaşi clipă însă uşa se deschise încet, şi o lumînare aprinsă se ivi în odaie, după care urmă capul lui Sorobetea, puţin galben, cu ochii ieşiţi puţin din orbite.

— Laura! răsună glasul bărbatului.

Pe marginea patului, un pompier roşcovan era tocmai pe cale să-şi scoată ghetele, cu faţa speriată şi ruşinată.

Laura parcă ar fi văzut două fantome îngrozitoare. Se uită la pompierul de la picioarele ei, apoi la chipul spăimîntat al lui Sorobetea în deschizătura uşii. Vru să strige, să sară din pat, să-i explice cu o singură vorbă, dar glasul îi îngheţase în gît de frică şi de nedumerire.

Cînd se dezmetici, era iar întunerec. Pompierul se ridicase de pe pat şi boscorodea ceva prosteşte. Laura sări friptă, năvăli în coridor şi apoi în odaia ei. Era goală. Alergă într-un suflet pînă la poartă, ţipînd desperată:

— Vasile, Vasile!... iartă-mă...

„ÎNTÎIUL GROPAR“

Era atît de amărît, că strîngea umbrela subţioară, deşi ploua cu găleata. Adus puţin de spinare, pălăria trasă pe ochi, pardesiul fluturat de vîntul tăios care vîltora neîncetat firele de ploaie, mergea grăbit pe trotuarul lunecos, mormăind în răstimpuri:

— Asta-i bătaie de joc...

Se întunecase. Strada Unirii, punctată cu rare becuri electrice, era aproape pustie. Ferestrele şi vitrinele aburite răspîndeau pîlpîiri galbene-cenuşii.

Nu ştia încotro merge, dar ajunse acolo unde se ducea totdeauna înainte de cină, la „Café Minerva“. Împinse uşa cu cotul. Cînd se văzu leoarcă, simţi umbrela subţioară şi se ruşină.

— Ce idiot!

O scutură totuşi, se uită împrejur şi zîmbi. Toate mesele erau ocupate. Zări nişte cunoscuţi în apropiere şi murmură spre ei:

— O ploaie mizerabilă... M-a pătruns pînă la piele, şi doar am venit cu umbrela...

Trecu printre mese, salutînd ici-colo. În sfîrşit, lîngă o fereastră, în colţ, dădu peste un domn singuratec, cufundat într-un jurnal.

— Alexandre, bună seara!... Îmi dai voie?

Domnul ridică ochii:

— A, tu eşti, Aurică?

Îi întinse mîna. Era foarte oacheş, cu barba neagră, ştirbită de fire albe.

— Aşa de tare plouă? adăogă apoi, scoţînd batista să-şi şteargă mîna pe care i-o strînsese cellalt.

— Grozav...

Se aşeză în faţa lui, îşi răzimă umbrela de fereastră. Se sculă iar, îşi scoase pardesiul şi-l puse pe un scaun liber.

— Ia seama, să nu-mi pătezi pălăria!

Aurică, jicnit, nici nu mai răspunse. Îşi trase scaunul mai aproape şi-şi propti coatele pe marginea mesei, netezindu-şi părul cu amîndouă mîinile. Înaintea lui, în spatele celuilalt, se afla o oglindă îngustă şi înaltă pînă-n tavan. Îşi văzu înfăţişarea şi oftă. Avea o figură de pasăre, smeadă, cu nasul subţire şi ridicat, bărbia ascuţită, fruntea joasă şi plecată înapoi, urechile lipite, ochii castanii mici, rotunzi, neliniştiţi. Pielea negricioasă, aproape stacojie de multele rasuri, era boţită de cute aspre la ochi şi pe frunte.

Actor la Teatrul Naţional din localitate şi profesor de gimnastică şi dexterităţi la Şcoala comercială, se numea Aurel Barberini. Criticii, fiindu-i prieteni de chefuri, îi preziceau mereu un viitor strălucit, iar el se lăuda cu succesele din cei douăzeci şi cinci de ani de teatru. De cînd a improvizat odată pe scenă o glumă cu aluzii locale, toată lumea îl socotea om de spirit. El însuşi regreta deseori că s-a născut român, şi era

convins că numai străinătatea i-ar putea făuri gloria ce se cuvine talentului său.

— Ia mai lasă gazeta, dragă Alexandre, cînd vezi că omul e necăjit! izbucni deodată Barberini, încercînd să dea la o parte jurnalul.

— Numai două minute, suflete, şi am isprăvit, mormăi Alexandru fără să ridice capul.

Actorul suspină iar şi-l măsură batjocoritor, gîndindu-se cît poate să fie de nesimţitor un burghez chiar cînd e directorul Liceului central. Dispreţuise toată viaţa pe burghezi, ca orice artist de provincie. Dar pe Alexandru îl socotise o excepţie. Erau prieteni din copilărie, amîndoi piteşteni şi amîndoi stabiliţi aici de vreo douăzeci de ani. De cînd ajunsese directorul liceului, Barberini începuse chiar să-l respecte, mai ales că toată lumea îl preţuia ca pe un dascăl deosebit de serios şi conştiincios.

— Aşa se înşală omul în prietenii cei mai buni... şopti actorul, clătinînd din cap de cîteva ori.

— Ei? făcu directorul în aceeaşi clipă, şi înfăşură ziarul cu grije, ca să-l vîre în buzunar.

— Dragă, ce să-ţi spun? zise Barberini, luînd brusc o înfăţişare tragică. Trebuie să-ţi închipui!... Directorul d-tale!

— Ce director?

— Prietenul d-tale!

— Adică directorul tău? zîmbi Alexandru.

Barberini se înfurie:

— E un ticălos, înţelegi? Un... un... Să-i fie ruşine!

Alexandru zîmbea mereu.

— Nu-i glumă, te rog să crezi! urmă actorul, încurcat puţin de surîsul lui, dar din ce în ce mai

mohorît. Cînd ţi-oi spune ce mi-a făcut, n-ai să mai zîmbeşti!

Îi povesti, cu foarte multe amănunte că i-a dat un rol de mîna a treia, după ce toată stagiunea trecută l-a ţinut la carantină.

— Închipuieşte-ţi, eu, artist, pe care mă admiră o lume... Şi dumnealui îşi bate joc de mine cu *Întîiul gropar*!

S-a dus, fierbînd de indignare, cu rolul la director. Adineaori. Nici n-a vrut să-l asculte. Trebuie să-l joace pentru că are nevoie de ansamblu... Atunci i-a spus că el nu iese în *Întîiul gropar* pe scenă, mai bine îşi dă demisia. Şi directorul, calm, ba chiar ironic, l-a sfătuit să nu se joace de-a demisia, că i-o primeşte numaidecît.

— Va să zică, după douăzeci şi cinci de ani de succese în slujba artei, iată-mă ameninţat pur şi simplu cu izgonirea din teatru, ca un simplu servitor oarecare! Asta e răsplata artiştilor de valoare în ţara noastră!

— Şi pe urmă?

— Pe urmă ce mai puteam face? Obrăznicia domnului m-a încremenit. Sunt omul ordinei şi al disciplinei. I-am zis „vă salut“ şi am plecat. Dar ce clocoteşte în sufletul meu numai bunul Dumnezeu ştie!

Actorul îşi trecu degetele prin păr, oftă şi se uită, peste capul lui Alexandru, în oglindă, unde îşi văzu mutra dramatică cu privirea îndurerată.

— Un artist ca mine, care am jucat şi tragedie, şi comedie! adăogă cu mîndrie muiată în mîhnire.

Alexandru Rătescu, fire blajină, stătea nedumerit, cu zîmbetul uitat pe faţă. Îl vedea pe Aurică

amărît, simţea amărăciunea şi din glasul lui, totuşi, nu înţelegea. În cele din urmă, întrebă:

— Bine, drăguţule, bine, dar *Întîiul gropar* poate fi o jicnire atît de mare? Ş-apoi, dacă trebuie pentru ansamblu...

— Adică eu sunt artist de ansamblu? sări Barberini deodată furios, bătînd cu pumnul în masă încît vecinii întoarseră capetele. Aşa m-am lăsat eu totdeauna călcat în picioare, de am ajuns să-şi bată joc de mine toţi nepricepuţii cocoţaţi în capul teatrului!... De-acuma însă s-a sfîrşit! S-a sfîrşit!

Se opri. Se uită în oglindă. Îi plăcu expresia de energie. Continuă:

— Mai bine plec din teatru! Uite-aşa!... Mă duc la Bucureşti! Acolo-i locul meu, acolo-i presa, critica, elita... De ce n-aş fi şi eu apreciat cum se cuvine, şi sărbătorit?... Mi s-a propus de atîtea ori şi am refuzat, ca un prost ce sunt. Credeam că o să mi se recunoască meritele...

Iar tăcu, iar se uită în oglindă şi se însufleţi:

— Pentru ce n-aş fi sărbătorit şi eu?... La Bucureşti actorii îşi aranjează jubileuri şi banchete în fiecare stagiune. Eu nu merit?... Spune tu, Alexandre, nu merit?

— Negreşit, murmură directorul fără convingere.

— Dacă ar fi aici adevăraţi iubitori de artă, crezi că nu mi s-ar putea face mie o manifestaţie de admiraţie, spune?

— Desigur...

În clipa aceasta îi veni o idee şi repede îşi aruncă ochii în oglindă, să vază cum e cînd îi vine o idee. Se însenină, apucă mîna directorului:

— La urma urmelor, chiar *Întîiul gropar* ar merita o manifestaţie! Tocmai pentru că dumnealor

vor să mă umilească. Ar fi cea mai frumoasă revanşă pentru mine! Idioţii cred că numai rolurile mari trebuiesc răsplătite. Ei bine, să le dovedim că talentul adevărat e mare şi în roluri mici ! Nu-i aşa, Alexandre?

Rătescu încercă să spună ceva. Actorul nu-i dădu răgaz:

— Şi să ştii că numai de tine depinde, Alexandre! Absolut numai de tine!... Nici să nu zici nimic... E în joc soarta mea, înţelegi?... Directorul umblă să mă distrugă. Ţi-e prieten, dar e un mizerabil, degeaba îl aperi. Trebuie să-mi dovedeşti că mi-eşti prieten. Nu uita că am copilărit împreună!

— Aurică, m-ai zăpăcit de tot, izbuti directorul să zică.

Barberini se întinse peste masă, stăruitor:

— N-ai înţeles?... Şi cît e de simplu!... Dacă nu joc *Întîiul gropar*, directorul e în stare să-mi facă cine ştie ce. De jucat, iarăşi nu-l pot juca, fiindcă e onoarea mea de artist. O singură modalitate ar putea aranja lucrurile: să joc, dar să mi se facă o manifestaţie... Ar fi ceva simplu şi superb pentru reputaţia mea!

— Ar fi, ar fi, dacă publicul ar vrea, zise directorul cu bunăvoinţă.

— Apoi de ce-ţi spun ţie, dragă? clipi misterios actorul. Parcă manifestaţiile pică din cer, ca ploaia? Şi, cum zic, numai de tine depinde... Liceul, înţelegi, şi ştii bine cît mă admiră elevii. Baremi despre ai mei de la Comerţ, nici nu vorbim. E curată pasiune... Cu toate astea, răuvoitorii ar zice că i-am pus eu să mă aplaude. Nici nu există ceva mai intrigant ca provincialul. Tu mi-ai face un serviciu imens, dragă Alexandre! Doar să arunci o vorbă, tot oraşul va fi cu tine şi va ieşi o manifestaţie splendidă... Îţi dai seama

ce ar fi asta pentru mine, pentru arta mea?... Aduceţi elevii din cursul superior, că e o piesă clasică, şi unul pronunţă cîteva cuvinte, pe scenă, fireşte. Eventual şi un profesor... Dacă mi-aţi da şi un cadou, ar fi perfect. Poate să fie orice fleac, indiferent, chiar aş putea să-l cumpăr eu... Dar, ştii, face impresie un cadou... cadou...

Alexandru Rătescu îşi încheie haina. Se posomorîse. Murmură jicnit:

— Mie să-mi ceri asemenea lucruri? Se poate, Aurică? Demnitatea mea de îndrumător al tineretului... Ar însemna...

— Stai, stai, nu fi ridicol, Alexandre! se înflăcără Barberini. Ce ţi-am cerut, dragul meu? O crimă?... Nu spui tu — ca toată lumea de altfel — că mă admiri?

— Te admir, fireşte, dar eu sunt profan în chestie de teatru, se scuză directorul.

— Ei şi? Ori n-ai încredere în talentul meu? Îmi pare rău!... Fii sigur că voi face din *Întîiul gropar* o creaţie cum nu s-a pomenit nici la Bucureşti. A, nu-ţi fie teamă, n-am să te dau de ruşine! Şi, dacă tocmai vrei să ştii, am mai jucat rolul acum treisprezece ani, şi am avut un succes monstru... Dar azi, cu experienţa mea! Încît vezi bine că scrupulele tale...

Rătescu se codi, se împotrivi o jumătate de oră. Actorul îl copleşi cu argumente, strivind chiar cîteva lacrimi între gene la momentul oportun.

„Săracul! se gîndi la sfîrşit directorul, înduioşat. E băiat de treabă şi suferă"...

Se sculă, se îmbrăcă şi-i zise ocrotitor:

— Fii tare, Aurică!... Trebuie să-ţi ridicăm moralul... Suntem datori...

— Bine zici, Alexandre, moralul... Mulţumesc, salvatorule!

— Am întîrziat de la masă şi mă aşteaptă nevasta, adăogă Alexandru îngrijorat, strîngîndu-i mîna. La revedere!

— Şi discreţie absolută, Alexandre, şopti actorul strălucitor. În astfel de cazuri surpriza e totul!

Îşi frecă mîinile, fericit, privindu-se în oglindă. Îşi zîmbi şi se felicită. Chipul din oglindă îi plăcea... Apoi se uită împrejur. În cafenea lumea se rărise, dar zgomotul era mai mare. Alături, un domn cu burtă respectabilă bătea cu halba goală în marmura mesei, bîiguind gros: „Plata, băiete!" De la altă masă, chelnerul cu socoteala răspundea supărat: „Vine! vine!" Privirea domnului se întîlni cu a lui Barberini şi se învioră:

— Bună seara, bună seara! ce mai noutăţi pe la teatru?

— Iacă, stătui niţel de vorbă cu directorul liceului, răspunse actorul foarte încîntat. Minunat om! Inimă de aur!... Dar ştii că jucăm *Hamlet*, ai auzit?... Da, duminica viitoare! O să fie un spectacol superb!... Am eu acolo o creaţie, ceva straşnic de tot, *Întîiul gropar*... Nu s-a mai văzut pe-aici aşa ceva, crede-mă!... Sper că vii...

Chelnerul sosi, domnul plăti şi, plecînd legănat, zise:

— Venim, venim, negreşit... M-ar lăsa nevastă-mea să nu venim?

— Opreşte şi pe la noi cu plata, onorabile! strigă Barberini triumfător şi confidenţial către chelnerul care strîngea bacşişul de pe masa domnului. Ai fost vreodată la *Hamlet*? E o minune! Eu joc pe *Întîiul gropar*... Să vii să mă vezi, tovarăşe! Aşa ceva n-ai mai văzut nici la Paris... Creaţia mea... Ce-am avut? Da, o bere... Să vii, tovarăşe, să mă vezi!..

UMBRE

Îl ameţise Podoleanu cu tînguirile. De cum a intrat, l-a luat într-un colţ şi nu i-a mai dat drumul. Ca să poată pleca, a fost silit să inventeze o minciună, altfel, prietenul său l-ar fi oprit toată noaptea să-i ilustreze cum a ajuns să-şi izgonească azi la prînz nevasta, după şapte ani de căsnicie fericită. Lui Barbu Spătaru, medic tînăr, cu o situaţie materială mulţumitoare, însurat de trei ani cu o femeie frumoasă, blîndă şi inteligentă, poveştile cu gelozii i se păreau în general puţin comice. Înţelegea gelozia şi ca un cariu în inimă, cu toate că el însuşi n-o experimentase, dar n-o admitea ca explozie tragică în viaţa unui om civilizat. Numai primitivii rămîn incapabili să-şi domine pasiunile. Criminalii din gelozie n-au fost niciodată inteligenţi... Mai bine de două ore a ascultat pe Podoleanu, care, din trei în trei fraze, regreta că n-a ucis-o. Îl compătimea pentru că îl vedea suferind aevea. În acelaşi timp, însă, îl încerca un zîmbet straniu, prin care ar fi vrut să-şi exprime tăcut propria-i siguranţă.

— Dacă o iubeşti atîta, de ce ai alungat-o?
— Dacă m-a înşelat...
— Cînd iubeşti mult...
— De aceea îmi pare rău că n-am ucis-o, iacă, de-aceea!

Coborînd, Spătaru nici nu se uita înapoi, parcă i-ar fi fost frică să nu-l urmărească. Venise la club, ca în mai toate serile, să întîlnească prieteni, să audă fleacuri şi să-şi odihnească nervii. Spovedania lui Podoleanu pînă la urmă îl mohorîse, oricît ar fi vrut el să-şi păstreze seninătatea obişnuită. O durere adevărată nu te poate lăsa indiferent. Se simţea acuma plictisit, cu gîndurile tulburi, înfăşurat într-o amenințare vagă, ca un bolnav înainte de a-l doborî boala. În vestibulul de jos văzu ceasul: unsprezece. Îşi înfofoli gîtul cu fularul de mătase, îşi încheie bine paltonul.

Afară ningea liniştit. Fulgii fîlfăiau în văzduh, coborau legănat pe acoperişe, pe globurile electrice, pe trotuarele înălbite. Calea Victoriei era tăcută şi aproape pustie. Din cînd în cînd, cîte-o maşină se strecora fără zgomot, încărcată de zăpadă, ca o jucărie de Crăciun. Rarii trecători păşeau zgribuliţi. Luminile vitrinelor se filtrau multicolore pe strada rămasă parcă în stăpînirea funigeilor neastîmpăraţi.

Barbu Spătaru se oprise o clipă pe trotuar. De peste drum, un claxon discret îi atrase atenţia asupra automobilelor în aşteptarea clienţilor. După o ezitare de o secundă, porni totuşi pe jos. Simţea nevoia să se mişte puţin, să-şi alunge din suflet amorţeala. De altfel, stătea aproape. În cîteva minute va fi acasă.

Prin Piaţa Palatului frigul începu să-i gîdile urechile şi să-i îmbujoreze obrajii. Îşi iuţi paşii. Pe umeri zăpada i se aşezase ca o coală de hîrtie. Pe piept,

cîteva dungi albe, asemenea unor brandeburguri de bal mascat. Din cînd în cînd, fulgii jucăuşi i se prindeau de gene, se topeau îndată şi i se scurgeau pe obraji parc-ar fi plîns.

Avea acuma senzaţia unei înviorări. Întreaga fiinţă îi era pătrunsă de un sentiment de limpezire. Se gîndea cu drag la apartamentul în care-l aşteaptă femeia lui... Coti la stînga, pe strada Ştirbei-vodă.

„Bietul Podoleanu!... Cum să nu fie amărît cînd"...

Gîndul îi ţîşnise brusc, parc-ar fi stat ascuns, la pîndă, printre celelalte. Totuşi, nu-l înlătură. Tocmai pentru că el e fericit trebuie să fie mai înţelegător cu nenorocirile altora. Dacă ar fi el în locul lui Podoleanu, ce bine i-ar prinde mîngăierea unui prieten. După şapte ani să te pomeneşti deodată singur fără casă... Despărţirea îţi sfîşie inima totdeauna, dar încă de femeia ta...

Despre nevasta lui Podoleanu a auzit şi el vorbe aruncate ici-colo. Nu le-a luat în serios. Românul nu-şi respectă nici propria-i soţie, cu atît mai puţin pe a altuia. A spune murdării pe socoteala unei femei oricît de onorabile ţine de bîrfeala cotidiană. Nu există româncă fără amanţi, cum nu se găseşte român care să nu fie deştept. D-na Podoleanu părea o sfîntă. El ar fi pus mîna-n foc pentru ea. Arăta atîta dragoste lui Podoleanu şi-i făcea atîtea scene de gelozie, parc-ar fi fost mereu în luna de miere. Şi totuşi, l-a înşelat, nu o dată, şi nu cu unul. I-a găsit scrisorile păstrate cu îngrijire, parfumate, cuprinzînd locul şi data întîlnirilor, toate detaliile.

Traversase strada Luterană. Ajunse în capul străzii Cîmpineanu. Îi trecu prin minte să-şi continue calea, să se abată prin Cişmigiu şi să iasă prin Intrarea

Nordului drept în fața casei sale. Se răzgîndi însă și coborî încet pe Cîmpineanu.

„Se face prea tîrziu, și Ina mă așteaptă“...

În vreme ce frămîntase în minte cazul d-nei Podoleanu, simțise în suflet zvîrcolirile remușcării: de ce mai hoinărește pe străzi cînd știe prea bine că Ina nu poate adormi pînă nu sosește el acasă?

„Uite, așa suntem noi, bărbații, în iubire, își zise dînsul filozofal. Începem prin a fi sclavi și sfîrșim prin a fi tirani.“

În două minute își trecu în revistă toate defectele conjugale și se găsi vinovat. Se poartă cu Ina parc-ar fi însurat de treizeci de ani. N-a căutat niciodată să-i afle năzuințele, să-i înțeleagă sufletul. Era sigur că Ina îl iubește, fără să-și dea seama că a fi iubit nu înseamnă nimic cînd tu nu răspunzi cu o iubire la fel. Iubirea lui se bazează pe siguranța în iubirea ei. Avea certitudinea că o domină, ca și cînd în dragoste dominația ar fi eternă.

— Ina e adorabilă! murmură el, scuturîndu-se, parc-ar fi vrut să-și împrăștie gîndurile.

A neglijat-o în toate privințele. A mers cu egoismul atît de departe, încît nu s-a întrebat niciodată dacă inima ei e mulțumită. O lasă singură de dimineață pînă noaptea. Numai la masă se întîlnesc. Deseori și seara el mănîncă la club, subt diferite pretexte. Știe că unica ei plăcere e cinematograful, și pentru că lui nu-i place, o trimite să meargă singură, deși ea, ca orice femeie, nu iese fericită decît la brațul bărbatului. I-a spus de atîtea ori că i-e urît seara acasă singură, și totuși, el o părăsește mereu numai ca să flecărească la club cu oameni străini.

„În inima oricărei femei se ascunde o comoară; totul e să știi s-o descoperi și s-o prețuiești!“

Ningea mereu, dar fulgii erau mai rari și mai leneși. În colțul străzii apăru deodată casa lui, înaltă, cu geamurile adormite. Numai într-o fereastră, la etajul al treilea, veghea o lumină portocalie, cernută prin perdele subțiri. Spătaru zări lumina înainte de a fi văzut casa.

— Sînt un ticălos! bombăni dînsul. Aș merita să...

Își curmă gîndul la mijloc. De altfel, nici în creieri nu-i răsărise sfîrșitul. Pe cît era de sigur că e un ticălos, pe atîta nu știa ce ar merita. Se opri în fața casei, la cîțiva metri, cu ochii sus la fereastra luminată, cu inima tulburată de sentimente nehotărîte. Stătu așa un răstimp, parc-ar fi așteptat ceva în liniștea rece în care, printre bătăile inimii, percepea clar sfîrîitul fluturilor de zăpadă. Deodată, în cadrul luminos observă o umbră. Tresări murmurînd:

„Săraca femeie, cum se chinuiește din pricina“...

În clipa următoare lumina ferestrei se mohorî din nou, ca și cînd umbra ar fi revenit.

„Sau poate că?“...

Întrebarea scormonea răspunsul. A doua umbră a fost mai mare și a întunecat mai mult fereastra. Prin urmare, nu poate fi aceeași umbră. Amîndouă au trecut de la stînga spre dreapta. Dacă ar fi fost una singură, trebuia să apară a doua oară de la dreapta la stînga...

Barbu Spătaru avea în urechi lovituri de ciocane. Sumedenie de gînduri îi năpădiră mintea. Nici nu-și dădu seama cum s-a năpustit spre poartă, cum a deschis, cum s-a repezit la ascensor. De-abia în cabina strîmtă, cînd a apăsat pe butonul etajului al treilea, s-a dezmeticit puțin.

„Cît sunt de idiot să-mi închipui că Ina“...

Urcînd, ascensorul vîjia parcă să scoale din somn toată casa.

„Cînd ești zevzec, iai ascensorul, în loc să"...

Încercă să se calmeze și să judece cu sînge rece. Bănuiala însăși e o insultă față de femeia care i-a dat toate dovezile de iubire și credință. Și chiar dacă ar fi vreodată să-l înșele, cum își închipuiește el că Ina ar fi capabilă să-și terfelească propriul ei cămin? Toate acestea numai pentru că niște umbre s-au mișcat în fereastră? Dar dacă umbrele au existat numai în ochii lui buimăciți de alte fantezii?

Ascensorul stopă cu un zgomot de poticneală. Spătaru deschise ușa cu atenție. Nu aprinsese lumina înadins. O clipă plănui să nu mai dea drumul ascensorului. Își schimbă gîndul îndată și ieși pe platformă trîntind ușa cabinei. Pe cînd liftul huruia coborînd, el căută cheia de la broasca de siguranță, o potrivi cu băgare de seamă și învîrti liniștit, zicîndu-și fără să vrea:

„Parcă pe scara de serviciu n-ar putea ieși dacă"...

Își lepădă șoșonii, paltonul, pălăria. Apoi stinse becul și rămase cîteva secunde nemișcat, trăgînd cu urechea spre scara din dos.

— Tu ești, Dudule? se auzi deodată, puțin speriată, vocea Inei.

— Eu, eu, mormăi Spătaru, pornind prin fîșia de lumină ce trecea din ușa deschisă a dormitorului prin salonaș pînă în vestibul.

Se pomeni în pervazul ușei, cercetînd dintr-o ochire întreaga încăpere. În patul larg, bondorită în plapuma portocalie, Ina ședea, cu o carte pe genunchi, privindu-l lung, cu ochii ei mari, albaștri și melancolici. Cu părul blond zburlit băiețește, cu brațele goale, plăpînde, părea o fetiță spăimîntată.

— De ce-ai întîrziat așa, Dudule?... Dacă-ai ști cît mi-a fost de urît...

Glasul ei era dojenitor, dar dulce ca o alinare. Bărbatul o privea mereu, parc-ar fi fost sigur că în ochii ei are să citească răspunsul pe care-l căuta mereu. Acuma însă observă cu groază că ochii femeii exprimă tot fără să precizeze nimic.

— Tu ai umblat adineaori la fereastră? zise dînsul brusc, ca un judecător care vrea să smulgă un adevăr printr-o întrebare neașteptată.

— Nu! minți Ina instinctiv, fără urmă de șovăire. De ce întrebi?

Spătaru simți minciuna. I se păru că o vede înflorind pe buzele ei, în siguranța glasului ei, în lumina mai caldă a ochilor ei, și se mira pentru ce o fi mințind.

Răspunse, după o mică pauză, apropiindu-se:

— Mi s-a părut c-am văzut niște umbre...

— A?... Umbre? făcu Ina nevinovată. Ce umbre?... Ți s-a părut.

— Da... Probabil.

Bărbatul întoarse capul, umilit. Își dădea seama că n-ar fi trebuit să întrebe nimic, și totuși nu se putea stăpîni nici acuma. Se gîndea să născocească un pretext, ca să se poată duce pînă la scara de serviciu, să se convingă definitiv. Renunță de rușine că Ina va înțelege mai mult. Dezbrăcîndu-se, încercă să schimbe vorba:

— Știi că Podoleanu divorțează...

Povesti amănunte. Cînd întîlni privirea Inei, se încurcă. Ochii, în care el se obișnuise a citi ca într-o carte, erau acum plini de toate misterele.

Se întinse subt plapumă. Atingerea corpului ei îl înfioră. Ina se lipi de el gîngurînd:

— Ce ai, Dudule drag?... De ce te-ai schimbat aşa?

— Nu ştiu... M-am schimbat eu, ori te-ai schimbat tu?... Am impresia că iubirea e o mare iluzie.

— Nu stingi?

— Da. Numai întunerecul alungă umbrele...

În suflet îi stăruia neliniştea ca o rană deschisă.

ALIBI

Ei, acuma de unde pornim, Alecule? întrebă primul-procuror cu o îngrijorare pe care zadarnic se silea să o ascundă.

— De la început, stimate domnule prim', mormăi judecătorul de instrucţie Babulea, ironic şi sigur de sine, ca şi cînd el de mult ar fi avut în buzunar dezlegarea tainei.

— Care început dacă nu te superi? stărui cellalt.

— Asasinul! zise Babulea puţin emfatic.

Erau prietini din copilărie, piteşteni get-beget. Primul-procuror Ionel Vasilescu, înalt şi slăbuţ, cu nişte ochi căprui speriaţi, cu mustăţi ciupite de cărunţeală, timpuriu, ce-i brumase şi părul prea stufos, avu veşnic scrupuluri şi neîncredere. Foarte conştiincios, se ferea de concluzii pripite şi, tocmai pentru că în mîinile lui se afla soarta atîtor oameni, devenea zgîrcit cu afirmările categorice. Alexandru Babulea, dimpotrivă, nu se îndoia niciodată de propria-i perspicacitate. Cu cît realităţile îl dezminţeau mai des, cu atît dînsul dobîndea mai mare încredere în talentul său

înnăscut de detectiv că nimic nu-i scapă. Voinic, spătos, gras, cu respirația scurtă și grea, cu ochii aspri de oțel, cercetători și sfredelitori, făcea impresia unui agent de siguranță recrutat din vreo mahala, deși era vlăstarul unei familii burgheze, cu stare, cunoscută și respectată în Pitești...

— Atunci noroc, dragul meu! sfîrși Vasilescu, recomandînd ca de obicei cu glas aproape îndurerat: Și prudență!

De fapt, în ciuda aparentei certitudini, de astă dată și Babulea avea oarecare emoție. Era vorba de un caz cum nu i se mai ivise în toată cariera lui de peste douăzeci de ani de judecător de instrucție. Nu crima în sine, deși executată cu o cruzime și un sînge rece nemaipomenit la Pitești, ci împrejurările ei și lipsa desăvîrșită de orice urmă sau indicii care să permită vreun început de identificare a ucigașului. După douăzeci și patru de ore de la descoperirea celor două cadavre, Babulea se afla mai deconcertat decît în clipa cînd polițaiul Brancovici, un bătrînel cochet și mereu mahmur, i-a adus vestea menită să îngrozească pașnicul orășel argeșan... Senzația era cu atît mai vie cu cît victimele făceau parte din negustorimea bogată, temelia socială a Piteștilor. Agatie Vasiliu, trecut de șaizeci de ani, se retrăsese din afaceri de curînd. Circulau legende despre averea lui, toată în monede de aur, păstrată acasă și ascunsă așa de bine, că nimeni, afară de el și soția sa, n-ar fi fost în stare să găsească decît cel mult firimituri. Cel puțin așa se spunea. De trăit, însă, trăiau extrem de modest, dacă nu chiar meschin. Zgîrcenia soților Vasilescu sporea pe măsură ce îmbătrîneau. Casele lor din Piața Libertății păreau veșnic pustii. Trăiau singuri, fără țipenie de om lîngă dînșii. Curtea mare, un sfert de

pogon, avea spre stradă un gard de scînduri, printre care nici un ochi nu putea străbate înlăuntru. Poarta, totdeauna zărnită, părea ruginită în țîțîni, iar portița, scîrțaia jalnic de cîte ori intra cineva, ca și cînd ar fi vrut să dea de știre. Cele două corpuri de case, în fund, abia se vedeau dintre arborii bătrîni și neîngrijiți ce umpleau curtea, lăsați parcă înadins ca niște paznici ocrotitori. Bătrînii locuiau numai în corpul din dreapta, trei camere cu o bucătărie-spălătorie și o mică marchiză indicînd intrarea. Cealaltă casă, aidoma ca înfățișare și paralelă ca așezare cu prima, stătea goală de teama să nu nemerească niscaiva chiriași ticăloși care să-i jefuiască... O remiză aproape ruinată, între ambele corpuri de casă, era plină de lemne, iarna-vara deopotrivă. Înspre vecini curtea era apărată de o împrejmuire de zid înalt de doi metri deasupra căruia, pentru deplină siguranță, se adăogase și o împletitură de sîrmă ghimpată. Mai cu seamă zidul acesta făcuse pe judecătorul Babulea, azi-noapte, pe cînd studia afacerea, să tragă întîia concluzie:

— Ucigașul n-a putut pătrunde decît pe portiță!

Imediat însă i s-a ivit în minte restricția:

— Ucigașul sau ucigașii?

Putea să fi fost unul, dar tot atît de sigur puteau să fi fost doi, cel puțin după primele cercetări. Cadavrul bărbatului s-a găsit în sufragerie, adică în odaia de lîngă bucătărie, unde zăcea cealaltă victimă strangulată, bătrîna...

Babulea, de altfel, se simțea el însuși o victimă a împrejurărilor neprielnice în care trebuia să instruiască o afacere atît de dificilă. În zadar căuta dînsul să introducă metode civilizate și să aplice tehnica

modernă în conducerea cercetărilor. Se izbea de primitivismul mediului şi al organelor executive. Pînă să fie chemat dînsul la faţa locului, anchetase întîi sergentul de stradă, pe urmă un subcomisar şi, în sfîrşit, poliţaiul însuşi, care, spre a descoperi mobilul crimei, se apucase să scotocească prin sertare, împreună cu d-na Ziţa Vasiliu, cumnata victimelor, ca să vază dacă şi ce s-a furat. ...Nici primul-procuror nu s-a emoţionat de tînguirea lui, zicînd naiv:

— Lasă, dragă Alecule... Noi n-avem de-a face cu criminali profesionişti care-şi înscriu amprentele digitale în registrele poliţiei. Tîlharii noştri sînt mai diletanţi şi întrebuinţează tehnica patriarhală...

— Fireşte, de la cap se strică peştele, observă Babulea puţin amărît. Dacă tu, şeful parchetului, vorbeşti astfel!

Fără să fi audiat încă pe cineva, numai după constatările şi observaţiile sale, în casa crimei, coroborate cu procesele-verbale ticluite de poliţie în privinţa felului cum s-au descoperit cele două cadavre, cel puţin două zile, mai sigur însă chiar trei, de la săvîrşirea nelegiuirii, judecătorul de instrucţie se străduia să dibuiască măcar un punct de sprijin, solid, real, pe care să-şi ridice construcţia. În clipa cînd va putea răcni către cineva, indiferent cine, cu o umbră de bănuială: „Tu ai ucis!... De ce i-ai ucis?", atunci afacerea va fi pe roate, chiar dacă cel apostrofat nu va avea nici în clin, nici în mînecă cu crima. Aici însă lipsea parcă însăşi posibilitatea bănuielii, încît Babulea îşi zisese furios aseară închizînd dosarul:

— Deocamdată toţi piteştenii pot fi criminali sau nici unul... Ceea ce dovedeşte că eu sînt idiot!

Pe urmă lucrurile s-au mai limpezit puţin, fiindcă azi-dimineaţă a lucrat mai sistematic. A reconstituit cronologic desfăşurarea întîmplărilor după depoziţia dată poliţiei de către d-na Ziţa Vasiliu... Era sigur că bătrînul Agatie Vasiliu a fost sîmbătă dimineaţa în piaţă, unde s-a întîlnit cu fratele său Take, soţul Ziţei, negustor chiabur. Sîmbătă după amiază servitorul preotului Tănăsescu a intrat în curtea lui Agatie, trimis de stăpînul său să-l cheme pentru a încheia socotelile eforiei bisericeşti. Servitorul a bătut la uşa marchizei, dar n-a răspuns nimeni şi a conchis că nu e nimeni acasă; preotul însuşi, aflînd aceasta, a socotit că bătrînii vor fi ieşit pînă la Take sau vor fi plecat la Bucureşti, cum aveau obiceiul să plece uneori, probabil spre a stîrni zelul vreunor debitori răi-platnici. Sîmbătă pe seară servitorul popii a fost trimis din nou şi s-a întors cu acelaşi răspuns. Sîmbătă noaptea a nins, prima zăpadă a anului. A nins şi duminecă toată ziua încît după amiază au apărut săniile cu zurgălăi, mai ales spre Trivale. Luni după amiazi preotul Tănăsescu a trimis a treia oară servitorul la Agatie Vasiliu, care, fiind preşedintele eforiei, trebuia negreşit să iscălească anume hîrtii. Fără nici o bănuială urîtă şi numai de grija hîrţoagelor care nu puteau fi rezolvate fără semnătura bătrînului, preotul s-a repezit personal pînă la Take, să se intereseze cînd vine Agatie acasă. Fireşte, soţii Take Vasiliu habar n-aveau de nimic şi nu putură satisface curiozitatea preotului. În preajma cinei însă Take spuse Ziţii cu o compătimire în care era şi remuşcare:

— N-ar fi rău să trimiţi pe Mia după masă să vază ce-i pe-acolo... Nu de alta, dar te pomeneşti că a dat vreo boală peste ei şi n-are cine să le întindă un pahar cu apă...

Mia, servitoare de peste douăzeci de ani în casa lor, adusă de Zița în inventarul zestrei, se scutură cu groază și refuză să meargă:

— Aoleu, coniță... nu mă duc nici să mă omori și să mă tai în bucățele!... Că mi-e urît și ziua să intru la dumnealor, darmite seara!...

Zița n-a insistat. Știa că servitoarea nu simpatiza nici pe Agatie și mai puțin pe Elena, care era cam iute la gură și o bruftuluia de cîte ori o întîlnea, subt motiv că ea nu e obișnuită să tolereze servitorilor nici o intimitate și cu atît mai puțin Miei. Dar a doua zi, ieri, marți, s-au dus amîndouă împreună.Portița de-abia au putut-o deschide din pricina zăpezii. În curte zăpada era ca un cearșaf întins, semn că n-a umblat nimeni. Picioarele li se înfundau, pășind, pînă aproape de genunchi.

— Ori nu sunt acasă, ori...

Zița nu-și sfîrși gîndul, observînd cu spaimă că ușa marchizei se afla întredeschisă, uitată sau lăsată așa numai de vreun străin, fiindcă Agatie o închidea totdeauna cu mare atenție. Cînd au pătruns în casă și au dat peste cadavrul lui Agatie ghemuit la picioarele mesei ca un cîine de pripas, servitoarea a început să răcnească din răsputeri, repezindu-se în curte afară și alarmînd vecinii.

— Aoleu!... Săriți!... Ajutor!

Nu mai puțin îngrozită, Zița a știut totuși să-și stăpînească firea și să se gîndească numaidecît la biata Elena. Porni spre bucătărie. Cum trecu însă pragul sufrageriei, o văzu întinsă pe podele cu fața în jos. Atunci deodată își pierdu și ea stăpînirea. Îi fulgeră prin minte că tîlharii trebuie să se afle încă în casă, undeva, poate în bucătărie, și se aștepta parcă să se năpustească și asupra ei... Năvăli afară împleticin-

du-se, vrînd să țipe și neizbutind să scoată nici un glas... Se adunase lume destulă. Ordonanța ofițerului care stătea cu chirie la d-na Niculescu-Lungu a fost trimisă în goană să cheme poliția. Un sergent, mai speriat ca toți, răsărit cine știe de unde, printre oamenii care se cruceau și se întrebau cine să fie ucigașul, se postase în ușa marchizei și nu dădea voie nimănui să intre...

Raportul polițaiului specifica foarte energic că s-a găsit ușa șifonierului din antreu deschisă și rufăria din două rafturi aruncată pe jos, dovadă că ucigașul a căutat bani, dar a trebuit să renunțe, probabil fiind surprins de cineva. Pe masa din sufragerie s-a aflat o oală de lut de circa doi litri capacitate, goală. D-na Zița Vasiliu, cumnata victimelor presupune că în oala aceasta ar fi păstrat Elena amanetele de valoare, bijuterii mai ales, știindu-se că avea obiceiul să împrumute pe amanet... Încolo, printr-o cercetare sumară, s-a descoperit suma de peste două sute de mii de lei, numai în monete de aur, ascunse în diferite colțuri...

— Mircea e criminalul! izbucni deodată judecătorul Babulea, ca și cînd s-ar fi coborît duhul revelației în sufletul său.

Totdeauna a contat dînsul pe inspirație. Cînd orice speranță pare pierdută, soluția țîșnește ca o săgeată din adîncimile subconștientului. Legăturile și motivările vin pe urmă și se înșiră ca niște verigi ale unui lanț miraculos.

Mircea era unicul fiu al d-nei Niculescu-Lungu, vecină cu casa crimei. Văduvă de mulți ani, d-na Lungu și-a pus toate nădejdile în băiatul ei drag. A cheltuit cu dînsul tot ca să-l facă om. A ajuns, cu chiu, cu vai, avocat, dar numai cu titlul, căci în realitate nu făcea decît chefuri în tovărășiile cele mai pestrițe. Altfel foarte simpatizat de toată lumea,

fiind spiritual şi vesel, încît nu exista petrecere în Piteşti şi împrejurimi de la care Mircea Lungu să lipsească. Se îmbăta anevoie şi, oricît ar fi fost de cherchelit, rămînea veşnic drăguţ şi cu voie bună.

— Imediat să-mi fie adus la cabinet Mircea Niculescu-Lungu! ordonă magistratul instructor grav şi sever.

Se plimba prin birou frecîndu-şi mîinile de nerăbdare şi de satisfacţie. Din clipa cînd i s-a ivit numele acesta, misterul începu să se limpezească treptat. Mircea şade la maică-sa, vecin direct cu Agatie Vasiliu. Toată lumea ştia că bătrînul Agatie şi mai ales coana Elena îl iubeau ca pe copilul lor. Se vorbea chiar că Agatie l-ar fi pus în testament ca moştenitor principal. În orice caz, Mircea umbla foarte des prin casa cu crima şi era foarte bine primit... Restul, adică crima, venea de la sine. Etern în goană după bani, Mircea a pregătit de mult uciderea bătrînilor, pe de-o parte ca să-i jefuiască, apoi ca să ajungă mai curînd la moştenire... De vineri a răspîndit vestea că a doua zi pleacă la Cîmpulung la o nuntă mare unde speră să petreacă măcar trei zile. De fapt, îşi pregătea un alibi: El nu ştie nimic, a lipsit din Piteşti, eh!

„Dar pe mine nu mă leagă nimeni de gard!" îşi zise Babulea cu mîndrie.

Îşi aduse aminte că Mircea e nepotul primului preşedinte al tribunalului. Avu o ezitare. Ce-o să spuie preşedintele cînd îi va aresta nepotul?... Dacă e criminal, n-am ce-i face.

Mircea Lungu apăru în faţa judecătorului de instrucţie cam buhăit şi morocănos. Fusese sculat din somn. Numai azi-noapte sosise de la Cîmpulung şi de sîmbătă nu dormise decît pe apucate, încît era copleşit de oboseală parc-ar fi tras la jug.

Se cunoştea bine cu Babulea. Făcuseră împreună şi cîteva petreceri. De aceea Mircea întrebă nedumerit:

— Ce s-a întîmplat, domnule preşedinte, de m-ai ridicat din pat cînd mi-era somnul mai dulce?

Judecătorul îl fulgeră cu o privire dispreţuitoare, zicînd:

— Mă mir că nu bănuieşti nimic!... Orice cinism are margini... Apoi, după o mică pauză calculată, continuă brusc şi insistent: — Cunoşti pe Agatie Vasiliu?

— Cum nu... Chiar bine! răspunse Mircea.

— Ştii că dădea împrumuturi pe amanet?

— Da...

— Ştii unde păstra amaneturile?

— Într-o oală, ştiu.

— Şi unde ascundea oala?

— Într-un dulap de rufe...

— Atunci de ce i-ai omorît? strigă Babulea cu alt glas.

— Pe cine? se miră acuma Mircea Lungu.

— În zadar vrei să tăgăduieşti... Am toate probele!... Mai bine mărturiseşte sincer dacă vrei să-ţi uşurezi situaţia. Cum i-ai ucis? Spune, repede!

Mircea Lungu îşi aminti deodată ca prin vis că a auzit ceva aseară despre asasinarea soţilor Agatei Vasiliu. Perplex şi încă mahmur, întrebă:

— Cum, adică eu i-am omorît?...

— Va să zică recunoşti? triumfă judecătorul.

— Bine, dar eu de sîmbătă am fost plecat la nuntă!

— Alibi! observă Babulea dispreţuitor. Nu merge!... Întîi i-ai ucis, pe urmă ai plecat să petreci! Eşti un monstru!

Mircea se simţea cu desăvîrşire frînt. Vedea în ochii judecătorului atîta gravitate, că-l ostenea mai rău. Dar acuzaţia era atît de absurdă, că părea mai curînd o farsă de prost-gust pusă la cale de prieteni ca să-i încerce gradul de trezie. Cu o resemnare jovială, zise deodată:

— Domnule preşedinte, mărturisesc tot ce doreşti!... Numai lasă-mă să dorm cîteva ore!... Trei nopţi n-am dormit ca lumea. Sunt distrus. Abia mă ţin pe picioare... Pe urmă, ştii, nu mă dau înapoi... Orice pofteşti!

— I-ascultă, unde te trezeşti? strigă Babulea indignat. Crezi că cu astfel de tertipuri ai să mă induci în eroare?... Pe mine, vulpe bătrînă?... După alibi, vrei circumstanţe atenuante?... Aidade!

— Foarte bine, declară ironic Mircea Lungu. Aveţi nevoie de un inculpat şi nu găsiţi. Perfect. Eu vă stau la dispoziţie pînă se va găsi criminalul adevărat. Eu tot n-am nici o ocupaţie serioasă, aşa că mă pot preta bucuros la orice experiment!

PRELUCRĂRI

DUMNEZEU

Într-o țară îndepărtată a fost odată un împărat care cu cît îmbătrînea, cu atît simțea mai mare mîhnire în suflet.

„În viața mea, zicea dînsul, am gustat și am văzut tot ce este îngăduit omului să guste și să vază. Ceva însă în toată viața mea n-am văzut: pe Dumnezeu. Trebuie să-l văd!"

Și dădu poruncă mare boierilor, sfetnicilor și preoților săi:

— Dacă nu-mi veți arăta pe Dumnezeu, am să vă pun pe toți la închisoare și am să vă pedepsesc strașnic!

Și le dădu un soroc de trei zile.

În curtea împărătească se stinse veselia. Curtenii umblau de ici-colo, cu capetele plecate, așteptîndu-și groaznicul sfîrșit.

În ziua sorocului hotărît, toți boierii, sfetnicii și preoții fură chemați înaintea împăratului. Și boierii, sfetnicii și preoții păstrau tăcere mare, iar împăratul tocmai se pregătea să rostească osînda înfricoșătoare.

În clipa aceea însă un copil de păstor păşi în faţa împăratului şi-i zise:

— Dă-mi voie, măria-ta, să-ţi împlinesc eu dorinţa!

— Bine, răspunse împăratul. Dar bagă de seamă că ţi-e capul în joc!

Şi copilul de păstor luă de mînă pe împărat şi-l duse într-o piaţă şi-i arătă soarele strălucitor şi-i grăi:

— Priveşte în sus!

Împăratul vru să ridice capul ca să arunce o privire spre soare, dar razele orbitoare îi pricinuiră durere în ochi şi-l siliră să plece capul şi să închidă ochii.

— Vezi, stăpîne? Şi doar soarele e numai o mică rază a mărirei lui Dumnezeu, un colţişor neînsemnat al împărăţiei lui Dumnezeu! Cum ceri tu atunci să vezi pe însuşi Dumnezeu cu ochii tăi slăbiţi şi înlăcrimaţi? Mai bine caută să vezi pe Dumnezeu cu ochii sufletului tău!

Aceasta plăcu împăratului, care grăi astfel către copilul de păstor:

— Văd că ai o minte luminată şi un suflet înălţat. Mai răspunde deci la următoarea întrebare: Ce a fost înainte să fie Dumnezeu?

Păstorul stătu pe gînduri o clipă şi apoi vorbi:

— Stăpîne, nu te supăra, dar te rog să numeri!

Împăratul începu să numere:

— Una, două, trei...

— Nu, nu, întrerupse păstorul, nu numeri bine. Începe înainte de unu!

— Cum asta? Nu ştii că înainte de unu nu este nimic?

— Înţeleaptă vorbă ai rostit stăpîne; nici înaintea lui Dumnezeu n-a fost nimic!

Aceasta plăcu şi mai mult împăratului, care grăi astfel:

— Am să-ţi fac un dar împărătesc dacă ai să-mi mai răspunzi la o întrebare: Ce face Dumnezeu?

Iar păstorul răspunse:

— Bine, am să răspund şi la întrebarea aceasta, dar împlineşte-mi întîi o rugăciune. Schimbă cu mine hainele tale!

Şi împăratul îşi scoase hainele împărăteşti şi le dădu păstorului. Şi păstorul se urcă pe tron, luă sceptrul în mînă, şi, arătînd spre împăratul îmbrăcat ca păstor, care stătea la picioarele tronului, glăsui astfel:

— Iată ce face Dumnezeu: pe unii îi ridică pe tron, iar pe alţii îi alungă.

Şi se îmbrăcă iarăşi cu hainele lui de păstor.

Împăratul rămase multă vreme pe gînduri, apoi zise înseninat:

— Da, acuma văd pe Dumnezeu!

CUPEUL FERMECAT

Trecuse de mult miezul nopții. Dintr-o broboadă de ceață deasă, cadranul roșu, luminos al unui ceasornic rînjea la mine parcă ar fi fost fața arămie și zbîrcită a vreunui tovarăș de beție. Îmi veni pofta să mă cert cu cineva și începui a mă hărțui cu ceasornicul.

— I-ascultă, ăsta! Degeaba te mai schimonosești așa! Cutele alea de pe fruntea d-tale încruntată, alea care vreau să-mi arate că sunt orele două, pentru mine sînt *șmafu*, ai înțeles? *Je m'en fous, madam la Lune Rousse!...*

Cu siguranța instinctivă a bețivanilor de profesiune simțeam însă că picioarele n-o să mă mai slujească multă vreme, și deci dădui să găsesc o birje, care să mă ducă acasă. Nu știu cam pe unde voi fi umblat, dar birje, ca-n palmă! O luai înainte și, cu chiu, cu vai, nimerii pe o stradă bătrînă, pustie și hopuroasă.

Deodată, în mijlocul unor grozave pocnete de bice, un glas de aramă îmi vui în urechi:

— Heee! Heeep!...

Caii erau cît p-aci să mă calce, deși mergeau numai la pas. Mă clătinai puțin pe picioare, pălăria îmi căzu jos, dar, de voie, de nevoie, mă îndreptai și făcui semn vizitiului să oprească. Ajunsei trăsura din urmă și tocmai vrui să urc, cînd, uitîndu-mă la vizitiu, văzui că are un guler alb și fardat și o pălărie tricornă, foarte caraghioasă. Dar ceea ce mă miră mai mult era că purta niște pantaloni scurți, care se pierdeau subt ciorapii lungi și albi, și niște pantofi cu cătărămi. Îl privii mai bine, și atunci băgai de seamă că hainele îi sunt așa de pestrițe și de roase, ca penele unui papagal bătrîn, bătut de furtună.

Vizitiul de altmintrelea era un moșneag gîrbov, cu părul ca argintul. Dumnezeu știe ce o fi avut, dar era atît de zbîrcit, că nu mai avea nici ochi, nici gură; se poate că nici nu mai vedea, nici nu mai auzea, ci bîjbîia doar așa, în beznă.

Dar și caii erau niște dobitoace cum nu se mai găsesc astăzi. Poate că și hamurile îi făceau mai stranii de cum erau aievea, oricum însă părea că sunt cel puțin de două sute de ani.

Trăsura era și mai ciudată. Era galbenă ca o coajă de lămîie. Avea ferestre rotunde, cu sticlă concavă, așa că nu puteai vedea înlăuntru. Roatele erau mari și înalte, cu arcurile lungi, ca picioarele de lăcustă. Coperișul era încins cu un grilaj, ca la vechile căruțe de poștă care duceau și bagaje. Vizitiul stătea cocoțat sus, în vîrful trăsurii, iar la dreapta lui, într-o toartă de bronz, clipocea flacăra de ulei a unui felinar.

— Ce fel de vizitiu ești d-ta? întrebai pe moșneagul de pe capră, dar el nu mă luă în seamă.

Pusei piciorul pe scara cupeului, care era, de asemenea, foarte înaltă. Atinsei clanța. Ușa se întoarse în balamale cu un suspin înăbușit.

Intrai.

— Pardon! zisei politicos, căci în cupeu zării pe cineva.

Dar nu primii nici un răspuns, așa că repetai mai răspicat.

— Pardon!

Nici acuma nu-mi răspunse nimeni. Totuși, fiind obosit mort, luai loc în trăsură.

Și cupeul porni iarăși în tactul cumpătat pe care îl urmează aceia cărora li-e indiferent cînd și unde vor ajunge. Tovarășul meu de drum nu-mi răspundea la întrebări și, astfel, crezui că voi face mai bine dacă voi sta și eu frumos și voi tace ca peștele. Mă gîdîlea parcă voluptatea liniștei și a vastității ce mă cuprinse și mă moleșea în acest cupeu straniu. Nici vorbă, miroase puțin a putred pe dinăuntru, dar cu mirosul te obișnuiai îndată. În schimb, simțeam o adevărată beție să mă tolănesc pe pernele moi de mătase; toate oasele, toate încheieturile simțeau că sunt înfășurate în ceva moale și nespus de plăcut.

Situația aceasta romantică, mie unuia, îmi plăcea. Stăteam într-un cupeu cu un om necunoscut și tăcut ca moartea, și-mi puteam închipui orice. Nu mă tulbura nimeni și nimic. Mă neliniștea doar un sentiment de așteptare. Sau așa ceva. Parcă tot așteptam să știu cum se vor sfîrși toate acestea. Îmi veneau în minte fel de fel de întorsături romantice pe care le citisem sau le auzisem undeva. Cupeul însă mergea mereu, parcă de nenumărate veacuri niciodată nu s-ar fi oprit...

Pe cît îmi îngăduia lumina amorțită a felinarului ce pîlpîia afară, începui a cerceta pe tovarășul meu de drum. Prea de tot tînăr nu putea fi, căci purta niște haine care astăzi nicăieri nu se mai poartă: o redingotă, croită pe talie, de subt care se vedea puțin vesta de brocat, pantaloni deschiși, poate chiar albi, strîmți, încît se întindeau pe picioare, în cap un joben negru de mătase, mare și inform, de subt care se rostogolesc pe umeri șuvițele de păr răsucite în formă de suluri. Părul poate că era cărunt, dar totuși mai curînd pare a fi blond. Figura nu i-o vedeam: dormea. Iar cupeul uruia necontenit.

Mergeam pe străzi întunecoase și pustii. De cîte ori mă uitam pe fereastră, vedeam același tablou: o stradă murdară, moartă sau poate adormită. Nicăieri țipenie de om. Pașii țăcăniți ai cailor, zuruitul geamurilor cupeului și respirația regulată, fără expresie, a tovarășului meu de drum: atîta era tot zgomotul care făcea și mai monotonă tăcerea mare ce mă apăsa.

De unde venea cupeul acesta? Unde merge? De cînd e pe drum? Ce scop urmărește? Îmi puneam mii de întrebări, dar nici la una nu puteam răspunde. Cupeul de altmintrelea mergea atît de încet, că oricînd m-aș fi putut da jos fără ca cei dinlăuntru să observe. Această soluție însă nu mă mulțumea... De ce să duc eu în spinare o taină neînțeleasă și nedezlegată? Am rămas deci așteptînd ce va urma.

Dar n-a urmat nimic. Aceeași uniformitate, aceeași nesiguranță, același întuneric în care de abia clipocea un opaiț funinginit. Mă simțeam cum mă simt deseori, în vis, cînd ceva îmi cuprinde inima așa că nici nu mai poate bate, parc-aș fi mort. Atunci toate întîmplările, toate amintirile, toți oamenii se

contopesc şi trec peste mine, cum trece apa, cum trec valurile.

De unde am venit? Unde merg? De cînd sunt pe drum? Ce scop urmăresc? Pentru ce trăiesc? îmi puneam mii de întrebări, dar la nici una nu puteam răspunde. Cupeul, de altmintrelea, mergea atît de încet, că oricînd m-aş fi putut da jos fără ca cei dinlăuntru să observe. Nu se sinchisea de mine şi nu răspundeau la întrebările mele. Eram supărat.

— Dragă domnule doctor, zisei furios către tovarăşul meu de drum, felul d-tale de-a te purta e cît se poate de îngrozitor. Nu spui nimic, aşa că sunt nevoit să ghicesc eu singur ce se petrece cu mine. De ce nu vorbeşti? D-ta trebuie să te plimbi mai de multă vreme în hodorogitura asta învechită, şi deci poţi să ştii mai multe decît mine. Sau poate tocmai prin tăcerea d-tale vrei să zici că nici d-ta n-ai putut afla mai mult decît mine?... Vrei poate să-mi demonstrezi, prin aceasta, că aşa e şi viaţa? Că plecăm la drum, singuri nu ştim de ce; mergem, habar n-avem de ce, şi ne dăm jos, murim, fără a fi găsit răspunsul la vreuna din întrebările noastre? D-ta poate că eşti însuşi Trecutul? Trecutul, de la care nu putem învăţa nimic?...

Tovarăşul meu însă rămase mut, iar cupeul se urnea înainte mereu, nepăsător.

Poate că ăştia vreau să-şi bată joc de mine? Da? Atunci să le arăt că şi eu ştiu să fiu tot atît de nepăsător şi de tăcut ca şi dînşii. Şi, într-un sfert de oră, simţii ce repede te obişnuieşti cu tăcerea aceasta încăpăţînată, cu acest nimic mut, care sfîrîie, sfîrîie mereu şi fără zgomot, ca nisipul, ca lumea însăşi.

Pe cer luceau puzderie de stele mari şi luminoase, care păreau mult mai mari ca altădată. Luna părea că

se uită mai prietenoasă în cupeu, ne acoperi cu un văl de dantele argintate, iar felinarul începu a arde cu flacără mare, scrumoasă, ca un candelabru de doliu. O adevărată înmormîntare, fără clopot.

— Nu, nu! strigai deodată, încă nu vreau să mor!

Deschisei larg uşa cupeului şi înghiţii lacom aerul proaspăt ce năvălea înăuntru. Încetul cu încetul, îmi revenii şi făcui o mişcare cu piciorul, ca şi cînd aş fi vrut să mă cotorosesc de zăbranicul cu horbote de argint. Mă opintii din răsputeri, mă sculai şi mă dădui jos din cupeu. Cupeul trecu încet şi mut pînă ce îl pierdui din vedere...

Eram iar în stradă şi un vînt răcoros îmi mîngîia obrajii. Îmbrăţişam cu deznădejde un stîlp de felinar. Poate stîlpului acela am să-i mulţumesc că astăzi mai sunt în viaţă. Mă agăţam de dînsul ca o lipitoare, altmintrelea, poate şi acuma aş şedea colo, în cupeul galben.

Simţeam cum mi se uşurează pieptul, cum mi se umflă plămînii, cum mi se reîntoarce sîngele în vine, cum încep să mi se mişte iar bulbii ochilor, cum începe să lucreze iar mintea şi pot să deosebesc, încetul cu încetul, casele dimprejur, porţile, străzile.

Mă apropiai cu băgare de seamă de vardistul care sforăia răzimat de peretele unei băcănii.

— Ce stradă-i asta? îl întrebai cu aerul unui om grăbit, dar cînd aflai numele străzii, rămăsei cu gura căscată, căci eram tot acolo de unde plecasem.

— Bine, dar n-ai văzut d-ta , p-aici, un cupeu, înalt, mare şi larg, ca un dric de clasa întîi?

— Cupeu galben? Dric? făcu vardistul frecîndu-şi ochii cu pumnii. Un cupeu galben?... Nu... Sunt de un ceas şi jumătate aici, dar n-am văzut nici un cupeu galben...

Mă privi mirat şi cînd mă depărtai, văzui, cu coada ochiului, că clatină din cap necrezător.

La urma urmelor, se poate ca vardistul să nu-l fi văzut. Căci, de obicei, aceia care l-au văzut şi s-au urcat într-însul călătoresc mult mai departe ca mine şi nici nu se mai întorc înapoi, aşa că nu ne pot spune: unde mergem? de unde am venit? de ce trăim? şi de ce murim?

VENUS

Alexandru Ralea era de vreo opte zile în Roma şi încă nu izbutise să isprăvească cu Forul Roman. Fiindcă nici nu se poate isprăvi cu Forul Roman în opt zile. Cu totul altceva a fost Forul pe vremea republicei, ca, de pildă, în epoca de aur a lui August sau subt împăraţii de mai tîrziu. Fiecare secol trebuie să-l scormoneşti, să-l găseşti printre ruinele acelea măreţe...

Ba chiar, dacă e să vorbim drept, Alexandru nici în Forul Roman n-a pătruns încă decît pînă la templul lui Saturn, iar templul acesta e de-abia „începutul începuturilor“. Opt coloane uriaşe de granit au mai rămas în picioare, şi în jurul acestora sunt atîtea de văzut şi de cercetat, încît Alexandru nu se îndura să se despartă de ele.

Simţea totuşi primejdia grozavă ce-l ameninţa, zi cu zi, tot mai mult. Guvernul îi dăduse un concediu de patru săptămîni şi un ajutor de cinci sute de lei... pentru străinătate. Vrea să arate că e demn de această distincţie. A venit la Roma cu gîndul să studieze

Forul Roman pe baza săpăturilor celor mai recente, ca pe urmă, reîntorcîndu-se la Focşani, să ţină nişte lecţii de filologie clasică să-i meargă vestea.

După o muncă conştiincioasă de opt zile însă de-abia ajunsese pînă la templul lui Saturn. Adevărat că pînă aci cunoaşte Forul aşa de bine, cum îşi cunoaşte palmele. Se uită visător la zarea depărtată şi îşi dădu seama că, dacă va înaintea cu minuţiozitatea de pînă acum, tocmai peste două săptămîni va ajunge la minunata coloană a lui Phokas, care se îndreaptă orfană spre cerul alburiu. Peste trei săptămîni însă îi expiră concediul. Şi pînă atunci banii îi scad mai repede de cum scade luna pe bolta cerească.

Uneori îi venea să se supere pe guvernul care crede că, cu cinci sute de lei şi în patru săptămîni, poţi vedea toată Roma, cînd numai pentru Forul Roman ţi-ar trebui cel puţin un an de zile ca în sfîrşit să zici că ai învăţat ceva. Dar cum să se supere pe guvern? Mai întîi, el, din principiu, e totdeauna guvernamental. Pe urmă, fără sprijinul guvernului, ar fi putut muri, şi tot n-ar fi putut să vază cu ochii oraşul visurilor sale!

Roma! Din fiecare lespede de piatră simţea bătaia miilor de ani. Cele opt coloane ale templului îi aduceau aminte vechile bogăţii, comorile, *„aerarium Saturni“* din care Iulius Caesar şi Antonius s-au înfruptat cu atîta plăcere. Comorile au dispărut; au rămas doar bolovanii, ca nişte inimi despuiate sau ca nişte buzunare goale. Ce vrea să ştie umbra lui Saturn, care rătăceşte printre pietrele mucezite, că un biet profesor de la Focşani n-are decît patruzeci de lire în buzunar, iar acasă o singură hîrtie de o sută, ascunsă bine, ca să-i ajungă trei săptămîni!...

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Ralea urca iar spre Forul Roman, dar hotărît nici să se mai uite la templul saturnian; o să meargă, să zboare înainte să dea gata Forul pînă diseară. Sunt atîtea de văzut în Roma, încît pentru un secol întreg de-abia îţi rămîne o singură clipă. Împărţise Baedekkerul în douăzeci şi una de zile; în atîta vreme trebuia să vază „toată Roma“, deşi, la gîndul acesta, simţea că i se învîltoresc minţile.

Cu cît se apropia însă mai mult de Forul Roman, cu atît era mai sigur că iar o să se oprească la templul lui Saturn. Şi se necăjea grozav că şi vremea, şi banii îi sunt măsuraţi. Niciodată nu-l amărîse mai mult sărăcia ca în clipele acestea.

Deodată însă luă o hotărîre eroică. Nu se mai duse pînă la Forul Roman, ci, îndată la Capitoliu, coti brusc la stînga şi intră într-un palat spre care alergau şi alţi străini cu Baedekkerele în mînă. Curtea palatului era plină cu statui şi monumente antice. Pe o tăbliţă de mucava scria: „Museo Capitolino“.

Alexandru trebui să se aşeze pe un sarcofag antic. Atît de tare începuse să-i bată inima. Cu un minut în urmă el era un nimeni, un nenorocit fără bani, şi acuma deodată se pomeneşte în mijlocul statuilor clasice pe care le-a visat de atîtea ori! Respira, ar fi putut zice, acelaşi aer antic, un aer dulce, roman, cald.

Tocmai peste un ceas îşi veni în fire. Se trezi silabisînd inscripţia unui monument şi se gîndi cu spaimă cîte lucruri de văzut vor mai fi în caturile de sus ale muzeului. Îi venea să plîngă de necaz şi de neputinţă. Se mai învîrti puţin prin curte, apoi deodată închise ochii şi porni glonţ spre scară sus. Nu îndrăznea să se uite nici în dreapta, nici în stînga. Se hotărîse

să vază mai întîi *en gros* toată colecţia şi numai pe urmă să se întoarcă la amănunte.

Dar deodată rămase ţintuit pe loc. Îşi alunecase privirea întîmplător spre o cabină. Îl oprise o figură care i se părea grozav de cunoscută şi care îi zîmbea aproape ştrengăreşte, parcă i-ar fi zis: „Ai vrut să treci pe lîngă mine, ai?"

Ralea intră în cabină. Ochii lui miraţi zăriră un număr. Răsfoi în Baedekker şi citi: „Venus Capitolina".

Respirarea i se curmă o clipă, iar cartea începu să-i tremure uşor în mînă.

„Va să zică, aici este! Asta e faimoasa!" îşi zise uluit, şi inima îi bătea ca un ciocan de oţel.

Se uită apoi sfidător în ochii zeităţii. Un minut şovăi. Pe urmă murmură cu o amăgire sinceră: „Mi-o închipuiam mai frumoasă!"

Admiraţia începu să-i dispară şi, în aceeaşi măsură, se înveseli. În Baedekker, lîngă numărul statuiei, scrie: „Învîrtiţi!" Atinsei nepăsător statuia. Soclul scîrţîi discret, iar spatele zeiţei se întoarse încet spre lumină.

„Aha! — zise Ralea, scriind cu degetul o curbă în aer, conturul e splendid! Aşa ceva numai un artist clasic poate face!... Păcat numai că i-a greşit figura!"...

Alexandru ieşi din cabină. Dar abia făcu cîţiva paşi şi se opri.

„Eu sunt orb sau lumea e oarbă? Ia s-o mai văd o dată!"...

Intră iar în cabină. Pe buzele zeiţei plutea acelaşi zîmbet ştrengăresc. Se uita în jos cu o demnitate nespusă, aproape ironică, iar cu mîinile amîndouă se apăra, pudică, împotriva ochilor barbari.

Profesorul de la Focşani atinse iarăşi statuia, dar cu mîini mai pioase, şi începu iar a o învîrti, dar cu atîta umilinţă, parcă ar fi vrut să-i ceară iertare. Zeiţa însă privea mîndră pe deasupra capului lui în depărtarea miilor de ani. În liniştea-i princiară, parcă nici nu-i păsa cine şi cînd îi descopere graţiile armonice.

În vremea aceasta intră un domn cu Baedekker. Străinul căută o clipă în cartea roză numărul, privi o clipă, încremenit, statuia, făcu un semn cu creionul în carte şi plecă. Zeiţa se uită liniştită în urma lui, dar în liniştea aceasta era o ironie zdrobitoare, care parcă îl durea şi pe Ralea.

Profesorul de la Focşani roşi, vîrî repede Baedekkerul în buzunar şi, închinîndu-se umil, ca credincioşii în faţa altarului, privi formele Afroditei născută din spuma mărei, care şi acum, după mii de ani, ascund într-însele taine dumnezeieşti. Şi nu se dezmeteci decît atunci cînd un servitor îi aduse aminte că trebuie să închidă muzeul...

A doua zi, mergînd spre Forul Roman, nu se putu stăpîni să nu se oprească măcar un minut în cabina Venerei. Stătu însă multă vreme la picioarele zeiţei, deşi simţea că îşi neglijează datoriile lui de profesor. Din pricina Afroditei neglijează Forul Roman, care este cartea cea adevărată a istoriei, pe cînd Venus nu e decît un basm frumos. Dar neglijenţa aceasta era atît de dulce! În cabina zeiţei parcă zîmbea o bucată de cer antic. Ralea se simţea liber, independent şi mare. Începu a vedea tot mai lămurit că trebuie să stai ore întregi în faţa frumuseţei ca să-ţi pătrundă sufletul întreg , să te transforme cu desăvîrşire. Cu cît privea mai mult statuia, cu atît i se deschideau orizonturi mai largi. Citaţii poetice, amintiri, fragmente îi

răsăreau în minte, prefăcîndu-se în adevăruri vii, înțelese...

Și de-acum înainte Venus era, pentru Ralea, ca lumina soarelui, ca aerul. Se ducea la dînsa ca la o amantă. O iubea cu o iubire curată, sublimă și neîndoielnică și era cu atît mai fericit că putea să ascundă guvernului de la București iubirea lui de la Roma.

Dar într-o zi... cele patru săptămîni trecuseră. Alexandru trebuia să plece. Cinstea și datoria îl chemau acasă.

Îi erau calculate toate minutele și toate paralele. Nu mai putea nici măcar să meargă să-și ia rămas bun de la Venus. Stătea trist și abătut în sala de așteptare a gării. Porumbeii albi zburau pe subt coperișul de sticlă, parcă i-ar fi adus ultimul adio de la Venus. Și deodată se pomeni cu însăși zeița în față, cu zeița care îi zîmbea și-l chema. Era o fotografie mare, atîrnată în vitrina librăriei din gară. Sirena fluiera. Îi mai rămînea doar o clipă.

— Cît costă? întrebă brusc pe negustor.

Scoase hotărît cea din urmă hîrtie din buzunar și o puse pe tejghea...

Ce să mai spunem?... A călătorit cu trenul trei zile, nemîncat și nebăut, căci de la Roma pînă la Focșani e cam mult. Trei zile numai cu chipul zeiței a trăit. Dar a răbdat bucuros, parcă ar fi fost vorba de o aventură de dragoste. Și cu cît se depărta mai mult de Venus, cu atît era mai fericit că duce cu dînsul cel puțin chipul zeiței celei mai fermecătoare...

ȚĂRANUL ȘI COASA

Întîmplarea făcu să fiu odată de față cînd intră un țăran într-un magazin de fierărie.

— Bună ziua! zise dînsul.

— Ce dorești?

— Aș vrea să cumpăr o coasă...

Negustorul se repezi și trînti pe tejghea un mănunchi de coase.

Țăranul se uită la ele chiorîș, cu niște priviri dușmănoase, apoi, întorcîndu-se cu dispreț și strîmbînd din nas, murmură:

— Aș cumpăra d-alea cu pajura tunului.

Negustorul dădu la o parte coasele cu cap de taur și aduse vreo cîteva din cele cu pajura tunului.

— Da' parcă mai sînt acolo, mormăi țăranul peste umăr.

Prăvăliașul, om răbdător, aduse îndată toate coasele însemnate cu pajura tunului. Țăranul își alunecă ochii peste marfă, dar nici n-o atinse. Clătină din cap gînditor.

— Ei, ce mai poftești?

— De, mă gîndesc că tot mai bine o fi să aleg una din cele cu cap de taur...

Negustorul n-avu încotro; încărcă tejgheaua din nou cu coasele cele dintîi. Acuma însă văzu şi ţăranul că-şi face de cap şi deci luă din grămadă o coasă la nimereală.

Închise întîi ochiul drept şi cercetă coasa cu de-amănuntul, apoi închise pe cel stîng, ţinînd-o înainte, cu vîrful în jos. Pe urmă o ridică în sus şi o mai privi aşa o bucată bună de vreme.

— Cît ai cere pe ea? ţîfni, în sfîrşit, către negustor, aşa ca cu gura altuia.

— Patru lei.

— Pe coasa asta? întrebă ţăranul batjocoritor. Nu se poate!

O îndepărtă puţin şi trase cu mîna o linie în aer, să vază cum ar veni dac-ar avea coderişte, apoi o ciocăni cu degetul arătător şi, în cele din urmă, o îndoi pe genunche.

— Hm... ei... va să zică, nu glumeşti?

Negustorul se jură pe tot ce are mai scump că nu i-o poate da mai ieftin deoarece şi pe el îl costă patru lei în cap.

— Dar bine, domnule, nu vezi d-ta că nu-i călită cumsecade?

— Te înşeli, e fabricată din cel mai fin oţel englezesc.

— Ia nu te mai face caraghios! Trebuie să fii orb să nu vezi că e făcută dintr-una veche...

— E o marfă minunată, care o să ţie pînă la moartea d-tale.

— Dacă cumva nu s-o rupe în otavă, zise ţăranul rîzînd.

— Coasă ca asta n-ai avut d-ta de cînd eşti pe lume. Mă rog, n-ai decît s-o cercetezi mai bine şi să vezi...

— Aş, ce să mai cercetez? Coasa-i coasă, una ca şi alta. O iau pe care îmi cade în mînă. Ei, spune-mi verde, cît ceri pe ea, că n-am vreme de pierdut. Am o mulţime de treburi prin tîrg...

— Ţi-am spus o dată: patru lei.

— Dar bine, domnule, pe ce ceri d-ta patru lei, pe ce?...

Şi, zicînd aceasta, începu să cerceteze coasa din nou, iar ca să o vază mai bine, ieşi în stradă. În prag, însă, se întoarse şi strigă:

— Ia seama, că mi-am lăsat înlăuntru pălăria!

Afară razele soarelui tremurau şi alunecau vesele pe oglinda albăstrie a fierului. Ţăranul duse coasa încetinel la gură, suflă şi aşteptă cu adîncă evlavie pînă ce aburii o întunecară o clipă şi apoi se limpeziră iarăşi, numaidecît. Pe urmă o atinse de cîteva ori cu vîrful de trotuar, făcînd-o să clincăie.

— Cam ciudat sună, mormăi dînsul întorcîndu-se alene în prăvălie. O dai cu trei lei şi cincizeci, sau n-o dai?

— Ei bine, fie; deoarece ţin la d-ta, hai să rămîn eu de pagubă, ia coasa cu trei lei şi şaptezeci şi cinci de bani!

— Doamne fereşte!... Ce-ar zice feciorii mei cînd ar afla c-am dat atîta?... Ei, o dai ori n-o dai?

— Mai ieftin nu pot s-o dau.

— Atunci să rămînem sănătoşi!

Ieşi; dar din mijlocul străzii se întoarse repede înapoi şi mai strigă o dată:

— O dai ori n-o dai?

— Nu, n-o dau.

Țăranul își mototoli zăpăcit pălăria unsuroasă între degete.

— De cînd sînt n-am avut treabă cu un om mai fără suflet ca d-ta... de cînd țin eu minte... Știi ce, domnule, pun coasa deoparte, am să mă mai gîndesc nițel afară.

După vreun ceas de vreme veni însoțit de o rubedenie.

— Am venit, zise dînsul, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte. Dumnealui e cumnatul meu. Ne-am sfătuit să cumpere și el o coasă, că doară cînd cumperi două se cuvine să le iei mai ieftin...

— Mai ieftin nu le pot da, ți-am spus de o mie de ori.

— Gîndește-te bine, domnule, să nu-ți pară rău.

— Nu, nu. Nici să nu ne mai răcim gura.

— Va să zică, nu vrei să lași nimic. Nici măcar un ban? izbucni țăranul furios.

— Nici o para, răspunse hotărît negustorul.

— Ei, acu ce să mai zic? adăogă țăranul mai îmblînzit.

— Zi ce-ți place. Eu nu mai stau de vorbă cu d-ta.

— Aide, aide, nu te mai supăra și d-ta așa, ca o cucoană bătrînă. Dacă ți-e scumpă vorba, hai, dă mîna.

Și țăranul, mulțumit, dădu mîna cu negustorul.

— Așa. Iacă, ne-am învoit! Cîine să fie cine nu se va ține de tocmeală...

Cu o încetineală sărbătorească, începu să-și descheie pieptarul. În vremea aceasta însă nu-și luă de loc ochii din colțul unde răzimase coasa cumpărată. Deodată i se năzări că coasa e mai strîmbă și mai mică decît aceea pe care o alesese. Iscodi cu priviri mînioase

personalul prăvăliei, apoi ridică coasa și-i cîntări greutatea.

— Asta-i altă coasă! strigă dînsul întărîtat. Poți să spui ce vrei, asta nu-i coasa mea!...

Și repede își încheiă nasturii lucitori de cositor ai pieptarului.

— Cum să nu fie asta coasa d-tale?! Vino-ți în fire, nene, altmintrelea o să-mi ies și eu din țîțîni!...

— Nnda, hm... hm... Cine dracu m-a pus să ies din prăvălie!... Sînt și eu de vină, ce e drept!... Ei, acu ce mă fac?...

— Îți spun că asta-i coasa pe care ai ales-o!...

— Asta?... Parcă eu n-am ochi să văz?!

O ciocăni cu degetul, o îndoi pe genunchi, o scoase în stradă, o zăngăni de trotuar și se întoarse cu ea, pleoștit, în magazin.

— Asta nu-i coasa mea!... Pe asta nu dau mai mult de trei lei și cincizeci!

— Nu umbla cu matrapazlîcuri, nene!... Dacă nu-ți place asta, poftim, alege-ți alta. Găsești aici cîte dorești.

— Da' ce, crezi d-ta că eu sînt nerod să mă apuc din nou să-mi bat capul alegînd? O iau pe asta, dar mai ieftin, fiindcă e mai slabă ca cea dintîi.

— Spui prostii, neică, încetează!

— Cum? Adică vrei să rămîn eu de pagubă? Nu te-ar durea pe d-ta sufletul să-mi iei mie două prețuri?

— Hai, scoate banii degrabă și nu mai vorbi degeaba.

— Bine, strigă țăranul amărît, să ai d-ta dreptate. Dar cel puțin să împărțim cei douăzeci și cinci de bani, să nu rămîn eu cu toată paguba.

— Rămîne așa cum am spus.

— Ei, dacă e așa, ia-ți banii!...

Începu iar să-și descheie pieptarul, din al cărui buzunar scoase, cu multă băgare de seamă, o piesă de doi lei și o întinse negustorului.

— Ceilalți îi strîng acușica!

Dintr-alt buzunar al pieptarului mai scormoni patruzeci de bani, iar dintr-un al treilea alți zece bani.

— Uite cincizeci bani.

Apoi vîrî mîna în buzunarul cioarecilor, unde găsi șaptezeci și cinci de bani.

— Cincizeci de bani cu șaptezeci și cinci fac un leu și douăzeci și cinci. Acu cît mai lipsește?

— Încă cincizeci de bani.

— Cincizeci?... Hm... Nu cred să mai am atîta.

În vremea aceasta, cu mutra cea mai nevinovată din lume, pîndea ochii negustorului, parcă ar fi vrut să-i citească gîndurile.

— Adică... Ia stai nițel... Unde dracu i-am pus? Aha, în nodul basmalei!...

Într-adevăr, din colțul boțit al unei basmale roșii mai scoase douăzeci de bani.

— Ăștia au fost cei din urmă, zise dînsul prietenos. De unde nu-i nici vodă nu poate lua!

— Încă treizeci de bani! stărui negustorul fără milă.

— Acuma lasă, nu mai zice nimic; coasa și așa nu face două parale! Și nici nu mai am bani la mine, că ce brumă mai am i-am uitat în căruță, în suman. Cred că nici d-ta nu vrei să alerg atîta amar de loc pentru cîțiva gologani. O să ne răfuim noi altădată ca oamenii cinstiți.

— Mie să-mi plătești pe deplin! Du-te de adă paralele, că coasa n-are să fugă pînă te întorci d-ta!

Atunci țăranul deodată făcu pe jicnitul.

— Ce? Adică n-am eu la d-ta cinste de cîțiva gologani? Știi d-ta, domnule, că tata și cu bunicu-meu au fost primari? Mie nu-mi trebuie mila nimănui, să știi d-ta! Cumnate, aruncă-i treizeci de bani și hai să plecăm!...

Își luă posomorît coasa și se îndreptă spre ușă. În prag însă se mai întoarse o dată cu fața schimonosită, plină de dispreț, și, făcînd să lucească coasa în lumina soarelui, strigă triumfător:

— Ascultă, domnule! Să știi de la mine că asta-i cea mai bună din toate coasele d-tale; celelalte nu fac două parale!

SENTINELA

Prinţesa Nadejda se uita pe fereastra castelului mohorît în care trebuia să-şi macine tinereţea. Ferestrele castelului erau închise cu un grilaj de fier gros şi pîntecos şi astupate cu geamuri concave, aşa că trecătorii, care îşi aruncau ochii spre ele, credeau că în dosul lor oamenii nu trăiesc, ci doar visează viaţa. Deasupra porţii, o pajură de piatră, înnegrită de bătrîneţe, căsca plictisită.

De la fereastra prinţesei nu se vedea decît un loc mare, pătrat, înconjurat de o cazarmă joasă, cu pereţii galbeni şi cu coperişul roşu. Dincolo de cazarmă, însă, se zăreau, ca nişte ape mari din basmuri, livezile şi lanurile înflorite.

În curtea cazărmii făceau exerciţii soldaţi în haine albe, cu gulerul roşu, iar în odaie, o pendulă uriaşă arăta trecerea vremii, cu ţăcănitul ei bizar de aramă.

Curtea cazărmii, pardosită cu lespezi spălate, albe şi cenuşii, îngrădită cu salcîmi mărunţi, prin frunzişul cărora privea pe furiş siluetele albastre, vopsite

pe pereţi pentru tragerea la semn, soldaţii cu tunicile albe, cu pantalonii albaştri, care toată dimineaţa tropăiau prin curte şi se jucau cu puştile: toate acestea pentru prinţesa Nadejda erau o privelişte foarte plăcută. Şi curtea friguroasă, mucegăită i se părea o lume străină, curioasă, în care nu se putea coborî niciodată... Bărbatul ei era un om straşnic, zgîrcit pînă la nebunie şi gelos pînă la turbare...

Totuşi, prinţesei îi plăcea mai mult curtea cazărmii în după-amiezile somnoroase, cînd nu umbla printr-însa ţipenie de om şi cînd toată lumea era tăcută, plină numai de ecouri. Doar un singur soldat, sentinela, păşea, ca o pendulă de ceasornic, în sus şi în jos, pe sub peretele cazărmii, iar baioneta arunca umbre lungi pe peretele galben.

Sentinela se plimba ceasuri întregi de ici-colo, fără să obosească, şi numai rareori se oprea la ghereta care era tocmai sub fereastra prinţesei. Atunci se uita în toate părţile şi, fiindcă nu vedea pe nimeni, căsca cu lăcomie.

Prinţesa Nadejda cerceta cu de-amănuntul tunica albă a soldatului, pe care licăreau tiviturile de postav roşu şi nasturii de aramă, pantalonii ca culoarea cerului de vară, bocancii mari, hopuroşi, coiful strălucitor, raniţa roasă din spate, părul blond-roşcat, obrajii şi nasul roşu, ochii albaştri, şi cînd căsca, se minuna de dinţii lui albi şi de limba lui roşă.

Prinţesa credea că toate acestea sunt nedespărţite de sentinelă şi nici nu-şi putea închipui că omul acesta se poate dezbrăca, de pildă, ca bărbatul ei. Ea credea că bărbatul ei e singurul om care îşi poate scoate hainele. Pe ceilalţi oameni îi văzuse doar veşnic îmbrăcaţi.

Nadejda avea şasesprezece ani, iar de trei ani suferea în braţele prinţului. Şi pe-atunci, ca şi astăzi,

uneori, se întîmpla că fetele fragede erau date de neveste unor boieri puternici și morocănoși. Nadejda era fata unui zarzavagiu; tatăl ei a luat două sute de galbeni pentru dînsa, și se știe că nici un popă n-a binecuvîntat cununia ei cu prințul.

Schimbarea vremii și a sentinelelor prințesa o vedea numai prin fereastră. Prințul, bătrîn și veșnic posomorît, fugea de oameni, și, în afară de servitori bătrîni și slujnice, nu vorbea cu nimeni.

Cîtă vreme Nadejda a fost copilă, n-a băgat de seamă că, la gheretă, se plimba mereu altă sentinelă, că păpușa aceea cu mișcări mașinale o dată e bălaie, o dată oacheșă, uneori scundă, alteori înaltă. Dar odată veni un flăcău cu niște ochi atît de albaștri, ca cicoarea de răsăritul soarelui.

„Ce bine trebuie să fie să mîngîi asemenea] ochi!" se gîndi prințesa Nadejda, și întinse mîna, dornică, spre dînsul.

A doua zi ochii erau bruni ca nucul, și toată păpușa ceva mai mică, dar avea mustăți mai subțiri, mai răsucite.

„Ce plăcut trebuie să fie să mîngîi asemenea mustață!" se gîndi prințesa Nadejda, și ar fi vrut să poată zbura ca vrabia care se avîntă de pe prichiciul ferestrei ei tocmai în vîrful gheretei.

Cu vremea cunoscu pe toți soldații și, fără să-și dea seama, era îndrăgostită de toți. Căci toți erau tineri, cu obrajii îmbujorați de brumă, și toți erau departe de dînsa...

Într-o noapte prințesa Nadejda se trezi din somn. Inima îi bătea nebunește. Era cea dintîi noapte petrecută fără odihnă, noaptea care curmă visurile adînci și naive ale copilăriei. Arma sentinelei licărea din cînd în cînd în lumina lunii, îmbrăcînd în lumină și pe

soldat. Nadejda nu putea desluși care soldat este, dar, oricare ar fi fost, se îndrăgosti de el. Îl privi mult, ca să-l recunoască și altădată, dar degeaba, fața nu i-o putea vedea, doar talia și mersul putea să și le însemneze mai bine.

De acuma înainte se uită mereu ziua la toți soldații, ca să recunoască pe sentinela din noaptea aceea. Dar nici unul nu era așa de înalt, așa de voinic ca sentinela dorită. Acela cu baioneta la armă era parcă atît de înalt ca un plop plăpînd, iar fața, ale cărei trăsuri nu le zărise, și-o închipuia palidă ca giulgiul. Încetul cu încetul, ajunse să creadă că atunci nici n-a avut de-a face cu o ființă omenească, ci cu vreo fantomă, jocul zglobiu al imaginației ei prea încordate...

Odată însă, într-un apus de soare, cînd Nadejda căuta ceva în scrinul cu ștofe scumpe, auzi zgomotul unor pași zdraveni, mașinali. Inima prințesei se strînse ca un ghem. Repede duse la fereastră un fotoliu vechi, zdrențuit, se cățără la geam, și de-acolo văzu o baionetă care, în razele soarelui ce se scufunda, strălucea roșă ca sîngele și mereu se îndepărta. Prințesa Nadejda se uită nerăbdătoare și așteptă pînă ce sentinela se apropie.

— Hei! zise deodată domol cu glasul ei subțire.

Baioneta se opri.

— Hei! strigă mai tare.

Soldatul se uită împrejur de unde o fi venind glasul. Nu văzu decît o mînă micuță care îi făcea semn dintr-o fereastră.

— Cine-i? întrebă soldatul cu glasul gros.

— Eu sunt. Prințesa Nadejda.

Soldatul rămase uluit, apoi sări, ca ars, vreo trei pași înapoi și se împiedică. Despre prințesa

Nadejda auzise şi el multe de pe la ofiţerii care cercetau cu ocheanele castelul şi spuneau minuni despre părul castaniu al prinţesei, despre obrajii ei de lapte, despre trandafirii însîngeraţi din obrajii ei şi despre buzele ei ca cireaşa coaptă.

— Tu ai fost sentinelă deunăzi, cînd a fost lună plină? întrebă Nadejda.

— Eu, minţi soldatul.

Inima prinţesei era gata să plesnească.

— Atunci urcă-te şi mă sărută, vorbi ea dornică şi înfricoşată.

Soldatul nu ştia ce să facă. Fereastra era înaltă. El n-avea voie să se mişte de la locul de pază. Tremura, se temea şi dorea ceva, ca şi cînd o zînă l-ar fi ispitit în vis, poftindu-l să o sărute.

Îşi răzimă arma de perete. Se căţără spre fereastră. Obrazul îi ajunse pînă la grilajul de fier. În întuneric văzu doi obraji ca de spumă şi doi ochi de femeie, mari, înflăcăraţi, cu luminile verzui, care îl priveau.

Nadejda vedea întîia oară faţa unui bărbat tînăr şi străin atît de aproape de obrajii ei, şi, de mirare, rămase cu buzele întredeschise. Uită să-i zică cel puţin: „Sărută-mă!"

Deodată, un bubuit groaznic se auzi... O dungă de foc luci înaintea ochilor ei şi un fum greu îi umplu obrajii şi privirile. Faţa soldatului se schimonosi, gura i se deschise larg şi se închise cu o strîmbătură caraghios de dureroasă, apoi se prăvăli din fereastră. Nadejda nu mai auzi decît un bubuit surd...

Pe-atunci aşa se pedepseau sentinelele care îşi părăseau postul. Erau vremuri războinice!

BARBA

Razele orbitoare ale becurilor electrice se răsfrîngeau mîndre în cristalul oglinzilor veneţiene. Bărbierul lucra repede, tăcut şi mişcat; în tăcerea încremenită, scîrţîitul briciului semăna cu ţîrîitul timid al unui greier.

Petre Ulvineanu vedea în oglindă, cu multă plăcere, cum i se întinde, se reliefează şi îi întinereşte, clipă cu clipă, faţa obosită, aproape ofilită, pe care barba de o zi o acoperise cu umbrele şi brazdele plictisitoare ale bătrîneţei.

„Am ajuns la vîrsta — se gîndea dînsul — cînd trebuie să-ţi iei cafeaua cu lapte aşteptînd bărbierul. Iată-mă nevoit să am mai multe întîlniri cu briciul decît cu mireasa."

Petre Ulvineanu era mire. Tocmai la patruzeci şi şapte de ani avu şi el norocul ca o fată tînără, bogată să vrea să-şi lege de dînsul toată viaţa. Pînă acum nu-l luase nimeni în serios. Fusese regele flirtului, regele patinajului, regele balurilor, regele cravatelor, dar cu toate astea trecea prin lume ca o cocotă cu care

toți vreau să petreacă, dar căreia nimeni nu se gîndește să-i întindă mîna.

Cît a fost într-adevăr tînăr, i-a plăcut să-l mîngîie aripile ușoare și pestrițe ale vieței; cînd însă tinerețea lui încăpu pe mîinile bărbierului, ale croitorului și ale lui Dumnezeu, cînd lunea părea de douăzeci și cinci de ani, iar marțea deodată avea cincizeci, cînd fu nevoit să înconjoare lumina prea strălucitoare, ca nu cumva cutele ascunse ale bătrîneței să înceapă a rînji de sub masca tinereței lui meșteșugite, cînd acasă trebui să arunce cît colo corsetul ca să se poată tolăni bătrînește într-un fotoliu moale și cuprinzător, se posomorî foarte mult și începu să se gîndească.

Seara, înaintea oglinzii, fața lui părea tînără și neobosită, mai ales după întîlnirile cu bărbierul. Ziua, însă, obrajii lui rași de nenumărate mii de ori, chinuiți de tăișul briciului, gîtul lui ca un gît de curcan, cearcănele de zbîrcituri înguste și dese de sub ochii scufundați în orbite îi trînteau în nas o sumedenie de adevăruri cumplite și triste. Deseori, în saloanele cele mai vechi și strălucite, simțea o greutate de plumb în ceafă și un fior rece prin spinare.

— La ce te gîndești, domnule Ulvineanu? îl întrebă odată Fanny Dragnea, tocmai într-o clipă cînd simțea greutatea de plumb în ceafă.

— Mă gîndesc — răspunse Ulvineanu strîmbînd deodată cochet din colțul gurii — mă gîndesc la plictiseala oamenilor ăștia. Aci mă simt ca și cînd aș sta între flori artificiale și aș fi silit să cred că e primăvară. Ei, asta nu mai merge! Asta nu se mai poate! Mi-e dor de natură, de locurile unde acuma e zăpadă, unde e vîntul care îți mînă sîngele în obraji, unde omul poate să fie într-adevăr om. Dar n-am cu cine să mă duc prin locurile astea...

Aluzia aceasta avu urmări grave. Peste vreo săptămînă Ulvineanu primi o scrisoare din Sinaia, de la domnișoara Fanny. Scrisoarea era atît de drăguță, atît de dulce, încît Ulvineanu nu se putu stăpîni și plecă la Sinaia. Repede de tot ajunse și regele toboganului și apoi se logodi cu domnișoara Fanny. Simțea însă că această izbîndă minunată și neașteptată nu i se datorește lui, ci numai și numai aerului aspru care i-a îmbujorat obrajii, care l-a întinerit sau cel puțin l-a făcut să pară tînăr... cine știe pînă cînd?

— Pudrează-mă, te rog, și pe gît, zise bărbierului, care își dădea toată silința să-l întinerească, fiindcă știa unde se duce Ulvineanu.

— Acu sunteți atît de freș, conașule — vorbi bărbierul — încît, dacă aș fi femeie și dacă aș fi de șaisp'ce ani...

— Taci din gură, săpunarule! Vrei adică să-mi spui că d-tale îți datoresc tinerețea? Știu, știu...

Bărbierul își mîngîie chelia.

— Poftiți de vă uitați, conașule, la tidva mea. Sunt chel și bătrîn, cu toate că încă n-am împlinit treizeci și trei de ani. Boierii trebuie să aibă vreo taină a lor de rămîn tineri. La vîrsta d-voastră eu o să fiu un bărbier bătrîn și uscat ca tinicheaua, pe cînd d-voastră vă însurați, luați o fetiță de optsp'ece ani, și cu ea patru sute de mii de lei... Nevastă-mea încă n-are treizeci de ani, dar nici nu-mi vine să mă uit la ea. În schimb, primadona pe care am văzut-o aseară la teatru se zice că e de patruzeci și unu, și — de ce n-aș spune-o, conașule! — azi-noapte am visat-o, iar dimineața, cînd m-am trezit alături de nevastă-mea, m-am înfuriat așa de rău, că era cît p-aci s-o iau la bătaie... Ehe, boierii știu să trăiască și să-și

păstreze tinereţea! Îi vezi pe dric, şi tot tineri îi vezi!...

Şi-n vreme ce bărbierul îi ungea părul cu alifii scumpe şi mirositoare, Ulvineanu, privind cu ochi mari la luminile gălbui, simţi parcă nevoia să se gîndească cu glas tare.

— Ai dreptate, domnule săpunar, ai dreptate! Toţi sîntem nişte actori mizerabili. D-ta joci rolul bărbierului în viaţă şi ai să rămîi un figurant urît cît vei trăi. Mie mi-a fost împărţit rolul de viveur elegant, cu toate că îmi aduc foarte bine aminte, începusem să joc alt gen, şi la douăzeci şi patru de ani păream de treizeci şi cinci. Da, da. Mi-am schimbat genul. Fie că de nebun, fie că de necaz, lăsasem să-mi crească barbă. Şi aveam o barbă lungă, frumoasă, ca un popă îndrăgostit. Şi lumea începuse să mă ia în serios. Oamenii vorbeau cu respect de mine. Colegii mei prinseră a mă ocoli, prea le păream serios. În schimb, bătrînii mă îmbrăţişau cu căldură în mijlocul lor, iar eu, fără să-mi dau seama, mă simţeam bine printre dînşii. Eram student în medicină şi toată lumea îmi prorocea o carieră strălucită. Pînă şi chelnării, cari, în privinţa asta, sunt specialişti, vorbeau cu mine ca cu un viitor profesor... Apoi deodată mi-a ieşit în cale o veveriţă. O fetiţă roşcovană, durdulie, pe care o întîlnii într-un local de petrecere tocmai cînd o durea un dinte. Am dus-o acasă şi i-am scos rădăcina cu pricina. Drept recunoştinţă, mi-a spus următoarele: „Să-ţi dau o povaţă. Rade-ţi barba. Să ştii de la mine că nici o fată n-are să te placă cu bărboiul ăsta de-un cot. Parc-ai fi de-o sută de ani. Te-aş săruta dar mi-e scîrbă de barbă!" A doua zi mi-am dat jos barba. Cariera de doctor s-a dus dracului. De-acuma nu mai îndrăznii să mă duc printre domnii profesori. Mă întorsei

iar la prietenii mei zburdalnici şi începui să mă înfund prin localurile de noapte. Adevărat că acuma nu mă mai stînjenea barba. Avui din ce în ce mai mari succese la femei. Încetul cu încetul, ajunsei regele flirtului, regele patinajului, regele cravatelor, regele valsurilor, iar astăzi, la vîrsta de patruzeci şi şapte de ani, sunt tot acolo unde eram cînd aveam douăzeci. Rolul de viveur trebuie însă să-l joc pînă la sfîrşit, trebuie să-l joc... Mă gîndesc de mult ori că, dacă nu mi-aş fi ras barba, astăzi poate aş fi profesor la Universitate, aş avea clinica mea, aş umbla în cupeu, aş purta ochelari de aur, aş avea mutră gravă şi serioasă... Viaţa e o comedie, domnule săpunar! E îngrozitor să te gîndeşti că nimic nu atîrnă de noi, că totul se învîrteşte în jurul bărbii sau în jurul mustăţilor... Apropo, vopseşte-mi, te rog, mai bine sprîncenele!...

SFÎRŞITUL

Cerul părea acoperit cu un văl foarte fin: era palid şi boţit. Iar din dosul pînzişului mătăsos al ceţei luna privea cu o tristeţe picantă, aproape femeiască. Lumina stelelor era spălăcită, ca şi cînd toate stelele s-ar fi topit sau ar fi vărsat şiroaie subţiri de lacrimi.

În grădină fîlfîiau miresme dulci, pierdute. Globurile de sticlă colorată licăreau în lumina rece a lunei ca nişte turbane pestriţe din poveşti, se înălţau, se îndoiau, se ridicau parcă în vîrful picioarelor şi, ca şi Anastasiu, se uitau pe cărarea prunduită care se pierdea în întunericul depărtării.

Pe cărare, pietricelele albe, obraznice scîrţăiau sau alergau, ca nişte copii zburdalnici, să anunţe din vreme pe Anastasiu că se apropie cineva.

— Eleonora! şopti Anastasiu dintre turbanele de sticlă.

Fata vru să fugă, dar Anastasiu îi căzu în genunchi şi îi sărută piciorul, acolo unde panglicile sandalelor îi îmbrăţişau gleznele rotunde.

— Ce cauţi d-ta aici, domnule Anastasiu? zise Eleonora încet, strîngîndu-şi pe umere şalul de caşmir. Scoală-te, te rog... Ce-ar fi să te vadă cineva aşa...

— Mie puţin îmi pasă de prejudecăţile lumii! strigă tînărul. Eu vreau ca, împotriva lumii întregi, să fii a mea! Vreau să te duc de aici departe, unde prejudecăţile, clevetirile lumii să nu ne poată ajunge...

— Sunt unele formalităţi, domnule, sunt unele formalităţi, zise fata foarte tulburată.

— Formalităţile ne omoară viaţa, răspunse Anastasiu. Eu caut fondul vieţii, fondul cel adevărat. Vino cu mine! O salcie pletoasă sub care ne vom îmbrăţişa, o ciocîrlie care ne va ciripi cîntecul ei ceresc sunt formalităţi mult mai frumoase, mult mai poetice decît toate ceremoniile nupţiale...

— Dar, domnule, murmură Eleonora, d-ta nu te gîndeşti la urmări...

— La copii? întrebă Anastasiu.

Eleonora se roşi ca racul, căci ea nu se gîndise la aceasta.

— Copiii, zise Anastasiu cu căldură, se nasc liberi şi independenţi. Părinţii n-au dreptul să le octroieze prejudecăţile lor...

Eleonora îşi ascunse obrajii în palme şi de-abia putu zice:

— Domnule, d-ta eşti greşit... Dar nu mă miră de loc... D-ta încă n-ai cunoscut o femeie în care să găseşti delicateţea... Femeile pe care le-ai cunoscut d-ta (nu ţi-o spun cu imputare, d-le Anastasiu) au privit viaţa mult mai uşor de cum este... Nu trebuie să fii atît de cinic dacă vrei să te mai ascult...

— Eleonora! Eleonora! se auzi dinspre casă, unde cîinii începură a lătra furioşi.

— Pe mine mă caută! păli fata. Trebuie să mă duc... Adio!

— Nu, nu te las! zise Anastasiu apucînd mîna Eleonorei. Las' să știe toată lumea că te iubesc, că te vreau și că *je m'en fous* de toată lumea! Dacă mă iubești trebuie să rămîi cu mine...

— Eleonora! Eleonora! se auzi tot mai aproape.

— Domnule, dacă ești impertinent... șovăi Eleonora.

Dar Anastasiu o îmbrățișă și o sărută de mai multe ori, murmurînd:

— Ah! mă iubești! Mă iubești!

Pe cărare se ivi o figură de bărbat care lumina cu un felinar prin tufișuri.

— Tata, șopti fata tremurînd.

Luă pe Anastasiu de mînă și-l tîrî după ea în desișul parcului. Fugeau prin tufișuri întunecoase. Anastasiu se mira doar că se duc tocmai spre casă. Înconjurară toată grădina și ajunseră în dosul casei. Deschiseră ușa bucătăriei și, prin cîteva camere întunecate, intrară deodată într-o odaie mare, unde era pusă masa și unde candelabrele risipeau raze gălbui pe farfuriile, paharele și tacîmurile luxoase. Cînd intrară, dintr-un fotoliu adînc se ridică un preot tînăr, în care Anastasiu recunoscu îndată pe zelosul și cucernicul preot al tîrgului. Cei doi bărbați se priviră o clipă cu ochi de lup, pînă ce Anastasiu se hotărî, și cu o ironie superioară întinse mîna preotului.

— Bună seara, părinte!

Eleonora făcu un semn preotului să nu se supere.

— Tinere, zise preotul cu glas cucernic, am auzit multe lucruri bune despre d-ta de cînd cu nesocotința-ți a trebuit să... în sfîrșit, să-ți ispășești nesocotința...

Știu că te-ai făcut om silitor, că ocolești societățile gălăgioase și zădărniciile lumești...

În vreme ce preotul vorbea, Anastasiu zîmbea ironic din colțul buzelor.

— Fata aceasta, zise preotul deodată, mi-a încredințat o taină mare... mi-a spus că te iubește...

La vorbele acestea Eleonora o tuli repede din odaie.

— Mi-a spus, urmă preotul, că e îngrijorată din pricina d-tale, care ai ajuns cu totul în ghearele ateismului...

— Ți-a spus aceasta? zise Anastasiu cam deziluzionat.

— Nu mi-a spus-o tocmai așa cum ți-o spun eu, răspunse preotul, dar sufletul ei nevinovat și blînd a simțit și m-a făcut să simt și eu în ce primejdie grozavă te găsești... Acuma însă nu vreau să discut aceasta. Dar trebuie să înțelegi că pe d-ra Eleonora n-o poți lua decît respectînd formalitățile cele sfinte și onorabile. Oricît de emancipat te-ai crede d-ta, omul, cînd pune bazele familiei, trebuie să țină seamă și de obiceiurile lumei. Crezi d-ta că eu sunt mulțumit cu întocmirea societății de azi? Nu, domnule, aceasta încă nu este împărăția lui Isus, pe care noi, teologii, o visăm și o așteptăm. Vedem și noi răutatea lumii, dar în mijlocul nemărginitelor rătăciri omenești credința e un liman de scăpare...

Anastasiu se jucă un răstimp cu lanțul de la ceasornic, apoi deodată se uită în ochii preotului:

— Spune-mi, părinte, ce trebuie să fac?

Ușa se deschise și intrară părinții Eleonorei.

— Înainte de toate să vorbești cu părinții fetei, zise preotul, se sculă, duse pe Anastasiu în fața părinților și-l prezintă.

— Pe tatăl d-tale îl respectăm foarte mult, zise tatăl Eleonorei cu glas solemn. Ce dorești de la noi?

Anastasiu vru să rămînă stăpînul situației pînă la sfîrșit și zise scurt:

— Mîna fiicei d-voastră. Inima ei este a mea de mult.

— Tatăl d-tale îți cunoaște intențiile? întrebă tatăl Eleonorei.

— Eu, răspunse Anastasiu, sunt stăpînul răspunzător și independent al hotărîrilor și faptelor mele. Cît privește formalitățile de drept, învoirea tatălui meu pot spune c-o am cu siguranță.

Tatăl Eleonorei vorbi din nou:

— Noi nu vrem să împiedecăm fericirea fiicei noastre. Ea te iubește, și aceasta ne obligă să fim cît se poate de indulgenți în privința formalităților. Din partea noastră deci nu va întîmpina nici o împotrivire...

Anastasiu își păstrase sîngele rece și astfel simțea, vedea cît de teatral a fost aranjată toată scena. Dar în clipa următoare intră Eleonora, aleargă la părinții ei, îi sărută, apoi se aruncă plîngînd în brațele lui Anastasiu...

Apoi veni nunta... sfîrșitul idilei...

FAMILIA MISTERIOASĂ

Pînă mai dăunăzi am fost vecin cu o familie foarte misterioasă, de care nu mă despărțea decît un perete subțire ca hîrtia; săptămîni, luni de-a rîndul, nu făceau mai mare zgomot ca un șoarece care zuruie printre petice de hîrtie aruncată. Nici un cuvînt mai răspicat, nici uruit de vase sau de mobile, nici măcar baterea în perete a unui cui nu tulbura liniștea, îngrozitoare parcă, ce stăpînea dincolo. Uneori părea că toată familia ar fi murit și că în mijlocul pereților goi nu mai trăiește decît veșnica tăcere, veșnicul gol...

Cînd și cînd, totuși întîlneam pe cîte cineva din familie. Erau niște oameni modești, fricoși, nu îndrăzneau să te privească în ochi și se lipeau de perete, să facă drum, cînd treceai pe lîngă dînșii. Învederau neputința, neștiința de a trăi, tulburarea copilărească ce o simt toți cei care stau fără dinți și fără gheare față-n față cu lupta năprasnică a vieții.

Cu cît vedeam mai mult pe oamenii aceștia, cu atît mi se furișa mai adînc în suflet compătimirea și curiozitatea. Vecinătatea lor mă făcea sentimental

şi nervos. Am ajuns să-mi fac uneori imputări că nu aud prin zid plînsorile lor mute, că nu mă duc la dînşii chiar nepoftit, că nu-i ajut pe oamenii aceştia, care nu îndrăznesc şi nu ştiu să ceară şi să se înghesuiască.

În casă, slugile, proprietarul, chiriaşii, toţi făceau mare haz de mizeria familiei. Chiria n-o puteau plăti decît în rate săptămînale, şi chiar aşa mergea greu şi neregulat. La băcănie au cumpărat pe datorie pîinea, într-o bună zi băcanul le-a tăiat scurt creditul. Acuma nu mai mîncau decît pîine şi dovleac, căci brutarul din colţ, un om bun la inimă, le-a deschis cont nemărginit pentru pîine şi dovleac. Aşa trăiau, şi toată casa îi ştia şi-i batjocorea.

Într-un tîrziu, am înţeles ce înseamnează zgomotul de şoarece care se auzea din vecini uneori, cînd era linişte desăvîrşită. Tuşea bărbatul. Tuşea încet, timid, discret, ca o cucoană foarte fină, şi parcă vedeam mîna străvezie, ca de pergament, cum o ţine la gură. Nicidată nu pomenisem un ofticos atît de pudic, atît de răbdător. Şi, desigur, tot el împrăştia în casă acea atmosferă atonă, a cărei tristeţă parcă se strecura prin perete pînă la mine.

Odată, pe scară, am întîlnit o fetiţă blîndă, fricoasă, sfioasă. Doar m-am uitat la ea, şi am ghicit că e din familia cea misterioasă şi tristă. Cu iuţeală, fericit, am băgat mîna în buzunar, am scos un franc şi i l-am dat: „Cumpără-ţi bomboane!"

Fetiţa roşi, dar în clipa următoare ochii i se aprinseră şi se aţintiră la banul de argint, pe care îl strînse pătimaş între degete. Uită să mulţumească şi alergă în goană înapoi, acasă.

Scena aceasta m-a cutremurat pînă-n adîncul sufletului. M-am hotărît ca îndată ce o să mai văd pe fetiţă să-i dau un napoleon. Am şi învelit napoleonul într-un petic de hîrtie şi l-am pus într-o despărţitură deosebită a pungii.

Napoleonul îşi are însă şi el povestea lui tragicomică. Nici eu nu sunt bogat; o dată chiar am fost în aşa strîmtoare, că numai napoleonul acesta m-a scăpat dintr-o situaţie foarte penibilă, parcă înadins ar fi vrut să-mi răsplătească buna intenţie, ca în basme.

Astfel, cînd am mai întîlnit fetiţa, nu mai aveam napoleonul. Dar, de altmintrelea, fetiţa a trecut aşa de repede pe lîngă mine, că nu i-am putut oferi nici măcar o piesă mai mică. Pe urmă parcă ar fi înghiţit-o pămîntul: n-am mai văzut-o Mi-am închipuit că părinţii au dat-o cuiva de suflet, ca să nu le îngreuieze şi mai mult sarcina vieţii....

Nu înţeleg nici astăzi cum atîta mizerie n-a putut să înduioşeze pe ceilalţi chiriaşi. Dar familia aceasta, ce-i drept, avea o trăsătură de nobleţe, de mîndrie, care nu te lăsa să te apropii. Sufereau mult, şi de aceea nu puteau face mutră de cerşetori, fără de care însă nu poţi înmuia oamenii. Femeia, care îşi pierdea toate clipele îngrijind pe bărbatul bolnav, chiar în zilele de cea mai neagră mizerie, ieşea îmbrăcată bine şi curat, trecea puţin semeaţă pe sub ferestrele vecinilor şi nu saluta pe nimeni. Iar vecinii nu credeau că în rochie curată, cu obrajii fragezi, zîmbitori, cineva se poate tîrî prin toate iadurile foamei...

Într-o zi apoi a dispărut şi femeia. Chiriaşii au luat act cu satisfacţie, căci toţi spuseseră de mult că femeia asta mîndră şi luxoasă nu va putea îndura mult mizeria. Eu însă eram convins că dispariţia femeii trebuie să aibă o pricină grozavă. Simţeam că e o crimă că n-am intervenit pînă atunci. Am trimis deci prin poştă, pe adresa bărbatului, o sumă mai mare,

scriind că i-o ofer împrumut. A treia zi am primit mandatul şi banii: „Adresantul a murit".

„Cum a murit? Cînd a murit? Cum se poate să nu ştie nimeni nimic? Proprietarul spunea bîlbîind că într-o dimineaţă au venit cîţiva oameni şi l-au dus, dar că atunci de-abia mai sufla. Unde l-au dus? Nu se ştie. Trebuia să se mute de Sf. Dumitru, să facă loc chiriaşului cel nou, care luase casa şi chiar începuse a o tapeta din nou.

Chiriaş gălăgios, pretenţios, care ştie să trăiască. Lada mea cu gunoi, care alunecase puţin sub fereastra lui, o trînti aşa, că tot gunoiul mi se răsturnă în uşă.

ADDENDA

(INEDITE)

ANA MARIA

[Prelucrare]

În lumea cea veche şi frumoasă a basmelor, cînd scriitorul şi cetitorul storcea din fiecare poveste oricît de neînsemnată „morala“, frumoasele flori ale povestirilor le strîngeau în buchete mîini binevoitoare, şi poveştile n-aveau numai savoare, dar şi miere dulce mîngîietoare. Azi e mai anevoios să culegi flori aşa de blînde şi sentimentale, căci vitrinele scriitorilor sînt pline cu orhidee şi alte flori cu mirosuri exotice îmbătătoare. Totuşi, uneori ţi-e dor de vremile frumoase de demult, de poveştile frumoase de demult şi de morala care zîmbeşte cu gingăşie, care e în acelaşi timp blîndă şi cochetă.

Ana Maria Rosenmond, la vrîsta de doisp'sce ani juca *leandler* cu atîta patimă şi foc, că preotul din micul sat austriac chemă pe părinţii fetiţei, îi puse să şează pe scaunele în stil Biedermeier şi, răzimîndu-se de dulapul de rufării care era coperit cu o faţă în

horbotă şi pe care stătea o cruce de lemn, încercă să le vorbească la inimă:

— Copila voastră, Ana Maria, dumineca trecută înnebunise cu jocul ei pe flăcăii din sat. În fata asta arde focul Diavolului şi dacă n-o cătaţi de cu vreme de mîntuirea sufletului ei, o să *Kichopni*. Cerul i-a dăruit prea multă frumuseţe şi acum cerul cere să i-o daţi îndărăt. Fiica voastră să fie mireasa lui Hristos, să îmbrace haina călugărească, care singură o va apăra de suferinţele pămînteşti şi de chinurile iadului.

Părinţii merseră plîngînd acasă, se sfătuiră multă vreme ce să facă, în sfîrşit, hotărîră să trimiţă pe Ana Maria într-un institut de călugăriţe la Gratz. Preotul satului luă asupra-şi sfînta misiune să ducă pe Ana Maria în Gratz, şi în decursul călătoriei vorbi necontenit la sufletul tinerei fete.

Casele cele mari, oamenii cu haine ciudate şi femeile ce răspîndeau razele frumuseţii însă stricară imaginaţia Anei Mariei. Tăcea cu încăpăţinare ori de cîte ori preotul îi punea vreo întrebare. Înaintea unei cîrciume unde pe uşe scria: „Vin nou“ — popa, căruia i se făcuse cald, după mai multă zbuciumare sufletească, se opri şi vorbi astfel Anei Maria:

— Eu acuma intru aci, dar tu n-ai voie să vii cu mine. Stai aici în colţ, zi şase *Tatăl nostru*, şi pînă vei zice al şaselea, eu voi fi din nou lîngă tine.

Ana Maria îşi împreună mîinile, se uită cu evlavie la cer, şi preotul se depărtă liniştit. Cînd se întoarse, Ana Maria — nicăiri. Preotul era cît p-aci să-şi piarză minţile, alergă ca un smintit pe uliţe, întrebînd de la toţi oamenii nu cumva au văzut trecînd pe undeva o fetiţă de la ţară în haină roză. Degeaba fură toate, Ana Maria nu se găsi. Preotul se opri în colţul stradei

unde lăsase pe Ana Maria, zise şase *Tatăl nostru*, apoi îşi zise aşa: „A luat-o Diavolul.“

Şi plecă trist acasă.

Cînd fu de 15 ani, Ana Maria Rosenmond era balerină la Burgtheaterul din Viena. Un arhiduce o luă la ochi, şi de-atunci din rîndul cel din urmă al baletului aşa zicînd, zi de zi făcea cîte un pas înainte către rivaldă. Se şi vorbea că pe cea mai celebră balerină din vremile acelea, care după arhiduce era „o vază aulică“, să o înlocuiască cu dînsa. Arhiducele însă deodată gîndi altceva şi fugi cu Ana Maria în Veneţia. Spionii împăratului ştiriciră în care *palazzo* se ascunde arhiducele. Pe arhiduce îl chemară acasă în Viena, împăratul îl certă şi-l puse în carantină mai multe luni. Ana Maria primi 200 de taleri de la un omuleţ ciudat, misterios şi apoi o izgoniră pentru totdeauna de pe teritoriul Austriei.

Trebui să părăsească minunata Veneţie, oraşul visurilor, care pe atunci aparţinea Austriei. Dar un director italian care tocmai vroia să meargă cu compania sa în Paris, auzise de la republicani unde se ascunde Ana Maria, o cercetă şi-i oferi un contract splendid.

Ana Maria ajunse în Paris şi într-un an de zile deveni una dintre cele mai celebre balerine ale Operei italiene. Asta-i fuse epoca de aur. Ziarele scriau coloane întregi despre jocul ei, muzicanţi îi dedicau ei compoziţiile lor, poeţi o admirau şi o iubeau de departe, iar prinţii îi făceau curte de aproape. Vestea idilei veneţiane ajunse şi în Paris şi făcu să crească şi mai mult nimbul balerinei.

Dar gloria atunci îi ajunse la zenit cînd un tînăr şi renumit poet francez bău otravă în supărarea-i

amoroasă pentru că Ana Maria îi trimise înapoi versurile de dragoste însoţite de-un compliment italienesc de surugiu. Ana Maria aici fusese curat nevinovată. Ea nu-şi aducea aminte decît că între multe mii de oameni i-au prezintat un bărbat foarte blond, aproape alb de blond, căruia ceilalţi îi ziceau René şi care toată seara nu-şi luă ochii de la dînsa. Versurile, ca semnul unei obrăznicii vădite, i le-a trimis îndărăt.

Poetul nu muri de otravă, dar îşi pierdu lumina ochilor.

Pe-atunci oamenii erau încă impresionabili faţă de istoriile sentimentale, şi vestea poveştii sentimentale dintre poet şi Ana Maria se răzleţi în toată lumea. Bătrînul preot aşa auzi întîi de vestea mieluşelului pierdut.

— Opera diavolului, zise trist, să-i aşteptăm sfîrşitul...

Peste un an nimeni nu mai ştia nimic de Ana Maria. Într-o seară dispăru misterios de-aci şi nici nu mai ieşi la iveală. Îndrăgostiţii ei scormoniră pentru dînsa întreg oraşul, degeaba! Într-un an toată lumea o uită... chiar şi numele.

Ana Maria în timpul acesta zăcea într-un mormînt mare şi trist, a cărei învelitoare era de aba proastă şi de unde nu putea vedea nici cerul, căci fereastra era la spatele ei şi ea nu se putea mişca. Călugăriţe forfoteau în jurul ei şi ea în visurile-i de aiurire credea că bătrînul popă totuşi a dat peste ea undeva şi acuma vrea s-o facă cu de-a sila mireasa lui Christos. O boală lungă, chinuitoare o ţintuise în pat, şi-n vremea asta nu se gîndea la altceva decît la satul ei şi la popa bătrîn.

„Dacă mă vindec. îşi zicea deseori, mă fac călugăriţă. Bine-mi spunea bătrînul popă."

Trecu un an de cînd Ana Maria ajunse în spital, şi-n vremea asta toată frumuseţea i se ofilise, pe care nu demult prinţii i-o asediau, pictorii o eternizau, compozitorii o puneau pe note şi poeţii o cîntau.

— Eşti vindecată, fiica mea, zise într-o zi doctorul. De-acuma te poţi duce de-aici, ba chiar trebuie să pleci.

Ana Maria cei dintîi paşi îi făcu spre oglindă şi-ntr-o clipă văzu ce stricăciuni a făcut într-însa un an de zile. Multă vreme zăcu leşinată în odaie, în vechea ei odaie unde cununi de lauri, benzi colorate, daruri rămaseră cu amintirea ultimă a gloriei trecute. Cînd îşi veni în fire, prinse a mîngîia ca o nebună lucrurile cari îi erau dragi şi-n sfîrşit se opri dinaintea portretului copilului ei, care era încadrat cu văl negru de doliu.

Ana Maria înţelese brusc şi aceasta:

— A murit, a murit fără să-i fi putut săruta guriţa...

Şi ce chin este pe lume s-a zvîrcolit în sufletul ei. Toate suferinţele iadului îi trecură prin vine ca un oleu înfierbîntat.

Dac-ar fi văzut toate astea bătrînul preot...

Aici s-ar cuveni să închei povestirea. În lumea cea veche şi frumoasă a poveştilor, aici aş fi pus jos condeiul, pentru că am scos frumos la iveală „morala".

Dar eu n-aş avea hodină dacă aş tăcea cele ce i s-a mai întîmplat cu Ana Maria. Documente reci ne spun scurgerea vieţei ei mai departe şi tot aşa de rece vreu s-o spun şi eu.

Ana Maria pierduse tot ce putea pierde și nu-i rămase decît un medalion în care era pictată cu email chipul Sfintei Maria și pe care încă bătrînul preot i-l atîrnase la gît. Medalionul acesta îl căută în toate părțile, dar nu-l găsea nicăiri, căci în decursul anilor s-a irosit. Cînd văzu Ana Maria că-și pierduse și această ultimă nădejde, îngenunche pe pămîntul rece și grăi astfel:

— Sfîntă Maică Precistă, și tu m-ai părăsit!... Acu trebuie să mor!

Și vru să moară, dar un glas, parc-ar fi fîșiit de pe buze de femeie, îi șopti:

— Caută!

Și Ana Maria începu din nou să caute, scormoni prin toate sertarele, prin toate crăpăturile odăii, examină totul cu de-amănuntul, și douăzeci și patru de ore căută nemîncată, nebeută, parcă canonindu-se, medalionul, ultima nădejde. Chipul Sfintei Maria nu-l mai găsi. În schimb, dădu peste o scrisoare al cărui scris nu-l cunoștea și o desfăcu curioasă, căci încă nu era nici desfăcută.

În scrisoare poetul care vruse să-și facă seama cu otravă din pricina ei își lua adio de la dînsa și de la viață.

„Dacă aș fi desfăcut atunci scrisoarea asta, se gîndea în sine Ana Maria, nenorocitul băiat nu s-ar fi otrăvit și n-ar fi orbit din cauza asta."

Apoi deodată-i veni în minte întrebarea: „Oare mai trăiește? Ce face? În visurile lui neluminate mă vede tot așa de frumoasă ca de mult? Ochiul lui n-o să crează nici dacă petele mele de vărsat..."

Nu se liniști pînă ce nu găsi pe poet, care cu orbia și pesimismul lui se retrase la țară. Într-un an îl uitaseră și pe dînsul, dar Ana Maria îl găsi și-i vorbi astfel:

— Eu sînt Ana Maria. Îți mai aduci aminte?

Poetul credea că-i face cineva vreo glumă crîncenă, dar vocea era vocea cea veche, pentru care se topea și pe care n-o mai putea uita.

Mîngîie mîinile și obrajii fetei și-i zise:

— Te duci de la mine?

Ana Maria îi spuse fericită:

— Nu, rămîn aici pentru totdeauna... căci aici am găsit din nou tot ceea ce pierdusem. Slavă ție, Maică Precistă!

NOTE, COMENTARII, VARIANTE

P. 5 CALVARUL

I. Un fragment din nuvelă a apărut sub titlul *Fuga* în *Sburătorul*, I (1919), nr. 26 (11 octombrie), p. 600—603. În acelaşi an, era publicată integral în volumul *Calvarul*, Buc., Editura universală-Alcalay, 236 p.

Ms. rom. 2537 de la B.A.R. cu 161 f. reprezintă versiunea ei autografă.

II. Textul publicat în paginile *Sburătorului* include subcapitolele 6—7 ale capitolului VI, *A doua oară*, precum şi un fragment din subcapitolul 1 al capitolului VII, *Marginea prăpastiei*.

Figurile reale, luate drept model, pot fi întrevăzute cu uşurinţă printre nume, titluri sau portrete şi situaţii intenţionat alterate pentru a nu fi recunoscute de lectorul vremii, familiarizat cu viaţa politică şi artistică. Pentru verosimilitate autorul renunţă chiar la numele fictiv în cazul unora din personalităţile politice sau al unor persoane fără importanţă. Folosind artificiul „jurnalului găsit", pus în circulaţie mai ales de romantici, autorul se identifică cu povestitorul şi eroul principal, urmărind filă cu filă, pînă la un punct, propriul său destin.

Calvarul a ţîşnit ca o replică la învinuirile de colaboraţionism cu duşmanul, într-o epocă în care patimile dezlănţuite de primul război erau departe de a se fi stins. E destul să ne amintim întemniţarea după război la Văcăreşti, pentru învinuiri similare, a unor Ion Slavici sau

Tudor Arghezi și de furtuna stîrnită în Parlament și în presă de „cazul C. Stere", fruntaș al „stîngii" liberale, fost director al ziarului *Lumina* (apărut sub ocupație în București), la care colaborase, de altfel, și Liviu Rebreanu.

Acest aspect, și nu atît valoarea literară — pe care prea puțin o aprecia — l-a determinat probabil pe E. Lovinescu să reproducă unul din cele mai edificatoare pasaje din *Calvarul* în revista sa. Criticul lua astfel apărarea unui tînăr scriitor, apropiat colaborator al său, în care vedea o speranță a prozei literare românești.

Iată cum istorisește Rebreanu însuși — într-un interviu acordat cu trei decenii mai tîrziu — evenimentele reale care au stat la baza povestirii *Calvarul:*

„*Reporterul:* Care este cel mai impresionant moment din viața dumneavoastră?

Liviu Rebreanu: Nu este așa de ușor să răspunzi la această întrebare. În viața unui om care nu a trăit numai zile tihnite e greu de spus ce l-a impresionat mai mult.

Poate că cel mai impresionant moment pe care l-am trăit a fost în timpul războiului, cînd, arestat de austriaci, am fugit de sub escortă.

Să caut să-ți redau faptele care și astăzi mai au darul să mă zguduie.

Mă aflam în București sub ocupație, plecat cu mult timp înainte de intrarea noastră în acțiune în Ardeal. Pentru ocupanți nu aveam o situație militară prea lămurită, mai ales că fusesem ofițer în armata austriacă.

Locuiam pe vremea aceea pe strada Primăverei (în text: Primăriei — *n.n.*). Atrăgîndu-se, probabil de către un amic binevoitor, atenția autorităților ocupante asupra situației mele, mă pomenesc într-o zi cu un plutonier austriac, care mă invită să-l urmez, pentru a-mi lămuri situația. Pornit prin diverse birouri, instalate în felurite cartiere, ajung la un fel de serviciu de recrutare, condus de austriaci, pe strada Izvor. Aci sunt socotit ca nesupus la mobilizare și, însoțit de un alt plutonier, sunt dus la alt birou, cam peste drum de biserica Sf. Nicolae Șelari. În zadar argumentam că sunt venit în România de mulți ani și că intrînd în țara în război nu mă puteam prezenta pentru a fi mobilizat. Nu eram singurul în situația aceasta. Auzisem — nu știam dacă era adevărat, dar în momentul

acela am crezut — că urma să fiu împușcat. Îți închipui starea mea sufletească. La un moment dat santinela, avînd treabă, mi-a spus să-l aștept într-o cameră goală care dădea într-un vestibul. Ca leul în cușcă mă zbăteam de colo pînă colo. Aș fi făcut orice numai ca să mă văd liber. Ies în vestibul și văd că nu e nimeni. În fața mea, o scară. Iau hotărîrea supremă. Ce-o fi să fie, mi-am spus, și o iau la goană pe scări. Ajuns în stradă, o bună bucată de vreme am fugit. Parcă văd și acum înaintea ochilor niște firme albe cu inscripția: «Dentist». Ajuns în dreptul Spitalului Colțea, dîndu-mi seama că goana mea ar putea fi suspectă, am luat-o agale cu mîinile la spate, ca omul fără nici o grije. M-am furișat prin străzile din spatele clădirii Sf. Gheorghe și am nimerit la editorul meu, d. Steinberg. Steinberg a avut amabilitatea să trimită pe un funcționar al său, Lazăr, astăzi mort, să-i spună nevestei-mi unde mă aflu. Ajungînd la mine acasă, bietul Lazăr s-a văzut înconjurat de-o patrulă și arestat. Totuși, cu toate stăruințele șefului patrulei, Lazăr a refuzat să spuie unde mă aflu.

La librăria Steinberg am stat pînă s-a întunecat, cînd, furișîndu-mă mai mult printre ziduri, cu pălăria vîrîtă pe ochi, am ieșit în Bulevardul Colței, și de acolo pe Calea Griviței, la locuința lui Sorbul, cumnatul meu. Aci nu locuia decît soacră-mea, ceilalți fiind în Moldova. În acest loc nu puteam sta prea mult, căci mă temeam să nu fiu căutat pe la rude și deci și aici. De aceea am plecat la d-na Irina Savu, pe la sfîrșitul Căii Moșilor, spre Obor. Ca omul care se știe urmărit, orice soldat care îmi ieșea în cale mi se părea că drept la mine vine. A doua zi dimineața, în timp ce-mi făceam ghetele, văd pe vecina mea — o fostă actriță a Teatrului Național din Craiova — moartă nu demult. Fiind amenințat de a fi recunoscut și aici, am trebuit să-mi caut alt ascunziș. Noaptea am plecat spre locuința răposatului muzicant Kiriac, pe o stradă în spatele Academiei Române. Kiriac neavînd loc să mă adăpostească, l-am rugat să-mi caute o cameră pe care mi-a găsit-o pe la biserica Sfinții Voievozi. Nostimada a fost că în drum spre noua cameră mă întîlnesc cu poetul D. Nanu, care, neștiind în ce situație mă aflam, m-a ținut pe loc și a început să-mi vorbească de niște

poezii ale sale. În camera de lîngă biserica Sfinții Voievozi pictorul Steriade m-a vizitat.

Nesimțindu-mă în siguranță nici aici, Steriade m-a sfătuit să mă mut la muzeu la el, și mai multe zile am stat ascuns în Muzeul Kalinderu. Pentru că această situație nu mai putea dăinui, m-am gîndit să apelez la ajutorul prietenului Titel Petrescu, cunoscutul fruntaș socialist. Cum voiam neapărat să trec în Moldova, Titel, foarte amabil, m-a însărcinat cu mai multe scrisori către prietenii săi din orașul prin care trebuia să trec. Pînă la Ploiești am fost însoțit într-o căruță cu un cal de prietenul (titulatură în loc de tovarăș, în vechea mișcare muncitorească — *n.n.*) Grofu. De aci am luat trenul. La Rîmnicul-Sărat, împreună cu prietenul Boiangiu, am luat-o spre Focșani, plănuind să mituim șeful de tren, pentru a putea trece mai departe. Șeful de tren s-a lăsat greu și ne-a reclamat autorităților de ocupație din Mărășești, care ne-au arestat în gara locală. Cum austriacii și nemții începuseră să nu se aibă tocmai bine, ocupanții din gara Mărășești, care erau nemți, nu fuseseră încunoștințați încă de fuga mea. Am fost luați drept indivizi care vroiau să treacă dincolo, lucru care îl încercaseră mulți pe vremea aceea, cei mai mulți dintre ei fiind prinși. La un moment dat, cineva pune mîna pe telefon ca să ceară relațiuni la București asupra situației noastre. Și am avut atunci un mare noroc, căci o simplă întîmplare mi-a salvat viața: legătura telefonică era deranjată. Am fost întorși la Focșani. Aci se afla un fel de comisie românească, sub conducerea unui colonel. Tot prin mijlocul unei scrisori de la Titel Petrescu, colonelul consimți să mă dea drept ordonanța lui. A doua zi de dimineață, într-o mașină, îmbrăcat într-o manta românească și cu căciulă în cap, așezat lîngă șofeur, salutam nemții care mă urmăreau și împreună cu colonelul am trecut în teritoriul neocupat."[1]

Amintirile publicate de soția sa, ca și de Florica (sora mai mică a scriitorului), dezvăluie aspecte emoționante ale acelorași întîmplări, la care se adaugă justificarea

[1] Cf. Ioan Massoff, *De vorbă cu d. Liviu Rebreanu*, în *Realitatea ilustrată*, din 18 iunie 1940, supliment.

rămînerii lui Liviu Rebreanu sub ocupație, istorisirea demersurilor inutile făcute pe lîngă autoritățile militare după intrarea României în război pentru a fi primit în rîndurile armatei române, lipsurile materiale îndurate cu familia sub ocupație, percheziția casei după arestare, persecuțiile și îngrijorarea ce pune stăpînire pe toți ai casei după fuga de la centrul de recrutare austriac.[1]

Dar povestirea *Calvarul* nu urma să aibă în intenția scriitorului doar o valoare de pledoarie și document, ci și una literară. Sub acest raport este demnă de semnalat tendința scriitorului de a se obiectiva în amintirile și paginile sale de jurnal intim, obiectivare ce comportă, evident, un proces de transfigurare artistică.

Ultimele retușuri și apoi apariția nuvelei autobiografice *Calvarul* coincideau, de altfel, cu momentul definitivării și pregătirii pentru tipar a romanului *Ion*, apărut în anul următor la aceeași editură. Autorul dă acum conținutului celor două cărți o organizare identică în capitole, purtînd fiecare un titlu numerotat cu cifre romane și subcapitole numerotate cu cifre arabe. Lista capitolelor figurează la început atît la *Calvarul*, cît și la *Ion*, iar numărul lor e apropiat: 10, respectiv 12. Prin amploarea construcției, *Calvarul* face legătura între nuvelistică și roman, constituind un exercițiu util și un pas înainte spre abordarea epocii războiului într-o creație de anvergură.

III. Manuscrisul povestirii *Calvarul* (B.A.R. 2537) constituie dovada elocventă a efortului de obiectivare la care și-a supus autorul amintirile și paginile de jurnal intim.

Iată două pasaje semnificativ modificate în raport cu textul tipărit:

În manuscris: „Mai am și *o fetiță Ica*... A împlinit *șase anișori acum cîteva săptămîni*... Nevasta și copilul..."

În textul tipărit: „*Mai am și trei copilași, o fetiță și doi băieței*. Nevasta și copiii..."

[1] Cf. Fanny Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 74 și urm.; v. interviul realizat de Ion Oarcăsu și C. Cubleșan: *Amintiri, amintiri*, *Tribuna*, IX (1965), nr. 48 (2 decembrie), p. 5.

Ms.: „*Dincolo* fusesem ofiţer: *Un biet sublocotenent*, un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc"; tipar: „Fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc..."

Uneori modificarea s-a făcut chiar pe manuscris. În textul: „Mi-a trebuit o sforţare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o nuvelă proastă în buzunar", cuvîntul „nuvelă" a fost înlocuit la corectură, în creion, cu „poezie".

Din aceleaşi motive, scriitorul a eliminat în textul tipărit şi o frază ca aceea de la începutul primului capitol manuscris („În creieri ţi se zvîrcoleau romanele, iar stomacul te pune să faci, o, critici teatrale pentru ziare de reclamă stupide"), iar peste cîteva pagini alte două pasaje mari.

Primul, conţinut între filele 8—10, se referea la modul defavorabil în care era privită admiraţia scriitorului pentru cultura germană, în lumea cafenelei bucureştene dinainte de 1916, într-un moment în care sentimentul naţional, exacerbat de izbucnirea primului război mondial, ducea la exagerări şovine, mai ales în rîndurile intelectualilor.

Al doilea pasaj, incluzînd filele 17—19, urma momentului aplanării conflictului cu autorităţile de ocupaţie, pe cale de a izbucni, din cauza unor critici obiective făcute trupei germane care juca pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, publicate în paginile unui cotidian „independent" de sub conducerea deputatului liberal Corbea (în manuscris: *Steaua*, în realitate *Lumina* de sub conducerea lui C. Stere).

Se relata pe larg, în textul suprimat — din care a rămas numai un palid rezumat în textul tipărit — conflictul povestitorului cu Henric Adler (pseudonim transparent pentru A. de Herz, din care s-au păstrat iniţialele inversate), autor dramatic de succes şi directorul unui ziar neindicat (în realitate *Scena)*. Remus Lunceanu îl acuză în fragmentul anulat pe Henric Adler ca pe autorul moral al arestării şi avatarurilor sale ulterioare, bănuindu-l de delaţiune. Argumentele luate din realitate sînt foarte uşor transfigurate:

„De-abia am scăpat însă de buclucul cu nemţii, şi activitatea de la *Steaua* (17) m-a încurcat într-o daraveră căreia i-am tras ponoasele pînă-n clipa aceasta cînd...

Henric Adler e un autor dramatic atît de celebru, că România i se pare prea mică pentru dînsul. Ocupaţia duşmană putea fi o ocazie să treacă graniţele, să ajungă o celebritate mondială. Cel puţin aşa nădăjduia. De-aceea a căutat din răsputeri să-şi facă în faţa ocupanţilor atmosfera de cel mai mare scriitor român, singurul om de teatru şi altele... Omul cînd începe să-şi ridice preţul nu se mai satură... O vară întreagă produsese reviste la o grădină cu nişte succese monstre. Îşi freca mîinile. Dar nu era totuşi mulţumit. Revistele, la urma urmelor, sînt ceva uşor, o distracţie. Trebuie o lovitură care să-i sperie pe nemţi... Trebuie? Bine. În cîteva zile a făcut o dramă. Şi, fiindcă celebritatea deschide toate porţile, drama s-a jucat... Mai bine nu s-ar fi arătat. Ar fi fost mai bine şi pentru el şi pentru mine... Acuma ce să spun? Drama era atît de nenorocită, că lumea ar fi fugit din sală dacă reprezentaţia n-ar fi fost în folosul Crucii Roşii.

M-a cuprins o revoltă adîncă. Omul acesta ne face de rîs în faţa vrăjmaşilor. Dacă cel mai mare autor român scrie nerozii d-astea, ce-şi vor fi închipuind nemţii că trebuie să ticluiască ceilalţi autori mai mici? Nu m-am putut stăpîni. Am scris fără indulgenţă să rămînă la reviste, să nu se compromită şi puţinul ce-l aveam.

Drama s-a jucat de două ori... S-a dus...

A început însă altă dramă. Cu urmări mai triste.

Henric Adler avea un jurnal teatral, menit să-l ridice în slavă şi să doboare pe adversarii gloriei patronului. Chiar de a doua zi jurnalul a început să împroaşte: Drama marelui nostru n-a căzut fiindcă a fost proastă, ci pentru că a înjurat-o boanghina...

Şi zilnic urmau cînd mai pe faţă, cînd mai în surdină notiţele, care toate culminau în... boanghină.

În aceeaşi vreme ocările curgeau pe toate potecile şi toate culminau în... boanghină.

N-am priceput dintru-ntîi rostul acestor înţepături. Îmi închipuiam că omul se simte atît de slab, că nu mă

poate lovi decît pe chestiuni personale, aruncîndu-mi în lume ruşinea că sînt transilvănean. Asemenea polemici am mai avut şi înainte de război cu alţii. De, a fi transilvănean fusese totdeauna în ochii unora, mai ales neo-români, o mare scădere. Ne învăţasem cu toţii s-o înghiţim fără multă apărare. Aşa erau vremurile...

Totuşi, acum mi se părea neomenească strămutarea discuţiei pe acest teren. Eu nu puteam replica. Altfel se stîrnea intervenţia ungurilor, ceea ce însemna arestarea mea şi, în cel mai bun caz, înrolarea forţată în armata lor...

Campania însă continua cu o stăruinţă suspectă...

Apoi îmi veniră la urechi vorbe stranii. Adler se laudă pretutindeni că foarte curînd n-o să mai pestilenţiez atmosfera Bucureştilor. Că mă lucrează în foi de viţe, ca să-mi fac bagajele şi testamentul... Unii prieteni îmi spuneau să iau bine seama, să mă feresc, căci Adler vrea să mă reclame la nemţi că fac propagandă împotriva lor şi că sînt dezertor austriac.

Mi se păreau aşa de monstruoase vorbele acestea, că nu le puteam da crezare..."

Tonul pătimaş, pamfletar şi caracterul prea străveziu al notaţiei explică desigur eliminarea unui asemenea pasaj din textul definitiv. Dar modificările, reflectînd efortul de obiectivare al autorului, nu sînt singurele deosebiri dintre manuscris şi textul tipărit. Ca şi în cazul tuturor versiunilor anterioare celei tipărite, şi manuscrisul *Calvarului*, ajuns pînă la noi, prezintă numeroase diferenţe de limbă şi stil.

IV. Episodul reprodus în *Sburătorul* este identic cu respectivul fragment din volum, cu o singură excepţie (capitolul 7): *p. 98, r. 6*, Strajameşterul pieri / Iar strajameşterul meu pieri (*Sburătorul*, 1919).

P. 167 IŢIC ŞTRUL, DEZERTOR

I. A apărut în *Sburătorul*, I (1920), nr. 45–46 (21 februarie şi 27 martie), p. 445–451; 461–467. Se reproduce în volumele *Norocul*, 1921, p. 23–52; *Catastrofa*, 1921, p. 11–44; *Trei nuvele*, 1924, p. 66–96, *Iţic Ştrul*,

dezertor, apărut la Cartea Românească cu gravuri în lemn de Paul Konrad Honich (p. 9–50).

În ms. rom. 4055, f. 157–177 şi 178–194 de la B.A.R. prima versiune poartă menţiunea că este începută duminică, 21 septembrie şi terminată la 16 octombrie 1919 în Iaşi. Transcrierea şi definitivarea pentru tipar a celei de-a doua versiuni autografe este datată 18 februarie 1920.

II. Subiectul avea la bază un caz real povestit lui Liviu Rebreanu de Mihail Sorbul, cumnatul său, reîntors de pe front, şi a cărui familie se afla pe atunci în capitala Moldovei. Nuvela este scrisă în perioada documentării şi elaborării romanului *Pădurea spînzuraţilor*, ceea ce explică, în parte, şi laturile care le sînt comune.

Iţic Ştrul, dezertor a fost una dintre creaţiile cele mai răspîndite şi mai discutate ale scriitorului.

Răspunzînd unui interviu apărut în idiş în paginile revistei *Inzl*, cu prilejul jubileului de 50 de ani al naşterii sale, acesta mărturisea că *Iţic Ştrul, dezertor* reprezintă una dintre lucrările des traduse în limbi străine şi pe care le are „mai aproape de inimă, deşi a fost pentru mine un izvor de neplăceri"[1].

Într-adevăr, apariţia nuvelei în 1920, dar mai ales repetatele reeditări vor dezlănţui un adevărat val de indignare în cercurile naţionalist-şovine de la noi, constituind un bun prilej pentru continuarea campaniei de denigrare începută în timpul războiului.

Aceste atacuri vor culmina cu cronica literară despre caracterul vădit tendenţios şi intenţia „calomnioasă" a nuvelei lui Liviu Rebreanu, precum şi a romanului lui Ion Minulescu *Roşu, galben şi albastru* la adresa „*războiului naţional*", apărută la 14 februarie 1925 în cotidianul de mare tiraj *Universul*. Prezente „aproape în acelaşi timp" în vitrinele librăriilor şi oglindind, una – scene de pe front, cealaltă – scene din spatele frontului, ambele lucrări care „parcă se completează şi formează un tot ca *tendinţă* şi *intenţiune*" (sublinierea cronicarului – *n.n.*) sînt analizate împreună, ca un exemplu concludent de

[1] Cf. *Inzl*, I (1935), nr. 3–4 (octombrie-noiembrie), p. 3.

„nedemnă condamnare a războiului național și prezentare denaturată a cadrelor armatei" în literatura postbelică. Cea mai mare parte a analizei, deci și greutatea principală a atacului, privește nuvela lui Liviu Rebreanu. Cronicarul generalizează cu bună-știință antiteza: ofițer român „odios" — soldat evreu „erou", cu scopul de a stîrni, cu rea-credință, indignarea patriotică a cititorului împotriva celui care este bănuit că „uită sufletul națiunii, suferințele și sacrificiile țării... eroismul anonim al celor care dorm somnul de veci" pentru înfăptuirea unității naționale, aruncînd asupra autorului acuzația de vîndut străinului.[1]

Acest atac violent fusese prilejuit de apariția în *Viața românească* și în *Adevărul* a două cronici elogioase la adresa îndrăznelii, umanismului și măiestriei artistice a autorului, subliniindu-se totodată caracterul ei obiectiv, care-i dă dreptul nu numai „să fie citită de toată lumea", dar și să i se dea o răspîndire europeană.[2]

Caracterul nedrept, precum și faptul că obiecțiile erau adresate acum autorului lui *Ion* și al *Pădurii spînzuraților*, cu alte cuvinte „stăpînului unuia dintre cele mai frumoase nume ale literaturii românești" — cum îl caracteriza un contemporan — a determinat pînă și revista *Gîndirea*, care blamase nuvela în 1921, să ia apărarea prozatorului în „bătăioasa discuție" din presă. Fără a-l disculpa de „fapta pe nedrept incriminatului ofițer", cronicarul observa că accentul cade de fapt în *Ițic Ștrul, dezertor* asupra raportului: soldat român-soldat evreu și asupra umanității celui dintii, „împricinatul aflîndu-se cu totul în afara nuvelei" și că „observația, apoi meșteșugul literar al conducerii și însuflețirii acestui omenesc" dau lucrării „fibrele lucrului desăvîrșit realizat"[3].

[1] Cf. Romulus Seișanu, *Literatura noastră post-belică. O nuvelă de L. Rebreanu și un roman de d. Ion Minulescu*, *Universul*, XLIII (1925), nr. 36 (14 februarie), p. 1.

[2] Cf. Octav Botez, *op. cit.*, *Viața românească*, XVII (1925), nr. 1 (ianuarie), p. 163—164 și Const. Șăineanu, *op. cit.*, *Adevărul*, nr. 12 618 (12 februarie), p. 1—2.

[3] Cf. Al. Bădăuță, *op. cit.*, *Gîndirea*, IV (1925), nr. 11, p. 339.

În argumentarea sa, cronicarul *Gîndirii* cita numele lui E. Lovinescu, și nu fără motiv.

Într-adevăr, încă de la apariția nuvelei în paginile revistei sale, nu mult după război, criticul luase o poziție fără rezerve în favoarea ei. E. Lovinescu fusese primul nume de autoritate care pledase pentru superioritatea sa irevocabilă, considerînd-o, în 1920, împreună cu *Catastrofa*, drept singurele pietre pe care „se ridică valoarea vastă și solidă a lui *Ion*"[1]. Afirmația va fi reprodusă un an mai tîrziu în vol. VII din *Critice*. În momentul apariției atacurilor din *Universul* criticul colabora la revista *Mișcarea literară* a incriminatului prozator. Faptul că în *Istoria literaturii române contemporane Ițic Ștrul, dezertor* rămîne „singura nuvelă ce afirmă un scriitor", singurul „semn premergător al lui *Ion*, dar mai ales al *Pădurii spînzuraților*" socotim că nu este străin de sentimentele de prietenie ce îl legau pe E. Lovinescu de autor, ceea ce îl determină pe critic să combată și opoziția pe care lucrarea o mai întîmpina.

Creșterea valului de fascism și rasism în Europa și în țară din deceniul următor va atrage și atenția cercurilor largi progresiste asupra nuvelei. În paginile închinate de revista *Cuvîntul liber* sărbătoririi lui Liviu Rebreanu pentru 50 ani de viață, Alexandru Sahia cerea acestuia, în numele celor „care au înlăcrimat răscoliți în adîncul conștiinței lor pe paginile lui *Ițic Ștrul, dezertor* sau ale *Pădurii spînzuraților*", să se așeze în fruntea luptei pentru „păstrarea patriotismului *marei culturi și al întregei civilizații*"[2].

III. Comparate, variantele manuscrise (B.A.R., f. 157—177; 178—194) relevă deosebiri structurale. Diferențele privesc deopotrivă conținutul și forma lucrării. Cazul este întîlnit destul de rar în nuvelistica scriitorului. De regulă, Rebreanu își fixează eroii și liniile întregului conflict încă din prima ciornă a fiecărei scrieri,

[1] E. Lovinescu, *op. cit.*, în *Sburătorul*, II (1920), nr. 30 (4 decembrie), p. 50—51.

[2] Alexandru Sahia, *1907*, *Cuvîntul liber*, III (1935), nr. 4 (30 noiembrie), p. 4.

celelalte versiuni urmînd îndeaproape planul inițial, cu grija, aproape exclusivă, a formei artistice.

Inițial, fabulația nuvelei urma să fie dezvoltată în trei scene distincte — corespunzînd unor momente deosebite ale acțiunii: Capitolul I — Drumul prin pădure spre liniile inamice, încheiat cu părăsirea lui Ițic de către consăteanul său, caporalul Ghioagă; Capitolul II — Raportul de executare al ordinului; Capitolul III — Atacul companiei; întîlnirea cu spînzuratul; pedeapsa Providenței.

Dintre acestea, Liviu Rebreanu n-a păstrat în a doua variantă manuscrisă (care stă la baza tipăririi nuvelei în periodic) decît primul capitol, completat cu descrierea laconică a sinuciderii eroului. Iată pasajul suprimat în ultima versiune:

„Ridică ochii în sus, așteptînd parcă din cer o mîntuire. Deasupra lui craca nemișcată se întindea ocrotitoare. Și deodată toate gîndurile lui Ițic se agățară de craca aceasta neagră, care ține orice povară, nepăsătoare.

II

— Ei, căprar? Ordinul s-a executat întocmai? întrebă locotenentul a doua zi cu o privire pătrunzătoare.

— Trăiți, don' locotenent, întocmai! răspunse căprarul încet.

— L-ai și îngropat?

— Trăiți!...

III

Dintr-o singură săritură, atacul ajunse pînă în vale, întocmai după plan. Focul dușman însă se întețise așa încît nu mai putea înainta. Linia de trăgători se lipi de-a lungul terenului ca un șarpe. Oamenii se acopereau cît puteau. Locotenentul, în centrul companiei, ajunsese pînă sub copacul gros unde se împreunau cele două șiruri de copaci într-o pădurice rară. Dădu ordine care se comunicau din gură-n gură, iar căprarul Ghioagă, înfierbîntat, trăgea furios în poziția dușmană. Ițic, cu fața vînătă, cu

ochii speriați, cu zăpada înghețată pe capul gol și pe umerii strîmți, parcă privea la companie, înfricoșat că lipsește de la apel.

Ochii locotenentului îl zăriră într-un tîrziu, tocmai cînd voia să dea ordin de înaintare. Se cutremură sub privirea lui Ițic, speriată și plină de imputări. Dar apoi îndată îl cuprinse mînia și se întoarse spre Ghioagă:

— Căprar, ia apropie-te!

În clipa aceea căprarul zări și el pe Ițic și încremeni pe loc.

Gloanțele șuierau din toate părțile. Toată valea fierbea de pocnituri, ca un cazan în care bat cu ciocanele.

— Așa executași ordinul, ticălosule? sîsîi locotenentul. Ei, las', că mai vorbim noi!...

Se ridică să dea ordinul de înaintare. Dar un glonte îl izbi drept în frunte. Sîngele împroșcă pe zăpadă, însemnînd puncte roșii. Ghioagă se închină speriat, iar Ițic, cu ochii lui morți, se uită mai îngrozit la locotenentul care căzuse cu capul în zăpadă."

Anularea acestui final parabolic contribuie la evitarea unui anumit caracter moralizator, atît de străin prozei rebreniene.

Nici ceea ce e reținut în versiunea definitivă nu rămîne scutit de transformări, de precizări sau simplificări, de astă dată însă numai de ordin formal.

La tipar nuvela a cunoscut puține corecturi, dacă ținem seama de amploarea ei, ca și de numărul edițiilor. Cele mai multe se reduc la schimbarea formelor verbale prilejuite mai ales de publicarea scrierii în volum (1921), dar și de retipăririle ulterioare. Privirea autorului, mai puțin atentă de această dată, avea să alunece peste unele inadvertențe stilistice, păstrate chiar și în forma definitivă a nuvelei („îi alerga mereu prin cap ca un junghi"; „amurgul cobora nesimțit" ș.a.).

IV. *Variante: P. 167, r. 11*, răstimpuri rare / răstimpuri rari (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — *r. 14*, apoi asudînd / apoi gîfîind, apoi asudînd (1920, C. 1921, N. 1921).

P. 168, r. 8, se risipea îndată / se risipea mereu (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — *r. 26—27*, Cerul însă era moho-

rît și apăsător (transcris după ms. f. 179, var. 1920, C. 1921, N. 1921, corectînd degradarea textului intervenită în var. 1924 și transmisă ultimei ediții: „cerul era însă *mohorît* și *nepăsător*).

P. 169, r. 3, Deși vorbise / Deși vorbi (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — *r. 3,* glasul lui răsună / glasul răsună (1920) — *r. 7,* ca și cum / ca și cînd (1920) — *r. 10—11,* repetă soldatul / zise soldatul (1920) — *r. 23,* apoi pe ceafă / pe urmă pe ceafă (1920) — *r. 24,* i-ar fi fost / i-ar fi (1920) — *r. 28,* părul cărămiziu / un păr cărămiziu (1920).

P. 170, r. 18, îi alerga / îi alergă (N. 1921) — *r. 25,* așa de acru / atît de acru (1920).

P. 171, r. 1, parcă se întorc / părea că se întorc (N. 1921) — *r. 19,* și-a cumpărat/își cumpărase (N. 1921) — *r. 27,* nu mai caută / nu mai căuta (N. 1921) — *r. 34,* că Iţic / că Iţic Ştrul (1920).

P. 172, r. 1, de-abia / abia (N. 1921).

P. 173, r. 2, cînd la dreapta, cînd la stînga / cînd în dreapta, cînd în stînga (1920) — *r. 7,* să vadă / să afle (1920) — *r. 15,* se prăbușise / se prăvălise (1920).

P. 174, r. 1—2, picioarele i s-au dezmorțit și i s-au ușurat ca pana (transcris după ms. f. 182, var. 1920, C. 1921, N. 1921 și 1924; repetarea unor cuvinte în frază — *„i s-au"* — derutează atenția zețarului, ajungîndu-se la un text degradat, preluat *tale-quale* de ultima ediție: „...picioarele i s-au ușurat ca pana") — *r. 25,* îngrijorarea muierii / îngrijorarea soției sale (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — *r. 29,* își mîngîia / își mîngăie (1920, 1921, N. 1921, 1924).

P. 175, r. 10—11, Asprimea locotenentului / Dușmănia locotenentului (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — *r. 11,* i se încuiba / i se încuibă (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — *r. 18,* mergem (transcris după ms. f. 183, var. 1920, C. 1921, N. 1921, 1924; în ed. 1932: *„mergeam"*, greșeală de tipar) — *r. 33,* I se păru / I se părea (1920) — *r. 34,* Își iuți / Își grăbi (1920).

P. 176, r. 5, aproape de dînsul / alături de dînsul (1920) — *r. 10,* se zbuciuma / se zbuciumă (1920) — *r. 28,* de buzele / pe buzele (1920, C. 1921, N. 1921).

P. 177, r. 6, Iţic simțea / Iţic simți (1920) — *r. 16,* ca și cum / ca și cînd (1920) — *r. 20,* să afle / să mai afle (N. 1921).

P. 179, r. 12—13, că Iţic se întorcea spre dînsul speriat / că Iţic întorcea capul speriat (1920) — *r. 20,* înfășură / înfășura (1920) — *r. 22,* Mai povesteau ei / Povesteau mereu (1920) — *r. 28,* cînd ieșiră / cînd ieșeau (1920).

P. 180, r. 2—3, judecător mînios / învățător mînios (1920) — *r. 4,* Pe fruntea / Pe fața (1920) — *r. 33—34,* și-și număra pașii / și-și urmărea pașii (N. 1921).

P. 181, r. 4, înfiripa puțină nădejde / înfiripa puțin nădejdea (N. 1921).

P. 182, r. 30, iar, ca un gard / ca un gard (1920).

P. 183, r. 27, o amînare / barem o amînare (1920) / încerce totuși, o amînare (C. 1921, N. 1921).

P. 184, r. 23, ți-e frică / ți-i frică (1920, C. 1921, N. 1921).

P. 185, r. 4, Căuta / Caută (1920) — *r. 5,* nu mai afla / nu mai află (1920).

P. 186, r. 3, ca zăpada / ca zăpada groasă (1920, C. 1921, N. 1921) — *r. 25,* sufletul ușurat / sufletul mai ușurat (1920, C. 1921, N. 1921) — *r. 26,* Mulțumesc, Doamne / Mulțumescu-ți, Doamne (1920).

P. 187, r. 2, un pas / un singur pas (1920, C. 1921, N. 1921) — *r. 33,* războiul vîjîia / războiul sîsîia (1920).

P. 188 GHINIONUL

I. A apărut în *Sburătorul*, II (1920), nr. 13 (7 august), p. 196—200. Retipărită în volumul *Cuibul visurilor*, 1927, p. 87—96.

II. Schiţa *Ghinionul* s-a născut din adaptarea unei „comedii cinematografice într-un act"[1], scrisă pentru actorul Ciucurette şi casa de filme Leon Popescu în 1912 sau 1913. Deoarece, probabil, proiectata transpunere pe peliculă nu s-a mai realizat, după război autorul a transformat vechea „comedie plină de haz" într-o nuvelă cu acelaşi titlu, păstrînd principalele episoade ale scenariului.

III. Nuvela se numără printre puţinele lucrări rescrise după o prealabilă publicare. De obicei, astfel de operaţii însoţesc pregătirea textelor pentru prima tipărire. În cazul de faţă autorul reia în 1927 nuvela publicată anterior (1920), rescriind-o integral, fără să-i altereze, într-un fel sau altul, conţinutul de idei. Exigenţele de formă nu sînt pe deplin îndreptăţite. Lucrarea, publicată iniţial în *Sburătorul*, avea, comparativ cu alte nuvele, o ţinută artistică mai acceptabilă (cel puţin din punct de vedere stilistic), beneficiind de o lectură în cenaclu şi — la tipar — de privirea atentă a lui E. Lovinescu.

IV. — *Variante: P. 188, r. 2—18,* Într-o sărbătoare [...] şi-mi zise puţin răguşit / Într-o sărbătoare, la *„Café Splendid"*. Lume multă. Chelnerii alergau desperaţi, legănînd peste capetele muşteriilor tăvi încărcate cu „consumaţii". Fum, gălăgie, muzică... La o mescioară, singur, aşteptam resemnat bunăvoinţa chelnerului să-mi servească măcar un şvarţ refuzat de vreun client mai pretenţios... Deodată, un „îmi dai voie" nehotărît mă făcu să ridic ochii. Înaintea mea stătea, cu o mutră plouată, Ion Popescu, şef de birou, prieten vechi şi nevăzut de mult. Se aşeză fără vorbă, nu răspunse la întrebările mele, foarte abătut, punîndu-şi pălăria nouă pe scaunul ce ne despărţea. Era un om mic şi grăsun, cu capul rotund şi creştetul pleşuv, cu faţa rotundă, cu ochii rotunzi, dar îmbrăcat în nişte haine cenuşii deschise care-i dădeau o înfăţişare impunătoare... Îşi şterse chelia de năduşeală şi mă privi lung şi blînd, ca pe un duhovnic. Apoi zise,

[1] Cf. B.A.R., ms. rom. 4060, f. 116—133. Tot aici *Ghinionul, monolog* la f. 134—135.

cu glasul puţin răguşit (1920) — *r. 20,* să-mi mai răcoresc sufletul / să mă răcoresc baremi povestindu-i (1920).

P. 189, r. 1, Mă gîndeam să-i spun / Vrui să-i spun (1920) — *r. 2,* nu-mi dădu / nu-mi mai dădu (1920) — *r. 3—4,* Nu-ţi poţi închipui, dragă, ce pacoste-i cînd se ţine ghinionul / O viaţă întreagă m-a persecutat ghinionul... Nu-ţi poţi închipui ce înseamnă să se ţie ghinionul (1920) — *r. 5—6,* îţi amărăşte viaţa, te nenoroceşte, te... te... te zăpăceşte / îţi amărăşte zilele, te nenoroceşte, te... te... te... (1920) — *r. 7,* că înţeleg / că-l înţeleg (1920) — *r. 8,* El însă mă opri cu un gest / Mă opri însă cu un gest poruncitor şi urmă (1920) — *r. 9—11,* Lasă [...] Dar ce-am păţit azi / — Lasă... Ai să vezi... Am motive temeinice să vorbesc astfel... Mai ales de un răstimp încoace ghinionul e umbra mea! Totuşi ce-am păţit astăzi (1920) — *r. 13—14,* trecu mai aproape, pe scaunul ce ne despărţea / se mută mai aproape, pe scaunul dintre noi (1920) — *r. 16,* un filfizon / un pierde-vară (1920) — *r. 17—18,* Îmi vine prin casă mai demult / Ne venea prin casă de mai multă vreme (1920) — *r. 18,* îl găseşte / îl găsea (1920) — *r. 19,* Mie mi-e / Mie-mi era (1920) — *r. 20,* c-ar fi părut / c-altfel ar fi părut (1920) — *r. 20—21,* şi eu am oroare de ridicol / şi aş fi fost ridicol (1920) — *r. 23,* Eu mă codeam / Mă codii (1920) — *r. 25—26,* petreceri / petrecere(1920) — *r. 27—28,* Nu mai aveam încotro... Am cedat / Argumentul acesta m-a dat gata. Nu mai aveam încotro (1920) — *r. 30,* În sfîrşit, am ajuns / Am ajuns (1920) — *r. 30—31,* de nesomn / de somn (1920) — *r. 32—33,* să nu întîrziu de la datorie / să nu întîrziu (1920).

P. 190, r. 1, Dar peste cîtva timp / Dar în curînd (1920) — *r. 3,* iar şase. Aoleo / şase (1920) — *r. 6,* era aproape nouă / nouă (1920) — *r. 14,* nu-i şi nu-i (în ed. 1927: *„nu şi nu-i"*, greşeală de tipar) — *r. 17,* blestemat... / blestemat... Durerea mi s-a schimbat totuşi în bucurie (1920) — *r. 20,* trăsură (în ed. 1927: *„trăsura"*, greşeală de tipar) — *r. 21—22,* Tramvaiul, ce-i drept / Tramvaiul (1920) — *r. 24,* însă cum păşesc / Se vede însă că de data asta Dumnezeu m-a auzit. Cum păşesc (1920) — *r. 25,*

Mă avînt / Mă urc (1920) — *r. 28*, pornim / pornim. „Taxa! Taxaa!" (1920) — *r. 29*, mi-ar mai lipsi / mi-ar lipsi (1920) — *r. 33*, de altfel / şi de altfel (1920).

P. 191, r. 3, am sărit din tramvai / am sărit jos (1920) — *r. 7*, să fi umblat cineva / să fi umblat (1920) — *r. 11*, să zbieri ca un măgar / să urli (1920) — *r. 12*, Da' ce? Nu l-am căutat / Nu l-am căutat (1920) — *r. 15*, Şi ce să vezi / Ce să vezi (1920) — *r. 18*, că eu n-am / că n-am (1920) — *r. 20*, Bine c-am scăpat / Bine că scăpai (1920) — *r. 21—22*, M-am postat încredinţat în poartă / Aşteptai încrezător în poartă (1920) — *r. 24*, nici pomeneală / nici pomeneală. Mă apucă un tremur nervos. Era nouă şi un sfert (1920) — *r. 26*, se rupeau / se rup (1920) — *r. 27*, Încerc eu / Încerc (1920) — *r. 29*, El pleacă, eu rămîn / pleacă, rămîn (1920) — *r. 30*, zece ani / cel puţin cinci ani (1920) — *r. 31*, aici prînzul / prînzul aici (1920).

P. 192, r. 1, m-a dus pînă la minister / mă duse pînă la minister, dar totuşi avui vreme să chibzuiesc că, printr-o minune mare, s-ar mai putea să găsesc condica... Cu alţii s-ar întîmpla şi minunea asta, dar mie cu ghinionul meu? A, uite, am sosit! (1920) — *r. 3—4*, un sutar / un pol (1920) — *r. 8*, o mutră (în ed. 1927: *„o mutra"* — greşeală de tipar) — *r. 17—18*, Stătui [...] dobitocit (în ed. 1927: *„statui... dobîtocit"* — greşeli de tipar) — *r. 30*, şoptii încruntat / şoptii privind-o încruntat (1920).

P. 193, r. 16, cît am fost / cît eram (1920) — *r. 18*, nu-i mai ţii piept / nu o mai opreşti şi nu-i mai ţii piept (1920) — *r. 23*, am înţeles limpede / am înţeles lămurit (1920) — *r. 28*, o trăsură cu un cal / o trăsură (1920).

P. 194, r. 13—14, Cine a dorit cafele? / Cafelele! (1920) — *r. 22*, rămase senin / rămase pe loc (1920) — *r. 27*, prietenului meu / muşteriului (1920) — *r. 31*, pot pleca / pot să plec (1920) — *r. 32*, s-a spart ghinionul!... Slavă Domnului / s-a spart, în sfîrşit, ghinionul (1920).

P. 195, r. 5—6, O ridică tacticos, mi-o arătă şi porni / O ridică tacticos. O potrivi cît se putu şi porni (1920).

I. A apărut în *Lamura*, I (1920), nr. 12 (septembrie), p. 1030—1036. Retipărită în *Dimineaţa*, XXI (1923), nr. 6 577 (9 martie), p. 3 şi în volumul *Cuibul visurilor*, 1927, p. 101—111.

II. Se publică în revista lui I. Al. Brătescu-Voineşti, care, peste ani, avea să susţină elogiosul raport academic, în vederea decernării Premiului Năsturel, romanului *Ion*.

Liviu Rebreanu nutrea o mare admiraţie pentru confratele său, mărturisită deschis în corespondenţa dintre cei doi prozatori. Aşa se şi explică de ce la cererea acestuia îi oferă spre publicare o povestire în care regăsim motive şi tonalităţi asemănătoare cu cele conţinute în *Bietul Tric*, din volumul *În lumea dreptăţii* (1906), şi *Moartea lui Castor* din volumul *Întuneric şi lumină* (1912).

Nicolae Iorga analizează *Fiara* în a sa *Istorie a literaturii româneşti contemporane* din 1934 pentru a demonstra că „un fel de gust pervers pentru subiectele respingătoare deosebeşte prea adesea pe acest harnic constructor" (p. 299).

III. Nuvela tipărită în *Lamura* (1920) a fost reprodusă cu infime schimbări de cuvînt în volum (1927). În schimb, varianta publicată în *Dimineaţa* (1925) multiplică numărul corectărilor, determinate, pare-se, de nevoia unei concentrări a textului.

IV. *Variante: P. 196, r. 4*, capul satului / capătul satului (1920, 1925) — *r. 9*, stătea nemişcat / şedea nemişcat (1925) — *r. 15*, Bietul Hector / Bietul Hector! zisei întristat (1920, 1925) — *r. 17*, bondoc, drăgălaş / bondoc (1925).

P. 197, r. 5, de pe labele dinainte / de pe labe (1925) — *r. 6—7*, Şi iată că, acuma, l-am strigat şi de-abia m-a luat în seamă (fraza lipseşte în var. 1925) — *r. 6*, l-am strigat / îl strigai (1920) — *r. 17*, Venise / Venea (1920, 1925) — *r.30*, pe faţă / în faţă (1925) — *r. 33*, javra ceea / javra cea (1925).

P. 198, r. 5, să mai şovăi / să şovăi (1925) — *r. 12,* în perete / de perete (1920, 1925) — *r. 17,* ne-a păzit / ne păzea (1920, 1925) — *r. 18—21,* Am ţinut-o doi ani degeaba [...] zicîndu-mi (fraza lipseşte în var. 1925).

P. 199, r. 11—12, nepăsătoare / nedumerită (1920, 1925) — *r. 13,* Copiii primiră / Copiii priviră (1925) — *r. 21—22,* spre locul de supliciu (cuvintele lipsesc în var. 1925) — *r. 25,* strigă mînioasă / striga mînioasă (1925) — *r. 26,* să-i ascundă / să-mi ascundă (1925).

P. 200, r. 15—26, Nu mai îndrăzneam [...], ca o mîngîiere (fragmentul lipseşte în var. 1925) — *r. 19,* lîngă casă / pe lîngă casă (1920) — *r. 24,* Aşa / Aş... (1920).

P. 201, r. 16—17, mă gîndeam / mă gîndii (1920, 1925) — *r. 18,* nici nu-i turbat / nu-i nici turbat (1925).

P. 202, r. 13, Liniştea lui / Liniştea însă (1920, 1925) — *r. 23,* doar coşul / dar coşul (1925).

P. 203, r. 3, mă apropiai binişor / mă apropiai binişor de Hector (1920, 1925) — *r. 4,* Cîinele se cutremură / Se cutremură (1920, 1925) — *r. 7,* mi s-ar fi înţelenit / mi se înţeleni (1920, 1925) — *r. 24,* în vale / la vale (1925) — *r. 26—27,* de nerăbdare / de nerăbdare strigînd (1925) — *r. 31—33,* Acuma l-am omorît... Acuma degeaba... Acuma... Ochii îmi erau arşi de remuşcări ruşinoase (rîndurile lipsesc din var. 1925).

P. 204 OMUL MIC ŞI OAMENII MARI

I. A apărut în *Flacăra*, VII (1921), nr. 1 (10 decembrie), p. 6—7. A fost republicată cu titlul *Ceasul rău* în *Convorbiri literare*, LVIII (1928), nr. 1—2 (ianuarie-februarie), p. 34—40. Autorul revine la titlul iniţial, incluzînd-o în sumarul volumului *Cuibul visurilor*, 1927, p. 23—33.

În ms. rom. 4055, f. 195—204 se păstrează o versiune autografă completă, terminată la 23 noiembrie 1921 în

Bucureşti. Altă versiune se află tot la B.A.R., în Arh. L. Rebreanu, II, nr. 15.

II. Prin subiect, povestirea se înrudeşte cu *Ocrotitorul*, dar şi cu *Proştii*. Prin eroul ales şi mediul descris, cu *Ocrotitorul*, dar şi cu *Norocul* sau *Ghinionul*.

Liviu Rebreanu avusese prilejul să cunoască necazurile micului funcţionar de poliţie încă pe vremea venirii sale în Bucureşti, datorită lui Ion Gavriluţ, slujbaş al prefecturii poliţiei capitalei, pe care îl întîlnise cu ocazia controlului străinilor poposiţi la Hotelul English în toamna anului 1909. Acesta, năsăudean de origine, recunoaşte în noul-venit pe fiul mai mare al bunului său prieten, dascălul Vasile Rebreanu, îi găseşte locuinţă şi îl ajută în momentele grele ale detenţiunii la Văcăreşti. Strînse raporturi îl leagă pe tînărul scriitor şi cu familia Gavriluţ, unde ia o vreme masa, în împrejurările vitrege ale începuturilor sale literare din capitală.

Prin trăsăturile sale cehoviene, subcomisarul Popescu face legătura dintre aprodul din povestirea *Ocrotitorul*, apărută în 1911, şi aprodul din piesa *Plicul*, jucată în 1925. Expresii ca: „Tocmai dumneata, care, de, mă aşteptam la un concurs" îţi amintesc, fără voie, de replicile poliţaiului Pristanda din *O scrisoare pierdută*.

III. Manuscrisul existent la B.A.R. (4055, f. 195—204) conţine, pînă în cele mai mici detalii, ideile versiunilor ulterioare. Ca şi în numeroase alte cazuri analizate, prima variantă tipărită se realizează după o prealabilă transcriere a nuvelei. Dintre personaje, unul singur poartă alt nume: *Negrescu* — proprietarul restaurantului (în manuscris *Rozen*).

Pregătind pentru tipar volumul *Cuibul visurilor* (1927), scriitorul apelează la textul nuvelei publicat iniţial în revista *Flacăra* (1921), aproape identic cu cel al variantelor ulterioare. Uşoarele îmbunătăţiri stilistice efectuate cu prilejul republicării nuvelei în *Convorbiri critice* rămîn, din păcate, uitate la retipărirea ei în volum. Datorită numeroaselor greşeli tipografice, cuprinse în ultima ediţie, am fost totuşi nevoiţi să corectăm cîteva cuvinte prost culese, apelînd la variantele anterioare.

IV. *Variante: P.204, r. 1,* Omul mic şi oamenii mari / Ceasul rău (1926) — *r. 4,* că eşti de serviciu / ia seama că eşti de serviciu (1926) — *r. 9,* adăogînd apoi / adăogînd îndată (1926) — *r. 12,* ieşi mîndru, însoţit / ieşi însoţit (1926).

P. 205, r. 26, la frig / că la frig (1921, 1926).

P. 206, r. 2, şi (în ed. 1927: *„şi şi"* — greşeală de tipar) — *r. 3,* pînă se întoarce / pînă ce se întoarce (1921, 1926) — *r. 17,* Numai (în ed. 1927: *„numi"* — greşeală de tipar) — *r. 28,* Cinci *domni* cu feţele roşii şi două doamne (transcris după var. 1921, 1926; în ultima ediţie: *„cinci oameni cu feţele roşii şi două doamne";* în ms. f. 197 *„cîţiva domni cu vreo două doamne")* — *r. 31,* paharele cu şampanie / paharele de şampanie (1926).

P. 207, r. 6—7, pot să-l sufle din slujbă şi să-l nenorocească pe toată viaţa, să rămîie / pot să te sufle din slujbă şi să te nenorocească pe toată viaţa, să rămîi (1926) — *r. 11,* dacă le zic / dacă zic (1926) — *r. 15—16,* zise subcomisarul / şopti subcomisarul (1926) — *r. 21,* răcniră răguşit / porniră răguşit (1926) — *r. 32—33,* cu însufleţire / cu o însufleţire (1921, 1926).

P. 208, r. 12, domnule / domnul meu (1926) — *r. 22,* urmă (în ed. 1927: *„urma"* — greşeală de tipar) — *r. 30,* recunoscu / recunoscu în sinea sa (1926).

P. 209, r. 3, Asta-i / Uite-aşa (1926) — *r. 6,* cu încredere / cu convingere (1926) — *r. 33,* cu blana / cu blană (1926).

P. 210, r. 3, N-am nevoie / Eu n-am nevoie (1926) — *r. 11,* Eu nu mă legitimez / Eu să mă legitimez (1926) — *r. 20,* Atunci însă subcomisarul / Atunci subcomisarul (1926) — *r. 26,* gras şi furios / gras şi frumos (1926, greşeală de tipar) — *r. 27,* nu cunoaşteţi / nu cunoşti (1921, 1926).

P. 212, r. 10, Se aplecă / Se apleacă (1926).

P. 213 LA URMA URMELOR...

I. A apărut în *Flacăra,* VII (1922), nr. 23 (9 iunie), p. 359—360. Cu titlul *Răzbunarea* este reprodusă în numărul de Crăciun din 1925 al ziarului teatral *Rampa,* VII, nr. 2. 451, p. 3. Retipărită în volumul *Cuibul visurilor,* 1927, p. 63—71.

II. O mare parte a creaţiei rebreniene e clădită pe tema triunghiului pasional soţ-soţie-iubit(ă) şi pe cea a opoziţiei dragoste-căsnicie. Dar, pe cînd în lumea ţărănimii sau chiar a micii burghezii rezolvarea acestui conflict e violentă şi tragică, în lumea burgheză ciocnirea între caractere nu mai e ireductibilă. De aceea, *La urma urmelor* are multe aspecte comune cu literatura de salon.

III. Pentru stabilirea textului, două variante atrag în mod deosebit atenţia: 1925, 1927. Între aceste versiuni sînt mari deosebiri de limbă şi stil, datorate retipăririi nuvelei în paginile *Rampei* (1925). Ultima ediţie (1927) reia cu foarte puţine excepţii textul publicat iniţial în *Flacăra* (1922). Scriitorul a manifestat totdeauna atenţie la reproducerea unor nuvele *în volum.* În cazul de faţă el dispunea de două variante ale aceleiaşi nuvele în periodice. Retipărirea primei versiuni nu poate fi interpretată numai ca o neatenţie a scriitorului. Tot atît de bine poate să reprezinte şi opţiunea lui fermă. Cele cîteva cuvinte schimbate în ultima ediţie (1927) faţă de varianta 1922 demonstrează clar că autorul a văzut în prealabil textul trimis la tipar.

IV. *Variante: P. 213, r. 1,* La urma urmelor / Răzbunarea (1925) — *r. 2,* îşi smulse / îşi smuci (1922, 1925) — *r. 4,* apă în clocot / apă fierbinte (1925) — *r. 6,* Ce caută / Ce mai caută (1925) — *r. 11,* om cu socoteală / om chibzuit (1925) — *r. 17,* fu silit astfel / fu silit (1922, 1925) — *r. 19,* dar pe / doar pe (1925).

P. 214, r. 6, se plînse îndată / se plînse (1925) — *r. 7—8,* să ies în oraş dezbrăcată? Judecă şi tu, micule... / să ies pe stradă (1925) — *r. 9,* nici blană ca lumea... Îţi

închipui / nici blană... Îţi poţi închipui (1925) — *r. 10—11*, şi totuşi, trebuie să-ţi spun, căci te iubesc / dar nu vreau să crezi că iubirea mea (1925) — *r. 12—16*, Pascu într-un acces de revoltă [...] dincolo glasurile amuţiră / Pascu, nemaiputîndu-se stăpîni, făcu o mişcare scurtă, hotărît să-i prindă a doua oară; revolta şi curiozitatea însă îi paralizară la timp avîntul. Dincolo glasurile amuţiră brusc (1925; var. 1922 prezintă o singură deosebire faţă de var. 1927, în *r. 14*: „curiozitatea însă") — *r. 19*, Nu se poate, te înşeli, îi răspunse Dorina / Aş... nu se poate, zise Dorina (1925) — *r. 22*, Apoi, cu încetul / Apoi (1925) — *r. 26*, un cadou de cîteva mii de lei / un cadou (1925) — *r. 31*, fiind înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu / acasă e înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu, încît numaidecît ar afla (1925) — *r. 32*, tot ea găsi mîntuirea / tot Dorina găsi salvarea (1925) — *r. 34 — p. 215, r. 5*, zevzec şi nătăfleţ cum l-a lăsat Dumnezeu, [...] că în mîneca lui Pascu / zevzec cum l-a lăsat Dumnezeu, nici nu poate bănui asemenea isteţime. Faranga, mai puţin îndrăzneţ, şovăi în faţa acestei isteţimi, dar Dorina îi alungă temerile printr-o sărutare însoţită de făgăduinţa că tot în mîneca lui Pascu (1925).

P. 215, r. 8, Sătul de cîte auzise, Pascu / Pascu, sătul de cîte auzise (1925) — *r. 9*, Mînia i se potolise / Revolta i se potolise (1925) — *r. 10—12*, În cabinetul lui Faranga se înţelenise o tăcere fierbinte, din care pe urmă se destrămă un foşnet şi o şoaptă / Dincolo se înteţise o tăcere fierbinte din care se destrămă iarăşi şoapta lui Faranga (1925) — *r. 14—15*, Peste cîteva clipe, Dorina intră strălucitoare la Pascu şi-l sărută prelung / Şi peste cîteva clipe Dorina intră strălucitoare la Pascu şi, sărutîndu-l zgomotos, îi zise (1925) — *r. 16*, cît munceşti / cît mai munceşti (1925) — *r. 17*, de eşti aşa de abătut / adăogă apoi văzîndu-l abătut (1925) — *r. 18—19*, îi răspunse / încît îi răspunse (1925) — *r. 21—22*, micule, oftă ea cu compătimire de teatru, adăogînd însă imediat, foarte veselă / oftă femeia cu compătimire de comandă, urmînd apoi foarte veselă (1925) — *r. 24*, chiar de la ea viu (anulat în var. 1925) — *r. 26*, să te mai plictisesc / să te plictisesc (1925) — *r. 27—28*, N-am făcut bine? (anulat în var. 1925) — *r. 29*, zise Pascu mai nervos / murmură Pascu nervos (1925) — *r. 31*, ciripi vreo cinci minute / ciripi cîteva cuvinte (1925).

P. 216, r. 1—11, Pascu rămase uluit [...] nişte cheltuieli aşa de urgente / Pascu rămase mai amărît, cu ochii după ea, gîndindu-se ce să facă?... Se frămîntă zadarnic toată ziua şi nu se putu hotărî. Îşi dădea seama că Dorina ar minţi, s-ar jura, ar protesta şi l-ar convinge că nu-i adevărat. Dacă a fost ea în stare, după ce a iertat-o, să vie la minister de dragul lui Faranga, nu fără teamă şi fără ruşine... De altfel, acasă Dorina aduse iar vorba despre mă-sa şi-i povesti cu toate amănuntele cît a trebuit să lupte pînă ce i-a făgăduit banii, iar Pascu trebui să-i mulţumească că l-a scăpat de o cheltuială însemnată (1925) — *r. 13*, servitor care adormise pe coridor / servitor pe care îl sunase degeaba (1925) — *r. 14*, grăbit şi nerăbdător / grăbit, nerăbdător (1925) — *r. 16—17*, pe urmă cumpăni bine / pe urmă cumpănind bine (1922) / cumpănind mai bine (1925) — *r. 18*, porni la secretarul general / porni la secretarul general, spunînd cu glas tare servitorului din coridor că oricine îl va căuta să aştepte, fiindcă se întoarce peste un sfert de oră (1925) — *r. 19—20*, Se întoarse tocmai peste o jumătate de oră şi, cu bătăi de inimă, se aruncă / Se întoarse însă tocmai peste o jumătate de ceas şi îndată se repezi (1925) — *r. 21—22*, Şi în mîneca răsfrîntă găsi un plic / În mîneca răsfrîntă era un plic (1925) — *r. 23—24*, Atunci Pascu se aşeză /Se aşeză (1925) — *r. 24—25*, se ridică iar în picioare şi stătu un răstimp / se sculă în picioare şi rămase un răstimp (1925) — *r. 27*, Apoi brusc / Pe urmă, brusc (1925) — *r. 28*, regulament de împroprietărire / regulament (1925) — *r. 29—30*, o rupse în bucăţele foarte mici şi o zvîrli în foc, mormăind cu o strîngere din umeri / o rupse cu îngrijire şi o aruncă în foc, murmurînd cu o ridicare din umeri (1925) — *r. 33 — p. 217, r. 1*, În poarta ministerului [...] mîna dreaptă / În poartă, plecînd de la slujbă, se întîlni cu Faranga, care părea că-l aştepta. Pascu trecu nepăsător, legănîndu-şi ca de obicei mîna dreaptă...

P. 217, r. 1—4, Acasă nevastă-sa [...] cu măturica / Se simţea mulţumit. Nevastă-sa îl întîmpină acasă

întîmplător în antreu şi cu o adevărată explozie de drăgălăşie, îl ajută să-şi scoată paltonul, ceea ce nu mai făcuse din alte vremuri şi îndată se apucă să i-l scuture şi să-l perie cu măturica (1925; var. 1922 prezintă o singură deosebire faţă de var. 1927, în *r. 3:* „să i-l scuture şi să-l perie") — *r. 6—7,* Dorina îl ajunse din urmă, repede şi cu drăgălăşia potolită / Peste cîteva clipe Dorina îl ajunse din urmă cu veselia scăzută (1925) — *r. 11,* Femeia îi aruncă o privire dispreţuitoare / Femeia îl întrerupse, de-abia stăpînindu-se (1925) — *r. 12—13,* Poate doreşti să ţi-l servesc la masă?... Vezi, aşa eşti tu... / Doar nu te-ai aşteptat să ţi-l aduc la masă? Aşa eşti tu (1925) — *r. 15—16,* Totuşi, la cină, Pascu îi mai zise, ca din întîmplare / iar Pascu tocmai la cină îi mai zise, întîmplător (1925) — *r. 18,* De data aceasta însă / Atunci însă (1925) — *r. 19—20,* Fireşte, eu să mă milogesc, şi d-ta să huzureşti / Fireşte, eu să cerşesc pentru ca d-ta să huzureşti (1925) — *r. 20—21,* măcar să mă îmbraci / să mă îmbraci (1925) — *r. 23,* Ehei / Ehei, bărbate (1925) — *r. 24—25,* dormi scăldat / dormi fără griji (1925) — *r. 26,* Dimineaţa / Dimineaţa, însă (1925) — *r. 32,* gustă Pascu / Pascu gustă (1925) — *r. 33—34,* pentru o chestie / într-o chestie (1925).

P. 218, r. 1—5, Dăduse adineaori [...] scrisoarea de dragoste / Adineaori dăduse peste hîrtiile de o mie, în regulament, şi acuma îi veni în minte că lucrurile acestea nu se poate să se oprească aici. Odată şi odată, în curînd, se va afla că banii lui Faranga s-au topit pe drum şi atunci?... Barem de-ar fi păstrat scrisoarea de dragoste! Căci banii singuri nu sînt o dovadă de vinovăţie, hotărîtoare pentru ei... (1925) — *r. 7,* cu privirea în farfurie, Pascu îi zise cu blîndeţe / cu ochii în farfurie, Pascu îi zise compătimitor (1925) — *r. 10—11,* Dorina ridică ochii, înţepată şi gata să-l fulgere. Dar el, cu o energie neobişnuită, o domoli şi urmă / Dorina ridică fruntea, înţepată. Cu o energie neobişnuită, îi porunci tăcere, urmînd calm (1925) — *r. 13,* şi uite / dar uite (1922, 1925) — *r. 13—14,* să nu mai fii / să nu fii (1925) — *r. 16,* şi-i întinse peste masă / şi-i întinse (1925) — *r. 18,* apoi alergă şi-l îmbrăţişă, gîlgîind / apoi se repezi şi-l

sărută şi-l îmbrăţişă, murmurînd fericită (1925) — *r. 19,* O, micule drag, iartă-mă... inimă de aur... / O, micule, iartă-mă... Eşti, eşti... inimă de aur (1925) — *r. 20—24,* Casa se umplu [...] în colţul buzelor / Casa se umplu de veselie şi de planuri de cumpărături. Spre seară, însă, Dorina îl întrebă de unde a făcut rost de atîţia bani şi Pascu trebui să improvizeze o minciună. Femeia crezu şi rămase pe gînduri... (1925; var. 1922 prezintă o singură deosebire faţă de var. 1927, în *r. 23:* „ea crezu") — *r. 25—26,* mulţumit ca înainte / ca înainte (1925) — *r. 26—28,* De-abia în birou îşi aduse aminte de mîneca paltonului. O pipăi cu încredere şi înlemni. Descoperi un plic / De-abia în birou, lepădîndu-şi paltonul, îşi aminti să mai pipăie mîneca. Şi se spăimîntă, simţind foşnet de hîrtie. Găsi un plic (1925) — *r. 31,* Uite fericirea / Asta-i fericirea (1925) — *r. 32,* la loc / în mînecă (1925) — *r. 33,* Se duse îndată la arhivă / Se duse în arhivă (1925).

P. 219, r. 1, înapoi / apoi (1925) — *r. 1—2,* Cînd să se aşeze însă la biurou, îi răsări în minte o întrebare / Intrînd însă în biroul său, îi răsări deodată în creieri o întrebare (1925) — *r. 4—7,* Acuma [...] Plicul / Îi părea rău că nu mai poate citi o dată slova Dorinei şi fericirea lui. Vru să potrivească mîneca paltonului, căci Faranga o boţise... În mîneca răsfrîntă însă simţi şi acuma plicul (1925) — *r. 8,* l-a pus înapoi / l-a pus la loc (1925) — *r. 9—13,* Pascu rămase cu plicul [...] — La urma urmelor / Pascu stătu cu plicul în mînă, frămîntat de îndoieli. I se părea că între degete ţine un dram de fericire moartă. Nu mai dorea să citească cele trei cuvinte. Cu o ridicare din umeri, aruncă apoi plicul în foc, zicîndu-şi:

— La urma urmelor... Fericirea... (1925; în var. 1922 o singură deosebire faţă de var. 1927, în *r. 9—10*: „îndoială grea").

P. 220 CUMPĂNA DREPTĂŢII

I. A apărut în *Lamura,* IV (1923), nr. 5 (februarie), p. 241—256. Retipărită în volumul *Cuibul visurilor,* 1927, p. 35—61.

În ms. 4055, f. 205–220, f. 221–231 de la B.A.R. se păstrează două versiuni autografe. Dintre ele, cea mai veche, neterminată, poartă numele personajului principal *Şulăm*. Cealaltă reprezintă o reluare; a fost încheiată la 27 ianuarie şi predată redacţiei *Lamurei*, după o însemnare a autorului, la 10 februarie 1923, pentru tipar.

II. Reflectarea critică a nedreptăţilor comise chiar în numele justiţiei este o temă des întîlnită în literatura universală. Se poate presupune că Rebreanu o abordează şi din dorinţa de a da o replică originală „dreptăţii" din *Contravenţie*, ca şi altor povestiri aparţinînd lui I. Al. Brătescu-Voineşti, în revista căruia apare, de altfel, *Cumpăna dreptăţii*.

În creaţia prozatorului, *Cumpăna dreptăţii* se înrudeşte prin problematica ei socială cu schiţa *Omul mic şi oamenii mari* într-o mai mare măsură decît cu *Iţic Ştrul, dezertor*, care, de asemenea, îţi sugerează puncte de contact.

Trecînd neobservată, ca mai toată nuvelistica lui Rebreanu, la apariţia în revistă, *Cumpăna dreptăţii* provoacă primele consideraţii critice o dată cu editarea în volum. Ecoul ei îşi are obîrşia în faptul că vede lumina tiparului într-o perioadă de intensificare a agitaţiilor xenofobe şi antisemite.

În aceste împrejurări, Const. Şăineanu, reprezentînd opinia ziarului *Adevărul*, considera povestirea drept „cea mai izbutită dintre toate" lucrările incluse în volum. „În această bucată, mai ales — scria între altele cunoscutul filolog — avem prilejul de a constata acea desăvîrşită obiectivitate a scriitorului faţă de eroii săi de care vorbeam la început." Fiindcă „nu defecte de ordin fizic sau verbal" remarcă Liviu Rebreanu la eroul său ca alţi scriitori (redarea acestor „defecte" de ordin verbal atrăsese într-o măsură şi pe Brătescu-Voineşti, în *Contravenţie — n.n.)*, „ci numai purtarea pur umană, singura care caracterizează pe un individ şi singura de care trebuie să ţină seama un cititor. Sub acest raport, personajul acesta al d-lui Rebreanu — conchidea Şăineanu — prezentat în atitudinile lui fireşti şi în ce are omenesc în el este una din cele mai vii creaţiuni din opera sa literară."[1]

III. Prima versiune manuscrisă (B.A.R., ms. 4055, f. 221–231) pare o ciornă părăsită. Începutul ei se caracterizează printr-o şarjă lexicală („Io nu vroi să ştiu nimic"). Mai departe scriitorul renunţă la această formă a comicului de limbaj.

Cît priveşte conţinutul, dacă în primul episod confruntarea dintre Şulăm şi Miliţă Dogaru este asemănătoare cu cea întîlnită în variantele ulterioare, în rest nuvela capătă o altă turnură. Astfel, capitolul 2 (totodată şi ultimul) ne dezvăluie un episod inedit. Să-l urmărim:

„Capul lui Şulăm vîjîia de durere. Îşi pipăi fruntea, tîmplele şi simţi cum i s-au umflat locurile ghionturilor. Vroia să-şi urmeze drumul, să-şi vînză gazul din bidoane, dar la capătul străzii simţi că nu mai poate. Se îndreptă încet spre căscioara lui.

Cu cît îi trecea însă durerea, cu atît se îngroşa în dînsul revolta.

— De ce să mă bată pe banii mei? îşi repeta dînsul nedumerit.

Şi cu cît repeta mai mult vorbele acestea, cu atît se convingea mai tare că aceasta nu poate să rămîie aşa. Nu se poate ca pe dînsul, om bătrîn şi cumsecade, să-l bată fie chiar şi domnul Dogaru pe degeaba.

Pe drumul pînă acasă, drum lung, se gîndi şi se suci fel şi chip. Şi cînd ajunse acasă hotărîse doar atît: că nu poate să rămîie bătut.

Ruhălă îl primi cu ochii mari. Nu-şi putea închipui ce-a păţit de s-a întors aşa devreme. Cînd îi văzu însă barba însîngerată, începu a plînge:

— Ce-i cu tine, Şulăm? Cine te-a bătut?

Şi Şulăm tăcu. Iacă la asta nu se gîndise. Să-i spună lui Ruhălă sau să nu-i spună ce poznă a păţit. Intră în casă gînditor, îşi aşeză bidoanele, ieşi afară. Ruhălă nu-l slăbea cu întrebările. Trebui să-i povestească cum l-a bătut Miliţă Dogaru.

---

[1] Cf. Const. Şăineanu, *Cuibul visurilor, nuvele şi schiţe de Liviu Rebreanu*, *Adevărul*, XLI (1928), nr. 13 579 (24 martie), p. 1–2.

Ruhălă blestema din răsputeri, Şulăm însă o opri:
— Acu-i vorba, Ruhălă, cum rămîn eu cu bătaia? C-aşa nu pot să rămîn, asta-i sigur...
Acum însă Ruhălă se linişti deodată:
— Şi ce vrei să faci, Şulăm?
— Nu ştiu. Dar am să fac ceva...
— Să nu te pripeşti, Şulăm, ia seama...
Se sfătuiră multă vreme, pînă ce Ruhălă făcu masa. Şi-n sfîrşit Şulăm hotărî:
— Am să-l dau în judecată că m-a bătut. Să-mi plătească şi gazul, şi bătaia...
Ruhălă se sperie.
— Vai de mine, Şulăm... vrei să te pui cu avocat? Să nu faci una ca asta.
— De ce să nu fac? Ce? 'S eu de vină că m-a bătut el pe mine? De ce m-a bătut?
Ruhălă, în cele din urmă, se învoi.
Mîncară tăcuţi, iar după masă îşi făcură tot planul. Mîine, pînă-n ziuă, Şulăm se va duce la cellalt avocat, la Ştefan Movilă, să-i facă o jalbă frumoasă.
— Să ştiu că dau un pol, şi nu-mi pasă. Cel puţin mă răzbun.
Se culcă. În pat fac fel de fel de planuri. Adorm cu gîndul la jalbă. În somn însă Şulăm geme greu. Ruhălă e îngrijorată."

A doua variantă manuscrisă este foarte aproape de versiunea tipărită. Structura dialogului din manuscris va fi păstrată aproape integral. Pe ea va fi construită întreaga naraţiune, mai dezvoltată în tipar. De relevat că în manuscris avocatul la care apelează Şulăm se numeşte Fănică Movilă (în forma tipărită *Iosipovici)*. Această schimbare în onomastica personajelor conferă nuvelei sensuri mai profunde. (Raporturile de „solidaritate naţională" pălesc în faţa intereselor de clasă.) Din această variantă nu se păstrează paginile privind cearta dintre Şulăm şi Miliţă Dogaru (f. 206—207).

Intervenţiile stilistice efectuate de scriitor după publicarea acesteia în periodic sînt minore. Greşelile de tipar ale ultimei ediţii au fost corectate tacit.

IV. *Variante: P. 220, r. 19,* glas jovial / glas vesel (1923).

P. 221, r. 1—2, cu o resemnare / cu resemnare (1923) — *r. 5,* Aşteptă / Aşteaptă (1923) — *r. 10,* Ochii negri, mici / Ochii mici (1923) — *r. 12,* mărgele de sticlă / mărgele de sticlă neagră (1923) — *r. 13,* voioasă / voinică (1923) — *r. 16,* o cîntări puţin din ochi / o cîntări puţin (1923) — *r. 20,* brusc / îndată (1923) — *r. 32—33,* n-o să înşele boierul pe unul ca dumneata / n-o să te înşele boierul (1923).

P. 222, r. 7, nu vreau să mai aştept / nu mai vreau să aştept (1923) — *r. 27,* gulerul sclipitor / gulerul lucios (1923) — *r. 29,* orăşelului / oraşului (1923).
P. 223, r. 33 — 34, Şulăm clătina [...] mohorît / Şulăm clătină [...] mai mohorît (1923).
P. 224, r. 11—12, pe boieri / boierii (1923).

P. 226, r. 23, Îşi şterse / Îşi frecă (1923) — *r. 24,* atunci îi trecu / îi trecu atunci (1923) — *r. 25,* să-mi plătească şi bătaia / să-mi plătească şi gazul şi bătaia (1923).

P. 227, r. 1, trăind / trăind însă (1923) — *r. 14,* Atunci însă institutorul / Dar institutorul (1923) — *r. 26,* Da' ce crede / Adică ce crede (1923).

P. 228, r. 5—6, ghiozdanul subţioară / ghiozdanul la subţioară (1923) — *r. 17,* zise avocatul / zîmbi avocatul (1923) — *r. 33 — 34,* dar e un caz foarte... / e un caz foarte... interesant... (1923).

P. 229, r. 2, Pendula bătea / Pendula bătu (1923) — *r. 4,* şi zise / şi vorbi (1923) — *r. 8,* cît e de / cît e de... de... (1923) — *r. 16,* pînă îşi aduse / pînă ce îşi aduse (1923) — *r. 18,* şi apoi îl întrebă / şi îl întrebă (1923) — *r. 34,* Dar ar fi bine / Totuşi ar fi bine (1923).

P. 230, r. 4—5, onorar mai serios / onorar mai gras (1923) — *r. 6,* vorbi verzi şi uscate / dumică verzi şi uscate (1923) — *r. 13,* gest de mirare / gest de neplăcere (1923) — *r. 14,* Într-o singură clipire / Într-o clipire (1923) — *r. 15,* susţinînd / dacă ar încuraja (1923) —

r. 20, zici / vrei să zici (1923) — *r. 26—27*, şi... uite mîneca hainei / şi... uite barba... şi... uite mîneca hainei (1923) — *r. 33*, enervă / enervară (1923).

P. 231, *r. 10—11*, înţelegea lămurit că Şulăm umblă să vîre zîzanie / înţelegea acuma lămurit că Şulăm ar putea să vîre zîzanie (1923).

P. 232, *r. 8*, iar eu sînt / şi eu sînt (1923) — *r. 10*, dumnealui nu vrea / nu vrea (1923) — *r. 25*, cum e / cum cred că e (1923).

P. 233, *r. 6*, însă Şulăm / Şulăm (1923).

P. 234, *r. 6*, văzînd nişte grupuri / trecînd printre nişte grupuri (1923) — *r. 8*, îşi zise / îşi aminti (1923) — *r. 10*, alergă / alergă înapoi (1923) — *r. 11*, Trecu printre / Răzbi printre (1923) — *r. 15*, murdare de cerneală / muiate de cerneală (1923) — *r. 16*, subţioară / la subţioară (1923) — *r. 27—28*, de pe mîna stîngă / de pe stînga (1923).

P. 235, *r. 21*, şi perciunii / şi cîrlionţii (1923) — *r. 30*, i-o strecoră / i-o furişă (1923).

P. 236, *r. 4*, lîngă biurou / lîngă masă (1923) — *r. 16*, ridice ochii din dosar / ridice ochii (1923).

P. 239, *r. 1—2*, cu un om / tocmai cu un om (1923) — *r. 31*, să mă laşi fără gaz / să rămînem fără gaz (1923).

P. 240, *r. 6*, mormăiră mai domol / mormăiră mai tînguitor (1923).

P. 241 DINCOLO

I. Publicată în volumul colectiv de *Nuvele inedite*, Buc., *Adevărul*, [1935], p. 373—389, în care mai figurau producţii de Ion Agârbiceanu, I.A. Bassarabescu, M. Papadat-Bengescu, Gala Galaction, Anton Holban, Gib Mihăescu, Camil Petrescu, Victor Ion Popa, Mihail Sadoveanu, Alexandru Sahia, Mihail Sorbul şi alţii.

Retipărită în volumul *Amalgam*, [1943], p. 60—76, fiind datată, din eroare, 1939.

II. Ca şi în alte cazuri amintite, Rebreanu obiectivează artistic unele amintiri folosind de astă dată ca problematică generală „misterul" inexplicabil al telepatiei.

Sentimentele încercate de eroul povestirii la moartea tatălui său au fost în bună măsură cele ale autorului, după cum ne încredinţează corespondenţa şi alte documente păstrate sau amintirile familiei scriitorului.

Ca elemente ce corespund realităţii, amintim, în primul rînd, reproşurile repetate făcute de părinţi pentru îndelungata tăcere şi uitare. („Noi sîntem foarte deprimaţi — scria tatăl scriitorului la 26 septembrie 1912, plîngîndu-se norei sale — de ţinuta lui Liviu faţă de noi. Cam de doi ani nu ni-a scris nemica pînă astă-vară. Năsăudul şi jurul este un ţinut curat românesc. Aici avem o inteliginţă număroasă şi zi de zi mă întreabă unul-altul ce e cu Liviu, ce face, ce îmi scrie? Mi să roşesc urechile cînd trebuie, ca tată, să le dau un răspuns negativ şi să declar sincer că nu stă în corespondenţă cu mine. E dureros, dragă, a creşte un copil, a-i face ranguri şi viitor frumos şi apoi a te abandona, ca şi cînd i-ai fi fost un răuvoitor, părinte vitreg... Ce am avut, tot am sacrificat pentru creşterea lor cinstită, trăind retraşi în toiul neajunsălor noastre.") Dintre alte elemente ale povestirii, care corespund realităţii, subliniem prezenţa Floricăi (sora mai mică a scriitorului), venită la Bucureşti pentru studii în momentul morţii tatălui; senzaţiile stranii pe care le încercase Rebreanu, precum şi discuţia îndelungată despre familia sa din Ardeal şi în special despre tată, discuţie purtată chiar în ajunul aflării tragicei veşti; hotărîrea de a-şi revedea părinţii, determinată şi de vizita făcută cîtva timp înainte de un prieten de copilărie, năsăudean.

E de prisos să spunem că scriitorul n-a fost niciodată profesor, că părinţii lui au avut 12, nu 7 copii, că tatăl a murit la Năsăud, şi în consecinţă amintirile povestitorului n-au nimic comun cu Maramureşul, că momentul

nu aparţine „epocii televiziunii", ci se fixează în preajma primului război mondial (cu două săptămîni înainte de declararea acestuia, ceea ce îl va împiedica pe Rebreanu să-şi revadă familia din Ardeal înainte de 1919), în sfîrşit, că toate numele de persoane au fost schimbate în afară de prenumele tatălui şi al sorei ş.a.

La apariţie, povestirea *Dincolo* a întrunit mai mult un succes de prestigiu.[1]

Au fost şi critici, ca Octav Şuluţiu, care s-au pronunţat în genere împotriva volumului „încheiat din bucăţi adunate sub presiunea lucrului şi sub ispita cîtorva mii de lei onorar", imitîndu-se ineficient „mişcarea pornită în Franţa pentru învierea nuvelei", şi care i-au acuzat în speţă pe Liviu Rebreanu şi pe Mihail Sadoveanu că „au abuzat amîndoi de numele lor, dînd lucruri extrem de slabe, banale şi nemeritînd nici un comentariu"[2].

III. *Variante: P. 243, r. 30,* Mă rodeau / Mă rodea (1935).

P. 245, r. 12, am declarat deodată / am declarat apoi deodată (1935).

P. 248, r. 3—4, timp de cheltuit / timp de pierdut (1935) — *r. 18,* simplu motor / biet motor (1935) — *r. 29,* El e / E (1935) — *r. 30—31,* cei ce au fost şi *cei* ce vor veni după noi (transcris după var. 1935; în ultima ediţie, omisiunea cuvîntului subliniat de noi degradează sensul ideii din frază).

P. 255 ZEVZECUL

I. A apărut în *Ramuri*, VII (1912), nr. 2 (15 ianuarie), p. 52—58, sub titlul *Ordonanţa d-lui colonel (Din însemnările unui sublocotenent)*. Retipărită cu titlul *Zevzecul*, în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 8 (24 februarie),

[1] Cf. Romulus Demetrescu, *Ne întoarcem la nuvelă?*, *Pagini literare*, Turda, II (1935), nr. 4—5, p. 152.

[2] Cf. recenzia din *Familia*, Oradea, II (1935), nr. 9—10, p. 98.

p. 4—6. Publicată postum în volum *(Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1959).

La B.A.R. se păstrează în arh. L. Rebreanu I (1), ms. 17 o versiune autografă în limba maghiară, intitulată *Az ezredes legénye (Ordonanţa colonelului)*, redactată în Pesta şi datată 20 decembrie 1907. În ms. rom. 4056, f. 19—28, 29—38, 39—41 se mai află alte trei versiuni în limba română, ulterioare, intitulate *Ordonanţa domnului colonel (Din carnetul unui sublocotenent)*.

II. Povestirea *Zevzecul* aparţine perioadei în care autorul, proaspăt sublocotenent de honvezi (ceea ce explică şi subtitlul versiunii româneşti), îşi „încerca norocul", cum se va exprima el însuşi mai tîrziu, în viaţa literară şi artistică a celei de-a doua capitale a Imperiului austro-ungar.

Versiunea maghiară face parte din ciclul de povestiri, neterminat, *Szamárlétra (Scara măgarilor)* şi — după numărul ce-l poartă (I) — pare să fi fost prima din serie.

Scrierile, cu pronunţate accente satirice, pun în lumină aspecte ale unor realităţi familiare scriitorului, ce au şi contribuit, de altfel, la demisia sa din armată. Peste ani, după stabilirea prozatorului în „vechiul regat", conştiinţa că moravurile cazone depăşesc graniţele vremii îl determină să localizeze acţiunea povestirii în România.

Figurează în proiectul primului volum al autorului (fixat prin 1910—1911) şi — curios — o regăsim trei decenii mai tîrziu în sumarul culegerii de nuvele şi schiţe *Vrăjmaşii*, în care Rebreanu se gîndea să includă — dacă e să credem sumarul autograf ajuns pînă la noi — nu numai cîteva lucrări bine cunoscute ca *Răfuiala*, *Golanii*, *Proştii* etc., ci, mai ales, pe cele rar reeditate, din periodice, sau pur şi simplu proiectate, începute sau rămase în arhivă.

III. Studiul comparativ al numeroaselor variante manuscrise şi tipărite demonstrează efortul tînărului scriitor pentru găsirea unui drum literar.

Versiunile existente atestă grija pentru transpunerea cît mai perfectă a acţiunii din mediul austro-ungar iniţial în cel românesc. Numele german al povestitorului din

Az ezredes legénye, Hirt Joachim, poreclit Czóka (în traducere, Stăncuța), s-a metamorfozat în Barcianu-Candale (versiunea a II-a din ms. 4656 — cea mai veche din cele trei variante românești), apoi în Alexa-Candale (numele unui prieten din copilărie, care apare și în *Catastrofa)*. Eroii dramei sentimentale: Miki — ordonanța — și Julis — servitoarea colonelului — devin Costică și Marița. Inițialele orașelor au fost schimbate din K. în G. și din G. în B. (în prima versiune românească: Brăila), hotelul primește numele de „Splendid" etc. Autorul renunță la dictoanele și expresiile latine, franceze și germane ce împestrițau limba ofițerimii cezaro-crăiești. La adaptarea povestirii dispare porecla familiară a colonelului: „*Az öreg*" (*Bătrînul);* sînt anulate aluziile la Gröndör Sándor, eroul pieselor de teatru populare; ordonanța nu mai visează să se reîntoarcă acasă la Riska; la înapoierea soldaților din manevre, orașul nu se mai trezește la acel răsunător: „Stai! Pentru onor la drapel!" sau în gălăgioasele acorduri ale imnului național, însoțite de răpăitul vesel al tobelor din fața casei domnului colonel.

Zevzecul este o povestire cu cadru, o *Rahmenerzählung*. Reducerea acestui cadru, de la o pagină și jumătate în versiunea maghiară, la cîteva rînduri în cea definitivă, se datora atît dorinței autorului de a se elibera de specificul mediului inițial, cît și efortului său de a stîrni interesul lectorului pentru acțiunea propriu-zisă a povestirii. Tot scrupule de măiestrie artistică îl determină să concentreze întreaga fabulație, reducînd-o la esență, să înlăture multe regionalisme, stîngăcii gramaticale sau de stil din primele versiuni românești, fără să izbutească a le înlătura integral. Poate așa se și explică de ce scrierea nu a fost inclusă în volume.

IV. *Variante: P.255, r. 11*, mă învrăjbii / mă încurcai (1912) — *r. 20*, Unde să trag? (lipsește în var. 1912).

P. 256, r. 5, Cameră nici vorbă să găsesc / Odaie, firește, nici vorbă (1912) — *r. 20*, Astfel, chiar / Chiar (1912) — *r. 34 — p. 257, r. 1*, De aceea, de cîte ori / De cîte ori (1912).

P. 257, r. 2, cum se cade / cum se cere (1912) — *r. 3*, prietenul meu Costică / prietenul Costică (1912) — *r. 5*, se înțepenea / se posta (1912) — *r. 6—7*, Am înțeles în curînd / Înțelesei numaidecît (1912) — *r. 8—9*, nu i se putea / nu se putea (1912) — *r. 16*, dau să intru / vreau să intru (1912) — *r. 23*, pe-acolo cine știe cum / p-acolo cine mai știe cum (1912).

P. 258, r. 1, Vorbea ceva / Vorbeau ceva (1912) — *r. 25—26*, S-a repetat scena de ieri / Scena de ieri s-a repetat (1912).

P. 259, r. 9—10, ca o floare înrourată / ca o floare (1912) — *r. 25*, S-a zăpăcit de Marița / S-a încurcat cu Marița (1912) — *r. 27*, s-a zăpăcit bine / s-a încurcat bine (1912) — *r. 33—p. 260, r. 1*, alte asemenea lucruri / alte lucruri (1912).

P. 260, r. 7, Idiotule, idiotule / Măgarule, măgarule (1912) — *r. 9—10*, Tu încă nu știi că domnului colonel nu-i place să stea ofițerii tocmai subt nasul lui / Încă nu ți-a făcut colonelul nici o observație pentru odăile astea? — Nu, răspunsei uimit. Ce observație să-mi facă? Nu-mi poate el porunci unde să stau și unde să nu stau... — Bine, bine, asta-i adevărat, dar, vezi, domnului colonel nu-i place să locuiască ofițerii tocmai subt nasul lui (1912) — *r. 13*, Ești prost, băiete!... Ei bine, domnul colonel / Ei da, tu încă nu știi nimic... — Dar ce este? Ce nu știu? — Ești mai curios ca o babă, băiete!... Ei bine, domnul colonel (1912) — *r. 16—19*, Și? — Și are pe Marița, care e o fată drăguță!... Domnul colonel o găsește chiar foarte drăguță! încheie scurt / Și Marița? — Ei bine, Marița e o fată drăguță; domnul colonel o găsește chiar foarte drăguță! — răspunse scurt (1912) — *r. 25*, și ne-am întors / Ne-am întors (1912) — *r. 29*, Cum o fi revederea după atîta vreme? / Cum o fi revederea după atîta vreme? Costică, cît a ținut manevrele, umbla tot mîhnit și pleoștit. Purta capul în pămînt ca o vită beteagă și nu se sinchisea nici de necazuri, nici de bucurii. Numai cînd trecurăm pe dinaintea casei colonelului îi licăriră puțin ochii. În poartă, adică, stătea Marița, zîmbind, cu mîinile în șolduri, într-o rochie roză de stambă, cu un

șorț alb. Privirile lui Costică sărutau cu lăcomie corpul, obrajii, ochii fetei (1912) — *r. 30*, Costică se arătă / Flăcăul se arătă (1912).

P. 261, r. 1, îmbrăcă / îmbrăca (1912) — *r. 8*, spintecă văzduhul / spintecă întunericul (1912) — *r. 35—36*, zevzecul de Costică / dobitocul de Costică (1912).

P. 262 IDILĂ DE LA ȚARĂ

I. A apărut în *Cosînzeana*, II (1912), nr. 14—15 (7 aprilie), p. 190—192. Se reproduce pentru prima dată în volum.

În ms. rom. 4056, f. 111—115 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă completă, redactată în Craiova — unde autorul funcționa ca secretar literar al Teatrului Național — și datată: „12 martie 1912".

II. Din relatările învățătorului pensionar Silviu Coruțiu, fost coleg și vecin al scriitorului la Maieru, printre numele sau poreclele cîrciumarilor evrei din vremea copilăriei lor figura și „Aron Tupcil", alături de „Dihorul", „Cocoșelul" etc. Numele lui Aron Tupcil îl regăsim în însemnările de jurnal din 1908 ale lui Liviu Rebreanu, notat pentru o eventuală operă literară. Sub numele de „Avrum", personajul a intrat și în romanul *Ion*, o dată cu întreaga atmosferă din schița pe care o reproducem, inclusiv bătaia, totul transplantat însă în Pripas. Cîrciuma, azi dărîmată, se afla peste drum de casa în care a locuit familia scriitorului la Maieru, pe lîngă locul de horă („La arini"). Este interesantă metamorfoza acestui prototip în creația literară sub trăsăturile lui „Tupcil" din *Idilă de la țară* (v. vol. III, p. 262), „Aron" din *Cuibul visurilor* (v. vol. II, p. 274) și „Avrum" din romanul *Ion*.

III. Deosebirile dintre varianta autografă și cea tipărită sînt, în general, neînsemnate. Ca modificări de oarecare importanță menționăm renunțarea în tipar la pasajul privind urmările bătăii din cîrciumă, sau la finalul din manuscript: „Cam slăbuțe, nici vorbă, dar nici nu sunt prea bătrîne", își „zice în gînd" cîrciumarul în legătură cu măritișul fetelor, și adaugă „trăgîndu-și plapuma pe ochi: — Mîine... mîine de bună seamă!" (f. 115).

P. 268 BARONEASA

I. A apărut în revista *Flacăra*, I (1912), nr. 45 (25 august), p. 558—559. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4 056, f. 51—54 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă incompletă, scrisă în București și datată: „4 aprilie 1912".

II. Însemnările de jurnal ale scriitorului din anii 1908—1909 dovedesc că ideea unei povestiri similare reținuse atenția sa încă din perioada amintită.

Ileana, „grofoaia", e și acum prezentă în amintirea unor măiereni în vîrstă. Fată de țăran sărac din Ilva-Mică, ea fusese îngrijită la dispensarul construit cu cheltuiala contelui-episcop Domokos, fugit în timpul revoluției de la 1848 din Ungaria de nord tocmai pe pămînturile grănicerilor năsăudeni. Acesta își construise un conac în Maieru și, pentru a cîștiga bunăvoința țăranilor liberi, clădi și un dispensar cu farmacie, apoi o biserică nouă în sat pentru enoriașii greco-catolici. Preotul local, Vasile Groze, prototipul eroului din *Vrăjmașii*, îi slujea ca om de legătură cu administratorul moșiilor sale din Ungaria. Cunoscînd la dispensar o țărancă tînără și frumoasă, bătrînul grof o aduse, după însănătoșire, cu trăsura din Ilva, și trăi cu ea pînă la moarte, lăsîndu-i, ca moștenire, gospodăria din Maieru.

Tînărul Rebreanu o cunoscuse personal și fusese fascinat de incredibila ei ascensiune.

III. Între manuscris și versiunile tipărite deosebirile au un caracter preponderent stilistic. În plus, din versiunea autografă sînt șterse explicațiile în legătură cu profesiunea tatălui fetei, și e tăiat următorul pasaj, înainte de fraza finală: „Și fiindcă nu mai vroia s-o lege nimic de trecutul cel mânos, aruncă afară toată mobila cea lucrată de meșteri mari din Apus, se descotorosi de

argintăriile şi de toate lucrurile ei scumpe. Îşi aduse în odaie lada ei de mireasă cea înflorită şi nevinovată, cum era şi ea atunci cînd o cumpărase. Nu mai păstra nimic din tot ce avuse, decît un inel mic, subţire, cu o piatră albastră, care semăna atît de mult cu lumina ochilor ei de pe vremuri." Tonul prea romanţios al pasajului, precum şi unele inadvertenţe („lada... nevinovată") l-au îndemnat probabil pe autor să-l elimine din textul definitiv.

P. 273 CINEMA

I. A apărut în *Ramuri*, VII (1912), nr. 14 (15 septembrie), p. 430. Publicată postum în volum (1959).

II. Încă de la venirea sa în vechiul regat, Liviu Rebreanu manifestă o adevărată pasiune pentru cinematograf, pasiune ce nu îl va părăsi toată viaţa, fapt dovedit de scenariile şi articolele sale, precum şi de ecranizarea unuia dintre romanele lui *(Ciuleandra)*. Prin această schiţă ea pătrunde, sub forma foiletonului satiric, în universul prozei sale.

P. 275 RĂZBOIUL

I. A apărut în *Rampa*, II (1913), nr. 362—363 (6 ianuarie), p. 5. Republicată în *Universul literar*, XXXII (1915), nr. 7 (15 februarie), p. 3—4. Tipărită postum în volum (1959).

II. Schiţa a fost plăsmuită în condiţiile războiului balcanic. Autorul satiriza febra războinică care cuprinsese cercurile politice burgheze din România şi care avea să ducă, cîteva luni mai tîrziu, la campania din Bulgaria, soldată cu grele pierderi în oameni. Campania pentru intrarea României în primul război mondial îl va face să-şi republice nuvela.

În ce priveşte forma artistică, este evidentă apropierea scrierii de unele „momente" ale lui Caragiale. Convorbirea din cafenea între spîn şi interlocutorul său aminteşte discuţiile dintre Mache şi Lache, ca şi unele scene din

comediile marelui satiric (convorbirea despre republică dintre conu Leonida şi Efimiţa; discuţia lui jupîn Dumitrache şi Ipingescu pe marginea articolelor din *Vocea patriotului naţionale* etc.).

P. 278 RĂZBOIUL
Însemnările unui sublocotenent

I. A apărut în *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 34 (24 august), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959).

II. La 15 august izbucnea primul război mondial. Frămîntările sufleteşti pricinuite lui Liviu Rebreanu de războiul care ameninţa viaţa românilor din Transilvania şi, implicit, a unora dintre fraţii săi, trădează o trăire imediată a sîngerosului eveniment.

Formula jurnalului găsit va fi reluată de scriitor cînd va descrie propriile sale suferinţe din timpul războiului *(Calvarul)*.

P. 283 VREMURI RĂZBOINICE

I. A apărut în *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 37 (14 septembrie), p. 5. Publicată postum în volum (1959).

P. 287 O SCENĂ

I. A apărut în *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 43 (26 octombrie), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4056, f. 108—110 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, intitulată *Ziaristica română*.

II. Între versiunea manuscrisă, datînd din perioada stabilirii scriitorului în capitală şi cea publicată în 1914, deosebirile sînt notabile. În *Ziaristica română* acţiunea se petrecea în Belgia („într-un otel din Ostende"), în *O scenă*, în Italia („într-un hotel din Abazzia"); „d-l redactor Gregorescu-Alea" devine „d-l redactor Popescu Vasileşti".

La tipar au fost înlăturate expresii dialectale sau pur şi simplu inadecvate. Uneori acestea au fost înlocuite, fiind considerate, probabil, prea tari: „Am avut de-a face chiar şi cu hotentoţi" s-a modificat la tipar în „am avut de-a face cu tot felul de naţii".

Amendările urmăresc şi o concentrare a textului tipărit.

P. 291 — PUIA

I. A apărut în *Scena*, I (1917), nr. 9 (5 octombrie), p. 1, fiind semnată „l. r.", la rubrica „Fărîmături".

II. Portretul literar realizat după natură a constituit unul din exerciţiile predilecte ale lui Liviu Rebreanu la începutul activităţii sale literare. De data aceasta, portretul creionat e cel al fiicei scriitorului, Florica, alintată în familie cu numele de Puia.

Schiţa a fost scrisă în toamna anului 1916 pe cînd aceasta începea primul an de şcoală, pregătit în particular, iar tatăl ei întreprinde, sub ameninţarea bombardamentelor şi a ocupaţiei germane, redactarea romanului *Ion*.

În anul următor, cu ocazia examenului final la şcoala primară de stat, Liviu Rebreanu descrie atmosfera febrilă din preajma acestuia într-o schiţă plină de gingăşie paternă, rămasă în manuscris şi pusă nouă cu amabilitate la dispoziţie de fiica sa.

Conţinutul manuscrisului, intitulat *Cel dintîi examen*, este următorul:

„Puia este cea mai drăguţă fetiţă din lume. Şi cea mai cuminte, poate. Iar de harnică şi silitoare, n-are pereche. Apoi, dacă, fiind astfel, tăticul şi măicuţa o adoră şi o răsfaţă, poate să mai fie de mirare?

Acuma însă Puia a intrat la grije mare. Se apropie cu paşi ameninţători examenul. Cel dintîi. Acuma o să se vază cît s-a îmbogăţit căpşorul ei buclat castaniu.

Puia aşteaptă ziua mare plină de încredere. Profesoara ei nu e în stare să-i pună nici o întrebare, la care fetiţa să nu răspunză cu o siguranţă şi o precizie încîntătoare. Dar totuşi, inima i se strînge ca o păsărică *plouată* cînd se gîndeşte la necunoscutul ce-o aşteaptă acolo: comisia, copii mulţi, înfrigurare şi cine mai ştie cîte... I-e frică să nu-i vie şi acolo strîngerea de inimă şi să n-o podidească plînsul... Of, ce-ar fi atunci! S-ar prăpădi de ruşine...

Dar ziua cea mare vine totuşi...

Şi casa toată e într-o emoţie cumplită: măicuţa, tăticul, tuşa Riţa, profesoara..."

P. 293 — DIVORŢUL

I. A apărut în revista *Sburătorul*, I (1919), nr. 22 (13 septembrie), p. 509–513. Republicată de autor în foiletonul ziarului *Universul*, XLIII (1925), nr. 9 (12 ianuarie), p. 5. Publicată postum în volum (1959).

II. În ms. rom. 4055 de la B.A.R. se păstrează două versiuni autografe (f. 87–95; f. 96–102). Cea mai veche a fost terminată în Bucureşti, luni, 1 septembrie 1919. După cîteva corecturi în creion, este transcrisă pentru tipar. Ambele manuscrise poartă dedicaţia: „Lui dr. Ioan Moldovanu", ca şi în versiunea tipărită.

Tema şi intriga povestirii sînt de circulaţie universală. Ele au apărut de nenumărate ori, în diverse travestiuri, pe scena teatrului comic mai vechi sau mai nou. În proză, asemenea conflicte au făcut deliciile amatorului de „*novelle*" din timpul Renaşterii, iar mai tîrziu, ale cititorilor unei întregi literaturi satirico-umoristice, din care e suficient să amintim creaţia lui A.P. Cehov.

Publicarea *Divorţului* s-a bucurat de presă favorabilă. Într-o recenzie apărută în *Cuvîntul liber*[1], este caracterizată drept „o bună nuvelă de d. Rebreanu". Cu toate acestea, autorul nu a inclus-o în nici una din culegerile sale.

III. *Divorţul* a suferit mari transformări de la cea mai veche variantă autografă (f. 96–102) la ultima ver-

[1] Cf. *Cuvîntul liber*, I (1925), nr. 5 (21 septembrie), p. 32.

siune publicată (1925). Deosebirile, majoritatea avînd un caracter stilistic, se semnalează deopotrivă între cele două manuscrise, ca şi între versiunile din periodice. Între al doilea manuscris (f. 87–95) şi prima formă tipărită (1919) diferenţele sînt minime.

Dacă în prima redactare ideea divorţului este subliniată cu insistenţă începînd cu prima frază („Doamna Laura Sorobetea era hotărîtă să divorţeze") şi culminînd cu deznodămîntul („A doua zi, Vasile Sorobetea a cerut divorţ"), în celelalte versiuni autorul renunţă la orice precizare de acest ordin, atmosfera fiind considerată suficientă pentru a justifica titlul lucrării.

În cadrul aceluiaşi proces de obiectivare sînt înlăturate unele detalii portretistice („şi mai ales în cinci ani niciodată n-a fost mojic... niciodată n-a cochetat cu altele. Pe urmă, într-al treilea an de căsnicie, a prins o meteahnă" sau: „Nici n-avea cui să se destăinuiască. Părinţii ei erau departe, iar prietenele ar fi găsit numai prilej de a o compătimi şi de a-şi bate joc, de-a umple oraşul cu bîrfeli. Să provoace o explicaţie cu el ar fi fost zadarnic. Ar fi minţit-o fără ruşine, iar ea nu i-ar fi putut opune nici o dovadă palpabilă.")

Devalorizarea rapidă a leului îl determină pe autor să renunţe, în ultima versiune tipărită, la precizarea unor sume de bani amintite în variante anterioare. De asemenea, campania împotriva pornografiei în literatură — dusă cu fariseism de unele cercuri politice şi, alături de ele, de ziarul *Universul* — l-a influenţat să modifice episodul întîlnirii Laurei cu iubitul servitoarei.

Tendinţa de concentrare a materialului narativ este caracteristica versiunilor tipărite. Comparînd textul din *Sburătorul* cu cel din *Universul* sesizăm superioritatea evidentă a celui din urmă prin concizie, precizia analizei psihologice, renunţarea la efecte naturaliste, obiectivarea naraţiunii, simplitatea stilului.

IV. *Variante: P. 293, r. 2,* îşi zicea Laura / îşi zicea mereu Laura (1919) — *r. 5,* Nu plîngea niciodată / Nu plîngea însă niciodată (1919) — *r. 6,* să o simtă / să simtă (1919) — *r. 9,* se arăta el de liniştit. Nu putea înţelege / se arată el de liniştit. Aceasta o indigna şi mai mult (1919) — *r. 11–12,* Uneori însă îi părea rău chiar de iubirea ei din trecut / În răstimpuri totuşi descoperea că, cu toate acestea, inima ei îl mai iubea. Îi venea să şi-o smulgă din piept de necaz. El o înşeală, iar ea îl mai iubeşte... Atîta slăbiciune e revoltătoare... Alteori însă îi părea rău chiar de iubirea din trecut (1919).

P. 294, r. 4–5, Vasile o iubea fără multe fraze / O iubea fără vorbe late (1919) — *r. 6–7,* care-i plăcea ei foarte mult / care-i plăcea ei foarte mult, căci o înţepa uşor cînd o săruta (1919) — *r. 9,* Avea o singură meteahnă Vasile / Avea o singură meteahnă (1919) — *r. 17,* cheltuiala nu întrece niciodată / cheltuiala nu trecea niciodată de un leu şi jumătate, ceea ce pe lună făcea patruzeci şi cinci de lei (1919) — *r. 21,* precis / precis ca un ceasornic (1919) — *r. 24,* pierduse... / pierduse partida (1919) — *r. 25,* nici nu-i simţea venirea / nici nu simţea cînd vine (1919) — *r. 33,* alergînd să deschidă / care alerga să deschidă poarta (1919).

P. 295, r. 1, Laura aştepta şi număra clipele / Acuma aştepta şi număra clipele să vină bărbatul (1919) — *r. 5,* A trecut un minut / Cît o fi trecut? un minut (1919) — *r. 6,* ei i se păru / i se păru (1919) — *r. 11–12,* Inima însă îi bătu / Inima însă îi bătea (1919) — *r. 23,* ridică încet pleoapele / deschise ochii încet (1919) — *r. 26,* l-am bătut la biliard / l-am bătut (1919) — *r. 29,* oboseală / osteneală (1919) — *r. 30,* Laura însă nu / Laura nu (1919) — *r. 31–32,* în suflet... De ce / în suflet. Cu cît se gîndea mai mult, cu atît suferea mai tare. Întrebările înţepătoare i se vîltoreau în creieri din ce în ce mai dureroase. De ce (1919).

P. 296, r. 1, A, servitoare / Servitoarea (1919) — *r. 2,* i s-a înfipt / i s-a încuibat (1919) — *r. 9–10,* prin bucătărie. Laura suferea / prin bucătărie. Plîngea gîndindu-se, şi cu cît plîngea mai mult, cu atît vedea mai limpede. Cum n-a văzut ea pînă azi ce drăguţă e servitoarea? Şi tînără, foarte tînără... Bărbaţii însuraţi aleargă după fete tinere, ca băieţii tineri după femei mai mature. Va să zică e hotărît că servitoarea i-a plăcut... Dar cînd, cînd? Şi cum de n-a băgat de seamă nimic pînă acuma? De-atunci a

început să le urmărească toate mişcările... Servitoarea însă robotea ca şi mai nainte. Sorobetea mergea la birou, venea ca şi cînd toată viaţa lui nu s-ar fi abătut pe la bucătărie. Asta înseamnă că sau sunt înţeleşi să se prefacă amîndoi, sau... Întîiul „sau" i s-a sălăşluit în suflet. Seara, fireşte, Sorobetea mereu la Club. Acuma însă Laura îl aştepta veşnic îmbrăcată, să se convingă. Şi mereu, la zece fix, soneria, apoi paşii servitoarei, apoi tăcere lungă, nesfîrşită, apoi paşii lui... Şi mereu dinspre bucătărie... Laura suferea (1919) — *r. 15—16*, neruşinarea lui / neruşinarea lor (1919) — *r. 21*, Era pe la amiazi / Era după amiazi (1919) — *r. 23—24*, se apropie şi ceasul ei... Seara dădu drumul servitoarei şi rămase singură / se apropie şi ceasul ei... Cînd sosi Sorobetea de la biurou se gudură pe lîngă el ca o pisică răsfăţată. Nici în luna de miere nu i-a arătat mai multă dragoste. O clipă nu-l slăbi, ca nu cumva să schimbe vreun semn sau vreo privire cu servitoarea... Bărbatul însă nu părea mişcat de mîngăierile ei. Parcă era mai grăbit ca oricînd. A mîncat repede şi s-a dus. Şi Laura a avut grijă să-l însoţească pînă la poartă... Acuma respiră mai liniştită. În curînd veni şi servitoarea, gata de plecare: — Am isprăvit vasele, coniţă...

— Bine, du-te sănătoasă, zise Laura cu glasul tremurat puţin de nerăbdare. Ia seama, însă, să vii de dimineaţă, să nu întîrzii de la piaţă!...

— Vin negreşit, coniţă... Sărut mîna!...

Laura rămase singură (1919) — *r. 25*, fu veselă şi umblă de ici-colo / fu veselă şi-şi frecă mîinile de mulţumire, umblînd de ici-colo (1919) — *r. 27—31*, se opri pe loc încurcată. Niciodată primejdia nu i se lămurise ca în clipele acelea. Nesiguranţa torturează fericirea, certitudinea o ucide... / se opri pe loc încurcată. Singurătatea o năpădi de pretutindeni, năbuşitoare... Niciodată primejdia nu i se lămurise ca în clipele acelea. O cuprinse o şovăire din ce în ce mai grea. Poate că n-o fi bine să se joace cu norocul, să-şi pună toată soarta pe o singură carte. Pînă aici nimeni nu-i ştia suferinţa. Acum are să plesnească, să se împrăştie în tot oraşul, în toată lumea, să-i rînjească din toate colţurile... Nesiguranţa torturează fericirea, siguranţa însă o ucide... Îşi luă inima în

dinţi: „Aşa nu mai poate merge... Trebuie să se spargă buba, orice ar fi!" (1919) — *r. 34* — *p. 297, r. 1*, parcă s-ar fi îmbrăcat pentru o înmormîntare. Se întoarse / parcă s-ar fi gătit pentru o înmormîntare. Într-adevăr, prin gînd îi fulgera mereu că-şi îngroapă fericirea... Se întoarse (1919).

P. 297, r. 4, trecu greu / trecea anevoie (1919) — *r. 5*, În sfîrşit, pendula / Apoi deodată pendula (1919) — *r. 6*, ca totdeauna / ca altădată (1919) — *r. 8*, apoi alergă spre poartă / pe urmă alergă spre poartă. Afară era întunericul să-l tai cu cuţitul (1919) — *r. 13*, cu un zgomot / de un zgomot (1919) — *r. 14*, În curînd / Dar curînd (1919) — *r. 16—18*, nenumărate ori. Mii de gînduri îi năvăliră în minte. Mai presus de toate, însă, simţea / nenumărate ori. «O, mizerabilul!» se gîndi Laura strîngînd dinţii. «Cine ştie de cînd mă-nşeală!» În bucătărie era beznă. Fereastra se deluşea de-abia ca o pată mai puţin neagră. Laura, neclintită în pat, stătea cu ochii holbaţi la ochiul de întunerec care parcă se clătina într-una ameninţător. În urechi îi răsuna ticăitul inimii şi, ca nişte bătăi de ciocane grele, paşii care, apropiindu-se, bocăneau din ce în ce mai aspru. Mii de gînduri îi năvăliră în minte. Aci o vagă părere de rău, apoi o resemnare sfîşietoare, apoi o îndrăzneală sfidătoare. Mai presus de toate simţea însă (1919) — *r. 21*, Paşii erau acuma lîngă bucătărie / Paşii erau lîngă ea (1919) — *r. 25*, căscă ochii mari / căscă ochii mai mari (1919) — *r. 32*, Îl auzi bine / Auzi bine (1919).

P. 298, r. 2—3, de alarmă... Cît va mai ţine chinul / de alarmă... Peste cîteva clipe veni şi se aşeză pe marginea patului. O mînă grea îi pipăi picioarele. Laura vru să ţipe şi nu mai avea glas. Apoi el începu să-şi descheie ghetele, tacticos, suflînd cam greu cum stătea aplecat... Cît va mai ţine chinul (1919) — *r. 5—6*, înţepenite. Îşi strînse brusc toate puterile şi izbuti / înţepenite. Mişcările lui stîrneau atîta zarvă în tăcerea cumplită din odaie, ca şi cînd o ceată de sălbateci ar fi sărbătorit o izbîndă uriaşă. Laura îşi strînse încă-odată toate puterile şi, ca prin farmec, izbuti să se ridice (1919) — *r. 11*,

glasul bărbatului / glasul bărbatului cu imputare și dezgust, cu indignare și dispreț (1919) — *r. 12—13*, un pompier roșcovan era tocmai pe cale să-și scoată ghetele, cu fața speriată / un pompier roșcovan, în cămașă, era tocmai pe cale să-și scoată pantalonii, cu fața speriată (1919) — *r. 15*, Laura parcă ar / Femeia parc-ar (1919) — *r. 16*, Se uită la / Se uită un moment la (1919) — *r. 16—17*, la chipul spăimîntat / la capul spăimîntat (1919) — *r.18—19*, cu o singură vorbă/ dintr-o singură vorbă (1919) — *r. 19*, în gît / în beregată (1919) — *r. 23—24*, și apoi în odaia ei. Era goală / și se repezi spre odaia ei. O găsi goală (1919) — *r. 25—26*, țipînd desperată: — Vasile, Vasile! / urlînd desperată: —Vasile, Vasile, Vasile (1919).

P. 299 „ÎNTÎIUL GROPAR"

I. A apărut în *Universul literar*, XLII (1926), nr. 52 (26 decembrie), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4056, f. 87—90; f. 91—107, de la B.A.R. se păstrează două versiuni autografe, dintre care prima e intitulată *Manifestația*.

II. Subiectul i-a fost sugerat scriitorului de o întîmplare reală, cunoscută prin 1911—1912, pe cînd se afla la Craiova în calitate de secretar al Teatrului Național, sub direcția lui Emil Gîrleanu. Prototipul eroului era unul dintre cunoscuții actori ai teatrului pe atunci, Al. Nanu, în același timp profesor de gimnastică, despre care se povestesc și azi multe anecdote.[1] De altfel, însuși autorul indică, indirect, în cursul povestirii locul acțiunii, păstrînd pînă și numele restaurantului craiovean „Minerva".

III. Prima variantă autografă *(Manifestația)* este o ciornă părăsită ulterior de autor. Acțiunea se petrecea în culisele teatrului, înainte de întîlnirea de la „Café Minerva". Ideea „manifestației" îi vine lui Barberini în

[1] Cf. C.D. Papastate, *Pe urmele lui Rebreanu la Craiova*, în *Limbă și literatură*, VII (1963), p. 198.

cursul unei certe în familie, în legătură cu „defeul" promis de director.

Cealaltă versiune *(Întîiul gropar)* are două capitole, din care cel dintîi corespunde textului tipărit. Între aceste fragmente a existat și un text intermediar, care s-a pierdut.

În manuscrisul păstrat, Aurel Barberini „era numele de artă, căci de acasă îi zicea Scurtescu", fiind profesor de gimnastică, dar și „profesor de comerț cu mari simpatii printre elevi".

Unele schimbări în text, de la manuscris la tipar, sînt justificate de dorința obișnuită de concentrare a autorului.

Manuscrisul se încheie cu următorul capitol inedit:

II

„Sala teatrului se umplea încetul cu încetul. Lojile de rangul al doilea erau mai toate ocupate de elevi, ca și stalurile al treilea. Într-un benoar, directorul liceului cu doamna, împreună cu d-na și d-ra profesorului de latină. Profesorul însuși coborîse în stal ca să supravegheze pe elevi. Acolo de altfel mai erau cîțiva profesori de la liceu și de la comerț. În avantscenă nevasta directorului teatrului, împopoțonată, privea cu mîndrie sala și dădea din cap uneori spre abonații vreunui benoar. Directorul însuși umbla agitat de ici-colo: acum pe scenă, făcînd observații regizorului, acum prin *foyer*-ul de la intrare, unde cîțiva tineri cavaleri fumau cu mîndrie, vorbind de amor și de actrițe.

Directorul era nervos. Opt fără un sfert trecuse, și mai erau șapte benoare goale. Nu putea începe spectacolul pînă nu vin abonații. Se duse la casier: era bine, vîndut tot. Cînd se întoarse în *foyer*, îl întîmpină directorul liceului:

— Aș vrea să-ți spun două vorbe!

— Numaidecît începem, se scuză directorul. Trebuie să mai vie Gîrleșteanu și...

— Uite ce e, dragă directore, zise Popescu. Țin să te anunț că corpul didactic vrea să sărbătorească astă-seară

pe Barberini. Un artist eminent, de al nostru... Merită, nu-i aşa?

— A, fireşte, aprobă directorul puţin speriat.

— Ei, tocmai... de aceea am şi adus elevii, ştii... Ar fi o cuvîntare a unui elev şi a unui profesor... Pe scenă, nu-i aşa? Şi după tabloul respectiv... nişte flori...

— Foarte bine, foarte bine, am să iau măsuri... Vă mulţumesc... Faceţi mare cinste teatrului...

Îi strînse mîna cu efuziune. Directorul era de vreo 35 ani, frumuşel, mustaţă, ochii galeşi, elegant. Vestea îl zăpăci. Manifestaţie! Splendid! Alergă la nevastă-sa:

— Marianne, nu ştii? Vom avea o manifestaţie... Va fi sărbătorit Barberini... Şcoalele...

— Barberini? făcu ea cu dispreţ. Ce idee! N-are nici un talent... un caraghios...

— Cum n-are talent? se supără directorul. Te poftesc, Marianne, să nu te amesteci în afacerile teatrului, scurt! Nu vreau să zică lumea că nevastă-mea mă influenţează... Auzi! N-are talent un actor căruia corpul profesoral îi face o manifestaţie!...

— Bine, Emil, murmură doamna speriată. N-ai spus tu însuţi că Barberini e...

— Ce-am spus, ce-am spus?... Te poftesc, Marianne, şi te rog foarte mult...

Directorul ieşi supărat din benoar şi trecu pe scenă:

— Ce-i aici?... Regizor! Luaţi seama!... Mai staţi niţel! Încă cinci minute!... Îţi spun cînd îi dai drumul...

Horaţio şi Umbra stăteau de vorbă. Directorul atunci întrebă brusc:

— Unde-i Barberini?

— În cabină, d-le director, sări Umbra cu respect. A început să se îmbrace, căci n-are decît în al patrulea...

Directorul urcă scara spre cabina lui Barberini, bătu la uşă şi intră fără să aştepte răspuns. Barberini fluiera domol o arie de operetă, în faţa oglinzii, în cămaşă, cu degetele murdare de farduri.

— Barberini... vreau să te previn, ca să nu te emoţionezi... Să ştii că te aşteaptă o manifestaţie... Corpul didactic, o surpriză... Ia seama, să nu mă faci de rîs, să joci cum ştii d-ta!...

— Domnule director... ce surpriză... Adevărat? bîlbăi Barberini sculîndu-se, cu ochii zgîiţi de mirare.

— Va să zică nu ştiai?... Atunci bine că te-am prevenit...

Îl lăsă repede, căci îi venise în gînd că şi teatrul trebuie să se asocieze la sărbătorire. E vorba doar de un actor cu un trecut respectabil... Pe scenă, Horaţio vorbea acuma cu decanul actorilor, care era indignat că nu joacă el pe Hamlet şi venise să vază dezastrul colegului.

— A, maestre, bine că te văd! zise directorul grăbit. Ce ne facem? Am fost vestit că Barberini va fi sărbătorit de către corpul didactic... În sfîrşit, publicul întreg... Trebuie să participe şi colegii... În sfîrşit, teatrul... D-ta trebuie să... Stai aproape... Du-te repede, pune-te în frac şi vii să rosteşti o mică cuvîntare în numele meu şi al artiştilor... Ceva frumos şi colegial... Ar trebui să-i oferim şi noi ceva, dar dacă ni s-a spus aşa tîrziu...

Maestrul îngălbeni. Barberini, manifestaţie?... Zîmbi însă şi zise:

— Foarte bine, d-le director... Lăsaţi, că aranjez eu... îi oferim ceasul meu de aur, într-o cutie frumoasă de la recuzită... Ştiţi, provizoriu... Mîine facem o colectă şi cumpărăm... Îl previn eu...

— Perfect... Mersi, dragă maestre, respiră directorul uşurat. Bine te-ai gîndit... Ar fi fost urît să nu-i oferim noi nimic... Acuma du-te degrabă... Ai vreme... două ore... pînă la tabloul lui...

Maestrul plecă. Directorul strigă pe regizor:

— Toată lumea rămîne aici, înţeles?... Sărbătorim pe Barberini... Toţi artiştii pe scenă... Cortina ridicată... Ia seama, să nu-mi faceţi vreun bocluc!...

Din sală porni un ropot de aplauze nerăbdătoare.

— Aide, dă-i drumul!... Nu mai aşteptăm pe nimeni!... Regizorul murmură ceva respectuos şi bocăni prelung cu băţul în scîndurile scenei. Din sală alt ropot de aplauze răspunse, mulţumite. Trei lovituri rare. Cortina se ridică. Sala era în întunerec.

— Cine-i acolo?... Stai! începu soldatul.

După tabloul al treilea, Barberini cobori pe scenă. Era mişcat şi se uita împrejur întrebător, parc-ar fi zis:

«nu ştiu, habar n-am»!... Colegii îi strîngeau mîna, iar el răspundea:

— Am o emoţie grozavă, nu-ţi închipui...

În antractul al doilea, Hamlet nu se putu stăpîni şi-i zise:

— Aş fi meritat şi eu, dar cu modestia mea...

Făcu un gest de dispreţ.

— Să crezi, dragă, că nici nu mă aşteptam! zise Barberini. Tu mă ştii că nu alerg după reclamă... Nu-mi pot închipui de unde porneşte!... Şi cîtă taină au făcut, de n-am prins măcar de veste...

— Ei, lasă, nu mai mînca gogoşi! Altora să o spui! zise Hamlet supărat.

— Îţi declar pe onoarea mea, Mişule, că n-am ştiut nimic! Mai mult: nici nu l-am văzut pe Popescu de două săptămîni, pe mormîntul tatălui meu! Ba încă atunci eram furios că m-a pus în Gropar şi chiar mă plîngeam, iar el zicea mereu: «joacă, dragă, joacă, nu umbla cu mofturi», de m-a şi supărat! N-aş avea nevoie să mint, ce Dumnezeu!

Cu cîteva minute înainte de scena lui, maestrul îl luă însă deoparte şi îi spuse chestia cu ceasul.

— De ce mai umblaţi, maestre dragă! zise Barberini modest"...

Capitolul II şi, implicit, întreaga povestire au rămas neterminate. Publicarea de sine stătătoare a primului capitol pare să fie rodul unei solicitări exprese. (*Întîiul gropar* a apărut într-un număr special de Crăciun.)

P. 307 UMBRE

I. A apărut în *Cuvîntul*, X (1933), nr. 3114 (25 decembrie), p. 3–4. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4056, f. 166–172 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, însoţită de apostila secretarului de redacţie: „Crăciun, 1933. Negreşit corectură marţi dimineaţa la redacţie, la ora 10. Albu. Perie în dublu exemplar."

La apariţia în volum, *Umbre* a fost caracterizată drept una dintre cele mai reuşite creaţii realiste din schiţele şi nuvelele neincluse de autor în culegerile sale.[1]

II. Textul tipărit prezintă sensibile modificări de ordin stilistic faţă de cel manuscris, deşi e neîndoios că ultimul a servit la culegerea zaţului. Cu prilejul corecturilor tipografice sînt simplificate, precizate sau înlocuite numeroase expresii şi formulări anterioare.

P. 315 ALIBI

I. A apărut în *Almanahul ziarului „Timpul"*, 1939, p. 118–122. Se reproduce în volum pentru prima dată.

În ms. rom. 4056, f. 144–151 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă.

II. Lucrarea este un fragment (embrionar?) al romanului *Amîndoi*, apărut în anul 1940. În intenţia scriitorului urma să aibă o existenţă de sine stătătoare. Însemnarea autografă din ms.: „Nuvelă inedită de Liviu Rebreanu" este edificatoare în acest sens.

Autorul s-a inspirat dintr-un caz real petrecut în oraşul Piteşti.

III. Între varianta manuscrisă şi cea tipărită există deosebiri stilistice privind mai ales lexicul. („Sflederitori" a fost înlocuit cu „sfredelitori"; „Poarta, totdeauna zărnită" cu „Poarta totdeauna zăvorită" etc.)

P. 327 DUMNEZEU

I. A apărut în *Flacăra*, I (1912), nr. 33 (2 iunie), p. 258–259. Retipărită în volumele *Cuibul visurilor*, 1927, p. 97–100 şi *Oameni de pe Someş*, 1936, p. 3–6. La apariţia în revistă a fost însoţită de indicaţia: „După Tolstoi", iar la prima publicare în volum, de subtitlul: „Imitaţie".

[1] Cf. Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 722.

II. Dintre maeştrii realismului rus, Lev Tolstoi s-a bucurat, poate, de cea mai vie şi mai constantă admiraţie din partea lui Liviu Rebreanu. În caietele primelor încercări literare găsim reproduse pasaje întregi din *Ana Karenina* sau *Sonata Kreutzer*. Deşi nu cunoştea limba rusă, prima traducere de mare amploare, încercată de Rebreanu după revenirea din armată, prin intermediu german, era *Război şi pace*. Primul număr, dedicat unui scriitor străin din colecţia „Scriitori celebri" (îngrijită de Liviu Rebreanu în 1918), a fost rezervat tălmăcirii povestirii *De ce?* de Lev Tolstoi.[1] Nu este întîmplătoare nici înclinaţia către umanitarismul tolstoian a eroului din *Pădurea spînzuraţilor*, după cum, nu fără motiv, construcţia romanelor *Ion* şi *Răscoala* a fost raportată la cea a romanelor *Ana Karenina* şi *Război şi pace*.

În cuvîntul introductiv la traducerea povestirii *Kto de? (De ce?)* Liviu Rebreanu îşi exprimă admiraţia faţă de nuvelele tolstoiene, care „excelează — după cum se exprimă el — printr-o simplitate biblică, printr-o naturaleţe patriarhală şi impresionează prin sinceritatea lor meşteşugită". Sînt trăsăturile care l-au determinat să prelucreze, după propria sa mărturie, şi povestirea *Dumnezeu*.

III. Între variantele tipărite ale povestirii există deosebiri notabile mai ales în cazul ultimei versiuni din volumul *Oameni de pe Someş*. Aci autorul elimină cîteva replici sau unele precizări ce se repetă, în afară de obişnuitele modificări de ordin lexicografic sau stilistic.

IV. *Variante: P. 327, r. 2,* a fost odată / trăia odată (1912) — *r. 11—12,* am să vă pun / o să vă pun (1912, 1927) — *r. 20,* păstrau tăcere mare / păstrau tăcere adîncă (1912).

P. 328, r. 1, În clipa aceea / În clipa aceasta (1912) — *r. 12—13,* şi să închidă ochii / şi să închidă ochii. Ce-ţi

[1] Cf. studiile amintite din *Steaua*, VIII (1957), nr. 9 (septembrie), p. 77 şi urm. şi XI (1960), nr. 3 (martie), p. 59 şi urm., precum şi bibliografia operei lui Liviu Rebreanu din *Opere alese*, vol. V, p. 659 şi urm.

trăzneşte prin minte, băiete — zise dînsul către păstor — nu cumva vrei să orbesc? Şi atunci copilul de păstor zise (1912) / şi să închidă ochii. Ce-ţi trăzneşte prin minte, băiete — zise dînsul către păstor — nu cumva vrei să orbesc? Atunci copilul de păstor zise (1927) — *r. 18,* Mai bine caută să vezi / Caută deci de a vedea (1912) — *r. 24,* înainte să fie / înainte de a fi (1912, 1927) — *r. 25,* o clipă şi apoi vorbi / o clipă, apoi vorbi (1912) — *r. 29,* întrerupse / îl întrerupse (1912, 1927).

P. 329, r. 1—2, care grăi astfel / care grăi iar (1912) — care grăi astfel către păstor (1927) — *r. 3—4,* dacă ai să-mi mai răspunzi / dacă o să-mi mai răspunzi (1912, 1927) — *r. 6,* Bine, am să răspund / Bine, o să răspund (1912, 1927) — *r. 9—10,* şi le dădu păstorului. Şi păstorul se urcă pe tron / şi le dădu păstorului, iar el însuşi se îmbrăcă cu hainele păstorului. Şi păstorul se urcă pe tron (1912) — *r. 15,* iar pe alţii îi alungă / iar pe alţii îi goneşte de pe tron (1912).

P. 330 CUPEUL FERMECAT

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 16 (21 aprilie), p. 7.

În ms. rom. 4056, p. 80—83, de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, intitulată *Cupeul galben*.

II. Împreună cu povestirile *Venus*, *Sentinela*, *Sfîrşitul* şi *Familia misterioasă*, *Cupeul fermecat* face parte dintre „icoanele în stil Biedermeier", pe care Liviu Rebreanu le anunţa lui Mihail Dragomirescu că le va traduce din limba maghiară[1] (limbă în care le-ar fi scris iniţial, în colaborare cu „Szini, un prieten de-al meu... pe cînd eram la Pesta").

Într-adevăr, cel de al doilea volum de povestiri al scriitorului şi ziaristului Szini Gyula, apărut la Buda-

[1] Vezi scrisoarea datată în 7 august 1910, trimisă din închisoarea de la Gyula.

pesta, în 1908, şi intitulat *Lelki kalandok (Aventuri spirituale)*, începea cu povestirea *Az ör (Sentinela)*, prelucrată în româneşte de Liviu Rebreanu împreună cu *A halk család (Familia tăcută)*, cu *A sárga batár (Cupeul galben)*, *Finale (Sfîrşitul)*, sau *Venusz* din acelaşi volum. Unele dintre aceste povestiri fuseseră publicate de scriitorul maghiar în 1914 şi în versiune germană, în volumul *Die gelbe Kalesche*.

Scriitor uitat, autor a douăzeci de volume de proză literară şi al unor piese de teatru etc., Szini Gyula s-a bucurat în viaţa literară ungară premergătoare primului război mondial de o oarecare vogă ca adept al curentelor moderniste ale vremii — simbolism, neoromantism etc. Se născuse la 9 octombrie 1876, la Budapesta, fiind cu 9 ani mai în vîrstă decît Rebreanu. Studiase dreptul în capitala Ungariei şi, după ce lucrase un timp într-un birou, se dedicase din 1900 gazetăriei şi literaturii. Ca şi Liviu Rebreanu, era fiu de învăţător. Faptul că în 1908 tînărul scriitor român traducea *De profundis* de Oscar Wilde, fiind cucerit de opera neoromanticului englez, nu e străin, desigur, de influenţa prietenului său, care transpusese, cu un an mai devreme, în ungureşte, *Salomeea*.

Aceste raporturi nu risipesc însă îndoiala cu privire la participarea lui Liviu Rebreanu la elaborarea povestirilor semnate şi publicate de Szini Gyula.

De altfel, scrisoarea către M. Dragomirescu mai conţine şi alte exagerări sau inexactităţi, cum ar fi, de pildă, precizarea că traducerea romanului *Război şi pace* a fost făcută de Liviu Rebreanu după originalul rus. Afirmaţia era probabil determinată de dorinţa tînărului scriitor de a nu-i fi refuzată publicarea tălmăcirii, avînd o mare nevoie de bani pentru reîntoarcerea sa în România.

Am integrat, în consecinţă, toate povestirile amintite la capitolul *Prelucrări*.

III. Ca şi în cazul majorităţii celorlalte prelucrări în româneşte ale unor povestiri proprii sau străine, versiunea manuscrisă este o tălmăcire, cu puţine libertăţi, a textului original.

Iată, de pildă, începutul povestirii lui Szini Gyula: „*Ejfel már rég elmult. Valamelyk toronyóra vörös, kivilágitott számlapja ugy vigyorgott rám a magas ködböl, mint egy részeg cimbora rezes képe.*" Şi în manuscrisul lui Liviu Rebreanu: „Trecuse de mult miezul nopţii. Dintr-o broboană (sic!) de ceaţă groasă, cadranul roşu, luminos al unui ceasornic rînjea către mine, parcă ar fi fost faţa arămie a unui ortac rumenit turtă."

În varianta tipărită au fost înlăturate expresiile germane sau din altă limbă decît cea franceză, eroul nu se mai întoarce de la „banchetul lunar al Bohemiei", nu se mai face nici o aluzie la „cîntecul birjarilor", la coafura numită „frizura jobenului", la „pantalonii slavilor" sau la pieţele Budapestei — cu alte cuvinte a fost eliminată orice notă locală sau care ar putea aduce în vreun fel aminte de originea povestirii. La tipar sînt înlocuite şi unele expresii dialectale din manuscris („rînjea către mine", cu „rînjea la mine"; „tăcea ca ştiuca", cu „tăcea ca peştele"; „încheieturile împăturate", cu „încheieturile înfăşurate"; „bojdicăia" cu „mergea").

P. 337 VENUS

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 19 (12 mai), p. 7.

În ms. rom. 4055, f. 60 de la B.A.R. se păstrează sfîrşitul unei versiuni autografe, datat de autor „19 iulie 1910".

II. În textul manuscris, ca şi în textul maghiar al lui Szini Gyula[1], după care a fost prelucrat, eroul se numea Ubald (respectiv Ubaldus), venea din Pomerania de miazănoapte şi reprezenta spiritul îngust prusac în contact cu Roma eternă.

La tipar a fost înlăturat pasajul: „Dintru-ntîi întunecat, apoi tot mai curat privea, vedea că pentru frumuseţe se plăteşte să prăpădeşti ore întregi, căci pătrunde în toţi porii omului şi te transformează cu desăvîrşire".

---

[1] *Op. cit.*, p. 165—172.

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 27 (7 iulie), p. 5–6. Reprodusă în volumele *Răfuiala*, 1919, p. 125–134 și *Cuibul visurilor*, 1927, p. 145–152, cu mențiunea: „imitație".

II. Povestirea este o localizare a lucrării lui Mikszáth Kálmán, *A Kaszát vásárló paraszt (Țăranul care cumpără o coasă)*.

Pentru transpunerea din limba maghiară, Rebreanu pare să nu fi avut la dispoziție originalul, ci numai o versiune germană, ceea ce ar explica rostul „imitației" în locul unei traduceri fidele. (Afinitățile tematice și stilistice cu opera lui Mikszáth îl determinase să traducă direct din ungurește povestirea *Cavalerii*, apărută în volum în 1912.) La B.A.R. se păstrează un exemplar al numărului 3463 din „Philipps Reclam Universal Bibliothek", cunoscuta colecție de popularizare din Leipzig, purtînd pe pagina de titlu autograful lui Liviu Rebreanu din epoca stabilirii sale în România. Numărul respectiv, reprezentînd primul volum din *Gesammelte Erzählungen von Koloman Mikszáth* (traduse din limba maghiară de C. Langsch), a făcut parte din biblioteca personală a scriitorului român. În sumarul său găsim însemnată, probabil în vederea traducerii, *Wie Bauer Csomak eine Sense kaufte*, titlu în care apar ambele elemente ale titlului lui Rebreanu: „Țăranul" și „coasa". Oricum, o confruntare atentă a textelor pledează pentru ipoteza folosirii textului german, de care textul românesc este **mai apropiat.**

Apariția, dintr-o eroare, a povestirii *Țăranul și coasa* în *Antologia umorului românesc*, publicată de Editura Socec în colecția „Biblioteca școlară", a atras după sine, în 1935, cu prilejul sărbătoririi lui Liviu Rebreanu la împlinirea vîrstei de 50 de ani, o campanie violentă din partea revistei extremiste de dreapta *Cruciada românismului*. Marele romancier era acuzat nu numai de plagiat, dar și de trădare națională.[1]

III. Localizarea povestirii lui Mikszáth a înlăturat numele eroului, Csomak Gligor, pe cel al cumătrului său (la Rebreanu: cumnatului său) Komot Istók din Dorozsma, a înlocuit moneda statului austro-ungar etc. Naturalețea stilului a fost realizată pe alocuri prin eliminări sau adaosuri de expresii și cuvinte, menite a sublinia și mai mult psihologia personajelor, ca, de pildă, în cazul unor schimbări în dialog.

IV. *Variante: P. 343, r. 21,* Ei, ce mai poftești /Ei, ce-ți mai lipsește (1913, 1919).

P. 344, r. 11, țîfni, în sfîrșit, către negustor / țîfni către negustor (1913, 1919) — *r. 12,* așa ca cu gura altuia / așa ca din întîmplare (1913) — *r. 15,* Nu se poate / Asta nu se poate (1913, 1919) — *r. 17,* să vază / ca să vază (1913) — *r. 24,* Dar bine, domnule / Păi (1913, 1919) — *r. 26,* Te înșeli, e fabricată / Mă rog, asta-i fabricată (1913, 1919) — *r. 29,* că e făcută / că e prefăcută (1913, 1919).

P. 345, r. 12, iar ca să o vază mai bine / și ca să vază mai bine (1913) — *r. 24,* deoarece țin la d-ta / deoarece e vorba de d-ta (1913, 1919) — *r. 32,* și mai strigă / mai strigă (1913, 1919).

P. 346, r. 3, De cînd sînt / În viața mea (1913, 1919) — *r. 17—18,* Nici măcar un ban / Nici un ban măcar (1913) — *r. 23,* Aide, aide / Ai, ai (1913, 1919) — *r. 27—28,* cine nu se va ține de tocmeală / cine nu se ține de tocmeală (1913, 1919) — *r. 31,* din colțul / de la colțul (1913, 1919).

---

[1] V. *Epilogul unei sărbătoriri*, în *Cruciada românismului*, II (1935), nr. 52 (6 decembrie), p. 3 și nr. 53 (14 decembrie), p. 3 și *Gestul eroic al lui Koloman Mikszáth*, în *Idem*, II (1936), nr. 56 (9 ianuarie), p. 4.

P. 347, r. 5, nasturii lucitori / nasturii lucii (1913, 1919) — *r. 9,* Nnda, hm... hm... / Nnda, he... he... (1913) — *r. 12,* pe care ai ales-o / ce-ai ales-o (1913, 1919) — *r. 15,* se întoarse / veni (1913, 1919) — *r. 22,* Da' ce, crezi d-ta că eu sînt / Ce crezi d-ta, că sînt (1913, 1919) — *r. 25,* Spui prostii, neică, încetează / Aiurezi, neică, aiurezi (1913, 1919) — *r. 29—30,* Hai, scoate banii degrabă şi nu mai vorbi degeaba / Scoate banii la repezeală şi nu mai clămpăni degeaba (1913, 1919).

P. 348, r. 12, Acu cît mai lipseşte / Acu cît mai trebuie (1913, 1919) — *r. 18,* i-am pus / i-am ascuns (1913, 1919) — *r. 26,* Acuma lasă / Ei, acu lasă (1913, 1919) — *r. 29,* nu vrei să alerg / nu-i cere să alerg (1913) / nu-mi poţi cere să alerg (1919) — *r. 34,* Atunci ţăranul / Acuma ţăranul (1913, 1919).

P. 349, r. 3—4, să ştii / asta s-o ştii (1913) / asta să ştii (1919) —*r. 4,* Cumnate, aruncă-i / Cumnate, aruncă-i în nas (1913, 1919) — *r. 7,* cu faţa / cu faţă (1919) — *r. 10,* Ascultă, domnule / I-ascultă, domnule (1913, 1919) — *r. 11—12,* celelalte nu fac două parale / toate nu fac două parale (1913) / nu fac toate două parale (1919).

P. 350 SENTINELA

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 29 (21 iulie), p. 5.

În ms. rom. 4056, f. 55—56, de la B.A.R. se păstrează versiunea autografă, datată la Gyula: „12 iulie 1910".

II. Studiul comparativ al versiunii maghiare din volumul lui Szini Gyula[1] şi al celor două variante româneşti demonstrează tendinţa obişnuită de transplantare a acţiunii; de astă dată din mediul austro-ungar, într-un vag mediu rusesc. Prinţesa Marianca (Marianka) devine în textul românesc tipărit prinţesa Nadejda, nu se mai vorbeşte nimic de castelul din Nezbudoki, unde s-ar păstra pînă azi un portret al prea gelosului ei soţ, nici despre stilul baroc al castelului prinţesei etc. Datarea acţiunii — anul 1825 — a fost de asemenea înlăturată în ultima versiune românească.

În schimb, a fost accentuată atmosfera de legendă (depărtările par din castel ca nişte „ape mari din basmuri", observaţiile prea realiste sînt evitate etc.), textul a fost pe alocuri concentrat, s-au eliminat elementele care puteau sugera bănuiala unei traduceri, dar şi regionalismele sau stîngăciile primei versiuni româneşti.

[1] *Op. cit.*, p. 3—9.

P. 355 BARBA

I. A apărut cu titlul *Boierul şi bărbierul*, în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 32 (11 august), p. 3—4. Retipărită cu titlul *Barba* şi cu menţiunea „imitaţie" în volumul *Răfuiala*, 1919, p. 117—124.

II. *Variante: P. 355, r. 3,* oglinzilor / oglinzii (1913) — *r. 17,* avu şi el / avu el (1913).

P. 357, r. 29, aseară la teatru / altădată la teatru (1913).

P. 360 SFÎRŞITUL

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 45 (13 noiembrie), p. 6—7.

În ms. rom. 4056, f. 61—79, de la B.A.R. se păstrează, în versiune autografă, transpunerea românească a întregului ciclu *Biedermeier kepék* [*Tablouri Biedermeier*] din volumul lui Szini Gyula — de fapt o nuvelă mai lungă în patru părţi — din care textul apărut în *Universul literar* reprezenta sfîrşitul.

Manuscrisul nu poartă nici un titlu general. În schimb, fiecare din cele patru tablouri păstrează titlul din *Lelki kalandok*, p. 83—112: I *Eleonora (Leonora)*; II *Anastasiu (Anasztáz)*; III *Pastorale*; IV *Finale*. La sfîrşitul primului tablou, Rebreanu a notat data „16 iulie 1910", iar la sfîrşitul celui din urmă: „17 iulie 1910, Ghiula". De asemenea, pe spatele ultimei file, alături de cuvîntul

„Biedermeier", își însemnează, probabil în vederea alcătuirii unui volum: „bucățile 1. Leonora și Anastasiu; 2. Santinela; 3. Familia tăcută; 4. Strofe; 5. Cupeul galben; 6. Venus; 7. Măști; 8. Ana Maria". Toate provin din volumul lui Szini Gyula.

II. Ciclul *Biedermeier kepék* este o satiră la adresa nonconformismului burghez. Acțiunea se desfășoară „prin anii 1830", cu alte cuvinte în epoca de înflorire a stilului Biedermeier în arta țărilor de cultură germană.

Primul tablou, *Eleonora*, creionează portretul fizic și moral al unei tinere din „lumea bună". Răzvrătită împotriva convențiilor sociale, din pricina părinților, care vor s-o căpătuiască găsindu-i o partidă „onorabilă", ea visează iubirea unui căpitan de haiduci.

Cel de al doilea tablou, *Anastasiu*, aduce în centrul acțiunii pe tînărul nobil von Lierheym, fecior de bani gata, a cărei vitejie se manifestă într-o boemă cu chefuri monstre, iubiri scandaloase sau romanțioase, maimuțărirea unor acțiuni haiducești, culminate cu o spectaculoasă sinucidere sub fereastra unei actrițe etc., — totul menit „să supere pe burghezi, să-i zăpăcească, să-i înspăimînteze".

În cel de al treilea tablou, *Pastorale*, asistăm la întîlnirea eroului — după o convalescență prelungită — cu Eleonora, prietenă uitată din copilărie.

Confruntarea părții *Finale* cu textul publicat scoate în evidență unele mici modificări stilistice, precum și eliminarea — la tipar — a cîtorva pasaje. În manuscris povestirea se încheie cu descrierea nunții.

P. 365 FAMILIA MISTERIOASĂ

I. A apărut în *Almanahul „Adevărul"* pe anul 1914, p. 122–123.

În ms. rom. 4056, f. 58–59, de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, datată din Gyula: „18 iulie 1910" și intitulată *Familia tăcută*.

II. În afară de renunțarea la orice localizare precisă (în textul maghiar al lui Szini Gyula, p. 23–28, acțiunea se petrece la Budapesta, în versiunea manuscrisă în capitală, iar în textul său tipărit într-un loc neprecizat), Rebreanu se mulțumește să sugereze schimbarea mediului prin înlocuirea francului cu galbenul și să precizeze că noul chiriaș s-a mutat la Sf. Dumitru.

În schimb, apar numeroase și importante modificări de ordin stilistic. Povestirea suferă un continuu proces de concentrare, eliminîndu-se la tipar caracterizări generale ca: „Sînt familii de acelea care ți-aduc aminte de *Szomoru-füz*. Ele sînt tot atît de îngăduitoare, sînt tot atît de neputincioase și-ți invocă chipul tristeței, al orfanității. Cînd vîjîie vîntul printre crengile lor se scîncesc, cînd se așează o pasăre cîntăreață pe ele, cîntă. Ele nu au voce proprie" etc., sau pasajele în legătură cu dragostea pentru animale a familiei, cu izolarea și lipsa de încredere în oameni a soției ș.a. Au fost înlăturate unele regionalisme sau expresii nepotrivite. Expresia „familia tăcută" a fost înlocuită pretutindeni cu „familia misterioasă", în concordanță cu modificarea titlului.

P. 371 ANA MARIA [Prelucrare]

I. Se publică pentru prima oară. La B.A.R. în ms. rom. 4056, f. 84–86 se păstrează versiunea autografă, datată din Gyula, 8/21 iulie 1910, pe care o reproducem.

II. Povestirea, ca și *Venus*, *Cupeul galben*, *Sfîrșitul*, face parte din „ciclul Biedermeier" prelucrat după Szini Gyula, în închisoare.

CUPRINSUL

DIN PERIODICE

PRELUCRĂRI

ADDENDA (INEDITE)